دل جي دري

[ڪهاڻيون]

پرويز

دل جي دري

[ڪهاڻيون]

پرويز

سچائي اشاعت گهر - دڙو

حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جو نالو : دل جي دري

ڪهاڻيڪار : پرويز

ڇاپو : پهريون- 2008ع

تعداد : 500 ڪاپيون

ڪمپوزنگ : منظور احمد جوڻيجو شاهد شاهه

(الرزاق ڪمپوزنگ سينٽر رابعه اسڪوائر حيدرآباد. 022_2787839)

ڊزائن ۽ لي آئوٽ : مور ساگر (0333_2634650)

ڇپائيندڙ : سچائي اشاعت گهر- دڙو

ڇپيندڙ : الرزاق ڪمپيوٽر اينڊ پرنٽنگ ايجنسي حيدرآباد.

پاران : ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

قيمت =/130 روپيا

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

ارپنا

پنهنجي پيار جوڙ
هيءُ پورهيو
ارپيان ٿو
پنهنجي سياسي استادن
شهيد نجم الدين ميمڻ
مرحوم اڪبر شاهه
مرحوم شير خان لنڊ
۽ مرحوم محمد قاسم "پٽ" سنڌي کي
جن منهنجي سياسي تربيت ڪئي.

پـرويـز

فهرست

ڏاڙيل جي ڌيءَ	9
عشق دي گلي	24
چوريءَ جي دل	46
ماڻهوءَ جو قُر	51
اجڙيل اڱڻ ـــ ويران واٽون	56
دل جي دري	70
درد جي سوٽ	94
گولڊ ميڊل	106
نهر منهنجو نينهن	113
شاني ۽ شامي	120
جهڙو ماڻهو تهڙو ناڻو	127
ٻنهر اِيئن	130
پٽڙو چيٽو	133
غيبات نہ پر اُٿ	136
اسين ويٺا آهيون نہ!	139
لڙي شام	144
مڙساڻو انگ	155
نيٺ تہ ڪٽندو پنڌ	165

پبلشر پاران

'سچائي اشاعت گھر' پاران ڪھاڻيڪار، ناول نويس ۽ مترجم محترم پرويز جو نئون ڪھاڻي ڪتاب "دل جي دري" حاضر آهي. هن کان اڳ اداري طرفان پرويز جا چار ڪھاڻي ڪتاب، "رت جا ڦڙا"، "وڇايل مُرڪ"، "ماجر جي حور"، "منهنجو پاڻي بند نه ڪجانءَ" ۽ هڪ ناول "لڙڪن آجا نيڻ" ڇپائي پڌرا ڪيا ويا آهن. اداري پاران پرويز جو ايندڙ ڪتاب سندس آتم ڪهاڻي هوندو، جيڪو پڻ ڪمپوزنگ جي مرحلي ۾ آهي.

پرويز هڪ ڪميٽيڊ ۽ گھڻ طرفو ليکڪ آهي، سندس لکڻين ۾ ساٽيھ جي سِڪ، محبت، سماجي ناسورن سياسي ۽ سماجي مسئلن کي اُجاگر ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي. پرويز جيڪو به لکيو آهي هڪ ڪمٽمنٽ تحت لکيو آهي ۽ اها پرويز جي لکڻين جي وڏي خوبي آهي.

يوسف سنڌي

دڙو

ليکڪ پاران.....

هي منهنجو ڇهون ڪهاڻي ڪتاب آهي. هن کان اڳ ۾ ”سڄي تنهنجو سڏ“ 1978ع ۾ ”رت جا ڦڙا“ 1989ع ۾ ”وچايل مرڪ“ 2005ع ۾ ”ماڃر جي حور“ 2007ع ۾ ۽ ”منهنجو پاڇو بند نه ڪجانءِ“ 2007 ۾ شايع ٿي مارڪيٽ ۾ اچي چڪا آهن. هڪڙو ناول ”لڙڪن آڄا نيڻ“ 2006ع ۾ شايع ٿيو آهي. هن کان پوءِ منهنجي آتم ڪٿا اچڻي آهي. ترجمو ڪيل منهنجي ڪتابن جي الڳ فهرست آهي. اهڙي طرح ڪُل ملائي منهنجي کاتي ۾ سورنهن سترهن ڪتاب اچي وڃن ٿا. پر متهنجي پاڻرن، پاڻتن، پٽن، ڌين يا پاڙي ۾ رهندڙ برادريءَ وارن کان پڇبو ته شايد ٿي ڪنهن کي منهنجي ڪتابن جي باري ۾ ڪا ڄاڻ هجي!!

پوءِ به آءٌ ڇو پيو لکان!؟ ان جو جواب آءٌ ڏيان، تنهن کان وڌيڪ بهتر جواب منهنجي پاران يوسف سنڌي ”وچايل مرڪ“ جي ’پبلشر پاران‘ واري صفحي ۾ ڏيئي چڪو آهي. لکيو اٿس: ”..... پرويز پنهنجي جاءِ تي ان ڪري بيٺو آهي جو هن کي قلم هٿ ۾ جهليل آهي.... هُو انهن سيني ڳالهين، ويساهه گهاتين، بدمعاشين ۽ زور آورين کي پنهنجي قلم جي ذريعي نگهوسار ڪندو پيو اچي...... پرويز جون ڪهاڻيون انهن سيني گندگين، ويساهه گهاتين ۽ بدمعاشين تي ايف آءِ آرون آهن ۽ ضروري ڪونهي ته هر ايف- آءِ آر تي هڪدم قدم کڄي....... اهي تاريخ جون ايف، آءِ، آرون آهن..... جن تي تحرڪ به تاريخ وٺندي ۽ فيصلو به تاريخ ڏيندي.....“

سڄي جهان جي ليکڪن وانگر منهنجي به اها خواهش رهي آهي ته منهنجون لکڻيون گهڻي کان گهڻا ماڻهو پڙهن. اُها رسائي حاصل ڪري سگهڻ يا نه ڪري سگهڻ بابت مون ڪڏهن به ڪوبه پوتاميل ڪونهي رکيو. ڇو ته غلام

قومن جي فردن جون خواهشون تہ نهيون پر بنيادي ضرورتون بہ ڪٿي ٿيون پوريون ٿين! بس هڪڙي ڳالهہ مون کي مطمئن ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي تہ مون ڪنهن بہ شهنشاهہ، بادشاهہ يا ڪنهن بہ صدر ۽ وزير جي شان ۾ قصيدا ڪونہ لکيا آهن، جن وعدا خلافي ڪري مون کي اشرفين جي ٿيلهين کان محروم ڪري ڇڏيو هجي جنهن جو مون کي ڏک ٿئي يا صدمو پهچي. مون جن لاءِ لکيو آهي، تن وٽ وقت ئي ڪٿي آهي جو مون کي پڙهن. پڙهن بہ ڪيئن، پڙهيل جو ڪونهن! بس انهي آس تي، تہ ڪڏهن تہ منهنجي اباڻن ۾ ايتري ساڃهہ ايندي، ڪڏهن تہ منهنجا مِاروئڙا پيٽ جي جهنجهٽ کان آسودا ٿي سک جو ساهہ کڻندا. تڏهن من ڪين پڙهڻ پروڙڻ جو موقعو ملي! بس انهيءَ ويساهہ جي اُتساهہ تي لکان بہ پيو ۽ گهران خرچ ڪري ڇپرايان پيو. مون کي يقين آهي تہ هر وکر پٺي پراٽو ٽيڙو ناهي.

هڪ مشهور قانوندان دوست کي پنهنجي ڪهاڻي ڪتاب "وڃايل مُرڪ" جي اعزازي ڪاپي ڏنم. ڪجھ مهينن ڪانپوءِ جڏهن وري گڏياسين، تڏهن پڇيومانس"ڪتاب ڪيئن لڳو؟" سنجيدو ٿي چيائين "ڳالهہ هيءَ آهي تہ جن ماڻهن لاءِ تون لکين ٿو سي تہ پڙهن ئي ڪونہ ٿا. باقي جيڪي ڳاڻ ڳڻيا ماڻهو پڙهن ٿا، تن جي ڪم جون شيون ڪونهن. معنيٰ تہ ٻنهي طبقن لاءِ تنهنجون ڪهاڻيون ڪارآمد ناهن. تنهن ڪري منهنجي صلاح اٿئي تہ تون اهي شيون لک، جيڪي پڙهجن ٿيون." ڳالهہ مون کي بہ دل سان لڳي تہ برابر ڪم اُهو ڪجي جنهن مان ڪو هڙ حاصل ٿئي. باقي اجائي پورهئي پگهر وهائڻ مان فائدو ڪهڙو؟ ڪجهہ ڏينهن لاءِ ان دوست جي راءِ منهنجي ذهن کي گهيرو ڪري مفلوج ڪندي رهي. ايتريقدر جو مرڳو لکڻ تان ئي ايمان ڪچندو پئي ويو. پوءِ جڏهن اُن قانوندان دوست جي صلاح جي گهيري مان ذهن کي آجو ڪيم، تڏهن ڳالهہ سمجهہ ۾ آئي تہ ماڻهو ڪري جي منڊ ڪانہ ٿيندي آهي. دراصل اُهو قانوندان دوست پهريائين هاري ورڪر هو. قومي ۽ طبقاتي جدوجهد ۾ 1970ع کان 1980ع واري ڏهاڪي ۾

سندس تنظيمي، تحريڪي ۽ تحريري ڪوڙ ساريون ڪاوشون ۽ ڪارناما شامل هئا. پوءِ هُو دوست، پين ڪن ساٿين سميت تنظيم کان الڳ ٿي ويو. وڪالت ڪيائين. ڪنهن جج صاحب جي ڏيءُ سان پرڻجي پاڻ به جج ٿيو. هاڻي ڪراچيءَ ۾ وڪالت پيو ڪري. سندس چواڻي چاليهه پنجاهه هزار روپيا گهٽ ۾ گهٽ ماهوار ڪمايان ٿو. پر گهڻا پئسا ”پيئڻ کائڻ“ تي وڃايو ڇڏيان. ٻارڙا سٺن اسڪولن ۾ پڙهن پيا ۽ وقت سکيو پيو گذري.

ظاهر آهي ته اهڙي ڪريل ڪارڪن جي ته اها ئي سوچ ٿي سگهي ٿي. هو پنهنجي قومي جاڳرتا واري جدوجهد مان ڪنارا ڪشي ڪي ائين نه جسٽيفائي ڪندو ته وتس پيو ڪهڙو ڪس بچي ٿو. سو هُن جي سوچ پنهنجي جاءِ تي، منهنجو قلم منهنجي هٿ ۾ آهي. پنهنجي ”جيون جهلڪين“ ۾ مون هڪ پيرو اڳ به اِن آخري خواهش جو اظهار ڪيو آهي ته باقي جيترو وقت جيئان، پنهنجي ڌرتيءَ جي سڄڻن جي سات سان ئي سلهاڙيل رهان. پر جي ائين ڪرڻ کان به وڃان، ته گهٽ ۾ گهٽ ڌرتي ۽ قوم جي دشمنن جوساٿاري ته نه ٿيان.

سنڌ سلامت سات سلامت

اوهان جو پنهنجو

پرويز

سنڌ ميڊيڪل اسٽور

ميرپور ٻٺورو ٺٽو سنڌ.

تاريخ 1 اپريل 2008ع

موبائيل : 0308_3065201

ڏاڙيل جي ڌيءَ

هوءَ سنهڙي هئي. سنهڙي تہ هئي پر صحتمند بہ هئي. سانوري هئي. سنهڙي چيلهہ اهڙي جون ٻن هٿن جي گهيري ۾ ئي اچي وڃي. ڊگهي سنهڙي ڳچي تہ ڪونج جي ڳچيءَ کي بہ مات ڏيو بيٺي هئي. ڊگهيون ڪاريون قدرتي ڪجل هاڻيون اکيون. پڪل جمونءَ جهڙا رسيلا چپ. سانوريون ماسيريون مِٽون. مٿي ۾ تيل وجهي، وچان سينڌ ڪڍي، چيلهہ تائين لڙڪندڙ چوٽيءَ ۾ پشم ۽ موتين سان مڙهيل رنگين سڳي ويڙهيندي هئي. هوءَ ٽپ ڀهراڙيءَ ۾ رهندي هئي. گجگاهہ ٻيلي جي وچ ۾ سندن گهر هو. چاڳي سندس نالو هو. ماڻس چاڳان چوندي هيس تہ پڻس وري چاڳل چوندو هوس. پر هوءَ هئي ماءُ توڙي پيءُ جي چاڳلي، ٻيرن جي گهاٽين هُڙين، چارين جي گهاٽن ويڙهن، ۽ ديوين جي گهاٽن جُهنڊن جي وچ ۾ سندن گهر هو. چڱيءَ خاصي ايراضيءَ ۾ جهنگ وڍي وڏا پُرهہ تار ڍنگرن جا لوڙها ڏيئي هڪ ڪشادو گهر ناهيو ويو هو. اُن ويڙهي اندر ئي مال جو وٿاڻ بہ هو تہ وڏي اڱڻ سميت هڪ خلاصو گهر بہ هو. ساڳئي نموني ۾ نهيل بہ ٽي گهر ٻيا بہ هئا، پر هر ڪنهن جو ويڙهو جدا هو. سڀ ڌوهاري قسم جا ماڻهو هئا. ويجهي ۾ ويجهو ننڍو شهر بہ وٿائن 15 ميلن جي فاصلي تي هو. پر رڳو ڪچي گاڏاوات جهڙو رستو بہ سندن گهر کان ٻہ ميل پري هو. گهران نڪري ڪچي گاڏاوات تائين پهچڻ لاءِ جهنگ مان رڳو هڪڙو ئي پيچرو هوندو هو. هوءَ دلمراد جي ڌيءَ هئي. دلمراد، جيڪو ڪو وقت هو جڏهن نالي وارو چور ۽ ڏاڙيل هو. پوءِ سندس پوتار پوليس جي ونگار وهي ڪيس جهلائي وڌو. پر هُو پوليس سان ڊيل ڪري وڏي رقم جي عيوض ٽاٽي تان پڄي نڪتو هو.

هاڻي هُو پاڳيلو هو. هُو پنهنجو تر ڇڏي بہ ٽي ضلعا ٽپي اچي هن جهنگ ۾ لڪو هو. ذات نالو بدلائي، پنهنجو حليو تبديل ڪري، ويس مٽائي اچي هتي رهيو هو. هُو اڻ پڙهيو هو. هنر ڏنڌو ڪونہ ڄاڻندو هو. تنهنڪري ڪنهن وڏي شهر ۾ وڃي ماڻهن جي جهنگ ۾ گم ٿي وڃڻ بدران هن وڻن جي جهنگ ۾ رهڻ وڌيڪ پسند ڪيو هو. ظاهر آهي تہ ڪٿي بہ ڪو ڏوهاري تر جي وڏيري جي آجهي آسري کان سواءِ تہ لڪي نٿو سگهي. سو دلمراد بہ ڪنهن نہ ڪنهن جي سهاري سان ئي اچي هتي لڪو هو. هاڻ هُو هتي اٺن ڏهن سالن کان وٺي سک ۽ آرام سان رهيو پيو هو. هن ڏاڙن ۽ ڦرين مان ايترو تہ ڏن گڏ ڪيو هو جو هن ٽن پُڙين جي ويهي کائڻ لاءِ وٽس ڪافي ٿڪابي موجود هئي. هُن بہ مينهون هٿ ڪيون هيون، جنهن جو کير مکڻ ۽ لسي جام ٿيو ٿي پئي. ڪيس رڳو ڇاڳي ٿي اولاد هو. هڪڙي زال، هڪڙو پاڻ ۽ هڪڙي ڏيءَ ڇاڳي ۽ بس. بہ ٽي گهر پيا، جن گڏجي هن جهنگ ۾ هيءَ دنيا قائم ڪئي هئي، سڀ بہ ساڳئي طرح مختلف بهانن سان پاڳيلا هئا. سيني پنهنجا اصل نالا ۽ ذاتيون ڇڏي، نون نالن ۽ نئين ذاتين سان هي نئون جهان آباد ڪيو هو. گجگاهہ پيلو هو. جتي عام ماڻهوءَ جو اچڻ وڃڻ ڪونہ هو. تنهنڪري ڪين ڪنهن بہ قسم جي چوري چڪاري يا حملي جو ڪوبہ ڊپ ڊاءُ ڪونہ هوندو هو. چور ڏاڙيل تہ هو پاڻ هئا.

گهرن کان ٿورو پريان هڪڙي وڏي گهاٽي نم جي وڻ هيٺان سندن بيٺڪ هئي. جتي گهڻو ڪري سڄو ڏينهن همراهہ پنهنجا پاڻ ۾ پٽن راند پيا رهندا هئا. يا زماني جون لهواريون اوپاريون پيا ڪندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڪيل وارداتن جو ذڪر نڪري پوندو هو تہ پنهنجن پنهنجن ڪارنامن کي بيان ڪري پيا پاڻ پڏائيندا هئا. وٽن ريڊيا، ٽيپ ۽ ٽي.ويون ۽ موبائل پڻ موجود هئا. جن تي وندريو ويٺا هوندا هئا ۽ دنيا جهان جي خبرن کان باخبر پيا ٿيندا هئا. بظاهر ڪين ڪوبہ ڪتڪو يا فڪر ڪونہ هو پر جيئن چوڻي آهي تہ 'سؤ ڪٺا ڪائي ٻلي هلي حج ڪرڻ'. تيئن هي همراهہ بہ هاڻ پاڻ کي ڏوهن کان پري رکيو ويٺا هئا، پر پوءِ بہ سندن اندر ڪاڏو پيو هو. جنهن سريال جي ڏڍ تي هتي اچي ويٺا هئا، تنهن جون ونگارون

تہ وھٽيون پيون تي نہ ۽ سريالن تي پروسو بہ ڪنہڙوا جڏھن بہ ڪا ڪسر نہ آين تہ چغلي ھڻندي ويرم ئي ڪونہ ڪندا. خير، جڏھوڪا مينھن، تڏھوڪيون ڇڪون! في الحال تہ اجان اھڙي ڪا ڳالھہ ڪانہ ھئي. تنھن ڪري سڀ ھمراھہ بي اونا ٿيا، پنھنجا ڪير مکڻ ۾ لسيون ڪايو مست ٿيو وينا ھئا.

چاڳي جڏھن ھتي پھتي ھئي، تڏھن ڏھن سالن جي معصوم ٻار ھئي. ھينئر اوٺھين ويھن سالن جي، ٻيلي جي سڏي ڪانيءَ جيان قداور زال ٿي پئي ھئي. ھانئي، سا سنھڙي ھيس. باقي آرڪاٽن مھانڊين سجي سَجَرَ زال ھئي. ھوءَ گھر جي ٻُھاري ڪيڻ لاءِ تارن مُٺ پيچڻ لاءِ يا ڪائين جي پري ڪرڻ لاءِ ڪڏھن صبح ويل تہ ڪڏھن پوچاڙيءَ سندن گھرن کان ٿورو پريرو ھڪ ڊنل پڏي جي ڪنڌيءَ تي ويندي ھئي. پر جڏھن بہ گھران ٻاھر نڪرندي ھئي تہ ڪھاڙي پاڻ سان ضرور کڻندي ھئي. گس ھلندي جي ڪنھن ٻير تي کونئر ڏٺائين تہ ھٽ سان يا ڪھاڙيءَ سان لاھي ڪائيندي ھئي. پر جي ھيٺان پھچ کان مٿي ھوندو ھو تہ سُٽڻ جا وَرَ ڪُنجي ٻير تي چڙھي ويندي ھئي. پر کونئر کي وسئون قطعي ڪانہ ڇڏيندي ھئي.

اُن صبح جو بہ ھوءَ کونئر لاھڻ لاءِ ھڪ ڊگھي ٻير تي چڙھي ويئي ھئي. تارا پيچڻ ويئي ھئي. پر ھڪ ٻير تان کونئر بنھہ ڳڙندو ڏٺائين. سو دل نہ رھيس. وَرَ کُنجي چڙھي ويئي ٻير تي. چڱو خاصو کونئر لاٿائين. ھڪڙو وات ۾ وجھندي ڪائيندي ويئي ۽ ٻيو ڏاڍو چڙلي جي پريءَ ۾ وجھندي ويئي. جيڏي مھل کونئر لاھڻ کان وانڌي ٿي، تڏھن اوچتو کيس ڪنھن اڻ ڏٺي شئي ھجڻ جو احساس ٿيو. ڪانئس چرڪ نڪري ويو. اتان ٻير مٿان ئي چوطرف نظر ڊوڙايائين. ڇڪ ڪا شئي سندس آس پاس موجود ھجي. سندس دل جي ڌڪ ڌڪ تيز ٿيڻ لڳي. کيس ڪنھن خوف جو احساس تہ قطعي ڪونہ ٿيو ھو پر اُن اڻ ڏٺي شئي ڏسڻ جو اشتياق ضرور ايريو ھو. ھُن ھيڏانھن ھوڏانھن لوٽا ڦيريا ۽ ھر پاسي چتائي ڊوڪا ڪئي. حال ھڪيو تہ کيس ڪابہ شئي ڏسڻ ۾ ڪانہ آئي پر پوءِ بہ کيس اطمينان نہ ٿيو ۽ ھوءَ وري وري گھاٽن وڻن جي ممڪن وٿين مان جيستائين نگاھہ پھچي سگھيس ٿي،

جاچيندي رهي ۽ پوءِ واقعي ڪانئس چرڪ نڪري ويو هو. هُن ڏٺو ته ڳچ جيترو پريرو هڪڙو همراه مينهن کي رسو هٿيو ڪاهيندو پيو وڃي. هڪدم سندس ذهن ۾ ٻه ٽي خيال اڀريا. هڪ ته اتي ويٺي ويٺي وٺي رڙيون ڪري ڳوٺ وارن کي سڏي ٻڌائي ته ڪو چور پنهنجي مينهن ڪاهيو پيو وڃي. ٻيو هي ته ٻير تان لهي ڊوڙي وڃي ڳوٺ وارن کي ٻڌائي ته ڪو ماڻهو مينهن ڪاهيندو پيو وڃي. هلي ڏسو ته مينهن پنهنجي آهي يا پرائي. ٽيون خيال هي آيس ته ڇو نه آءٌ پاڻ ڊوڙي وڃي همراه کي پهچان ۽ ڏسان ته ڪير آهي. همراه پنهنجو آهي يا ڪنهن چور اسانجي مينهن ڪاهي آهي. يا اڃا ڪو ٻيو معاملو آهي. ڪن پل ۾ هُن آخري خيال تي عمل ڪرڻ جو فيصلو ڪري ورتو ۽ تڪڙي تڪڙي وڻ تان هيٺ لٿي. ڪهاڙي ڪٺي لُوهه پاتائين اُن طرف، جيڏانهن همراه کي ويندو ڏٺو هئائين.

هوءَ چارين جي جائي هئي. گهاٽي جهنگ ۾ پلي نپني هئي. ٺيٺ ٻهراڙيءَ جي صحتمند جانٺي جوان زال هئي. ڪيس پنهنجي ڦڙتائيءَ تي، چڙڪائيءَ تي، پاڄ تي ۽ پنهنجي ٻل تي وڏو ڀانور هو. هوءَ ڪنهن هڪ ٻن اڀرن سيرن کي ته ڪنگهندي ئي ڪانه هئي. پر هُن جي چڱن خاصن تي به اک ڪانه ٻڌندي هئي. ڊگهي ڳن واري ڪهاڙي، سا هجيس هٿ ۾، پوءِ ڀلي ولر مڙسن جو ڦري اچيس. وڃ وارا هي وراڪا ڏيندي هئي. جو تيسين خبر ڪانه پوندي هئي، جيسين مڙسن مان پٽيون ڪڍي نه ڇڏي. اڃا تازو پنج ڇهه مهينا اڳ ۾ هڪ رات پڙس ڪان لڪ چوريءَ پڙس جا ڪپڙا پائي گهران نڪري ويئي هئي. مينهن جي لاءِ ڪين سانَ پاڏي جي ضرورت هئي. ڳوٺ وارن کان ٻڌو هئائين ته سندن الهندان ٻه ٽي ڪوهه پري جاکرن جي ڳوٺ ۾ سانُ پاڏو موجود آهي. همراه انهيءَ ٻڌچوڙ ۾ هئا ته اِهو پاڏو ڪيئن هٿ ڪجي. سو هڪ رات ڪيس جُهجهڪي اچي ويئي ته ڇو نه پاڻ وڃي پاڏو ڪاهي اچي. بس اِها ڳالهه دل ۾ رکيائين ۽ هڪ رات ڪهاڙي ڪٺي نڪري پيئي. پاڏو ڪاهي اچان ڳوٺ کان وڪَ پنڌ جي به پري ڪانه هئي جو پاڳيا جاڳي پيا. ورتو ورتو ٿي ويئي. پاڳيا پاڻ به ڪاٺڪو قسم جا ماڻهو هئا، سي ڪيس ڦري ويا. پوءِ ته وڏائين پاڏي کي پيچ ۾ هٿ، يڪو سراڙو.

جيڪو سامهون اچيس سو ڏک ٿي هڪڙي سان ڏٺو پيو آهي. وڃيو گوڏن ڀر ڪري اُهي واڄٽ وڄاياٿين جو اٺ ڏهه همراه ڪري پيا. باقي پيا هوائي تواڻي ٿي، ڪو ڪيڏانهن ته ڪو ڪيڏانهن ٽڙ پکڙ ٿي ويا ۽ هوءَ پاڌو ڪاهي گهاٽي جهنگ ۾ پير وجائي وڃي گهر پهتي. آڌيءَ مهل وتاڻ ۾ بيٺل مينهن جو اوپرو پهرو اندر ايندي ڏٺو سو وٺي رنييون. مينهن جي ڊڪڻ تي دلمراد اٿي پيو. ٽارچ جي روشنيءَ ۾ ڏٺائين ته ڪو همراه وتاڻ ۾ مٿي آيو آهي. هڪل ڪري چيائين: "متان ويندو آهين. اچئي ٿي ماڻهين ڪاري جهلجاڻ مٿو."

"بابا آءٌ آهيان چاڳي. متان فائر ڪريئن." چاڳيءَ وتاڻ مان رڙ ڪري چيو. ۽ پوءِ پاڌو ٻڌي اچي پٽس سان حالي احوالي ٿي. پٽس رڳو حيرت مان ڏانهس نهاريندو رهيو.

"تو مونکي ٻڌايو چو ڪونه؟" پٽس جي جڏهن حيرت ختم ٿي تڏهن پڇيائينس.

"جي توکان پڇان ها ته تون ٿوروئي مون کي موڪل ڏيئين ها." چاڳيءَ حجت ڪندي چيو.

"پر اچا ته آءٌ ويٺو آهيان. پاڙي ۾ پيا به چورا چنيپ آهن پوءِ توکي ڪهڙي تڪڙ ٿي هئي."

"پاڻ کي آزمائي ٿي ڏٺم." چاڳيءَ ساڳي حجت هلائيندي چيو.

"جي جهلجي پوين ها ته پوءِ...!" پٽس فڪر مند ٿيندي چيو.

"بابا تون ٻه وار ڌاتون ڪرڻ ويندو هوئين. تو ڪڏهن ايئن سوچيو هو ته پڪڙجي پيس ته پوءِ؟"

چاڳيءَ گهوري پٽس کان سوال ڪيو.

"پر آءٌ ته مرد ماڻهو آهيان..."

"ته پوءِ آءٌ به تنهنجو پٽ آهيان. عورت ٿيس ته چا ٿي پيو." چاڳيءَ پٽس جي ڳالهه ڪٽيندي چيو. ۽ دلمراد لاجواب ٿي رڳو مُرڪندو رهيو.

چاڳيءَ کي مينهن ڪاهي ويندڙ همراهه ڏانهن ويندي گس ۾ گذريل جهيڙي وارو واقعو ياد آيو ته هوءَ مُرڪي پيئي. دل ۾ سوچيائين ته الاجي اڄ

بہ ائين ٿيندو. پر بهرحال، ڪيس پنهنجوپاڻ تي پورو پورو بانوَرَ هو. جهيڙي جا گُر پڙهي ڪيس سيکاريا هئا. تنهن ڪري ڪيس خبر هئي تہ چؤطرف نظر ڦيري وجهہ وٽي ڏڪ ڪيئن هڻجي، ڏڪ ڪيئن گُسائجي، هڪلن سان مڙسن جا هينئان ڪيئن ڪيجن. واڪا ڪري مڙسن جون وايون بتال ڪيئن ڪجن. جي اوچتو. متان وار ٿئي تہ ڪيئن نانگ وانگر ٻُل ڏيئي گُت هڻي، گوهي ڏيئي ڏڪ گسائجي ۽ ڏمڪ گسائيندي گسائيندي حملي آور کي ڪيئن پاڇيل ڪرائي آ ڪرائجي تہ جيئن مڙس ٿڪو وڃي ڪري اِهي ڳالهيون سوچيندي ڪنڍن تان ڊنگهرن تان ٽپندي اچي مينهن ڪاهي وبندڙ همراه کي ويجهي پهتي ۽ هڪل ڪري چيائينس: "بيهي رهو اتي. ڪير مڙس آهين؟ ڪنهن جي مينهن ڪاهيو پيو وڃين؟"

همراهہ نوجوان هو. مڙس تي رت بہ هو. اصل ڳنڊيو پيو هو. خفتي هو ڏينهن ڏٺي مينهن جو ڪاهيو پئي ويو سو هن کي بہ پاڻ تي گهڻو ڪو گهمنڊ هو. بظاهر مٿين خالي هو. پر وَرَ ۾ روالور لڳل هوس. گهاتو جهنگ هو. اڪيلي نوجوان ۽ سنهڙي سيپڪڙي عورت جا ڏنائين تہ وات ۾ پاڻي پرجي آيس. بيهي رهيو. ڪوبہ جواب ڪونہ ڏنائينس. حال هڪيو تہ رڳو چتايو منجهس نهاريندو رهيو ۽ نهاريندو ئي رهيو. ٿورو مينهن ٽاٽايو تہ رسي کي ڇڪ ڏنائين تہ مينهن بيهي رهي. وري بہ چاڳيءَ ڳالهايو: "تو ٻڌو ڪونہ مون پڇيو تہ ڪير آهين؟ ڪنهن جي مينهن ڪاهي اٿئي؟" چاڳي مينهن ڏسندي ئي سڃاڻي ويئي هئي تہ سندن ڳوٺ جي ڪانہ هئي. سندن ڳوٺ ۾ هيون ئي ڪي ست اٺ مينهون سي سڀ هوءَ سڃاڻندي هئي. پروري بہ هوءَ پري کان ڊوڙي اچي کيس پهتي هئي، سو مڙيئي ڏاڍو ڏنائينس. پر همراهہ منجهانئس اک ڪانہ ڪڍي ۽ منجهس نهاريندي ئي چيائين:

"تڪڙ ڪهڙي آهي. سڀ ڪجهہ ٻڌايان ٿو تہ مينهن ڪنهن جي آهي ۽ آءٌ ڪير آهيان. پر ٿورو ڏسڻ تہ ڏي. ڀؤ ڪري ڏسڻ تہ ڏي. اکين جي اُڃ اُجهائڻ تہ ڏي. پهريون پيرو تہ ڪا پلوڙشئي ڏسان پيو."

"اي زبان سنڀال پنهنجي. شرم نٿو اچيئي اهڙيون واهيات ڳالهيون ڪندي. تون ڇا ٿو سمجهين پاڻ کي. ايڏو ڪو ڏاڍو مڙس آهين ڇا؟" ائين

چئي همراه جي ويسلائيءَ جو فاعدو ونئي سٽ ڏيئي همراه کان مينهن جو رسو ڦري ورتائين ۽ ٿورو پر پرو هٽي چيٽي ڪري ويهي رهي ۽ وري ڳالهايائين:

"سڏو پڌو پڌائين ٿو خبرون يا ڪريان همراهن کي هڪل ته ڦوندا ڦوندا ڪري ڇڏين ني."

"خبرون ته تو سان دل واريون ڪريان ها، پر تو جو همراهن جو ڏڙڪو ڏنو آهي ته هاڻ تون پلي پنهنجن همراهن کي هڪل ڪر. جي همراه مون کان خبرون وٺي سگهيا ته پلي ونن. هيننر ته رسو واپس ڪر مينهن جو. هونئن ته تون شئيءَ برويرپلي ٿي ڏسجين." همراه چپ سان پنهنجو هيٺيون چپ چٽيندي چيو.

"يلا مڙس، هُونهه! ايڏو ڏاڍو مڙس آهين ته يلا ونئي ڏس رسو مونکي کان ته خبر پوني."

"واهه جوان جي ڏيءَ! خير، آءُ ڪڏهن به ڪنهن زائفان سان هٿين ڪونه پيو آهيان. اِهو منهنجي لاءِ عيب آهي. تنهن ڪري تون ماٺ منيءَ ۾ مينهن منهنجي حوالي ڪر ته پوءِ توکي خبرون به ٿو ٻڌايان ۽ توکان به خبرون ٿو پڇان. باقي همراهن جو ڏڙڪو وري نه ڏجاءِ سمجهي!" اُن همراه بنهه بي ڊپائيءَ سان اُن عورت کي هڪ معمولي ڇوڪري سمجهي عام رواجي طرح چيو ۽ ٿورو اڳيان وڌي ڇاڳيءَ کان رسو وٺڻ لاءِ هٿ وڌايو. همراهه جي خواب و خيال ۾ به ڪونه هو ته هيءَ جيڪا سنهڙي سانوري ناهوڪڙي ملوڪڙي ڇوڪري سندس سامهون بيٺي آهي. سا ڪا خطرناڪ شئي به ٿي سگهي ٿي. سو هن جيئن ئي رسو وٺڻ لاءِ اڳيان هٿ ڊگهاريو تيئن خبر ئي ڪانه پيس ته ڪيئن سندس وڌايل هٿ جي ڪرائيءَ ۾ ڇاڳيءَ جي هٿ جي گرفت مضبوط ٿي ۽ جهٽڪي سان ڇڪي اڳيان جو سنياٽيننس ته همراه جا حوصلا خطا ٿي ويا ۽ هُو پنهنجو توازن برقرار رکي نه سگهيو. جيئن ئي هو اڳيان ٿڙيو تيئن ڇاڳيءَ جي لوهه جهڙي مضبوط تنگ اڳيان ڦسڪڙي هيس ته همراه ڏُو مُنهن پر اچي ڇاڳيءَ جي پرسان ڪريو. اجا هُن پاڻ سنڀاليو ئي ڪونه، تيستائين ڇاڳي پٺن تي پير

رکي بيهي رهي. پر پٺيءَ لمحي ئي همراه ڪاريهر نانگ وانگر ٻُل ڏيئي اٿي بيهي رهيو. سندس اوچتو ٻُل ڏيئي اٿڻ سان چاڳي ٻه ڪرنديءَ ڪرندي بچي. پر جيستائين هوءَ توازن قائم ڪري بيهي، تيستائين ٻه ٽي تيز ڪائي ويئي. سندس ڪهاڙي ٻه هٿ مان ڪري پيئي. همراه جهٽ هڻي ڪهاڙي کڻي ورتي ۽ ميڻهن جو رسو ٻه هٿ ڪري ورتو. همراه ڳالهايو:

"مون ڇيو نه ته ڪنهن زائفان سان هٿين پوڻ منهنجي لاءِ عيب آهي. تنهن ڪري هي پُرڪو توکي معاف آهي. پر وري اهڙي تڪڙ نه ڪج. متان نه مون کان هٿ ڪجي وڃي ۽ آءٌ تو تي هٿ کڻڻ نٿو گهران. سمجهي نه منهنجي ڳالهه. هاڻ ٻڌ منهنجون خبرون. راڻو نالو آهيم. ٽي چار ڪوهه اڳيان آمريءَ واري ڳوٺ ۾ گهر آهيم. رات شڪار تي ويو هوس. شڪار دير سان لڳو. اچا ٻه ٽي ڪوهه هليس ته ڏينهن ٿي ويو. تنهن ڪري لهي پيس ٻيلي ۾. هاڻ ٻيلو ٽي ٻيلو وٺيو پيو وڃان. توسان ڪو ميلو لکيل هو سو مليا آهيون. ٻيو سارو خير. هاڻ تون پنهنجون خبرون ٻڌائي؟" راڻي ڏاڍي اشتياق سان چاڳيءَ ڏانهن گهوري نهاريو پئي ۽ چاڳي راڻي جي ٻي ڊپائي ڦڙتائي ۽ جوان مرديءَ جي قائل ٿيءَ چڪي هئي. پر ڪتيل بازي پنهنجي هٿان ويندي ڏسي شرمساري ۽ ندامت کان سوڙهي سوڙهي ٿيڻ لڳي هئي. پر وري ٻه چاڳي پنهنجي شڪست قبول ڪرڻ بدران ڪروڌ ڀري نظرن سان راڻي جي اکين ۾ اکيون ملائي گهوري رهي هئي. جوش، ڪاوڙ ۽ ڪروڌ جي ڪري سندس بدن ۾ هلڪي رڦاٽي پئي ٿي. نيٺ ڪاوڙ مان چيائينس:

"متان ڪنهن ڀُل ۾ رهين. مون کي ڏي منهنجي ڪهاڙي هونهه. مڙس خبرون ٿو وٺي. خبرن وٺڻ لاءِ مهاندا ڪپن."

"مهاندو ته جهڙو آهيم، سوئي آهيم. پر ڪهاڙي مُورنه ڏيان ني. هيءَ تنهنجي سوڪڙي ساڻ کڻي ويندس، ساک سان جيءَ سان جوڙي رکندس. ٿيا رات ۽ پرينهن رات وٽم مزمان اچڻا آهن. سو ڪونه باقي ورندي رات آڌيءَ ٽاڻي هن ساڳل پيٽيءَ تي منهنجو انتظار ڪج. آءٌ باهه جو درياهه تانگهي به تو سُوڏي پهتو ٿيندس. اهو منهنجو قول آهي تو سان." راڻي

مرڪندي چيو.

"اجايون ڳالهيون نہ ڪر. مون کي منهنجي ڪهاڙي ڏي ۽ گس وٺ پنهنجو. اِهو بہ تورو تي ڪريان ني جو وارثن کي چاڻ ڪانہ تي ڪريان، نہ تہ اتي ئي ڍير تيو پيو هجين ها. ڪهاڙي ڏئين ٿو يا؟"

چاڳيءَ جملو اڌ ۾ ڇڏي انتهائي غضب ناڪ نگاهن سان راڻي کي گهوريندي چيو.

"نڪو. مورنہ ڏياني."

"ڏس آخري پيرو ٿي چواني."

"پلي ڪيترا پيرا بہ ڪٺي چئو."

"تہ چئبو تہ توکي ڪُتي ڪٺيو بيٺي آهي." ائين چئي چاڳيءَ اوچتو چلانگ ڏنو ۽ قلابازي کائي نڪاءَ لت ڪر اياڻينس ڪهاڙيءَ واري ٻانهن ۾. ڪهاڙي راڻي جي هٿ مان ڇڏائجي پريان وڃي ڪري ۽ پُڻ ٻانهن مان نڪاءَ نڪري ويس. هوُ سور جي سُوٺ کانْ ٻيٺو ٻيٺو تيڻ لڳو ۽ ٻئي هٿ سان ٻانهن کي جهلي ويهي وَٽ کائيندوُ رهيو. ٻانهن جي هڏيءَ کي زورائتي چوٽ رسي هئي. بازيءَ پلٽو کاڌو ۽ چاڳيءَ سوائي ٿي وئي. هُن ڪهاڙيءَ تي پنهنجي گرفت مضبوط ڪئي ۽ راڻي کي گهوريندي چيائين:

"هونهن! مڙس سوکڙي توکٽي، سا بہ زوريءَ."

راڻو سور کي پيئندو رهيو ۽ شديد تڪليف هوندي بہ مُنهن تي مرڪ آڻي چيائين:

"بروبر تون مڙس ماڻهو آهين. مڃيوسين. تو کٽيو مون هارايو. آڻ مڃي جهڳڙا ختم. آءُ بہ راتيون ڇڏي ورنديءَ رات ايندس. هِن ئي پيٽي تي. ياد ڪج."

"هاڻ نهيو نهيو. پنهنجو پلو گهُرين تہ وري هن جُوءِ ڏانهن وڪ نہ کڻج. پڏايو ڇڏيان ٿي. متان سر رُلي وڃيئي." ائين چئي هوءَ اتي هلي ۽ راڻو رڳو حسرت وچان ڏانهس نهاريندو ئي رهجي ويو. جڏهن هوءَ وڻن ۾ غائب ٿيڻ لڳي هئي، تڏهن هڪ پيرو پنيان نهاريائين. راڻو اجا تائين ساڳي حالت ۾ ويٺو ڏانهس نهاري رهيو هو. چاڳيءَ کي پوئتي نهاريندو ڏسي سندس همت

وڏي ۽ ٿورو وڏي آواز ۾ چيائينس: "ٻہ راتيون ڇڏي ورندي رات. ساڳئي پيٽيءَ تي، آڌيءَ رات ٽاٽي آءُ ايندس."

**

سهائي رات هئي. چنڊ گهاٽن وڻن مان لياڪا پائڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. ٻن ڪوٺين اڳيان وراندي جهڙي ڇا پري هيٺ ٿي ڪتون پيل هيون. الهندي ڇيڙي تي چاڳيءَ جي کٽ پيل هئي. ڏگهن وڻن جي لڏندڙ لامن مان چانڊوڪي ڇٽي ڇاپري تائين پهچڻ جا جتن ڪري رهي هئي. ڪنهن ڪنهن مهل چنڊ جي چانڊاڻ سڌي طرح چاڳيءَ جي سانورين ماسيرين مِٽن تي چاهت جون چميون ڏيڻ ۾ ڪامياب ٿيو ٿي وئي. هوءَ اکيون کولي چنڊ جي اهڙي چلولائيءَ تي مرڪي رهي هئي. سندس اندر ٺري رهيو هو. ڪيتري دير تائين سندس دل ۽ دماغ ۾ جاري رهندڙ جهيڙي جي ڪري هوءَ منڌل هئي. ايتريقدر جو ننڊ بہ وٽانئس رسي ويئي هئي. هن جون اکيون کليون پيون هيون. هر طرف جهنگلي جيوت جي سنهڙن سنهڙن چرڙاٽن کان سواءِ مڪمل خاموشي ڇانيل هئي. آڌي رات جو سمو هو. هوءَ جيئن ئي هنڌ تي ليٽي هئي، تنهن مهل کان سندس دل ۽ دماغ ۾ جهيڙو متو پيو هو. هڪ پاسي راڻو هو ۽ ٻئي پاسي پاڻ. دماغ سندس نمائندگي ٿي ڪئي تہ دل وري راڻي جي پاسي هئي.

"نہ چاڻ نہ سڃاڻ، آءُ تنهنجو مهمان." سندس ذهن ۾ احتجاج اڀريو.

"چري، چاڻ سڃاڻ بہ تہ ڏسڻ ملڻ کانپوءِ ئي ٿيندي آهي نہ." دل دليل ڏنو.

"پر اِهو ڪهڙو طريقو آهي تہ گس هلندي ڏسڻ سان ئي پيو ڍاهيون ٻڌي ۽ سوکڙي گهري." ذهن ۾ ڪروڌ جاڳي.

"چاهڻ وارين دلين ۽ اکين لاءِ فاصلا پنهنجي اهميت وڃائي ويهندا آهن. هڪ نگاهہ ئي زمانن ۽ مڪانن جون ديوارون ڍاهيون ڇڏي." دل مان صدا نڪتي.

"پر هن کي خبر ڪانهي تہ آءُ ڪنهن جي ڌيءَ آهيان. دلمراد ڏاڙيل

جي ڏيءَ آهيان. ڪا مشڪريءَ جي ڳالهه ٿوروئي آهي.“ دماغ ۾ هٺ ۽ غرور ڪرَ ڪڍڻ لڳو.

”پر هوُ به ته ڏينهن ڏٺي جهنگ مان مينهن ڪاهيو پئي ويو. ڪجهه ته داتا ڪٺا هُن ۾ به ته ڏسجن پيا. ائين صفا وِيَل ته هو به ڪونه ٿو ڏسجي.“ دل ورندي ڏني.

”پر هن جي ايتري همت ڪيئن ٿي جو چوي پيو ته ”شئي ته پلي آهين.“ دماغ احتجاج ڪيو.

”عشق مٿي جو ڦريل هوندو آهي. عشق مٿانهون ٿي ڳالهائيندو آهي. عشق ڪنهن کان ڊڄندو ڪونهي.“ دل دليل ڏنو.

”هونهه، سمجهي الاجي ڇا ٿو پاڻ کي.“ دماغ آڪڙ ڏيکاري.

”تو تي چريو ٿي پيو آهي، پيو ڇا ٿو سمجهي پنهنجو پاڻ کي.“ چاڳيءَ جي دل ۾ ڇهنڊڙي پئجي ويئي ۽ سرير ۾ سيٽاندڙو ڊوڙي ويو.

”اون هون. مون ڪو ڇيومانس ته مون تي چريو ٿي ڇا؟“ دماغ هٿيار ڦٽا ڪرڻ لڳو.

”ڪير ڪنهن کي چوندو ٿوروئي آهي ته مون تي چريو ٿي.“ دل چيو.

” پر گهٽ ۾ گهٽ مون ته......!“ دماغ هارائي ويو.

”ڪير چوي يا نه چوي، چريا چاهڻ وارا ڪنهن کان پڇي ٿوروئي چاهت جون وکون کڻندا آهن. چاهت ته هڪ دلي جذبو آهي، جيڪو جبل مان پاڻمرادو اُڀَڪي نڪرندڙ پاڻي جي چشمي وانگر ماڻهوءَ جي من ۾ هيجان برپا ڪندو آهي. هن به توکي ڏسڻ شرط ئي پنهنجو سر تنهنجي قدمن ۾ رکي ڇڏيو آهي.“ دل خوش ٿيندي چيو.

”پر... پر...“ دماغ وڌيڪ ڪو دليل ڏيئي نه سگهيو ۽ دل ۾ خوشيءَ جي لهر هوريان هوريان ڇوليون ڇوليون ٿي اڳتي ۽ اڳتي پيش قدمي ڪري رهي هئي. مناس پريئي سرور جي ڪيفيت ۾ سرشار ٿي هوءَ سندن ڳل ڇمندڙ چنڊ جي چانڊاڻ کان شرمائڻ لڳي. هن جي سيني جي اُڀارن ۾ اهڙي سرور جون ڪتڪتايون ٿيڻ لڳيون، جيڪا زندگيءَ جي انمول حاصلات هوندي آهي. ۽ جنهن جي تصور ۾ ئي ماڻهو حياتيءَ تان هٿ کڻڻ لاءِ به تيار

تي ويندو آهي.

چاڳي پڻ ڪجهه اهڙيءَ ئي ڪيفيت ۾ سرشار ٿي، اڻ ڇهيل پيار جي مستيءَ ۾ مدهوش ٿي پنهنجو پاڻ کان شرمائڻ لڳي. چنڊ جي ڪير جهڙي چانڊوڻيءَ ۾ مرڪ سنڌس چپن تي "هو جمالو" ڳائڻ لڳي.

**

"ڪيئن؟ ڪيئن؟" ڳچ ڳچ دير کان پوءِ دل ئي دل ۾ پنهنجو پاڻ تي پڇي.

"وچ. الا! ويچاري هلندي هلندي پئي چيو ته آءُ باهه جو دريا تانگهي به تو تائين پهچندس."

" پر چون ٿا ته عشق ۽ مشڪ، خون ۽ ڪٿوري ڪي لڪڻ لڪائڻ جون شيون ڪونهن. اج نه ته سڀاڻي ڳالهه ته کلي پوندي. پوءِ ابو ته ڏڪ ئي هڪڙو ڪندو. اصل ڳيا ڳيا ڪري ڇڏيندو. پوءِ؟" وري به پنهنجو پاڻ کان پڇي ٿي.

"عشق ڪرڻ وارا سر جو سانگو ڪونه ڪندا آهن." پاڻ ئي جواب ڏئي ٿي.

"پر هيءَ ته اڪين ڏني موت کي ٿي دعوت ڏيٺي. هرويرو ڪو ته مران." مرڻ کان بچاءَ جو دليل ڏنائين.

"ابو به ته امڙ کي پڃائي ڪٺي آيو هو. پاڻ ئي ته ٻڌايو هئائين ته هڪڙي ڌاڙي جي واردات دوران ماڻهين منهنجي سامهون اچي ويئي هئي. پاڻ ڳالهايو ته ڪجهه ڪونه هئائين، باقي سنڌس اکين جي گهور مون کي گهائي وڌو هو. مون پنهنجن همراهن کي حڪم ڪيو ته ڌاڙي ۾ هٿ آيل سڀ مال اتي ئي ڇڏي ڏيو ۽ سڀ خالي موٽي هلو. ڪير به ڪنهن کي ڏکوئي نه. سڀني همراهن حڪم جي تعميل ڪئي ۽ آءُ صرف ماڻهين ۾ نهاريندو رهيس. جيڏي مهل واپس ورياسين، ان ويلي مون ڪيس چيو ته جمعي جي رات توکي ونڻ ايندس. تيار ٿي ويهج. ۽ پوءِ واعدي مطابق آءُ ماڻهين کي ڪٺي آيو هوس." پڻس جي عشق جو راز جواز طور پيش ڪيائين.

"اهو ضروري ته ڪونهي ته جي ابو عشق ۾ انڌو ٿي امڙ کي پڇائي ڪٽي آيو هو تنهن ڪري آءُ به ڪنهن سان پڇي وڃان." نه وڃڻ جو خيال مٿس حاوي ٿيڻ لڳو.

"پر وڃڻ ۾ ملڻ ۾ هرج ئي ڪهڙو آهي؟ ملي ڏسجي ته مڙس ڪيتري پاڻيءَ ۾ آهي. مڙس به آهي يا مڙئي ٽرڙو آهي." دل کي دلاسو آيس.

"هرج ڇو ڪونهي. جي ڪنهن ڏسي ورتو ته منهنجي ته زندگي برباد ٿي ويندي. آءُ ته ري کَتن مارجي ويندس. ڪاري ڪري ماري بي ڪفنوئي دٻالث ڪري ڊڪي ڇڏيندا. جهڙي ڇتي ڪتي ماري ڇڏيائون. هرج ڪيئن ڪونهي!"

"ته پوءِ نه وڃ. هٽيس ڪڏ ۾. پوءِ سوچئين ڇو پئي؟"

"نه وڃان! هاها، نٿي وڃان. ڪهڙو لاچار آهي! نهيو ڪانه ٿي وڃان. پر..... پر.... !"

"وري هيءَ پر پر ڇاجي؟ بس نٿي وڃين، ته نه وڃ. پوءِ هيءَ پر .... پر.... ڇاجي؟"

"پر هي مونکي ڇا پيو ٿئي؟! هي من بي چين ڇو پيو ٿئي؟! هيءَ بي سُڪائي ڇو پئي ٿئي؟! هي .... هي.... هُن جون اکيون آڏو ڇو پيون ڦرن؟ هي ... هي... منهنجي بدن تي ماڪوڙيون ڇو پيون سُرن؟ هي ڇيلاتا ڪتان آيا جيڪي منهنجي انگ انگ کي ڇهڻي پيا آهن؟ هي من ماندو ڇو پيو ٿئي؟ شايد .... شايد هُو مون ۾ واسو ڪري ويو آهي! پر خير. ڪيئن به هجي! آءُ پنهنجي دل خوش ڪرڻ ڪاڻ ايتري ٽرڙي ڪانه ٿيندس."

"ته پوءِ هيئن ڪر."

"ڪيئن ڪريان؟"

"ابي سان سچي سچي ڳالهه ڪر. جيڪا جيتري آهي. جيئن آهي."

"پر ابو ايتري ڳالهه تي اعتبار ڪندو؟!"

"پلي نه ڪري. پلي ماري ڇڏي. پر ضمير ته مطمئن هوندو ته مون ڪو گناه نه ڪيو آهي."

"ها، ائين ئي ته آهي. ائين ته آهي."

”تہ پوءِ جھجھي گھڻ مڙڻ نہ ڪر. سڀان رات راڻو ايندو. صبح سان ٿي ابي سان سارو احوال ڪري ڇڏ. پوءِ سندس مرضي، ڪيئن، ٺيڪ آهي نہ!“
”ها، ٺيڪ آهي.“

چنڊ لڙي چڪو هو. وڻن جي لامن مان چانڊاڻ هتوراڙيون هڻي رهي هئي. گهاٽو وڻ آڏو اچڻ ڪري چنڊ جي پهچ رُڪجي ويئي هُئي. چنڊ ڪتڪتايون ڪرڻ ڇڏي ڏنيون هيون. سندس سرير سانتيڪو ٿي چڪو هو. هن هڪ ڊگهي اوباسي ڏني ۽ پاسو ورائي پنهنجي ٻانهن جو گداز ڏورو پنهنجي پرتوم مٿان رکي سمهي پئي.

***

چاڳي اڄ اڳوڻي جي پيٽ ۾ تورو سوير پرو اُٿي هئي. پٽس ڪٽ تي ٿي وينو هو. ماٽس مکڻ ۾ ڳاڙهن چانورن جي اٽي جي اڦراٽي ماني گهڙي، چڱو خاصو مکڻ جو چاڻو مانيءَ تي رکي، گهاٽي جهڻ جو شاهوڙ ڪرشو پري اچي اڳيان رکيو هوس. دلمراد اڃا بہ ٿي گراهہ مس کنيا هئا جو چاڳي اکيون مهٽي اٿي ويٺي.

”ابي کي چوان، اڄ بابو منهنجو سوير اٿيو آهي.“ پٽس نري پيو. ”مون سان گڏ مکڻ ماني کائيندو بابو منهنجو!“ دلمراد ڏيءَ تان قربان ٿيندي چيو.

”نہ ابا، ماني تہ پوءِ کائينديس. پر تو سان هڪڙي ڳالهہ ڪرڻي آهي.“ چاڳي پهريائين تورو هٻڪي، پر پوءِ دل جهلي پنهنجي تمام گهڻو پائيندڙ پيءَ سان اعتماد سان ڳالهائڻ لڳي.

”چئو بابا منهنجا، ڪهڙي ڳالهہ آهي؟ خير تہ آهي نہ؟“

”ها ابا، آهي تہ خير، پر...“

”چئو پٽ، ڇا ڳالهہ آهي. هٻڪين ڇو پئي؟“

پوءِ چاڳيءَ سڄي ڳالهہ سربستي ڪري، جيئن هئي تيئن ٻڌائي. دلمراد ڳالهہ ٻڌي تبيءَ ۾ پئجي ويو جڏهن ماٺ جا جبل ڀاري ٿي دم گهٽڻ لڳا، تڏهن پٽس آهستي آهستي ڪنڌ مٿي کڻي چاڳيءَ ۾ نهاريوءِ ڳچ ڳچ دير تائين منجهس نهاريندو ئي رهيو. توڙي جو چاڳي پٽس جي نگاهن سان

نگاهون ملائڻ جي جرئت ڪانہ ڪري پئي سگهي ۽ نظرون هيٺ ڪري تي چڙهيائين. پر رکي رکي جو پٽس ڀر نهاريائين تي تہ لڳو پيئي تہ پٽس يڪو ڪيس گهوري رهيو هو. مانيءَ جو گراهہ هٿ ۾ ئي هوس. جيتوڻيڪ چاڳيءَ ڪو گناهہ ڪونہ ڪيو هو پر پوءِ بہ مرد جي ذات، پٽس الاجي ڪهڙو فيصلو ڪري! اِهو سوچي هوءَ فڪرمند پئي ٿي. ۽ پوءِ نيٺ پٽس هٿ وارو گراهہ وات ۾ وڌو ۽ وري اُڦراتي مانيءَ جو وڏو گراهہ پچي، مکڻ ۾ مڪولي، وٺي سٺي ڪٽي وات ۾ وڌو ۽ بہ ٽي چاٻا ڏيئي، مُنهن تي مُرڪ آڻي نرم لهجي ۾ چيو "پوءِ چاڳل بابا منهنجي جو ڪهڙو خيال آهي؟"

"ابا، مون تہ جيڪا ڳالهہ هئي، سا جيئڻ جو تئين توکي ٻڌائي، هاڻي تنهنجيءَ مرضي."

"تہ بس، منهنجي اِها مرضي آهي تہ تون اڄ هلي مون کي اُها پيٽي ڏيکاري اچ. سانجهيءَ آڌيءَ رات تائي اسين بہ همراه گڏجي ويندا سين. ۽ راڻي جون ٻوٽيون ٻوٽيون ڪري انهيءَ پڏي ۾ ڊڪي ايندا سين. بس ڳالهہ ختم." دلمراد روئنشي خاطر اِها ڳالهہ ڪري چاڳل جي منهن ۾ نهارڻ لڳو تہ جيئن چاڳل جو ردِ عمل ڏسي سگهي.

"پر ابا........" چاڳل جو منهن لهي ويو ۽ سڄي هيسجي ويئي.

"پر ڇا بابا؟" دلمراد گهوري چاڳل ۾ نهاريو.

"پر ابا، راڻي ايڏو وڏو ڏوهہ تہ ڪونہ ڪيو آهي جو مرڳو ڪيس خون ڪري ڇڏجي!"

"هنئين شاباس. هاڻ دل جي ڳالهہ اچي ويئي نہ زبان تي بابا جي. تہ چئبو تہ بابا منهنجي کي بہ راڻو وڻيو آهي، ائين نہ!" دلمراد خوش دليءَ سان چيو.

◉

نومبر 2006ع

عشق دي گلي

مون تازو گريجوئيشن ڪئي هئي. نوڪريءَ جي ڳولا ۾ هوس. هِن ڪان اڳ مون کي تعليم حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ لاڳيتا پنج سال پنهنجي گهر ۽ شهر کان پري رهڻو پيو هو. اُن عرصي دوران موڪلن ۾ ڪڏهن ڪڏهن اتفاق سان آءٌ "سندن" گهر ويندو هوس، ڪڏهن "ڪيس" ڏسندو هوس ته ڪڏهن ڪانه ڏسبي هئي. هاڻي جو واندو هوس ۽ پنهنجي گهر رهيو پيو هوس، سو هفتي يا ڏهين ڏينهن، جڏهن به "انهن"جي پاڙي مان لنگهندو هوس ته "سندن" گهر هليو ويندو هوس. "هوءَ" منهنجي مامي جي ڌيءَ هئي.

هوءَ مون کي ڏاڍي وڻندي هئي. خاص ڪري سندس هر وقت خماريل نيڻ مون کي ڏاڍا وڻندا هئا. توڙي جو مون کي اِها به خبر هئي ته هُنَ سندس سئوٽ زاهد لاءِ مريو ٿي متا ڏنا. پر پوءِ به هوءَ مونکي ڏاڍي وڻندي هئي. ڪنهن شئي جو حاصل ڪرڻ ڪنهن ماڻهوءَ جي اختيار ۾ ڪڏهن هوندو آهي ته ڪڏهن ڪونه به هوندو آهي. پر ڪنهن شئي جو ڪنهن کي وڻڻ، اهو بلڪل ڪنهن جي اختيار ۾ ڪونهُ هوندو آهي. ڪابه شئي، ڪنهن به ماڻهوءَ کي بي اختيار وڻي سگهي ٿي. پوءِ توڙي جو اُها شئي سندس پهچ ۾ هجي يا پهچ کان ٻنهُ ٻاهر. پر دل ڪنهن تي به هرڪجي سگهي ٿي. هرڪڻ ۽ حاصل ڪرڻ به الڳ مرحلا آهن..

بهرحال، هوءَ مون کي ڏاڍي وڻندي هئي. خصوصاً سندس هروقت خماريل نيڻ مونکي ڏاڍا وڻندا هئا. پر هوءَ گهڻو ڪري ته مون ڏانهن نهاريندي ئي ڪانه هئي. آءٌ جڏهن به سندن گهر ويندو هوس ته هوءَ مون کي هٿ ڏيئي پاسيري ٿي ويهي رهندي هئي، يا پنهنجي معمول جي ڪم ڪار ۾ مصروف هوندي هئي. سندس چهري تي يا سندس نگاهه ۾، مون نه ڪڏهن پنهنجي لاءِ چاهه محسوس ڪيو ۽ نه ئي ڪنهن بيزاريءَ جا ڪي اهڃاڻ. جيڪڏهن هوءَ ڪم ڪار ۾ مصروف نه هوندي هئي ته اڪثر منهنجي ۽ سندس ماءُ جي وچ ۾ ٿيندڙ ڳالهه ٻولهه خاموشيءَ سان ويٺي ٻڌندي هئي. هوءَ گهڻو ڪري پنهنجي خيالن ۾ گم هوندي هئي. ڪيڏيءَ مهل ڪٿي ڪو مون ڏانهن نهاريندي هئي ۽ جيڏي مهل به مون ڏانهن نهاريندي هئي. تيڏيءَ مهل سندس خماريل اکين جا مدهوش ڪندڙ نشيلا تير منهنجي دل ۾ چُڀي ويندا هئا ۽ منهنجي من کي گهايل ڪري وجهندا هئا.

سندس ماءُ، يعنيٰ منهنجي ماميءَ سان، منهنجي گفتگو اڪثر عام رواجي ٿيندي هئي. گهر گرهستي، گذر سفر، اوڙي پاڙي، راڄ ڀاڳ ۽ منهنجي پڙهائي ۽ نوڪريءَ جون خبرون چارون ٿينديون هيون ۽ ائين آءٌ ڪلاڪ اڌ ماميءَ وٽ ويهي چانهه جو ڪوپ پي هليو ويندو هوس ۽ بس.

”هُن“ لاءِ ڪڏهن ڪڏهن اسانجي گهر ۾ عورتن جي وچ ۾ ٿيندڙ ڳالهه ٻولهه به ٻڌندو هوس ته هوءَ سندس سئوٽ، سڳي چاچي جي پٽ زاهد کي دل ۽ جان سان ٿي چاهي، اهو به ته زاهد به هن لاءِ مريو ٿو پوي. وڏيڪ هي به ته ڪجهه وقت اڳ ۾ ٻنهي گهرن ۾ انهيءَ سڱاوتيءَ لاءِ ڳالهه ٻولهه به هلي هئي ۽ ٿوري گهڻي پيش رفت به ٿي هئي. پر پوءِ زاهد جو پيءُ ۽ هُن جو پيءُ ملڪيت جي ورهاست تان پاڻ ۾ وڙهي پيا هئا ۽ هڪ ٻئي تي ڪيس ڦڏا پڻ ڪيا هئائون. تنهن ڪري في الحال ته سندن وچ ۾ ايترا ويڇا پئجي ويا هئا جو ڪنهن به سرچاءَ جو ڪو امڪان ذسڻ ۾ ڪونه ٿي آيو. جيستائين پائر پاڻ ۾ نتا ٺهن،

تيستائين هُن جي ۽ زاهد جي شاديءَ جو مسئلو به حل نٿي ٿي سگهيو. اِڪثر ڪري مامي اِن جهيڙي جو ته ذڪر ڪندي هئي مون سان، پر اُن ڪان اڳتي، هُن جي ۽ زاهد جي نسبت بابت ڄاڻي ٻجهي ڪا ڳڙڪ ڪانه ٻوليائين.

پوءِ جهيڙي اهڙي نوبت وڃي اختيارڪئي جو ٻنهي هڪٻئي ڪان ٽُٽي ويا. منهنجا هو ٻئي ماما هئا. اُن عزازت جي رشتي جي حوالي سان اسان ڀرپور ڪوشش ڪئي ته ڪو ناهه جو گس نڪري پوي، پر جڏهن ٻنهي ڌُرين اسان جي ڳالهين کي ڪا اهميت ڪانه ڏني، تڏهن اسان پنهجا پير جهلي ويهي رهياسين. جهيڙي دوران ئي زاهد جي پيءُ هڪڙو انتهائي قدم کڻي ورتو. زاهد جي پيءُ ٻنهي تڪڙ تڪڙ ۾ اول ٻئي پاسان زاهد جي مڱڻي ڪئي ۽ پوءِ سُتت ئي شادي ڪري ڇڏي. چو جو کيس خبر هئي ته زاهد هن جهيڙي ۾ چاچينهس لاءِ نرم گوشو رکي ٿو. ممڪن آهي ته ڪنهن ڏاڪي تي هوُ ڪانئس ڦري نه وڃي. تنهن ڪري هن پنهنجي لاءِ اِها ڪمزور پوائنٽ ختم ڪري ڇڏي. زاهد پڻس جي دٻاءَ ۾ هو. سو شاديءَ مهل ڪو وڏو هنگامو ڪونه ڪيائين. باقي ٿوري گهڻي مزاحمت ڪيائين. پر پڻس جي ٻنهي سخت ۽ جارحانه رويي جي ڪري هُو خاموش ٿي ويو ۽ ماٺ مٺيءَ ۾ شادي ڪري ڇڏيائين.

زاهد جي بيوسيءَ ۽ بي همتيءَ هُن تي ڏاڍو ڳهرو اثر ڇڏيو. هوءَ پڄي پور پور ٿي پئي هئي. هن جو اعتماد ڇيهون ڇيهون ٿي ويو هو. هن جي پروسي کي پائمال ڪيو ويو هو. هوءَ ڏاڍي بردبار ۽ ڏاڍي ڳري طبيعت جي ڏياڻي هوندي به پاڻ تي ضبط رکي نه سگهي. هن جو اندر پرزا پرزا ٿي پيو هو. ٻڌو هوم ته هوءَ زاهد جي شاديءَ واري رات ڏاڍو رُني هئي. ۽ ڪيترائي ڏينهن پئي رُني. کائڻ پيئڻ بند ڪري ڇڏيائين. بيمار به ٿي پئي. بستري سان وڃي لڳي. اسپتال داخل ٿي. پر پوءِ انهن سمورين ڳالهين جي باوجود به هوءَ جيئري رهي. پنهنجي دل لڳائڻ جي بدلي جي سزا ڀوڳڻ لاءِ هُن هڪ پيرو موت جي مُنهن ۾

وچڻ جي بدران روز روز جيئڻ ۽ مرڻ واري سزا کي ترجيح ڏني ۽ هوءَ جيئندي رهي.

انهيءَ ڪشيدگيءَ واري صورتحال جي پيش نظر آءٌ ٻن ٽن مهينن کان سندن گهر ڏانهن ڪونہ پئي ويس.

هوءَ انٽر پاس هئي، ٻڌو هوم تہ ادب سان بہ چاهہ اٿس ۽ اڪثر ڪري ڪونہ ڪو ڪتاب پئي پڙهندي رهندي آهي.

ٿيون پير و پيو ورجايان تہ هوءَ مون کي هونئن بہ ڏاڍي وڻندي هئي، پر سندس خماريل مرگهہ نيڻ خاص ڪري مونکي ڪُهي ڇڏيندا هيون. هاڻي جو سندس عشق جي ناڪامي اکين سان ڏٺم ۽ ناڪام محبت جي ڪيفيت واريون ڳالهيون ماڻهن واتان ٻڌم تہ منهنجي دل ۾ هُن لاءِ وڌيڪ اُنسيت بہ پيدا ٿي تہ همدرديءَ جا جذبا پڻ ايرڻ لڳا. مون محسوس ڪيو تہ منهنجي دل ۾ هُن لاءِ منو منو سُور ٿيڻ لڳو هو. هن جو ذڪر ٻڌڻ سان، هُن جو نالو سُڻڻ سان، هن جو خيال ذهن ۾ اچڻ سان منهنجي ڪيفيت ۾ چڻ ڪنهن ٽڏڙي هير جو لمس ڇُهي ويندو هو. هڪڙي خلش جنم وٺندي هئي جيڪا سرور پهچائيندڙ درد پيدا ڪندي هئي. شايد اِن سرور پهچائيندڙ سُور کي ئي محبت، چاهت يا عشق چيو وڃي ٿو. مون اڪيلائيءَ ۾ ڪئين ڀيرا هن لاءِ سوچيو هو. ڪيڏي مهل سوچيندي سوچيندي، ڪنهن پل، ڪنهن لمحي جي بہ ڪنهن محدود حصي دوران، پنهنجي حرص، لالچ ۽ ذاتي مفاد جي جهلڪ ظاهر ٿي پوندي هئي. تہ "چڱو ٿيو زاهد شادي ڪري ڇڏي ۽ هاڻي آءٌ....." پر ساڳئي لمحي جي ئي ڪنهن حصي ۾ اهڙي خسيس، ڇُسي ۽ واهيات سوچ جو گلو گهُٽي ڇڏيندو هوس. ذهن دليل ڏيندو هو تہ ڪنهن جي ناڪام حسرتن جي اجڙيل من مندر مان پنهنجي دل جي دنيا جي اڏاوت لاءِ سرون ۽ پٿر ڪيدي بنياد جي ڇري پرجي، اِن کان وڌيڪ ٻي ڪهڙي خود غرضي ٿي سگهي ٿي.

بهرحال، منهنجي دل هُن لاءِ ڪڙهندي پئي هئي. سوچيندو هوس تہ ڪيئن نہ ڏن دولت جي دنياداريءَ جي ڪري دلين جون دنيائون

اجاڙي ڇڏيون وڃن ٿيون. ڪيئن نہ مائٽن جي ضد ۾ انا جي تسڪين خاطر بہ پيار پکيئڙا بند پنجرن ۾ پنهنجا پَرَ پڇڻ، پنهنجون آشائون تياڳي ڇڏيندا آهن. ۽ ڪيئن نہ جنم جنم تائين ٿر جي پياسي واريءَ وانگر، پاڻيءَ بنا سڪل نوٽ ڇپن تي، سندن الميي جا داستان نسل در نسل پيا دهرائبا آهن. ڪيئن نہ پيار جون پياسي دليون ٿوهر ڪنڊا پنهنجي نڙيءَ مان هيٺ لاهينديون آهن.

پوءِ هڪڙي ڏينهن، آءٌ سندن گهر ويو هوس. اتفاق سان مامي اُن ڏينهن پاڙي ۾ نڪري ويئي هئي. هوءَ ورانڊي ۾ پيل کٽ تي پٽ سان ٽيڪ ڏيئي ويٺي هئي ۽ ڪو ڪتاب سندس هٿن ۾ هو. مون کي ايندو ڏسي، ڪتاب بند ڪري مون کي ڏسڻ لڳي. مون سلام ورايو. مون کي هٿ ڏيئي پليڪار ڪيائين. سندس منهن ۾ ۽ پوءِ خماريل اکين ۾ نهاريم. موهن جي دڙي جي سمر ۽ ڪلر کان تباهي ۽ بربادي ڏسي منهنجو وجود دهلجي ويو. ٿر جي ڪنهن ڏڪاريل ناريءَ جيان اُجاڙ ۽ ويراني سندس چهري تي وسي رهي هئي. مشڪل سان مُرڪي ويهڻ جي آڇ ڪيائين. بيٺي ئي ماميءَ جو پڇيو مانس، چيائين تہ پاڙي ۾ ويل آهي.

”پوءِ آءٌ هلان ٿو. مامي ايندي تہ پوءِ وري ايندس.“ چيم.

”توهان ويهو امان ڪي گهرائي تي وٺان“ ۽ پوءِ اڱڻ ۾ ڪيڏنڊڙ ٻارن سڏي چيائين ”جاني ۽ پوني! وڃو وڃي امان کي جيجي ساران جي ـــ ن وٺي اچو. چئوس تہ مهمان آيو آهي.“

”ڇا آءٌ مهمان آهيان؟“ مون مسڪرائيندي ۽ ويهندي چيو. اڄ پهريون پيرو مونکي ساڻس ڳالهائڻ جو نويڪلو موقعو مليو هو.

”مهمانن کي ڪي سڱ تيندا آهن ڇا؟! پاڙي ۾ رهندي بہ گهڻن ڏينهن کان پوءِ آيا آهيو؟“ سندس لهجي ۾ انتها درجي جي ڪرب، درد ۽ ميار شامل هئي.

مون کي سندس درديلي لهجي جي پيڙاهہ گهايل ڪري وڌو. مون کي اِها توقع بنهہ ڪانہ هئي تہ سندس ميار ۾ ايتري بہ ڪا پنهنجائپ

هوندي. مون چرڪي سندس اکين ۾ نهاريو. سندس خماريل اکين ۾ پيڙاهن جا پهاڙ هئا. ڏکن جا ڏونگر هئا. حسرتن جا ڪوهستان ۽ چولستان هئا ۽ لڙڪن جا سمنڊ چوليون هڻي رهيا هئا. مون پاڻ کي سندس اڳيان هيڻو محسوس ڪيو. منهنجي زبان تارؤن سان چنبڙي پيئي. مون کان پنهنجي بچاءَ ۾ هڪ لفظ به ڳالهائجي نه سگهيو. ڪي پل، ڪي ساعتون اکيون اکين ۾ اٽڪيون رهيون. سندس اوچتي جُلهه جي ڪري وکري ويل پنهنجي حوصلي ۽ همت کي سهيڙي سميٽي، پهريون ڀيرو سندس نالي سان مخاطب ٿي چيومانس:

”ڪونج! لطيف سائين چيو آهي:

ڪي ويجهائي ڏور، ڪي ڏور به اوڏا سپرين،

ڪي ڇڙهن نه چت تي، ڪي وسرن نه مور،

جيئن مينهن ڳنديءَ پور، تئين دوست وراڪو دل سين.

آءٌ برابر ڳچ ڏينهن کان پوءِ آيو آهيان، پر يقين ڪر ته تون هڪڙو پل به منهنجي دل ۽ دماغ کان پري نه رهي آهين. مون کي خبر آهي ته ڪي ڪي درد اهڙا هوندا آهن جن کي دلجوئيءَ جي ضرورت هوندي آهي، پر ڪي ڪي درد اهڙا به هوندا آهن، جن لاءِ اڪيلائي ۽ تنهائيءَ جا پها ئي ترياق ثابت ٿيندا آهن. مون ڄاتو ٿي ته هن مهل توکي تنهائي درڪار آهي، تنهن ڪري ڄاڻي واڻي ڪونه پئي آيس ته جيئن تون پنهنجي دل پنهنجي اختيار ۾ ڪري سگهين ۽ وقت جي مرهم سان دل تي آيل گهاون جو درمان ڪري سگهين. مون تنهنجي تنهائيءَ ۾ خلل وجهي توکي ايذائڻ نٿي چاهيو. مون تنهنجي اشانت من کي وڌيڪ وياڪل ۽ بي سُکي ڪرڻ نٿي چاهيو.“

ڳونج جي اٽين ۽ رُکن چپن تي زهريلي مرڪ پکڙجي ويئي. انتهائي ويچارگيءَ واري ۽ مايوس لهجي ۾ چيائين: ”رڻ ۾ رُڃ پاڻي هجڻ جو دوکو ڏيندي آهي ۽ پاڻيءَ لاءِ پياسو هرڻ هنيلو رُڃ کي اُڃ اُجهائڻ جو وسيلو سمجهي، اُن پويان ڊوڙندو آهي. رُڃ ته رُڃ هوندي آهي، جيڪا ڪڏهن به ڪنهن جي اُڃ اُجهائي نٿي سگهي. سو

ويچارو هرڻ هنيلو پڻ رڳ پويان ڊوڙي ڊوڙي ٿڪجي، ڪري پوندو آهي ۽ مري ويندو آهي. تنهن کان پوءِ ڪيس وڏيڪ دوکو ڏيڻ لاءِ هُن واسطي، ڪابہ رُڃ موجود ڪانہ هوندي آهي. جو تہ هو خود بہ موجود ڪونہ هوندو آهي.

”نہ. ائين تہ ڪونهي“ چيم ”اڄڪلهہ جي ڪمپيوٽر دؤر ۾، جڏهن دل جو باءِ پاس ۽ ٽرانسپلانٽيشن ممڪن ٿي پيو سگهي، تہ پوءِ ڪهڙو سبب آهي جو پڳيءَ دل ڪي سنڀالي نہ سگهجي. همت کان ڪم وٺڻ گهرجي. حوصلو هجي تہ پڳيءَ دل ڪي بہ سنڀالي سگهجي ٿو ۽ باقي زندگي بهتر نموني ۾ گذاري سگهجي ٿي. زندگي وري ٿوروئي ملي ٿي! جو اُن کي ائين ضايع ڪري ڇڏجي.“

طنزيہ ڪل ڪليائين ”هُونهن! اهڙيون ڳالهيون اُهي ماڻهو ڪندا آهن، جيڪي لوڪ کي ڏيکارڻ لاءِ تہ تڪڙا تڪڙا، ڊوڙندا پڄندا مسجد ۾ ويندا آهن، پر ڪين پنهنجي معبود جي باري ۾ ڪا خبر ئي ڪانہ هوندي آهي.“

”ائين نہ چئو ڪونج! توکي ايترو مايوس نہ ٿيڻ گهرجي. خدا جي خدائيءَ ۾ گهڻو ڪجهہ موجود آهي. ڪنهن هڪڙي تي لهي اُيري ڪونہ ٿو. وشال ڪائنات جي وسعتن ۾ ڪئين رنگ نکريا پيا آهن. دل تہ دريا آهي نہ. ٿي سگهي ٿو تہ دريا وانگر دل بہ ڪڏهن پنهنجو رخ موڙي هڪ طرف کان ٻئي طرف ڪري.“

”لڳي هجيو تہ ڪل بہ پوي!“ ڦڪي مرڪ ڇپن تي هلڪيون وکون کڻڻ لڳي. ”پيار ڪو جنرل اسٽور تي سجايل شوپيس تہ ڪونهي، جو هڪڙي گراهڪ نہ ورتو تہ ٻيو وٺي ويندو.“

”بيشڪ، سچ ٿي چوين. پيار ڪا گل گوبي تہ ڪانهي، جيڪا هڪڙي نہ ورتي تہ ٻيو وٺي ويندو. پيار تہ جنهن سان ٿيندو آهي، تنهن سان ئي ٿيندو آهي. عشق تہ نہ سوچي سمجهي ڪيو ويندو آهي ۽ نہ ئي عشق لاءِ ڪي معيار مقرر ٿيل آهن بس عشق پاڻ مرادو ٿي ويندو آهي. ۽ پوءِ عشق جي راهہ ۾، جتي ٻُنڌ پيا ڏڱندا آهن، اُتي پيرين

اگهاڙو ڪو هڪڙو هلي سگهندو آهي. هر ڪنهن جي وس جي بات ناهي. عشق دي گلي وچئون ڪوئي ڪوئي لنگهندا." مون کان ٿڌي آهہ نڪري ويئي. ويچارگيءَ مان ڏانهس نهاريم. هوءَ اڳ ۾ ئي مون ڏانهن نهاري رهي هئي. نگاهون ٽڪرايون جهڙوڪر بدن ۾ ڪرنٽ گذري ويو. هن نہ ڳالهايو. تڏهن وري ڳالهايم. "پر ..... ڪڏهن ڪڏهن، ڪي ماڻهو مرڻ کان اڳ ۾ پنهنجون اکيون عطيي طور ڏيئي ويندا آهن. کين خبر هوندي آهي تہ مرڻ کان پوءِ کين اکين جي ڪابہ ضرورت ڪانہ هوندي آهي. تنهن ڪري اها وڏيڪ سٺي ڳالهہ آهي تہ سندن اکيون قبر ۾ جيتن ۽ ڪيڙن جو کاڄ ٿيڻ بدران ڪنهن بي نور زندگيءَ لاءِ اجالو بڻجي پون. ممڪن آهي تہ توهان جنهن پنهنجي وجود کي، ڪابہ اهميت نٿيون ڏيو سو ڪنهن جي اجڙيل زندگيءَ ۾ بهار بڻجي پوي ۽ ان بهار ۾ ڪي نوان گونج نڪرن. مکڙيون ٽڙن. گل کِلن خوشبو مهڪي، سرهاڻ واسجي، عطر اوتجي، سڳنڌ ۾ جاڙا ساهہ کڄن ۽ ائين ڪنهن جي زندگي، زندگي ٿي پوي."

"هڪڙي در تان ڌڪاريل وري ٻين ۾ ڪهڙيون آسون ڪري ۽ اميدون رکي. جڏهن بسم الله ئي غلط ٿي، تہ پوءِ اڳتي لاءِ ڪهڙو ويهي نُور نچوئجي. لطيف سائين هيئن بہ چيو آهي. تہ:

دل جو دوست هڪڙو گهڻا تان نہ ڪجن،
دل بہ ڏجي هڪڙي کي توڙي سَوَ سدون ڪن،
سي چلولا چئجن، جيڪي در در لائين دوستي،
سو اسان جيئڻ کان ......!"

"ابا، تون ڪيڏي مهل آئين؟" ماميءَ چانئٺ ٽپندي ئي پڇيو.

"مامي، اجهو هاڻي آيو آهيان. اِهي ڪيٰ پنج ست منٽ مس ٿيا آهن." ڳُونج ۽ منهنجي وچ ۾ ٿيندڙ گفتگو بند ٿي ويئي ۽ آءٌ وري ماميءَ سان لهوارين اوپارين ۾ لڳي ويس. اڄ ماڻس جي چوڻ کان سواءِ ئي ڳُونج پاڻمرادو اٿي وڃي منهنجي لاءِ چانهہ ناهڻ لڳي. آءٌ ڪلاڪ اڌ ويهي هليو ويس.

***

اُها رات مون ڪيئن گذاري، سا مون کي خبر آهي. ڪنهن وقت، ڳُونج سانڻ ڦيريون ڀيرو ٿيل اڻ مڪمل ڳالهه ٻولهه جي من مست ڪندڙ سرور جي سرشاريءَ ۾ پاڻ ڀُلائي مهڪندڙ هوائن ۾ اڏامندو پئي رهيس. ته ڪنهن مهل سندس زاهد ڪان ڪاڏل دوکي جي رد عمل ۾ ٿيندڙ زهر ۾ ٻڏل محبت بيزاريءَ واري گفتگو منهنجي اميدن ۽ آشائن تي پاڻي ڦيريو تي ڇڏيو. ڪنهن ويل پنهنجي ئي دل ۾ پيدا ٿيل پاڻمرادو آس جي پيش نظر آسري جو ٻنهه ڏور فاصلي تان نظر ايندڙ ڪرڻو دل کي آٿت جون ٿڦڪون ڏيڻ تي لڳو. وري سوچيم تي ته آخر مون ۾ ڪهڙي خاص ڳالهه آهي جيڪا ڪيس مون ڏانهن راغب ڪرڻ ۾ مجبور ڪندي. وري اڄوڪو سندس مون سان رويو پنهنجاڻپ جي ميار ڏيڻ، نه اچڻ تي ڏک جو اظهار ڪرڻ، عشق ۽ محبت جي موضوع تي بحث ڪرڻ، رکي رکي مون ڏانهن نهاريندو رهڻ، هڪ ٻن موقعن تي اکين جو ٽڪائڻ ۽ ماٺس جي چوڻ بنا ئي منهنجي لاءِ چانهه ٺاهي ڪٽي اچڻ جهڙا عمل مون کي خوش فهمين جي اجهاڳ سمنڊ ۾ لوڙهي رهيا هئا. بس ائين ڪنهن مهل خوشين ۾ ترندو ته ڪنهن مهل غمن ۾ غرق ٿيندو رهيس. تانِ جو رات جي پڇاڙي تي وئي ۽ اکين ۾ اڇو صبح تي ويو.

ٻئي ڏينهن انٽرويو ڪال اچڻ ڪري آءٌ اسلام آباد هليو ويس.

انٽرويو جي مختلف مرحلن مان ٿيندو سليڪشن ٿائين ۽ ٽريننگ ڪان ويندي پوسٽنگ ٿائين مون کي 12 مهينا لنگهي ويا. انهن ٻارنهن مهينن دوران مون کي متي ڪنهڻ جي ويسنڌ به ڪانه تي ملي. گهر به فقط هڪڙو ڀيرو ۽ هڪڙي رات لاءِ اچي سگهيو هوس. گهران خبر پئي ته ڳُونج لاءِ ٻن ڏرين طرفان سڱ جي ڇڪ تي هئي، پر ڳُونج نپ جواب ڏيئي ڇڏيو هو. تنهن ڪري ٻئي ڏريون ناڪام واپس هليون ويون هيون. وڌيڪ تفصيل نه آءٌ ڪنهن کان پڇي سگهيس ۽ نه ئي ڪنهن ٻئي مون کي ٻڌايا. خط لکڻ جي جرئت آءٌ

ڪونہ ٿي ڪري سگهيس. ڇاڪاڻ تہ اجا اسان جي وچ ۾ تعلقاتن اُها منزل ڪانہ ماڻي هئي، جتي اسين هڪ ٻئي کي دل جا حال لکي سگهون.

پورن ٻارنهن مهينن ڪانپوءِ مس مس وڃي هفتي جي موڪل حاصل ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيس. رات جو 9 وڳي گهر پهتو هوس. هِن کي محض اتفاق ئي چئجي جو جنهن وقت آءٌ گهر پهتو هوس، اوڏي مهل مامي بہ اسان جي گهر ويٺي هئي. اوچتو مون کي ڏسي سڀئي ڏاڍا سرها ٿيا. خوب آڌرڀاءُ ڪيائون. امان، بابا ، ڀينرون، ڀائر سڀ خوش ٿيا. ماميءَ پڻ منهنجو نراڙ چميو ۽ ڪاميابيءَ لاءِ دعائون ڪيائين. گهر وارن لاءِ آندل شين مان ڪجهہ ڪڍي ماميءَ کي ڏنم. هوءَ ڏاڍي سرهي ٿي ۽ وڏيڪ دعائون ڏيڻ لڳي. ٻيٺي ٻير جيڪي خبرون چارون ٿي سگهيون، سي ٿيون. پوءِ آءٌ فريش ٿيڻ لاءِ باٿ روم اندر هليو ويس.

سادا يارهن ٿياهئا جو فون جي گهنٽي وڳي. ٽيستائين ٻيا سڀ وڃي آرامي ٿيا هئا. باقي آءٌ تازو آندل "امرتا پريتم" جي ڪهاڻين جو ڪتاب پڙهي رهيو هوس. مون فون اٽينڊ ڪئي. زناني آواز ۾ ڪنهن پڇيو:

"مون کي شاهد سان ڳالهائڻو آهي."

"ڳالهايان پيو."

"اوهہ، توهان پاڻ آهيو..."

"توهان، توهان ڪونج تہ نہ آهيو!"

"جي ها..."

"اڇا، اڇا. ڪهڙا حال آهن! طبيعت ڪيئن آهي؟" مون ڪائنس خير خيريت پڇي.

"ڏاڍي دير ڪئي اٿو اچڻ ۾." منهنجي پڇيل سوالن کي نظرانداز ڪري، پاڻ پڇيائين.

"بس ڪُونج، ڇا ٻڌايان! تفصيل ڏاڍا لمبا چوڙا آهن. بس اهو صحيح آهي تہ ڏاڍي دير ٿي ويئي آهي، گهر اچڻ ۾." چيم.

”توهان جي طبيعت ڪيئن آهي؟“ پڇيائين.

”فرسٽ ڪلاس، تمام نيڪ. پر مون توهان کان خيريت پڇي هئي ته توهان جواب ئي ڪونه ڏنو“

”آءٌ ڇا ٻڌايان ته منهنجا ڪهڙا حال آهن؟جيڪڏهن تائيم ملي ۽ مناسب سمجهو ته اچي روبرو ڏسي وڃجو. نه ته به منهنجو زور ڪونهي.“

”الا! اهڙا وَڏَ ته نه وجهو. توهان جي لاءِ ڪئين نه تائيم هوندو. آءٌ صبح جوئي توهان ڏانهن ايندس. توهان کي خبر به آهي. ته مون پري رهي وقت جا ڏونگر ڪيئن ڏوريا آهن؟ 'يادن' جي سهاري ڪيئن ڪئين راتيون اجيون ڪيون آهن. ڪيئن نه پنهنجي من مندر ۾ 'يادن' جي مورتي سجائي آهي. جنهن جي چرنن ۾ويهي، اکيون پوري، هٿ ٻڌي سندس پوڄا ڪندو رهيو آهيان. سندس قدمن ۾ گلاب جي گلن جون پتيون پکيڙيندو آهيان ۽ ايئن منهنجا روزا ۽ نمازون، پوڄا ۽ پاٺ 'ياد' جي ديويءَ جي نذر هونديون آهن. پر....“ مون جملو اڌ ۾ ڇڏي ڏنو.

”پر ڇا؟“

”پر ڪهڙي خبر ته ان 'يادن جي ديوي' جي دل ۾ به ڪنهن سڪايل روح ۽ مانڌي من لاءِ ڪو گوشو خالي به آهي يا نه. ڪنهن اجايل لاءِ ڪا سُرڪ به آهي يانه؟ ڪنهن صحرا جي اُس جي ساڙيل لاءِ ڪو ڇانورو به آهي يا نه!؟“

”لڳي ٿو ته پرديس ۾ رهي ڳالهيون ڪرڻ الاهي سکي آيا آهيو.“

”توهان جي راءِ کي رد ڪرڻ جي ڪنهن ۾ جرئت هوندي! گهٽ ۾ گهٽ مون ۾ ته ڪانهي.“

”چڱو هاڻي فون بند ٿي ڪيان. سڀاڻي آئين ته روبرو احوال ٿيندا. نيڪ آهي!“

”جيڪا توهان جي مرضي.“

”چڱو الله واهي.“

”چڱو سدائين گڏ.“

***

فون بند ڪرڻ کان پوءِ، آءٌ ڪتاب مان هڪ لفظ به پڙهي نه سگهيس. جيستائين ننڊ کي مون تي رحم آيو ۽ هن مون کي پنهنجي آغوش ۾ وٺي دنيا جي هل بکيڙن کان آزاد ڪري ڇڏيو تيستائين مون کي ڪونج سان ٿيل گفتگو ۽ سندس خيال ايندا رهيا. پٺي ڏينهن 12. وڳي ڌاري آءٌ سندس گهر ويس. لڳو پئي ته اڄ هن پارٽ کي ناهڻ ۽ ڪپڙن پائڻ تي ڪجهه وڌيڪ ئي توجهه ڏنو هو. ممڪن آهي ته هوءَ روزائين ڪندي هجي. پر چاڪاڻ ته مون کيس 12 مهينن کان پوءِ ڏٺو هو. تنهن ڪري مون کي ذهن ۾ سندس 12 مهينا اڳ وارو حُليو موجود هو. اُن جي ڀيٽ ۾ اڄ هُوءَ تمام گهڻو بدليل هئي. سندس چهري تي شادابي، اکين ۾ چمڪ ۽ مُنهن تي مُرڪ وڙڪي رهي هئي.هي سراپا ڏسي منهنجو سرير پڻ سرهو ٿيڻ لڳو. جيستائين هوءَ چانهه ناهي کڻي آئي تيستائين مون ۽ ماميءَ ويٺي خبرون چارون ڪيون. پوءِ مامي مون کي اِها تاڪيد ڪري پارڻ اُٿي ڪچن ڏانهن ويئي ته "اڄ منجهند جي ماني هتي کائجانءِ، تنهن ڪري ويجانءِ نه. آءٌ ماني‌ءَ کي گهمايو ٿي وٺان."

ماميءَ ته مونکي ڳالهائڻ جو موقعو ئي ڪونه ڏنو. تنهن ڪري نماڻو مُنهن کڻي ڪُونج ڏانهن نهاريم ته من هوءَ منهنجو ضامن کڻي. پر هُن جيءَ ۾ جايون پيدا ڪندڙ مرڪ منهن تي آڻي چيو:

"پارڻ ۾ جاڻو پرائي معاملي ۾ اسانجو ڇا!؟ هونئن اڄ صبح سوير پٺي وڏي ميجيءَ جي پڇا ڪيائين.مون پارڻ پئي سوچيو ته اڄ الاجي ڪنهن جو ڀاڳ ٿو کُلي." هوءَ هلڪي کل کلڻ لڳي.

"ڇئبو ته مدد جي ڪابه اُميد نه ڪريان ۽ اِها سزا سهي وڃان." کلنڌي چيم.

"لڳي ته ائين پيو. پر اِمان به چري آهي. هرويرو پٺي توهان جو وقت ضايع ڪري. توها وڏا آفيسر لنچ ۾ الائي ڇا ڇا وٺندا هوندا. سو هتي اِمان جو رڌل ميجيءَ جو ڀوڙ توهان کي وڻندو به الائي نه!"

"ڪُونج!"

"جيءَ"

"مون توهان جو ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي جو ائين طنزيه ويڻ ٿا وجهو. آءٌ ته پنهنجيءَ پير ۾ الاجي ڪهڙيون آسون ۽ اميدون لڳايو ويٺو آهيان. آءٌ هن گهر جي در ڪي پنهنجي نجات جو پهريون ۽ آخري آسرو سمجهيو ويٺو آهيان. آءٌ ته ... آءٌ ته....!" آءٌ ڪجهه چئي نه سگهيس.

"ساري شاهد. ريئلي، آءِ ايم ويري ساري. توهان کي ڏکائڻ جو منهنجو قطعي ڪو ارادو ڪونه هو. مون ته محض يوڳ وچان ٿي چيو. توهان دل ۾ نه ڪريو. آئينده ائين نه ٿيندو."

"اٽ از آل رائيٽ.نيور مائينڊ. ٺيڪ آهي، ٺيڪ آهي." پوءِ مون ڏانهنس نهاريو. هوءَ اڳ ۾ ئي مون ڏانهن نهاري رهي هئي. هڪ ٻيرو ٻيهر اسان جون اکيون پاڻ ۾ اٽڪي پيون ۽ ڳچ دير تائين اٽڪيون ئي رهيون. ڪنهن به هار ڪانه ٿي مڃي. نه هُن ۽ نه مون. هڪ ٻئي کي ڏسندا رهياسين، ڏسندا رهياسين. چڻ وقت ٿمجي ويو هو. ساعتون صديون ٿي ويون هيون. ٻنهي جون اکيون پوسرڻ لڳيون . ٻنهي جي اکين جون پوپٽڙيون آليون ٿيڻ لڳيون. ٻنهي جي اکين ۾ پاڻي پرجڻ لڳو. ٻنهي جي اکين جا ڪنورا ڇلڪڻ لڳا. ۽ ٻنهي جي اکين مان لڙڪ ٽمي پيا. پر ڪير به آڻ مڃڻ لاءِ تيار ڪونه هو. اکيون هڪ ٻئي کي تڪينديون رهيون. لڙڪن ڳلن تان سنڌو ناهي ڇڏيو. خاموشي ٿاڪ منجهند جيان واسو ڪري ويٺي هئي. نه ڄاڻ گهڻو وقت اسين ٻئي ائين هڪ ٻئي کي تڪيندا رهياسين. ۽ پوءِ ماميءَ جي سڏ تي اسين ڇرڪي سجاڳ ٿياسين.

"امان ڪونج! ماني ڪٺي ٽيبل تي لڳاءِ."

"جي امان، اچان پيئي." هن پنهنجي ڳلن تان گونگا ڳوڙها اگهيا.

۽ آءٌ به اٿي باٿ روم ۾ هليو ويس. ۽ پوءِ ماني کائي موڪلائي هليو ويس.

رات جا 12 ٿيا هئا. پاڻمرادو اک وال ڪلاڪ ڏانهن کڄي ويئي

هئي. الاجي ڇو پئي محسوس ڪيم ته اجهو فون جي گهنٽي وڄندي ۽ هوءَ فون تي موجود هوندي. ڪتاب منهنجي هٿ ۾ هو پر هاڻ منهنجو سمورو ذهن فون ڏانهن متوجهه ٿي چڪو هو. ڪتاب جا لفظ ٻٽا ٻٽا پئي ڏسڻ ۾ آيا ۽ ڪنهن جملي کي مڪمل ڪري ڪونه پئي سگهيس. جيئن پوءِ تيئن آنڌ مانڌ وڌڻ لڳي هئي. انتظار ۽ اوسيئڙي جا وڇون بدن تي سُرڻ لڳا هئا تيستائين فون جي گهنٽي وڳي.

”هيلو.“ رسيور کڻندي چيم.

”..........“

”هيلو هيلو.“

”................“

”آءٌ شاهد آهيان. توهان کي ڪنهن سان ڳالهائڻو آهي.“

”................“

”توهان ڪير؟“ پڇيم.

”ساهن جي سڳنڌ مان سڃاڻي نٿا سگهو ڇا؟“

”اوهه ڪُونج توهان . سچ پڇو ته مون کي توهان جي ئي فون جو انتظار هو.“

”پر مون فون ڪرڻ لاءِ توهانکي چيو ته ڪونه هو.“

”برابر. پر خبر ناهي ڇو دل پئي چاهيو ته توهان جو فون اچڻ وارو آهي.“

”مهرباني...... اڃا تائين جاڳو پيا. ڇا پئي ڪيَوَ؟“

”ڪتاب پئي ڏٺم. امرتا پريتم جي ڪهاڻين جو ڪتاب آندو اٿم.“ وارٽيم.

”پڙهي وٺو ته پوءِ مونکي پڙهائجو.“

”ها ها.باقي هڪ ٻه ڪهاڻيون رهيون آهن. سي هاڻي پڙهي ٿو وٺان. سڀاڻي توهان کي ڏيئي ويندس. پرينهن هونئن به مون کي واپس وڃڻو آهي.“

”اڇا! پرينهن توهان جي واپسي آهي.........!“

”چوا! خاموش ٿي ويون؟“
”بس ائين.........“
”هڪڙي ڳالهه پڇان! دل ۾ ته نه ڪندؤ.“
”پلي پڇو. دل ۾ ڪرڻ يا نه ڪرڻ جو ڳالهه ٻڌي پوءِ ٻڌائيندس.“
”آئينده جي لاءِ ڇا سوچيو اٿوَ؟“ دل تي جبر ڪري پڇيم.
”ڪهڙي حوالي سان؟“
”پنهنجي زندگي گذارڻ لاءِ. پنهنجي گهر لاءِ. ٻڌو هوم ته توهان لاءِ به رشتا آيا هئا. جنڪي توهان جي راضي نه ٿيڻ ڪري موٽايو ويو هو.“
”ها ائين برابر آهي ته ٻن ڏرين کي موٽايو ويو هو. بس منهنجي دل الاجي ڇو نٿي مڃي ته مون کي باقي زندگي به گذارڻي آهي. اُن لاءِ مائٽ ڪو مستقل سهارو ڪونهن. انهيءَ لاءِ پنهنجو گهر هجڻ ضروري آهي. اها بنهه ڪڙي حقيقت آهي. جنهن کي ذهن ته قبول ڪري ٿو پر دل نٿي مڃي. آءٌ ڇا ڪريان! مونکي ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي.“
”ڪونج!“
”جي.“
”ڪونج! جيڪڏهن آءٌ توهان جي مستقبل جو سهارو بنجڻ چاهيان ته.... ته. ڇا ...!“
”شاهد!“
”جي.“
”توهان منهنجي اُجڙيل دنيا تي رحم کائي همدردي جتائي رهيا آهيو يا منهنجي ناڪام حسرتن جي بي ڪفن لاش تي ٺٺولي ڪري رهيا آهيو؟“
”ڪونج. ڪونج! خدارا . ائين غلط نه سوچ. مون کي خبر آهي ته محبت جو معراج ڪنهن جي رحمدلي، همدردي يا ڪنهن جي مذاق ۽ ٺٺوليءَ کان بالاتر هوندو آهي. مون ۾ نه ايتري جرئت آهي ۽ نه

ٿي آءٌ ايترو بداخلاق آهيان جو توهان سان اهڙو بيهودو مذاق ڪريان يا ڪوڙي همدردي جتايان. مون اڳ ۾ به عرض ڪيو هو ته آءٌ "ڪنهن جي" ياد جي ديويءَ جي پوڄا ڪندي ان جي پيرن ۾ گلاب پنکڙيون پکيڙيندو آهيان. اُها ديوي اوهان ئي آهيو. يقين ڪريو ته آءٌ پنهنجي سمورين سچائين ۽ خلوص سان اِها دعوي ڪري رهيو آهيان. هيستائيين منهنجي ذهن جي ڪينواس تي توهان جي ئي تصوير جا اهڃاڻ ايريل آهن. خدارا ، توهان اهي پنهنجا لفظ واپس وٺو. آءٌ دل جي سمورين سچائين سان توهان کي چاهيان ٿو. منهنجي خلوص کي ٺٺولي نه سمجهو ۽ چاهت کي همدردي نه سمجهو ڪونج!"

"............"

"خاموش ڇو آهيو ڪونج، ڳالهايو."

"توهان... توهان شاهد....... توهان............."

"ها ها، چئو. ڇئو. ڇا ٿيون چوڻ چاهيو؟"

"توهان مون کي مونجهاري ۾ وجهي ڇڏيو آهي. مون ته ڪڏهن اِن پاسي سوچيو به ڪونهي."

"توهان ڀلي اطمينان سان سوچيو. بنان ڪنهن مونجهه ۽ ذهني بوجهه جي. ڏينهن، هفتو مهينو يا سال، توهان پوري دلجمعيءَ سان سوچ ويچار ڪريو. مون کي ڪا تڪڙ ڪانهي. "جي قيام مِڙن، ته به اوڏا سپرين". آءٌ توهان جو صدين تائين اوسيئڙو ڪري سگهان ٿو. عرض رڳو اهو آهي ته منهنجي خلوص ۽ چاهت کي بي مانو نه ڪجو.."

"..........."

"ڪونج!"

"جي."

"آءٌ توهان کان ورندي وٺان يا توهان پاڻ ئي مون کي آگاهه ڪنديون؟"

"توهان وري ڳوٺ ڪڏهن ايندا؟"

”چٽي نٿو سگهان. پر ڇهه اٺ مهينا ته لڳي ئي ويندا.“
”چڱو نيڪ آهي. توهان موٽندؤ تڏهن توهان کي ٻڌائيندس.“

***

”ڪونج!“ ماڻس ڪمري مان ئي ويٺي ويٺي سڏ ڪيس.
”جي امان.“ ڪونج جيڪا ٻاهر ورانڊي ۾ پيل کٽ تي ويٺي چانهه پي رهي هئي، وراڻيو.
”پٽ، تون پاڻيءَ جو گلاس ته ڀري اچ.“
جڏهن ڪونج پاڻيءَ جو گلاس ڀري ڪمري ۾ ڪٺي آئي، تڏهن ماڻس پاڻي وٺي کيس پير ۾ ويهڻ لاءِ چيو. ماڻس پاڻي پي ورتو تڏهن کيس مخاطب ٿيندي چيائين.
”ڪونج ڌيءَ، ڳالهه ٻڌ. ڏس امان، تون ننڍڙي ٻار ڪانه آهين. ماشاءالله جوان جماڻ آهين. عاقل، بالغ ۽ وات وڪيل آهين. پڙهيل لکيل ۽ اديب به آهين. امان توکي اها ته خبر آهي ته ڌيون پرايو ڌڻ آهن. هونئن ته تون منهنجي آندين جو ٽڪر آهين. اکين جو نور آهين. پر امان، آءٌ به ته ڪنهن جي آندين جو ٽڪرو هُيس. آءٌ به ته ڪنهن جي اکين جو نور هُيس. ساڳي طرح امان به ڪنهن جي آندين ڄائي هئي، هي جيڪو نظام ٿيو آهي سو ڄڱن ڪان هلندو پيو اچي. ڪو اڄ نئون ڪونه پيو ٿئي. سو ڌيءَ توکي به نيٺ هڪڙي ڏينهن هي گهر ڇڏي پنهنجي گهر وڃڻو آهي. هونئن ته پاڻ ۾ ڏين ڪان پڇڻ جو رواج ڪونهي. پر ڇاڪاڻ ته تنهنجي زاهد جي نسبت ٿيندي ٿيندي رهجي ويئي. ۽ اِها مون کي ٻابهين کي ۽ ٻين سيني کي خبر هئي ته توهان ٻئي اِن ڳالهه ۾ خوش هئا. پر اُها ڳالهه ختم ٿي ويئي. تنهن ڪري هاڻي تو کان رڳو اِن ڪري ٿي پڇان ته ڀهريون ڀيرو ته تنهنجي منشا پوري ڪانه ٿي ۽ ايئن نه ٿئي جو اسين جتي ها ڪريون اُتي تنهنجي مرضي نه هجي ته پوءِ سڄي عمر جا سور سهڻا ٿيندا. تنهنڪري ٻابهين جي به مرضي آهي ۽ آءٌ به چوان ٿي ته پٽ، جتي به تنهنجي مرضي هجي ته ٻڌاءِ ته اسين وري اِن حساب سان سوچيون. ڌيءَ، تون

سکي هونديئين تہ اسان جي دل پيئي ٺرندي، پر جي تون ڏکي هونديئين تہ اسان جو جيءُ پيو جهُرندو. ٻچن جو اهنج ماٽن لاءِ تہ عذاب ٿيو پوي ٿو نہ. سو منهنجي ٻچڙي، مون کي پنهنجي سهيلي سمجهي، دل جي ڳالهہ ٻڌائي ڇڏ تہ جيئن اسين وري دنيا کي منهن ڏيئي سگهون، ڇو تہ پڪل ٻير کي هرڪو ڪڙو هڻندو آهي. اسان وٽ اچڻ لاءِ بہ ڪي ڏريون سنيرن پيون. ٻن کي تہ هن کان اڳ ۾ جواب ڏنو اٿئون. رڳو هر ڪنهن کي جواب ڏيڻ بہ سونهي ڪونہ ٿو. سو جيڪڏهن تنهنجي مرضي سامهون هوندي تہ اسان لاءِ جواز ٿي پوندو."

جڏهن ماٽس لمبي چوڙي تقرير ختم ڪئي تڏهين هوءَ اُٿي ۽ ماٽس کي چيائين تہ:

"امان، آءُ توکي ڏهہ پندرنهن ڏينهن ۾ ورندي ڏينديس."

"ٺيڪ آهي پُٽ. ڀلي تون سوچي سمجهي، تڏهن دل سان ڪو فيصلو ڪري ٻڌائج، ۽ ها سوچڻ مهل شاهد جو نالو زير غور آڻج. ڏاڍو سٺو ڇوڪرو آهي. پر اِها منهنجي رڳو راءِ آهي. ان کي فيصلي ڪرڻ مهل اسان طرفان بوجهہ نہ سمجهج." هلندي هلندي ماٽس سندس دل جي ڳالهہ هن جي اڳيان رکي ڇڏي.

***

"اڙي توهان! ائين اوچتو! اسان کي تہ خبر ئي ڪانهي توهان جي اچڻ جي !! اسلام آباد کان ڪڏهن پهتا آهيو؟ ڪو اطلاع ئي ڪونہ ڪيو؟" ڪونج شاهد کي اوچتو سندن گهر ۾ ڏٺو تہ حيران ٿي ويئي ۽ سوالن جي يڪي پٽاڙ شروع ڪري ڇڏيائين.

"بس، هاڻي ئي گهر پهتو آهيان ڪو اڌ ڪلاڪ اڳ ۾. رڳو واش روم مان ٿي هليو آيو آهيان. سوچيو هوم تہ چانهن بہ توهان جي هٿن جي پيئندس."

"موسٽ ويلڪم. اڃهو چانهہ تيار ڪريو ٿي اچان. پر توهان تہ چيو هو تہ واپسيءَ ۾ ڇهہ اٺ مهينا لڳي ويندا. پر اچا تہ توهان کي بہ

مهينا مس ٿيا آهن!" ڪونج ورائي پڇيس.

"ها برابر. ٿيا ته ٻه مهينا ئي مس آهن، پر مون ڀانيو ته ڪي ٻه صديون گذريون آهن. جيڪي گذريون ئي نٿي. مون فون تي توهان کي قيامت تائين انتظار ڪرڻ جو چيو هو ۽ لطيف سائينءَ جي سٽ "جي قيام مڙن ته ٻه اوڏا سپرين" پڙهائي هئي. پر پوءِ ڪونج! سچي ڳالهه هيءَ آهي ته آءٌ ان واعدي تان ڦران پيو. مون کان ايترو طويل انتظار ڪيو نه ٿيندو. آءٌ توهان جي چاهت ڪانءِ مات کائي ويو آهيان. مون هي ٻه مهينا ٻه الاجي انتظار جي ڪيترين دوزخن مان گذري گذاريا آهن. سو پليز ڪونج! آءٌ توهان کي گذارش ڪرڻ آيو آهيان ته منهنجي ڪيل پيشڪش جي موٽ ۾ گهڻي دير نه ڪجو ۽ فيصلو ڪرڻ مهل منهنجي پاڳل دل جو ضرور خيال رکجو."

"اڇا....!" ڪُونج منهن تي مرڪ آڻي، 'اڇا' لفظ ٿورو ڊگهاري ورجايو ۽ شاهد جي منهن ۾ نهارڻ لڳي ته خود سندس اکيون حيا کان بند ٿيڻ لڳيون ۽ منهن تي لالاڻ مڙي آيس. چانهه مان ڍُڪ ڀريندي شاهد ڳالهايو جيڪو هيترو وقت خاموش ڪونج جو جائزو وٺي رهيو هو. "ڪونج!"

"جي."

"توهان... گذريل ٻن مهينن دوران ڪڏهن منهنجي باري ۾ سوچيو به آهي!"

"ها شاهد. مون ڪچ ڀيرا توهان جي ڪيل پيشڪش، توهان جي دل جي ڪيفيت ۽ توهان جي چري چاهت جي باري ۾ سوچيو آهي. مون کي هڪڙي ڀيري امان به توهان جي نالي سوچڻ لاءِ چيو هو.

هُنن کي به منهنجي باري ۾ گهڻو فڪر آهي. لڳي پيو ته سيئي منهنجي پويان ڪاهي پيا آهيو."

هوءَ هلڪي کل کلي ٿي.

"ڪونج تنهنجي پويان ڪاهي ڪونه پيا آهيون. پر ماڻهن جي ڳڻتي به پنهنجي جاءِ تي اهميت رکي ٿي. توهان جي زندگي به ته اهڙي

ڪا معمولي شيءِ نہ ڪانهي جو ان جي لاءِ فڪرمند يا پريشان نہ ٿجي. توهان جي زندگيءَ سان منهنجي زندگي بہ وابستہ آهي. منهنجي خوشين سان منهنجي ماڻهن جون زندگيون وابستہ آهن. سو توهان اندازو لڳايو تہ ڪيترا سارا ماڻهو توهان جي خوشيءَ ۾ خوش ۽ غم ۾ رنجيده آهن. تنهن ڪري اسان جو توهان جي لاءِ فڪرمند ٿيڻ لازمي امر آهي. هاڻي ڏسڻو هي آهي تہ موت ۾ اسانجي خلوص اسانجي چاهت ۽ اسان جي فڪرمنديءَ جي اهميت توهان جي دل جي اندر ڪيتري جاءِ والاري ٿي. جاءِ والاري بہ ٿي يا نہ قبول ٿيندڙ دعا وانگر نامراد ڪبوترن جيان گنبذن سان پرڙا ٽڪرائي ٽڪرائي پنهنجي ڪنين کي رتو رت ڪري درگاهہ جي در اڳيان بيوس ۽ لاچار ٿي ڪري ٿي پوي. سو ڪونج پليز توهان هر ڳالهہ کي منفي پهلوءَ سان نہ ڏسو. هر ڳالهہ جو مثبت پهلو بہ هجي ٿو."

"ايتري سنجيده گفتگو اڳي بہ ڪندا هئا يا هاڻ ڪرڻ لڳا آهيو؟" ڪونج ڳالهہ کي پوڻن ۾ بدلائڻ جي شعوري ڪوشش ڪئي.

"توهان اديبن اڳيان اسان بي ادب اهڙي جرئت ڪٿي ٿا ڪري سگهون." شاهد بہ بازاري جملو فٽ ڪيو.

"تہ چئبو تہ اِها ڳالهہ آهي." ڪونج ٿڌو ڊگهو ساهہ کڻي چيو.

"ڇا ماميءَ بہ منهنجي لاءِ توهان کي چيو هو!" شاهد وري مقصد واري ڳالهہ ڪئي.

"ها، هڪڙي پيري ڳالهين ڳالهين ۾ چيائين پئي تہ شاهد سٺو چوڪرو آهي."

"پوءِ توهان کي ماميءَ جي راءِ ڪيئن لڳي؟"

"رت تہ دانگيءَ ٿي بہ وري پوندو آهي. سو توهان بہ سندس ڀائيٽيا آهيو. ظاهر آهي توهان تہ کيس سٺا ٿي لڳندا."

"توهان جو ڇا خيال آهي تہ ماميءَ جي راءِ صحيح ڪانهي."

"آءٌ ائين ڪٿي ٿي چوان. تنوير عباسيءَ چيو آهي "هر ڪو ماڻهو موتي داڻو. هر ڪا دل هيرن کاڻ." سو توهان کي بہ ڪير ٿو

گهٽ ڇٽي سگهي. هر ڪنهن ماڻهوءَ جي پنهنجي اهميت آهي.“

”پرابراهيم منشيءَ چيو آهي ”جهڙو ماڻهوتهڙو ناٽو هر ڪو ماڻهو پنهنجي اگهه اگهاڻو. جيڪو ناهي وڪاڻو سوئي ماڻهو موتيءَ داڻو...“

”ابراهيم منشي ته آهي چريو. تڏهن ته ڏڪا پيو کائي. وڪجندڙ ماڻهو هينئر الاجي ڪتان ڪان ڪتي پهچي ويا آهن.“هينئر زهريلي طنز ڪونج جي چپن تي رقص ڪرڻ لڳي هئي.

”توهان به غلط ڪونه آهيو. پر ذوالفقار علي ڀٽي جو ڦاهي چڙهي وڃڻ ۽ نواز شريف جومعافي وٺي ملڪ ڇڏي جان جي خيرات پنڻ به پنهنجي جاءِ تي حقيقتون آهن.“

”بلڪل صحيح. پوءِ توهان مون کي ڀٽي جي روپ ۾ ڏسڻ پسند ڪندؤ يا نواز شريف جي حيثيت ۾.“

”ظاهر آهي ته ڀٽي سنڌي قوم جو ڳاٽ اوچو ڪيو هو ۽ نواز شريف پنجابين کي لڄايو آهي.“

”ته پوءِ شاهد ٻڌ. مون ۽ زاهد هڪ ٻئي سان وچن ڪيو هو ته يا پاڻ ٻه. نه ته پوءِ بيو ڪو به نه. سو... سو شاهد آءٌ پنهنجي واعدي تان ڦرڻ نٿي چاهيان. مون پنهنجو وچن نڀاهڻ جو قسم کنيو هو. آءٌ اهو قسم ٽوڙڻ نٿي چاهيان.“ ڪونج ٻئي هٿ منهن تي رکي روئڻ لڳي.

”پر ڪونج. جڏهن زاهد واعدو وفا نه ڪيو ۽ قسم ٽوڙي ڇڏيو ته پوءِ تون به اُن قسم مان آزاد آهين.هاڻ تون به پنهنجي زندگي سنواري سگهين ٿي.“

”نه شاهد نه. توهان ئي ته ٽورو اڳ ۾ ٻڌايو هو ته هر ڪو ماڻهو پنهنجي اگهه اگهاڻو.“ هُن جو پنهنجو اگهه هو. منهنجو پنهنجو اگهه آهي. يا شايد منهنجو ڪو ئي اگهه ڪونهي. هن بيوفائي ڪري پنهنجي مقام جو تعين ڪيو آهي ۽ آءٌ وفا ڪري پنهنجو مقام ڳاهڻ چاهيان ٿي. باقي هڪڙي ڳالهه جو توهان سان به واعدو ٿي ڪريان ته جيستائين آءٌ پنهنجي وچن ۽ قسم تي قائم آهيان. ثابت قدم آهيان.

تيستائين منهنجي دل ۾ توهان جي لاءِ هڪ پر خلوص ۽ سچار دوست جي حيثيت رهندي، عزت ۽ مان رهندو احترام ۽ حجت رهندي، پنهنجائپ ۽ عزازت رهندي، پر جڏهن، خدانخواستہ بيوفائيءَ جا جيوڙا مون تي غالب پئجي ويا ۽ پنهنجي وچن ۽ قسم کي ٽوڙڻ جي مون ڪوشش ڪئي، تڏهن ... تڏهن.... جيڪڏهن توهان تيستائين منهنجو انتظار ڪيو تہ پوءِ پهرياتين آءُ توهان جي در تي سوالي بنجي ايندس.... توهان کان ٿي محبت جي ٻيک پنينديس....... باقي في الحال، في الحال آءُ پنهنجو قسم نٿي ٽوڙڻ چاهيان. شاهد! سچ پڇ تہ منهنجي دل بہ ڏکي پيئي ۽ مون کي افسوس بہ تمام گهڻو پيو ٿئي جو مون توهان جي دل ڏکائي آهي. مون کي اِها خلش ستائيندي رهندي، الاجي ڪيستائين.“ هوءَ وري روئڻ لڳي.

شاهد جي هٿ مان خالي ڪوپ هيٺ فرش تي ڪري چيهون چيهون ٿي رهيو. سندس دل وانگر .. ۽ هُو مڻ مڻ جهڙا ڳرا قدم کڻندو آهستي آهستي ٻاهر وڃڻ لڳو.

ٻاهر گهٽيءَ مان لنگهندڙ گڏهہ گاڏيءَ تي ويٺل هڪڙو شيدي ڇوڪرو پنهنجي ڌن ۾ مست وڏي آواز ۾ نقل ڪري رهيو هو:

عشق دي گلي وچئون ڪوئي ڪوئي لنگهدا،
يہ دل دي نال جان پيي منگهدا.

ٻگهاڙ:
28_ مارچ 2001ع

چوريءَ جي دل

جاتي چوڪ تي ميڊيڪل اسٽور کوليندي مون کي پندرهون ڏينهن هو. جاتي چوڪ، سجاول، بدين روڊ تي ديوان شگر مل جي پرسان نئين وسندڙ وستي آهي، جنهن ۾ 25_30 دوڪان آهن. هن ننڍڙي شهر ۾ ڪا سرڪاري اسپتال تہ ڪانهي، البت ٽي چار خانگي ننڍڙيون اسپتالون آهن. اُن ڏينهن هڪ گراهڪ کي مٿي جي سور لاءِ پونسٽان گوري، پٺي ڏنم تہ هڪڙو پيرُ مرد گراهڪ دوا جي پرچي کڻي آيو۽ چياڻين:

"سيٺ وڏا! هي گوريون تہ ڏي" پرچي ڪراچيءَ جي ڪنهن دل جي ماهر ڊاڪٽر جي لکيل هئي ۽ ان ۾ دل جي تڪليف جون گوريون لکيل هيون. مون پرچي ڏسي ان پير مرد کي چيو تہ: "ماڻٽا! مون وٽ هنن گورين مان فقط هڪ نمونو ڊسپرين آهن، باقي ٻہ نمونا مون وٽ ڪونهي." ڏاڍي بيباڪ ۽ بي حجاب نموني ۾ چياڻين تہ: "تہ پوءِ تون هتي مال چارڻ آيو آهين ڇا؟ ڊسپرين تہ واڻين جي ريزڪي دڪان تي بہ رکيون آهن." آءُ انهيءَ بيباڪ حجت لاءِ بنهہ تيار ڪونہ هوس. سو رڳو واٽڙن جيان اُن پير مرد جي منهن ۾ نهارڻ لڳس. چيومانس: "ماڻٽا! هي دوائون ڪراچيءَ جي هڪ وڏي ۽ دل جي خاص ڊاڪٽر جون لکيل آهن ۽ توهان کي تہ خبر آهي تہ هتي ڪي بہ خاص ڊاڪٽر ڪونهن. تنهنَ ڪري في الحال تہ اسان اُهي ئي دوائون رکيون آهن، جيڪي هتي هلن ٿيون."

"تہ پوءِ اسين وري ڪيڏانهن وڃون؟" پير مرد ساڳئي رُکي نموني ۾ چيو. مون نئون دوڪان کوليو هو. گراهڪن کي بہ پنهنجو ڪرڻو هو.

تنهنڪري سندس آڪڙ کي نظرانداز ڪري نرميءَ مان چيومانس: "مائٽ! هاڻ هيئن تا ڪريون جو توهان گورين جا پئسا ڏيئي وڃو. آءٌ شام جو بتوري ويندس. اتان گوريون وٺي ايندس. توهان سڀاڻي اچي گوريون کڻي وڃجو. اهڙي طرح توهان بتوري جي پاڙي پرڻ کان به بچي ويندؤ ۽ گوريون به ملي وينديون. ڪيئن ٺيڪ آهي نه!"

"هاڻ آئين نه گس تي. ڪير مڙس آهين؟" مون کي سندس حجت ۽ بيباڪيءَ ڏاڍو متاثر ڪيو سو مون به ساڳئي سندس لهجي ۾ چيو ته "آءٌ ميمڻ پروچ آهيان." ڪانئس ٺهڪ نڪري ويو. کلي چيائين: "هان! ميمڻ پروچ!" ۽ موٽ ۾ آءٌ به کلي پيس.

اها اسانجي پهرين ملاقات هئي.

گل محمد کوکر. قداور مڙس، بوسڪيءَ جو پٽڪو ٻيڙي اجرڪ ڪلهن ۾، اٺ پوتي جهجهن سَرن واري سٿڻ. اچي چاپهين ڏاڙهي. وڏيون اڇيون مُڇون. منهن تي گهنج. ڏاڍو کلمک، ڏاڍو يوڳائي ۽ ڏاڍو ڪم وارو مڙس. پاڻ دل جو مريض هو. چيائين پئي ته ڪيسَ به پيرا دل جو دؤرو پئجي چڪو آهي. ۽ باقي ٽئين جو انتظار آهي. ڊاڪٽرن چيو آهي ته اهو آخري هوندو. سو آهيان نڪاءَ تي. ڪيڏي مهل به هلي چُرندس. سندس چواڻي ته اسيءَ ۾ آهي. پر ڏسڻ ۾ ڪڙو تڙو اهڙو جو 65_60 جو ٿي لڳو.

پوءِ اسين گهاٽا يار ٿي وياسين.

هُو ائين پيو اسٽور تي ايندو هو. اسٽور جي پاسي ۾ هوٽل هئي. ايندي شرط ٿي هڪل ڪري چوندو هو ته "ميمڻ جي ڪاٽي ۾ چانهه کڻي اچو." اتڪل ڪري اڍائي سالن تائين اسانجون ڪچهريون ٿينديون رهيون. هڪڙي ڏينهن ڏهين وڳي ڌاري اسٽور تي آيو. ڏاڍو خوش هو. بنهه ٽڙيو پئي. ڳالهه ڳالهه تي وينو وڏا ٽهڪ ڏي. پڇيومانس "ڪر خبر گل محمد! اڄ ڏاڍو خوش آهين. ڪا خاص ڳالهه آهي. ڇا؟"

"ها ها، ڳالهه ٿي اهڙي آهي." ٿورو ويجهو ٿي چيائين "هاڻي پڌ، منهنجو علاج ڪر. اُٺ اٿاري ڏي"

"سو وري ڪوا؟ چرچا ڇڏ. ڳالهه پڌائي ڪهڙي آهي؟!"

"پوڳ ڪونہ ٿو ڪريان ڪلمي سانِ. توکي تہ خبر آهي تہ آءٌ راڄپوتو ماڻهو. پنهنجي برادر ۾ ذات وارا تہ نهيو پر اوڙي پاڙي وارا راڄ بہ مون کي پاهر ڪٽ ڪونہ ڏين، پر سڏي اندر ٻچن سان گڏ ويهارين. ڳوٺن راڄن ۾ منهنجي ساک ۽ عزت آهي. اڄ بہ فلاڻي ڳوٺ ويو هوس. جنهن ماڻهوءَ سان ڪم هو سو گهر هو ڪونہ. نهڻس پٽي وٽاڻ ٻهاريو. مون کي اڳم ٿي سڃاڻي، سو سڏي اندر وٺي وڃي کٽ تي ويهاريائين. چانهہ بہ ٺاهي پياريائين ۽ پوءِ ٻنهہ ڪيتو ڪري ويهي رهي."

"ڇو ڇا ٿي چيائين!" مون تجسس مان ڪانئس پڇيو.

"چيائين وري ڇا؟! ٻنهہ ڇتي ٿي پيئي. چئي! 'هڪڙو پيرو ڪچهري ڪر.' ڇوانس ڪٽيو تہ پيٽيان حيا ڪر، مون پوڙهي ڪَٽَ ۾ ڇا ڏٺو اٿئي، جو ڇتي ٿي پيئي آهين. مصيبت پُوني، آءٌ تنهنجي ڏاڏي جيڏو. ڪوٺي مون کي اڇن ۾ خوار ڪريئين. وريو وات کوليو ڏيکاريانس تہ وات ۾ ڏندن مان پهرئي ڪانهي. وڏي ڳالهہ تہ اسان جو اٺ ٿي ويهي رهيو تنهن کي سال ٿيندا. هاڻ مون ۾ رکيو ڇا آهي جو توسان ڪچهري ڪريان. هروپرو جي انڊي ٿي آهين تہ بہ جهيڙپ جيس ڳول. جي چوين تہ ڪٽي پڇاڙيءَ عمر ۾ اِهو ڪُتٽپو بہ آءٌ ٿي ڪريان. پر منهنجي جند ڇڏ. مون ۾ آهي ڪجهہ ڪونہ. منٿون، ايلاز واسطا پرسهي جون ٽنگون ٿي چوٽين نهي ڪانہ. بس چئي تہ هڪڙو پيرو ڪئين بہ ڪري مون سان گڏج. ڇوانس تہ ڏاهي ٿي. راڄن ۾ منهنجي عزت. هرڪو مون کي سڏيو ٻچن ۾ ويهاري. هن عمر ۾ جي ڏسجي پئون تہ کهڙي عزت رهندي. تون هروپرو ڇوٽي منهنجا گس پنڌ بند ڪريئين. پر ٻي ڳالهہ هيءَ تہ جنهن شيءَ تي جهيڙو آهي، تنهن ۾ تہ لَل ٿيّ ڪونهيَ. باقي ٺلهو اڇي بہ ڇا ڪريان. پر هوءَ مڃي ٿي نہ. چئي تہ ڪوڙ ٿو ڪريئين. ٻنهہ پڙڪيدي بيهي رهي. چئي تہ واعدو ڪر تہ جمعي جي رات ايندين. ابا ٿوکي ڇا ٻڌايان. منهنجي ڪابہ هلڻ ڪانہ ڏنئين. نيٺ اچي ڏاڙهيءَ تي هٿ رکائي واعدو ورتائين تہ جمعي جي رات اچج. ۽ تنهن کان پوءِ ئي کٽ تان اٿڻ ڏنائين. هاڻ، اڄ آچار آهي. سومار، اڱارو اربع خميس. هڪ بہ ٿي چار باقي چار ڏينهن وچ ۾ آهن. هاڻ اٿي سندرو ٻڌ. وارو

ڪر. منهنجو ڪو علاج ڪر. اڻ اتاري ڏي باقي خوار ته هونئن ئي ٿي ويس.“
اسين ٻئي آهيون، جو ڪليو ڪليو وڃيو اوندا ڪرون. وري مون کي وات کولي ڏيکاري ته جا مون هيئن وات کولي ڏيکاريو مانس ته وات ۾ ڏند ڪونهن. اسين وريو ڪل ۾ پڏيو وڃون.
اسان اڌ ڪلاڪ کن ڪچهري ڪئي. هُو چانهه پي اٿيو. چيائين ته ”ڪن همراهن کي بنوري مان ڪپڙو ونٺو آهي، سي مون کي وٺيو پيا وڃن. شام جو ورڻ مهل اچي توکان دوا ڪٽندس. پر بابو ڪريان، دوا ڪا اهڙي ڏج جو چوريءَ جي اڳيان ڦڪو ٽيٽو نه پوي.“
شام جو همراهه ڪونه آيو.
ٻئي ڏينهن شام جو سندس ڀائيٽو جيڪو سندس نائي به ٿئي (سندس ڪويه پٽ ڪونه هو) مون وٽ آيو ۽ ايندي ئي اوچنگار ڏيئي روئي پيو. پڇيومانس: ”ابا خير ته آهي؟ ڇو ٿو روئين!“ روئندي چيائين ”چاچا گل محمد ڪلهه گذاري ويو.“
”هان!“ مون کان ٻنهه رڙ نڪري ويئي. ”گل محمد ڪلهه 11 وڳي ته مون وٽان پيو ويجي!“
تفصيل ٻڌائيندي چيائين ته ”جيئن ئي ڪالهه هتان توکان اٿيو هو تيئن ڏاڍو خوش هو. اسان سيني کي بنوري تائين ڪلائي ڪيرو ڪري وڌائين. بنوري مان همراهن کي ڪپڙو وٺي ڏنائين. پوءِ هوٽل تي ويهي منائي ڪاڌي سين، چانهه پيتي سين. پوءِ پاڻ چيائين ته اوهين پلي گهمو ڦرو. آءُ اڳين نماز پڙهي پوءِ پارڪ ۾ هلي ٿو ليٽان. وچڻ مهل اچي مون کي سڏ ڪجو ته گڏجي هلون! اسين گهمي ڦري وچين ڏاري جيئن ئي پارڪ وٽ پهتاسين ته ڏٺوسين ته چاچا اجرڪ پيرن ۾ هٽيو ستو پيو آهي مون ويجهو وڃي سڏ ڪيس پر اٿيو ڪونه. جيئن ئي مون منهن تان اجرڪ پري ڪئي ته همراهه هئو ئي ڪونه.“ ائين چئي همراه ڪان وزي اوچنگار نڪري ويئي. پوءِ هُو مون کي ٽيجهي جو سڏ ڏيئي هليو ويو.
ميڊيڪل لائين ۾ رهندي مونکي خبر پيئي آهي ته ڪويه دل جو مريض نه ڪو وڏو صدمو سهي سگهندو آهي ۽ نه ئي ڪا گهڻي خوشي ڪيس وڏيڪ جيئڻ ڏيندي آهي. گل محمد جي دل به بيمار هئي ۽ به پيرا مٿس حملو ٿي چڪو هو. ٽئي

۽ آخري دوري مهل تہ هونئن بہ دل کي بيهڻو هو. سو گل محمد جي بيمار دل تہ پنهنجي اصول موجب گهڻي خوشي برداشت ڪري نہ سگهي ۽ بيهي رهي ۽ گل محمد گذاري ويو. پر آءٌ الاجي ڇو فطرت جي انهيءَ واقعي تي گهڻو حيرت زده آهيان. الاجي ڇو منهنجي اندر مان آواز پئي آيو تہ ڪيڏو نہ سٺو ٿئي ها، جيڪڏهن هڪ اسي سالن جي پوڙهي جي آخري خواهش پوري ٿئي ها. (توڙي جو ڪنهن بہ نياڻيءَ ڏانهن ڪچندڙ ميري اک ڪي آءٌ جائز ڪونہ ٿو سمجهان. پر هتي تہ معاملو ئي بيو هو نہ!) ڇا ٿي پوي ها جيڪڏهن موت ڪيس ٿوري مهلت ڏئي ها! ڇا تہ انهيءَ ڇوريءَ جي دل تي وهيو واپريو هوندو جنهن هڪ اسي سالن جي پوڙهي ۾ پنهنجي تسڪين جو ڪو پهلو ڏٺو هو!

◉

ماڻهوءَ جو ڦر، ٻڪريءَ جو ڦر

ٿر ۾ ڪارو ڏڪار هو. نہ اَن، نہ گاهہ. ماڻهو بہ بک وگهي پئي مئا تہ جانور بہ. کوهن ۾ پاڻي سُڪي ويو هو. سالن کان وسڪارو جو ڪونہ ٿيو هو. چوپائي مال ۾ اچي بيماري پيئي هئي. هُو جو چوندا آهن تہ بک جهڙي ڪا بيماري ڪانهي. سو سچ تہ اِهو هو تہ وڏي بيماري خود بک ٿي هئي، باقي رهيل ڪسر وري وبائي مرض پوري ڪئي هئي. ٻڪرين ۾ تہ تاڪوڙيو پئجي ويو هو. ٻنهہ ڏٺن جا ڏڻ چٽ. اڃو پٽ. وٿاڻ خالي. واڙا خالي. صحت کاتي جو ڏس نہ ڪو پتو. غريبن جا تڏا ڏوبي ويا.

ڪارُوءَ وٽ ڏهہ کن ڀرو ٻڪرين جا هئا. ڪي ڏُڪيون، ڪي سُئائون، ڪي پنُون تہ ڪي ڇيلا. تازو سندسن وڏي ڪاموري ٻڪري وهائي هئي. ٽي ڦر ڪيا هئائين. ٻہ ڇيلا هڪڙي ڇيلي. سندس ڇهن سالن جي ننيڙڙي پُٽ آچوءَ ڊوڙي وڃي ڇيلڙيءَ کي ڀاڪر وڌا. ٻغلن تائين ڦاٽل قميص ۾ اڌ اگهاڙي، پڪي ڪاري رنگ جي ننيڙڙي آچوءَ اکين ۾ پيار جي پالوٽ پري، ڏاڏي هيج، ڏاڍي قرب ۽ ڏاڍي منٿ واري انداز ۾ پڻس کي چيو: "ابا ڪارا، هيءَ ڇيلڙي آءٌ تو کڻان. مونکي ڏاڍي وڻي ٿي. مونکي ڏيندين نہ مٺا ابا!"

ڪارُو سندس ننيڙڙي آچوءَ جي نماڻائيءَ واري التجا ٻڌي ٻنهہ ڦاريون ڦاريون ٿي پيو. ٿر جي پٽن جي واريءَ ۾ پيوت، ننيڙڙي، ڪارڙي، اڌ اگهاڙي آچوءَ کيءَ ڀاڪرن ۾ کڻي، ڪٽي سيني سان لاٽائينس ۽ مٿيءَ هاٿي مِٽن تي چميون ڏيندين چيائينس: "ها پٽ، اِها ڇيلڙي تنهنجي آهي." جيئن چوندا آهن تہ اُهو وڻ ڪونهي جيڪو هوا نہ لوڏيو هجي. سو وبائي بيماريءَ ڪاروءَ

جي ٻڪرين جي ٻـ پينگ ڪري ڇڏي. نـ ٻچيو ڪو داڻو نالي ڪي. ٻنهـ ڪوڙيءَ ڪي گهمرو. پر قدرت جا ٻـ عجيب ڪيل آهن.ننيڙي ڪارڙي اڏ اگهاڙي آچوءَ جي ننيڙي ڇيلڙي هيڏي ساريءَ ويا مان ٻچي ويئي. جتي پيا گهر وارا اچو پٽ ڏسي پئي رت رُنا، تتي وري آچو ڇيلڙيءَ کي پاڪرن ۾ ڪٽيو ٽپ ڏيندي گهميو.اصل خوشيءَ ۾ ڦاٽيو ٿي پيو. قدرت جا رنگ ٻـ نرالا تـ ڍنگ ٻـ نرالا. ڪنهن کي ڇا ڇئجي!

ٻن مهينن کان پوءِ ڪارُوءَ واري تڙ ۾ نياپو پهتو تـ مرشيد سڳورو صابوءَ جي تڙ کان ٿيندو اوهان ڏانهن اچي پيو. تنهن جي پاسخاطري، خاڪ شوري ۽ ڏن جو بندوبست ڪري ڇڏجو. اهو نياپو ٻڌي جال هڪيو تـ ڪارُوءَ سميت سمورن تڙ وارن ٿي جهڙي ڪاراٽ ڇانئجي ويئي. مسڪين ويچارا پنهنجي پيٽ ۾ جهليا پيا هئا . ٻنهـ ٻچا وات ۾ اچي ويا هئن. سو مرشد سڳوري جو بندوبست ڪن ٻـ تـ ڪيئن ڪن. باقي وبائي بيماريءَ تـ سيني جا وٿاڻ اجا ڪري ڇڏيا هئا نـ تـ جيڪر ڪو ڇيلڙو ڪا ڇيلڙي ڪٽي سامهون ٿجي ها. پر هاڻ ڇا ڪبو؟ سڀ ان ڳالهـ ۾ پريشان هئا. ننيڙي ڪارڙي اڏ اگهاڙي آچوءَ ٻـ مرشد جي اچڻ جون ڳالهيون پئي ٻڌيون. وريو ننيڙا پار ونيو ڇيڙائينس تـ مرشد سائين تنهنجي ڇيلي ڪٽي ويندو. سو ويچارو آچو ڊوڙي وڃي پٽس کي چنبڙيو: "اي ابا منهنجي ڇيلڙي، مرسيد شائينءَ کي ڪونـ ڏيندس پاهنجو. متان نـ تون ڏيئي ويهي رهين!"

"نـ پٽ، تون الڪو نـ ڪر. تنهنجي ڇيلڙي ڪونـ ڏينداسينس."

ڪاروءَ پٽ کي تـ آٿت ڏني، پر پيٽ ۾ وَڏَ پوڻ لڳس. سوچڻ لڳو: پيلي الاجي، متان نـ مرشد سائين ڇيلي ڏسي ڪيٽو ڪري ويهي رهي. پوءِ تـ لڳي رهنداسين. هيڏانهن ننيڙي آچوءَ جو ڇيليءَ تي عار گهڻو سو تـ ٻنهـ ڦتڪي مري پوندو. هوڏانهن وري سيد سڳورو عليءَ جو اولاد. شل نـ ڪا وات مان اٽائي واٽي ڪڍي جي هوڏ ڪيائين تـ پوءِ تـ پِنجي ويندا سين. پٽي جهان رُلي ويندا سين. پر خير. منت ميڙ ڪنداسينس. پنڪا پلانڌ وجهنداسينس. پوءِ ٻـ نـ مڙيو تـ پوءِ پلي پيو پٽي، باقي ڇيلي ڪونـ ڏينداسينس. ڇورو منهنجو آهي هڪڙو سو ٻنهـ مري پوندو." بس انهن

ڪٿڪن ۾ ڳٽتين ۾ سڀ پريشان هئا. تانجو مرشد سائين بہ اچي پهتو.
مانيءَ جو ويلو اُپرو ڪڳ سيرو حال سارو سو سڀ ڪنهن پئي جهليو.
باقي روڪ رقم يا ڪو گابو ڳُجي، ڪو ڦر قلو سو تہ بچيو ئي ڪونہ هو.
تنهن لاءِ هر ڪنهن سڪٽا هٿ پئي ٻڌا ۽ پئي پيريٰ تائين معافي ڏيڻ لاءِ پئي
منتون ايلاز ڪيائونس. مرشد سائينءَ بہ ماٺهن جي جيڪا حالت ڏٺي،
تنهن ڪيس پنهنجي بي وقتوا اچڻ جو احساس ڏياريو. پر وري بہ ظاهري طرح
پنهنجي مطالبن ۽ فرمائيشن تان هٿ ڪونہ تي ڪنيائين. جڏهن ڪاروءَ
جي گهر ويلو ڪرڻ آيو تڏهن ننيڙي ڪارڙي اڌ اگهاڙي آچوءَ پنهنجي
ڇيليءَ کي سنڌن چونٽري جي پٺئين پاسي ويڙهي ۾ لڪائي بيهاري ڇڏيو
هو. پر ٻڪريءَ جو ڦر، سو بہ ماٺهوءَ جو هٿ هيرو جڏهن گهٽي دير تائين پاڻ
کي اڪيلو ڏٺائين تہ ونئي ٻيڙاٽ ڪيائين. ڦرڙي جا ٻيڙاٽ ٻڌي مرشد ڪن
ڦيريا. وني لئوٽا هنيائين. نيٺ وٺائنس رهيو نہ ٿيو سو پڇي ويٺو تہ هي ڦرڙو
ڪنهنجو پيو ٻاڪاري! مرشد جيِاها ڳالهہ ٻڌي سيني گهر ياتين جا منهن
لهي ويا. ننيڙي ڪارڙي اڌ اگهاڙي آچوءَ تہ اتي وني ڊوڙ پاتي ۽ وڃي ڇيلڙيءَ
کِي ڀاڪر پاتائين. پر ڳالهہ هٿان نڪري ويئي هئي. ڇيليءَ هٽي ڪم
خراب ڪري وڌو هو. هاڻ مرشد سان ڪوڙ ڪري قيامت ڪاري ڪري بہ
ڪير؟ نيٺ ڪاروءَ ساري سربستي ڳالهہ ڪري ٻڌايس ۽ ڪيس اِها بہ التجا
ڪيائين تہ انهيءَ ڦرڙي جي فرمائش نہ ڪري جو اُن سان آچوءَ جو ڏاڍو
جذباتي لڳاءُ آهي. جيڪڏهن زوريءَ ڇيلي وٺائنس ڦُربي تہ هو بيمار ٿي
پوندو. پر مرشدن کي معصومن جي جذبات جو ڪهڙو قدر! ايئن جي هر
ڪنهن تي ويهي ڪهل ڪن تہ پوءِ سنڌن گذارو ڪيئن ٿيندو!

"اڙي بابا، فڪر چو ٿا ڪريو. هينئر جيئن ڏاڏي سائينءَ جي دعا سان
اوهان تان خدائي قهر ٽاريو اٿم. تيئن آئينده بہ پرو سو رکو. وري بہ شڪر
ڪريو جو اِهو قهر مال تي ڪريو. جي ماڻهن تي ڪري ها تہ اوهان مان تہ
پهرئي ڪانہ بچي ها. هاڻي ڏاڏي سائينءَ جي دعا سان قهر ٽري ويو آهي.
باقي ڇيلڙيءَ جي قرباني ڏيو تہ اڏي ڇڏيانوَ. بنهہ ڏٽن جو ڏٽي ڪري ڇڏيانوَ.
ڏٽيءَ چاهيو تہ ايڏا ولر تي ويندا جو ورائبندي حال هوندوَ. باقي جيئن سڃي

وٺاڻ ڪانسواءِ سري پنهنجي اٿو تنهن هن ڦرڙي ڪان سواءِ به جهان پنهنجو هلندو: هرو ڀرو اجائي دل ميلي نه ڪريو. چوڪري جو بهانو نه ڪريو. مرشد کي راضي ڪريو ته رب اوهان تي راضي ٿئي."

مرشد جي اِها ڳالهه چونٽري پنيان بيٺل آچوءَ ٻڌي ته ٽپ ڏيندو اچي پٽس ڪاروءَ کي چنبڙي پيو. سڏڪندي سڏڪندي چيائين: "ابا، تون مرسيد شائينءَ کي چئو نه ته هُو ڏاڏي شائينءَ جي دعا سان پاڻ پنهنجي لاءِ ٻڪرين جو ڌڻ وٺي. اسان کان ڇا جي لاءِ ڇيلڙي ٿو پني. آءُ منهنجي ڇيلي ٻنهه ڪونه ڏيندو سانس پانهنجو. نه ته مرڳو وڃي کوهه ۾ ٽپ ڏيندس." ۽ وٺي روئڻ لڳو. ننڍڙي ڪارڙي اڏ اڳهاڙي آچوءَ جون ڳالهيون ٻڌي مرشد جي منهن جو پنو ئي لهي ويو. جهڙو ڪر ڪنهن سندس چوري پڪڙي وڌي هجي. اصل وڃنس ته رت ڦڙي نه نڪريس. ڪن پل لاءِ ته سُجهيس ئي ڪونه پيو ته ڇا چئي! نيٺ ڏک پچائي، اکيون ڦوٽاري چيائين:"ڇا تو چئي تنهنجو ڇورو ڪارُو؟"

"بس سڳورا انگل پيو ڪري." ڪاروءَ لڄي ٿيندي چيو. ايتري ۾ آچوءَ وري پٽس جي ٻانهن جهلي چيو:

"ابا، چئينس نه ته آءُ منهنجي ڇيلي ڪونه ڏيندوسينس."

"ڪارُو تنهنجو ڇورو جهڙو رنگ جوڪارو آهي، تهڙو زبان جو ڪارو. هينئر ئي مرشد کان انڪاري آهي سو وڏو ٿي الاجي ڪهڙا ڪُنام ڪندو. پر اُن ۾ ڇوري جو ڏوهه ڪونهي.مائٽ ئي ٻارن کي خراب ڪن ٿا. جي ننڍي هوندي کان مرشد جي عزت ڪرڻ سيکاريونِ ته ڪر هيئن ابتو سبتو ڪونه ٻڪن."

"مرشد سائين ننڍو ٻار آهي. مون ڀهرين عرض ڪيو هو نه ته اوهان ڇيليءَ تي زور بار نه وجهجو. هونئن به سائين سڳورا، ٻچا ڪانگن کي به مٺا هوندا آهن. هيءَ ته وري به ماڻهوءَ جو ڦر آهي. ڪِنو آهي ڪوجهو آهي، پر منهنجو ته ٻچو آهي نه ۽ منهنجو ته آهي اِهو هڪڙو."

"تنهنجي معنيٰ ته مرشد سائينءَ جي ڳالهه موٽائين ٿو ڪارُو! ميان ڪجهه هوش ڪر. ڇوري جي ڪري ٻئي جهان ٿو وڃائين. ٻڪريءَ جي ڦر

لاءِ ڪري مُنهن مٿي ڀيهي رهيو آهين!! مرشد جي خليفي ڪارُوءَ کي ڇنڊ پٽيندي چيو.

"ڪيئن بہ هجي، پر مون کي منهنجو ٻچو مٺو آهي. منهنجي ٻچي کان جيڪڏهن ڀوريءَ ڇيلي ڦُري ويئي تہ هُو ڪوهہ ۾ ٽپو ڏيئي ڇڏيندو. سائين پلاٽي ڪريو. مون تي ۽ منهنجي ٻچي تي رحم ڪريو. مون کان منهنجو ٻچو نہ کسيو." ڪارُوءَ روئنهار ڪو ٿي منٿون ڪندي چيو.

"مطلب اهو ٿيو تہ توکي مون کان بہ ھي ڪارَ ٻوٽو ڇورو مٿي آهي. ڇوري جو توکي ايڏو لاچار آهي باقي مون کي نلهن هٿن ٿو موٽائين. ڪارُو ياد رک، تون منهنجن سٺن مريدن مان آهين. پر جي هينئر آڏو ٿو ٿيئين تہ پوءِ مون تي ميار نہ ڪج. ڏاڏي سائينءَ جي دعا سان گهر تي ڪانگ نہ ويهاريائين تہ چئج تہ مرشد ڪوڙ ٿي ڪيو." مرشد جلال ۾ ايندي چيو."هينئر وري ڪهڙا منهنجي گهرُ ۾ مور پيا نچن ۽ ڍيلون پيون ٽِلن."

ڪارُوءَ ڪنڌ هيٺ ڪندي نهايت عاجزيءَ سان چيو "مرشد سائين، جي گهر تي ڪانگ ويهندا تہ مون کي ڇا ڪندا؟ گهر ۾ لولي جو لوڻ تہ هينئر بہ ڪونهي بکن تہ هونئن ئي پيا مرون. اِن کان وڌيڪ پٽي بہ ڇا ڪندين!؟"

"اٿ ڙي خليفا، هل تہ هلون. هي مرڳو بتال ٿي ويو آهي. نِوا کان نڪري ويو آهي. مرشد کان ڦري ويو آهي. ڦريل جيَ ماني نہ کائبي. اٿ تہ هلون."

مرشد سڳورو جلال ۾ اچي ڪارُوءَ کي گهٽ وڌ ڳالهائيندو وڃڻ لڳو ۽ ڪارُو ڪنڌ هيٺ ڪريو واٽ مان ڪِٿَ وهائيندڙ مرشد کي ويندو ڏسي رهيو هو. جڏهن مرشد سڳورو گهٽي ٽپي پرپرو هليو ويو تڏهن ڪارُوءَ گهر ياتين کي هڪل ڪري چيو "پٽجي تہ هونئن ئي وياسين. هاڻ وارو ڪريو تہ واٽيئي کان اوڌر تي آنڌل سامان مان تيار ٿيل ويلو تہ کائي ڇڙهہ ڪريون . پوءِ ڪٿن پنهنجا ياڳ." هُن پير ۾ بيٺل ننڍڙي ڪارڙي اڏ اگهاڙي، واريءَ ۾ پيوت آچوءَ کي ڪڇ تي ڪٽي مٿي هاٿين مٿن تي چميون ڏنيون ۽ ٿهڪ ڏيڻ لڳو.

◉

اجتزيل اگڻ — ويران واٽون

شاهنواز شرميلو هو. سياڻو هو. ٿورڙ ڳالهائو هو. غريب هو. ماڻٽ بہ مسڪين هٿاس. پر چون ٿا تہ سندس ڏاڏو وڏي ڌن وارو هو. ڏاڏ هينس رب رکيو وڏو ياڳيو هو. ڌڻ مينهن جو هوس. اڌ شهر کي کير ڏيندوهو. سون چانديءَ جا ڍِگ هٿاس. چون ٿا تہ جڏهن ڏينهن اچي پورا ٿيا هٿس ۽ سڪرات ۾ هو، تڏهن بہ مايا جو ايڏو موهہ هوس جو دنيا مان وچڻ تي دل ئي نٿي ٿيس، ۽ نيٺ جڏهن زيورن جي ٻڌل هڙ چاتيءَ تي رکي هٿائونس تڏهن دم ٽُٽو هوس. پر پويان پٽن ۾ ملڪيت جي ورڇ ٿي، تنهن ۾ شاهنواز جي پيءُ سائين رکئي سان ٻين ڀائرن مڙئي اتڪل ڪئي. وڏن کي وڏي نظر هوندي آهي. جڏهن ڏاڏو رب رکيو جيئرو هو تہ سيني پٽن کي سنياليو گڏ رکيو پئي آيو. پر جيئن ئي اک پوريائين تيئن جانب جدا ٿي ويا. اچا چاليهو ئي مس ٿيو تہ سڀ ڪنهن ٿپڙ سيرڻ شروع ڪيا. سائين رکيو وڏو هو تنهن ڪري ڪنهن سان ڪُڇيو ٽوڏيو ڪونہ. پٽ ڏيئي ويهي رهيو.ننڍن ڀائرن ٿپڙ مال، سون، مين جيڪو جنهن ڪنيو ۽ ڪٺي جڏهن دنگ ڪيائون، تڏهن لئو نٽو ڦيريائين. گهر واريءَ چيس تہ "پويان ڇڏئون تہ لولي لوڻ بہ ڪونہ. رڳو هي بہ ڀُڇ مينهن جا، سي بہ ڦنديون. نہ ڦٽائون نہ ڏُڪيون. تون ڪجهہ تہ پانهنجي لاءِ بہ رکين ها! پانهنجو وکت ڪيئن گذرندو؟" "گذري ويندو مولائڻ. الله وڏو آهي. انهن ٻن ڦنديں مان ڌڻ ٿي ويندا. رک موليٰ تي. رڳو منهنجا ڀائر خوش ٿين. ائين ڪير نہ چئي تہ وڏي ڀاءُ دل مٺي ڪئي."

سائين رکئي گهر واريءَ کي ته آٿت ڏني. پر پوءِ هُن ڏٺو ته ٻن ڦنڊين مينهن مان دنيا جهان جي حالتن کي مُنهن ڏيڻ ڏاڍو ڏکيو پئي لڳو. ٻارن جي گهَل، مهانگائي، بيماري ٻي وري لڏپلاڻ. اباڻن پڊن تان جو ٽڙيا ته پوءِ ڪٿي ٻه سک جو ساهه کڻي نه سگهيا. 14_15 سالن ۾ ٽي چار پڊ متايائون. انهيءَ لڏڻ ۽ اڏڻ ۾ مرڳوئي ترين ير ڪري پيا. وري بيماري سندن گهر ۾ ڪنهن ٻي ٻِتي،مزمان وانگر ماڳهي لڏو لاهي اچي ويهي رهي.

شاهنواز سائين رکيئي جو وڏو پٽ هو. پڻس تر جي وڏيرن کي منٿ ميڙ ڪري ماستري وٺرائي ڏني هُيس. ٻيا ٻه ٻائر. هڪ ته ٻنهه پڙهي نه سگهيو ۽ هڪڙو اجا ننڍڙو هو. ٻيو رڳو ٻيڻرون. پڻس سان اچي ٽي ٻيءَ ٻاري رکي. هڪڙي ٽَڪَ، ساڀ ڪڏهن سُٺا ته ڪڏهن ڍُڪي. ۽ ماستريءَ جو پگهار سو گهر جو گاڏو ڪيئن ڏڪجي ۽ ٽي ٻيءَ جي خاطر داري ڪيئن ڪجي. اهڙيءَ صورتحال ۾ اڪيلي ڪمائيندڙ ماڻهوءَ جي نفسيات ڪٿي وڃي بيٺي هونديا هوُ ڪهڙين ڪيفيتن مان گذرندو هوندو اِها ڳالهه هرڪو سمجهي سگهي ٿو. شاهه نواز انهيءَ ماحول ۾ وقت گذاري رهيو هو.

شاهنواز آرڪاٽن ملوڪ، پورو پنو قد، هلڪو سانورو رنگ، سدائين سوچن ۾ گم. پنهنجي اندر جي اڌمن ۽ چڙواڳ جذبن کي نڙيءَ تي نُنهن ڏيئي گلو گهٽڻ جي ڪوشش ۾ رڌل.

نهائينءَ کان نينهن، سک منهنجا سپرين،

سڙي سارو ڏينهن، ٻاهر ٻاڦ نه نڪري (شاهه)

لطيف سائين جي انهيءَ بيت جو جيئرو جاڳندو مثال. ڪڏهن ڏس ته وار وڏيو مرحوم سليمان شاه (سنڌ جو مشهور لوڪ فنڪار) ٽائيپ ٽيو وجنس. ڪڏهن وري ڏاڙهي لاهيندي ڏينهن ٽيو وجنس پر هڪڙي ڳالهه هئي، ساهيءَ ته ڪپڙا سدائين ڌوتل صاف ٻهريل هوندا هئس. سادا هوندا هئا، پراڻا گنل ڪالر وار اهوندا هئا پر هوندا صاف سترا هئا. مٽي کي تيل هٽي ڦٽي ڏيڻ کان سواءِ ڪڏهن به گهران ڪونه نڪرندو هو. پيرن ۾ يا ته پالش ٿيل بوٽ، نه ته سنيرڙي چمپل پاتل هوندي هُيس. غريب ته برابر هو پر ڇاٽي ٻجهي اپالو رهڻ پسند ڪونه هوس. هُو جو چوندا آهن ته ڪنهن کان

پڇيائون ته "اڙي لڏا، مُنهن ڪونه ڌوتو اٿئي ڇو؟" چيائين "سائين غريب آهيان." سو شاهنواز غريب ته ضرور هو پر بدن جي صفائي سترائيءَ تي خرچ ٿي ڪهڙو ٿو ٿئي!؟"

غريب ماڻهو سدائين انهن سوچن ۾ گم ته الاجي ڪير سندس لاءِ ڇا چوي! سو سيني ڪان پاسيرو پاسيرو. سنگتي ساٿي به تڏهن ٿيندا جڏهن ڪنهن سان ڳالهائبو نه. پر جي پنهنجي مُنهن پيو هلبو ته پوءِ ڪنهن کي ڪهڙو لاچار جو سڏي اچي ساڻس ياري رکي. هٽي ڏٽي ڪي به ته ٿي سنڌي استاد سندس دوست هئا. باقي پيو مڙيو ٿي ٿيو خير.

ڪيئن به هجي، پر ماڻهو ته وري به ماڻهو آهي نه! ماڻهوءَ کي سوچ ويچار لاءِ ذهن ۽ دماغ به آهي ته دک درد ۽ غم خوشي محسوس ڪرڻ لاءِ دل به آهي. خوشي ۽ غم خوشحالي ۽ بدحالي، تندرستي ۽ بيماري زندگيءَ جو حصو آهن. ڪن وٽ خوشيون گهڻيون آهن ۽ غم ٿورا. ڪن وٽ وري خوشين جو نالو ئي ڪونهي پر ڏکن، دردن، غمن ۽ ڳڻتين جا وٿاڻ پريا پيا هوندا آهن. ماڻهو پنهنجي خوشي به ظاهر ڪرڻ چاهيندو آهي ته پنهنجا درد به دنيا آڏو رکي پنهنجي دل تان بوجهه هلڪو ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. ڪي ماڻهو وات ڦاٽا هوندا آهن ۽ جيڪو دل ۾ هوندن، اصل ڦهڪائي ڏيندا. پوءِ يا ته ٺهڪن جا تاڙيا هوندا ۽ يا ته اوڇنگارن جو نڪاءُ! ڪي ماڻهو وري مُنهن جا ڪچا ۽ ٿورَ ڳالهائو هوندا آهن. هو پنهنجي دل ۾ دردن جا هزار داستان سانڍي رکندا آهن، پر لوڪ اڳيان نروار ٿي ٻڙڪ به ٻاهر ڪونه ڪيندا آهن. پوءِ جڏهن سندن دل ۽ دماغ تي ايتري ته گهڻو بوجهه وڌي ويندو آهي جو سندن سهپ ۽ برداشت کان ٻاهر هوندو آهي ته پوءِ هو وري اظهار جا ٻيا ذريعا استعمال ڪندا آهن. ڪي مصور پنهنجي تصويرن ذريعي پنهنجي من جون پيڙاهون ماڻهن اڳيان آڻيندا آهن ڪي مختلف سازن ذريعي موسيقيءَ جا سُر وکيري لوڪ کي پاڻ ڏانهن متوجهه ڪندا آهن ۽ ڪي وري لفظن جون ماڻهون پٽي شعر جوڙيندا آهن يا ڪهاڻيون لکي دل جي احساسن کي عوام آڏو آڻيندا آهن.

ساڳئي طرح جڏهن شاهه نواز کي به دردن دلگير ڪيو. احساسن جي

آوي پچڻ لڳي. سوچون صليب تي ٽنگجڻ لڳيون. من جي مانڊڪائي وڌڻ لڳي. سرير ۾ سور جون سوئيون سرجڻ لڳيون ۽ ذهن جي ولوڙ دل جي لوچ ڪام سهپ جي حد ٽپڻ لڳي تڏهن هُن لوٽا ڦيريا تہ آهي ڪو يار دوست جنهن سان دل جو حال اورجي، جنهن سان دردن جون پريل ماتيون اُوتجن. جنهن سان ذهن جون پيڙاهون پڌريون ڪجن. پر هن کي اهڙو ڪوبہ همدرد، همراز دوست يار ڏسڻ ۾ ڪونہ آيو جنهن سان دل واريون ڪجن. هو ماستر هو. اِڪر سان اٽڪاءُ هئس. قلم هٿ ۾ هوس. دل ۾ آيس تہ ڇو نہ پنهنجي من جون پيڙاهون پني تي اتاريان. اهوخيال ايندئي تڪڙيءَ ۾ پڪجي ويو. سندس ذهن تي لطيف سائين جو هي بيت تري آيو.

نهائيءَ کان نينهن، سِک منهنجا سپرين،

سڙي سارو ڏينهن، ٻاهر ٻاڦ نہ نڪري.

شاهہ جو بيت سامهون رکي هُن بہ لفظن جي وڪٽ ڪرڻ شروع ڪئي. اهڙي طرح هُن محسوس ڪيو تہ لفظ هڪ سانچي ۾ سمائجي شعر جي شڪل اختيار ڪندا وڃن. پوءِ هُن توجهہ سان شاعريءَ جون مختلف صنفون پڙهيون ۽ انهن جي ٻيهڪ ۽ اڏاوت تي غور ڪرڻ لڳو. غزل، وائي، بيت، نظم. پوءِ هو سٺي شاعري ڪرڻ لڳو هو.

هڪ ڏينهن اسڪول ۾ ڪرسيءَ تي پنهنجن پورن ۾ ويٺو هو. آخر پيرڊ هو. صبح کان وٺي ٻارڙن سان مٿي ماري ڪري ٿڪجي پيو هو. سوچن جي مهاساگر جون اپ ٽائين پهچندڙ ڇوليون سندس دل ۽ دماغ کي ڇانچولي رهيون هيون. انيڪ سوچون، جيڪي ذهن جي ڪينواس تي، اسڪرين تي هلندڙ ڪنهن فلم جيان مسلسل هلي رهيون هيون. سوچون..... سوچون .... ۽ سوچون .....! پٽس جي بيماريءَ جون سوچون. جنهن کي چيسٽ اسپيشلسٽ کان چيڪ اپ ڪرائڻو آهي. توڙي جو ٽي بي هاڻي لاعلاج مرض ڪونهي رهيو. پر وقت سر علاج جو نہ پهچڻ، ڪورس مڪمل نہ ڪرڻ ۽ احتياط نہ ڪرڻ جي ڪري مرض گهٽجڻ بدران حاوي ٿيندي ويو. ماءُ جون سوچون: جيجل ماءُ، جنهن جا ڪپڙا ڦاٽي رهيا هئا. ماءُ جيڪا لاڪائس ڪِجي تہ گهٽوئي ٿي، پر ڪري ڪجهہ بہ نٿي

سگهي. نه وٽس ڪو هنر هو ۽ نه ئي ڪنهن پورهئي ڪرڻ جي سگهه. ٿلهي ڪجهڻ سان مسئلا گهٽجن ته نه ٿا. پيڻرن جون سوچون: وڏي پٽڻ صبح ساڻ ٻاڪو قاڙي پٽون پاراتا ڏيئي رهي هئي ته ماڻٽن ڏسي وائسي هن اوڙاهه ۾ چو اڇليو. مڙس ڪمائي نٿو. اسان ڪي پالڻ ته ڇٽو پر مرڳو ٻچن سوڌو پاڻ به ٻاءُ تي ڇٽي، ٻي پيڻ وڏيءَ ڪي ڏسي پت ڪي منهن ڏيئي ويهي ڊڪون ڏيڻ لڳي. هُن جا پنهنجا سُور هئا. هن جو مڙس چرس ۽ ڀنگ پيئڻ لڳو هو. ڪمائي گهر ڪٽي اچڻ بدران سڄو ڏينهن موالين سان رليو رليو رات جو اٽي تي ڇٽي ٽيو اچيو ڪرندو هو. نه پڇا نه ڳاڇا. 18 سالن جي ٽيون نمبر پيڻ وٽاڻ مان بوسا پئي ڪڍيا. سندس اگهاڙا پير ۽ هٿ بوسن سان ٿڦيا پيا هئا. اهو ڏسي دل قاريون قاريون پئي ٿيس. ننڍڙي پيڻ ڊوڙي اڳيان ايندي هيس: ٻاءُ وڏا، منهنجو ڪتاب وٺيو اچج. ٻائرن جون سوچون: ڪانئس ننڍو ٻاءُ رب نواز جيڪو پڙهي ڪونه سگهيو هو. هُو ڪيس ڏسيو پيو ٿهڪندو هو. پر ڪري ڪجهه ڪونه ٿي سگهيو. هُن وٽ ڪابه ڪارائتي تجويز ڪانه هئي جا اڳيان رکيس. بس ايترو هو ته هو شاهه نواز لاءِ وڏيڪ پريشانيون ڪونه پيدا ڪندو هو. ٿوري گهٽي تي راضي رهڻ تي هري ويو هو. تنهن کانپوءِ آخري ننڍڙو ٻاءُ علي نواز. ننڍڙو پتڪڙو ملوڪڙو صبح سوير سينڌ پٽي ڪڍيو تيل سرمون ڪريو ٽيلهو ڪلهي ۾ لڙڪائيندو اسڪول ويندو هو. ۽ اسڪول کان پوءِ دوڪان تان گهر لاءِ سامان سڙو وٺڻ پيو ايندو ويندو هو. ۽ .... ۽ سندس پنهنجون سوچون: اُن کان به وڌيڪ سندس سئوٽ شازيءَ جون سوچون، جنهن کي پنجن سالن کان وٺي ڪونه ڏٺو هئائين. سندس دل ۾ هزارين حسرتون هيون. اربين کربين خواهشون هيون. پر هن کي ته بنهه بنيادي ضرورتن ئي اهڙو ته منجهايو هو جو حسرتون ۽ خواهشون کيس ڏسيو خودبخود ڦڪيون ڦڪيون پئي ٿيون.

اهو ڄاڻندي به ته، نه رڳو غريب ماڻهوءَ جي گهر ۾ حسرتن جي لڏڻ لاءِ ڪو هالن جو هنڌورو ڪونهي هوندو. پر مسڪين ماستر ماڻهوءَ جي خواهش کي دفن ڪرڻ لاءِ به ڪو خوشبوءَ واسيل تابوت به ڪونهي هوندو. پر پوءِ به حسرتون ۽ خواهشون هر دل ۾ ڪَرَ موڙي آرس ڀڃي جاڳي

پونديون آهن. پيون انگل آرا ڪنديون آهن. پيون نينگ تپا ڏينديون آهن. انهن چرين کي ڪير سمجهائي تہ هتان ڪجهہ ڪونهي ورٽو سرٽو. پڇي وڃي ڪو پيوُ هنڌ سِرايو. سو حسرتون ۽ خواهشون شاه نواز جي من اندر ۾ قطارون ڪري اچڻ لڳنديون هيون ۽ هن جي من اڱڻ تي نچڻ ٽپڻ لڳنديون هيون . ائين هن جي حسرتن جا رابيل بہ گونئچ ڪيڻ لڳا هئا تہ خواهشن جا موتيا مهڪڻ لڳا هئا. رات جي راڻي پنهنجي خوشبوءَ ۾ وهنجاري چاندوڪيءَ کي هن جي گهر آڳنڌ ۾ ڪٽي ايندي آهي ۽ هو جاڳندي جاڳندي خوابن ۾ ڪجي ويندو هو.

اُن ڏينهن شاهہ نواز جڏهن اسڪول مان پڙهائي ڪري موٽي گهر آيو هو تڏهن سندس ٽيون نمبر پيڻ ماني کٽي اچي اڳيان رکي هُيس. هُن اجا پهريون گراهہ پچي وات ۾ وڌو ئي مس هو جو چئن پنجن عورتن جو ٽولو گهرجي گهٽي ٽپي اچي اڱڻ تي چڙهيو هو. اُهي عورتون 20 ڪلو ميٽر پري پئي ڳوٺ ۾ رهندڙ سندس مائٽياٽيون هيون. انهن ۾ شازي پڻ هئي. سندس چاچي جي ڌيءَ. انهيءَ چاچي سان سندن ناهہ ڪونہ هو. تنهن ڪري اچ وڃ بہ ايتري ڪانہ هئي. اُن ڏينهن اوچتو جو شاهہ نواز پنهنجي سوٽ شازيءَ کي ڏٺو تہ ڏسندو ئي رهجي ويو. انهن پنجن ڇهن سالن ۾ ڪيڏو نہ شازي حسن ڪڍيو هو. سبحان الله. واهہ ڙي قدرت تنهنجون حسناڪيون. واهہ واهہ! شاهہ نواز سيني کي پليڪار چئي ڪيڪاريو ۽ اٿي سيني کي هٿ ڏنائين. جنهن مهل شازيءَ سان هٿ ملايائين. تنهن مهل سندس زبان وات ۾ رڳو وتجڻ ستجڻ لڳي هئي، پرڪا وائي ڪانہ ٽي وريس. ڪو اکر ڪونہ ئي اُڪليس. ڳالهائڻ لاءِ ڪليل وات ڪليل ئي رهجي ويو هو. شازيءَ جي اکين ۾ نهاريندي ائين پئي لڳو جڻ سندن تارا بيهي رهيا هجن. ڪي لمحا اکيون اکين سان وڙهنديون رهيون پرچنديون رهيون. ميارون ۽ ڏورايا ڏينديون رهيون. حجتون ڪنديون رهيون. ائين ماسهنيس جي وچ ۾ ڳالهائڻ جي ڪري اکين جو جهيڙو اڻ نبريل ئي رهجي ويو. هوُ وري وڃي ماني کائڻ ويٺو. پر بک هوندي بہ هُو وڏيڪ ڪجهہ بہ کائي نہ سگهيو. مڙيئي نمونو ڪري اُٿي ويو. ۽ وڃي مهمان جي تڪر پور لاءِ سيدي سامان

جو بندوبست ڪرڻ لڳو. چوندا آهن تہ هينئيان گهر تہ گهُرين؟ سوهن ڪجهہ دير اڳ شازيءَ کي ياد پئي ڪيو تہ شازي پاڻ خود روبرو اچي پهتي هئي.

شاهہ نواز رات جو ڇت تي سمهندو هو. ان رات مهمانن سان دنيا جهان جون ڪچهريون ڪري پاڻ ۾ گهر وارا ٿڪا، تڏهن سيني وڃي سمهڻ جي ڪئي. هُو بہ ڪاٺ جي ڏاڪڻ تان چڙهي ڇت تي هليو ويو. چانڊوڪي رات هئي. 18 تاريخ جو چنڊ پنهنجي چانڊوڪيءَ کي ڏکڻ جي "لاڙي، هِيرن ۾ لپيٽي ٽِڪاڻ جا جهول ڀري سڄي لاڙ تي نڇاور ڪري رهيو هو. پر ۾ بيٺل سِريل جي وڻ جي گلن جي سرهاڻ سڄي ماحول کي منڌي چڙهيو هو. ٿڌڙي ٿڌڙي هوا جي جهونڪن تي لڏندڙ سريل جون ٽاريون ونجهہ وٽي راند ڪڏي رهيون هيون. هُو کٽ تي ليٽي چنڊ کي چتائي ڏسڻ لڳو.

چنڊا! چوانءِ سچ، جي مٺي نہ پانئين،
ڪڏهن ايرين سنهڙو ڪڏهن ايرين ڳچ،
منهن ۾ بريئي مچ، تو ۾ ناهِ پيشاني پرين جي. (شاهہ لطيف)

هُو شازيءَ جي چهري کي چنڊ سان ڀيٽڻ لڳو. 18 تاريخ جو چنڊ هونئن بہ اڌپورو هوندو آهي ۽ منجهس چوڏهينءَ واريون تجليون ڪونہ هونديون آهن. پر پوءِ بہ چنڊ جي ٿڌڙي ٿڌڙي سهائي ماڻهوءَ جي دل ۽ دماغ لاءِ فرحت بخش ۽ وڻندڙ هوندي آهي. هُو چنڊ ۾ شازيءَ جو چهرو ڳولڻ لڳو. هُو ٽِڪ ٻڌي چنڊ کي تڪيندو رهيو. ڪئين احساسن جي گهيري ۾ شاهہ نواز ڪنهن وقت پنهنجي مُنهن مسڪرائي رهيو هو تہ ڪنهن مهل رنجيندو تي ٿي ويو. شازيءَ جو پنج سال اڳ جي پيٽ ۾ وڏيڪ خوبصورت ٿي وڃڻ. شازيءَ جو سندس گهر اچڻ. شازيءَ جو ساڻس ڳالهائڻ ۽ ڳالهائڻ ۾ پنهنجائپ ۽ خود سپردگيءَ وارو احساس محسوس ڪري مسڪرائي ٿي ڏنائين. پٺي پل وري سندس چاچي طرفان بہ اجهايون سجايون فرمائشون، شرط شروط ۽ نہ مڃڻ جهڙا مطالبا ساري رنجيندو ٿي ويو. پنج سال اچڻ وڃڻ ڪونہ هو تہ هو شازيءَ جي ياد جو سور گونگو ڪريو پئي هليو. دل تي جهڙو ڪر پٿر رکي ڇڏيو هئائين. ڪيس پڪ ٿي وئي هئي تہ چاچو ڪيس شازيءَ جو سنگ ڪونہ ڏيندو. تنهن ڪري هن پاڻ پلڻ جي پئي ڪوشش

ڪئي. نہ تہ شازي بہ ڪا وسارڻ جهڙي شيءِ هئي!! اُن ڏينهن اوچتو جو شازي سندس گهر آئي هئي ۽ رات بہ ترسي هئي، تنهن سندس سُتل سور جاڳائي وڌا هئا. ڪڙي ٻڌي ويل ڦٽ وري تازا ٿي پيا هئا. چهڪ وري چڳي پيا هئا. هُن هڪ سرور ڏيندڙ خلش پئي محسوس ڪئي. هُو شازيءَ جي حُسن جا وڏا وڏا ڍڪ پِي مستيءَ ۾ مخمور ٿي رهيو هو.

ڪجهہ دير تائين شاهہ نواز انهن سرور بخش ۽ ڏکاري ڪيفيتن جي اونهي پاڻيءَ ۾ ٻڏندو ۽ اڀرندو رهيو. اوچتو ڪو کڙڪو ڪن تي پيس. هن هڪدم چاڙهيءَ طرف ڪنڌ ورائي ڏٺو. ڪو ماٺهو مٿي چڙهي رهيو هو. ڪن پل لاءِ سوچيائين تہ ڪير ٿي سگهي ٿو؟! پر ٻئي پل ئي شازيءَ جو حسين سراپا سندس سامهون بيٺو هو. شاهہ نواز پڇيس: "اوهہ شازي تون؟ خير تہ آهي نہ؟!" شازي وڏي اچي سندس ڪٽ وٽ بيٺي. شاهہ نواز کيس ويهڻ لاءِ چيو. پر هوءَ بيٺي رهي ۽ بيٺي بيٺي رئي جو پلانڊ پنهنجي آڱر تي ويڙهيندي ۽ کوليندي رهي. چنڊ جي روشنيءَ ۾ هوُ سندس چهري جا رنگ ۽ ريکائون ٺهہ چٽي طرح تہ ڏسي ڪونہ پئي سگهيو البت ايترو سو ضرور محسوس ڪيائين پئي تہ هُن ڳالهائڻ لاءِ واجهايو پئي پر لفظن ۽ زبان سندس ساٿ ڪونہ پئي ڏنو. هونئن بہ سنڌي عورت، سا بہ ٻهراڙيءَ جي ڄم ڄاڻ پڙهيل ۽ سا بہ ڪنواري ڇوڪري، حجابن، لڄن ۽ شرم حياءَ جي سنڌوءَ ۾ اڄ تاروءَ وانگر پئي غوطا کائيندي آهي، سا پهل بہ ڪيئن ڪري!؟ سو شاهہ نواز اٿي شازيءَ جي هٿ ۾ هٿ وجهي ڪٽ تي ويهڻ لاءِ هلڪي زور سان کيس ڇڪيو. پر شازي سڄي جي سڄي مٽس آهلي پيئي ۽ هُو انهيءَ لاءِ تيار ئي ڪونہ هو سو شازيءَ جو بوجهہ جهلي نہ سگهيو ۽ شازيءَ سميت کٽ تي ڏُو وچي ڪيائين ٻنهي ڪان هلڪو پر هيڪاندو ٺهڪ نڪري ويو. ٻنهي جو جهڙوڪ: حجاب ٽٽي ويو. ٻنهي کي ڄڻ زبان ملي ويئي. حيا شرم ۽ لڄ هلي چري. شاهہ نواز پاڪر ڦهلايا ۽ شازي سموري ويڙهجي سيڙهجي سميٽجي وڃي سندس جهوليءَ ۾ ڪري. الاجي ڪيتري دير تائين شازيءَ جا پيريل ڳٽا آلا ٿيندا رهيا ۽ جڏهن شاهہ نواز کي هوش آيو تڏهن هن پنهنجا پاڪر ڍرا ڪيا. شازي سندس پاڪرن مان آجي ٿي ويئي. "تون...

تون...“ شازيءَ ڊڪٽائيندڙ لهجي ۾ ڳالهائڻ جي شروعات ڪئي. ”تون، ڪيترا سال ٿي ويا آهن. اسان ڏانهن ايندو ڇو ڪونه آهين؟“

”ڪيئن اچان شازي. چاچا بنهه پڙ ڪڍيو بيٺو آهي. ڪنهن ڳالهه ۾ وٺ ئي نٿو ڏي. پوءِ اچي به ڇا ڪجي؟“ شاهنواز معذرت واري انداز ۾ چيو.

”پر ايترن سالن ۾ توکي منهنجو خيال به ڪونه ٿيو ته مُيس ڪه بچيس.“

”مون کي تنهنجو خيال هو. تنهنجي خيالن ۾ گم ٿي ته زندگي گذاريان پيو.“

”اونهون. رڳو ڪوڙ. خيال هُجني ها ته ڪر اچي منهن ڪونه ڏيکارين ها.“

”شازي. آءٌ هر ڪنهن سان ڪوڙ نه ڳالهائڻ جي هام ته ڪونه ٿو هڻان، پر ايترو يقين ڪر ته تو سان مون ڪوڙ ڪڏهن به ڪونه ڳالهايو آهي. حقيقت هيءَ آهي ته اسين هينئر بنهه ليٽ آهيون. ٻِيا ته توکي به خبر آهي ته ڪريئي جو ڪير به ڪونهي. سو چاچا اسان مان بنهه بيزار آهي. هُو سمجهي ٿو ته جيڪڏهن اسان سان سنئين منهن ڳالهايائين ته مرڳو اسان مان قاسي ويندو. متان نه اسين ڪانئس ڪا مدد وغيره گهرون. تنهن ڪري هن رخ ئي اهڙو اختيار ڪيو آهي جو اسين ازخود هڪ ڀئي کان پري هجون اُن صورت ۾ ڇا تو ڪري سگهجي! جڏهن اچڻ وڃڻ هو تڏهن به سندس رويو اهڙو ته هوندو هوجو محسوس ٿيندو هو ته هن جي اسان تي نظرڪانه پيئي آهي جڻ ڪنهن جاني دشمن تي پئي آهي. وري جڏهن پنهنجي سڱاوتيءَ جون ڳالهيون ٿيون هيون. تڏهن به جيڪي ڪجهه ڳالهايو هئائين سو به تو ٻڌو هو. هاڻ ٻڌائي ته ايڏانهن اچجي به ته ڪيئن؟“

”ته پوءِ آءٌ ڪيڏانهن وڃان!؟“ سڏڪي جو آواز اڀري ٿو.

”شازي. روءُ نه. تون روئين ٿي ته منهنجي هينئين ۾ وڍ ٿا پون.“

”روئاڙين به تو ۽ چئين ٿو ته روءُ به نه.“ شازي لڙڪ اگهندي چيو.

”شازي مون کي ته ڳالهه سمجهه ۾ نٿي اچي. تون ئي ڪٿي چئو ته آءٌ ڇا ڪريان؟“

”ابا جي ڳالهه ڪٿي مڃو.“ شازيءَ تجويز رکي.

”شازي. پر اهو ته ممڪن ئي ڪونهي. ڳالهه اتي ڳوهڻ ۾ اچي به ته ڪٿي مڃجي. هُو ته ٻُنڊ تي پانجاري ٻڌيو ويٺو آهي، تنهن کي ڇا ڪجي؟“

"نيٺ ٻه ابا ڇا ٿو چوي؟!" شازيءَ پڇيو.

"ڇا تو کي خبر ڪانهي ته هُو ڇا ٿو چوي؟" شاه نواز ورائي پڇيو.

"مون ته رڳو اهو ٻڌو هو ته منهنجي ڀاءُ لاءِ بدلي ۾ سنگ ٿو گهري"

"بس، ٻي تو کي ڪا به خبر ڪانهي؟"

"نڪو. الله جو سونهن!"

"شازيء جي رڳو ايتري ڳالهه هجي ها ته ڪو مسئلو ئي ڪونه هو. توڙي جو جڏهن اسان سڱ گهريو هو تڏهن تنهنجو ڀاءُ تازو ڄائو هو ۽ منهنجي ڀيڻ 13 سالن جي هئي. ڇيائين لانءَ سان گڏ لانءَ ڏيارينداس. معنيٰ ته ڇنيءَ ۾ ڀيل گهوٽ جي 13 سالن جي ڇوڪريءَ سان شادي نه رڳو ايترو پر اهو به ته شاديءَ جي خرچ لاءِ هڪ لک روپيه روڪڙا به ڏيو. تنهن کان پوءِ پيٽ به لکي ڏيو ته جيڪا به اسان جي نياڻي ڄائي سا اسين تاتي پالي وڏي ڪري سندس حوالي ڪريون. پوءِ هو جنهن کي به چاهي ڏيئي ڇڏي شازي، تون ئي چئو ته اهي ڳالهيون ڪي ڇوڙ ميڙ جهڙيون آهن!ڇاڇا ته مور بهانا پئي ڪيا. ڪيس تنهنجو سڱ مون کي ڏيٺو ئي ڪونه هو. ان وقت ته نهيو پر اڄ به اسان وٽ لک روپيه ته پنهنجي جاءِ تي، هڪ هزار روپيه به ڀاڇي ڪونهن جو ڪٽي ابا جو علاج ڪريان. ۽ اهو به ته منهنجي ڀيڻ هينئر 18 سالن جي آهي ۽ تنهنجو ڀاءُ 5 سالن جو. اِها شادي ٿيندي يا تعدي. اهو ته نسورو ظلم آهي. سو ڪير ڪرڻ ڏيندو. ٻيو ته ڇا توکي اِها ڳالهه قبول آهي ته تون پنهنجي نياڻي ڄمڻ کان اڳ ئي ڪنهن کي، الاجي ڪنهن کي ڏيئي ڇڏيئين."

"اوهه. اِها ته مونکي خبر ئي ڪانه هئي. اِهو ته واقعي ظلم آهي." شازي افسوس ڪندي چيو.

"هاڻ تون ئي ٻڌائي ته آءٌ ڇا ڪريان؟ جڏهن مون کي ڪا ڳالهه سمجهه ۾ ڪانه آئي، تڏهن دل تي پٿر رکي ماٺ ڪري پنهنجا پير جهلي ويهي رهيس."

"پوءِ منهنجو ڇا ٿيندو؟" شازي ساڳيو سوال دهرايو.

"گس ته آهي پر آءٌ اٿين ڪرڻ نٿو چاهيان."

"کهڙو گس؟"

" بس ڇڏ اِن ڳالهہ کي، جڏهن خود مون کي ئي اِها ڳالهہ پسند ڪانهي تہ ڪجي ڇو؟"

"وري بہ آءُ ٻڌان تہ سهي." شازيءَ اتاوليءَ مان ڇيو.

"پڇي هلجي........ پريمي جوڙو بنجي اخبارن کان مدد حاصل ڪجي."

" نہ نہ، شاهہ نواز نہ ائين تہ خوار ٿي ويندا سين. نہ رڳو پاڻ، پر پنهنجا مائٽ بہ خوار ٿيندا."

"تڏهن تہ چيم تہ اِها ڳالهہ مون کي ئي پسند ڪانهي. آءُ هن حالت ۾ مائٽن کي رڻ ۾ رولي وجهڻ جي پوزيشن ۾ ناهيان. ٻي ڳالهہ تہ جي اِڄ آءُ ڪنهن جي ڇاتي پچائي ٿو وڃان تہ سڀاڻي منهنجي جوان ڀيڻ لاءِ بہ پڇڻ جو گس کلي پوندو. اهڙي ذلت ڪئين ٿي برداشت ڪري سگهجي."

"پوءِ ٻيو ڪو رستو ڳول نہ!" شازي هڪ ڀيرو وري شاهہ نواز جي ڇاتيءَ تي ڪنڌ رکي سڏڪي پيئي.

"ها، هڪڙي ڳالهہ مون کي ٻن ٽن همراهن ڏسي آهي. منهنجي بہ دل وِسهي پيئي. پاڻيان تہ ڪر اِئين ڪري ڏسان. چاچا ورايو پٺهين جو گهاٽو يار آهي. چون ٿا تہ پٺهين چاچا ورائي جي ڪابہ ڳالهہ ڪونہ موٽائيندو آهي. ان کي وڃي منٿ ميڙ ڪريان تہ من اهو چاچا کي راضي ڪري گس تي آڻي."

"ها، سچي چاچا ورائي وارن جو تہ اسان وٽ تمام گهڻو اچڻ وڃڻ آهي. ان جي ڏيءَ 'پري' تہ منهنجي جيڏڙي آهي. آءُ بہ ٿي 'پريءَ' تي زور پريان تہ هوءَ پٽس کي چوي. پوءِ اِئين ٿا ڪري ڏسون."

اميد جي انهيءَ ڪرڻي ڏسڻ سان ٻنهي جون دليون خوشيءَ ۽ سرور جي ڪيفيت سان ٽمٽار ٿي ويون. ۽ پوءِ هو فجر جي ٻانگ تائين پيار جون ٻوليون ٻوليندا رهيا.

چاچا ورائي وارو ڄاڻو واهہ جو لڳو. اصل جتي پير اتي مٿو. ٻنا ڏني ورتي شاهہ نواز جي شازيءَ سان سڱاوتيءَ ٿي ويئي ۽ سنت شادي بہ ٿي ويئي. غريبن جون ڪهڙيون شاديون! مسلماني احساني. بہ ٽي نياڻيون گڏ ٿيون . بہ ٽي دوست آيا. بہ ديگيون لٿيون. شادي ٿي ويئي. شاه نواز خوش.

شازي خوش، مائٽ بہ خوش، جڳ جهان بہ خوش.

اٺن مهينن ڪانپوءِ سائين رڪٽي لاڏاٽو ڪيو. جهڙو ڪر هُو ترسيوئي شاهہ نواز جي خوشيءَ ڏسڻ لاءِ هو. تي بي ملهہ ماري ويس. شاهہ نواز اڪيلو ٿي ويو. پيءُ جو ڏڌ هوس. پٽس گهر هوندو هو تہ ڪيس ڪو ڪتڪو ڪونہ هوندو هو. هاڻ پويان جي ڳڻتي. پر خير، هلڻو هر ڪنهن کي آهي. ڪنهن جي وڃڻ سان دنيا بيهي ڪانہ ٿي. جيئرو بندو سڀڪجهہ سهيو وڃي. شاهہ نواز کي پٽس جي هليو وڃڻ جو ارمان تہ گهڻو ٿي هو پر وري شازيءَ جي اميد سان هجڻ جو پڌي خوش پئي ٿيو. هُو پٽس جو غم وساري شازيءَ جي گرڀ اندر پلجندڙ ٻچڙي جي آمد جو اوسيئڙو ڪرڻ لڳو. هو پنهنجي حال سارو پنهنجي گهر ۾ خوشيون آڻڻ جي جاکوڙ ۾ لڳو رهيو ڇهہ ست مهينا سڪون ۽ آرام سان مس گذريا جو شازيءَ کي بخار ٿيڻ لڳو. ڏکن جي حياتي لمبي، پر سکن جون ساعتون بنهہ ڇوٽيون. هونئن بہ غريبن جون کهڙيون خوشيون. مسڪينن جون خوشيون ايئن جيئن ٿر جو مينهن! ٿر ۾ بہ سالن پڄاڻان ڪو ڇنڊو وئو تہ وئو نہ تہ سڃ، رڃ ۽ اڃ جو سدائين واسو. اجڙيل اڱڻ ۽ ويران واٽون. پواڻتا گس ۽ پڙلانگ گهٽي. هڏاوان پڃرا ڏور ۽ پٺيءَ سان پيٽ لڳل انسان. الله الله خير سلا. شاهنواز جي اڱڻ تي بہ بہ ٽي ڏينهن مُرڪن پئي مرڪيو ۽ پوءِ مُرڪندڙ چپ ڪومائجي ويا هڪ ڀيرو وري ڏکن جي لُڪ لڳڻ لڳي.

شازيءَ جو بخار ڏيگهہ وٺندو ويو. پهريائين ٽِڪي گوري ۽ بخار گهٽائڻ واري سيرپ ڪان ڪم ورتو ويو. پر پوءِ نيٺ لوڪل ڊاڪٽرن ۽ ڊاڪٽرياڻين تائين معاملو پهتو. ڀرارڙيءَ جا ننڍا شهر، جتي بيماريءَ جي سڃاڻپ ڪرڻ جو تہ ڪوبہ بندوبست ڪونہ هوندو آهي. باقي مريض جي بيان مطابق ڊاڪٽر دوائن جي گوڏي جيڏي پرچي لکي "پاسي واري اسٽور" ڏانهن موڪليندو آهي. شاهہ نواز ويچاري لاءِ هڪ ڀيرو وري بہ پريشانين جون پٽارڪون کڄي آيون. هو پنهنجي پگهار ۽ دوستن کان ورتل اوڌر مان پرچين جو پيٽ ڀريندو رهيو. پر بخار لهي ئي نہ. شاهہ نواز جي سس پڇندي آئي. بہ ٽي پوڙهيون گڏيون. وٺي آسمان مٿي تي کنيائون: ڇون تہ "گهوڙا

گهوڙا، اسانجي ڇوڪري ماري ڇڏيائون، ڇوڪريءَ کي دوائن جي بيماري کانهي. ’لڳت جو حساب‘ آهي. تڏهن ته ڪا دوا نٿي لڳيس. فلاڻي سيد وٽ وٺي هلوس. فلاڻي جيجا کان ڦيڻو رکايوس. فلاڻي اولياءَ جو سلام پرائي مٿيءَ جو پاڻي پياريوس. تعويذ لکرايوس. ڌاڳا ٻڌوس. چينيون لکرائي پياريوس. بڪ ڏيوس. سٽيپ گهٽو کارايوس.“ مطلب ته ماين سڳورين اهڙو ته وٺي هل هنگامون برپا ڪيو جو مرڳو شاهه نواز جون وايون بتال ٿي ويون، دارا‌صل شازيءَ کي هيپاٽائٽس ٿي ويئي هئي جنهن جي شروعات ۾ شناخت ٿي ڪانه سگهي هئي. تنهن ڪري بيماري کيس وڪوڙي ويئي ۽ کيس نانجو ڪري ڪيرائي وڌائين. تنهن کان پوءِ ابتا سبتا ڏس ۽ ٽيڪڙ. وري اوليائن ۽ سيدن جي درن جا رولڙا. بڪ ۽ گهٽ وڌ ڪاڏو. تنهن ته هٽي رهيل ڪسر به پوري ڪري ڇڏي انهيءَ حالت ۾ شازيءَ ڇوڪريءَ کي جنم ڏنو. خون جي ته هونئن ئي ڪمي هئي. وري جو ويم دوران زياده خون ضايع ٿيو. تنهنڪري ڪمزوري شازيءَ کي وڪوڙي ويئي. وري رت چاڙهڻ جو به ڪو بندوبست ڪونه هو. وڏن شهرن جي اسپتالن جي خرچ ۾ پاڻن جي شاهه نواز ۾ پهچ ڪانه رهي هئي. هاءِ پنڪو ڪرڻ واريون ته گهٽيون پر ڏڪئي وقت ۾ ٽيڪ ڪرڻ وارو ڪير به ڪونه هو ۽ اٽين هڪ مهيني تائين موت ۽ حيات جي ڪشمڪش ۾ مبتلا رهي نيٺ شازي شاهه نواز جو ساٿ ڇڏي ويئي. ڪجهه مهينا اڳ پٽس گهر خالي ڪيو هو ۽ هينئر وري سندس نندڙڻ جو پيار سندس دل جي دنيا، سندس خوابن جي ڪائنات، سندس من مندر جي حسين ديوي شازي، کيس غمن جي اجاڙ واڏين ۾ اڪيلو ڇڏي ويئي هئي. جتي کيس تنهائين جي چيلاٽن جي ڏنگن جي اذيت سان گڏ معصومڙي ”جهرنا“ جي ابهم ”اوئان اوئان“ جا ڏينيو پڻ ڏنگي رهيا هئا. هن جو روح رتو ڇاڻ ٿي پيو هو. هُو پرزا پرزا ٿي وکري ويو هو. اُداسيءَ جا بائو کيس وڪوڙي ويا هئا. ڳوڙها سندس اکين ۾ ئي خشڪ ٿي ويا هئا. منجهه ڪڙهندڙ ۽ ٿورَ ڳالهائو ته هو اڳئي هو پر هن پيري ته جهڙوڪر سندس زبان ڪنهن تارونءَ وٺان پٽي اڇلائي ڇڏي هجي. سندس اجڙيل اڱڻ تي سندس ماءُ، پيٽون ۽ پاڙي وارِيون ويهي جنهن مهل پنڻ ڪنديون هُيون،

تنهن مهل سندس دل ڦاٽيو اڌ ٿيو پوندي هئي. پر هوُ ڊڪون ڏيئي روئڻ بدران پنهنجون اداس اکيون ڦيري ويران واٽن ڏانهن تڪڻ لڳندو هو جتان سندس من جي محبوب جو لاش کڄي ويو هو. هُو پارڪڊي روئندڙ ماين جي شور ۾ بنهه جهيڻي آواز ۾ پڙ پڙ ڪندو هو: "شازي، تون منهنجو ساٿ ڇڏي وئين، پر آءُ 'جهرنا' جو ساٿ ڪونه ڇڏيندس. آءُ ان لاءِ جيئندس. تون موں کان زبان کسي وئين، پر آءُ قلم سان ڳالهائيندس. ڪاغذن کي تنهنجي ياد جو شاهد بنائيندس." پوءِ هُن قلم جي نوڪ کان ڪم ورتو. پنهنجي ايذايل ۽ آزاريل وجود جون پيڙاهون پني تي اتارڻ لڳو ۽ هڪ پيرو وري اُجهاڙ رڻن جي اجهاڳ سفر ۾ تنها تنها هلندو رهيو. زندگيءَ جي ڪاروان کي توڙي تائين پهچائڻ لاءِ.

◉

دل جي دري

احمد صديق سنڌي ٻوليءَ جو هاڪارو ڪهاڻيڪار ۽ سُڄاڻ اديب هو. هُن پنهنجي ادبي زندگيءَ جي مختصر عرصي دوران ٿي پاڻ کي ڪهاڻي، ڪالم ۽ مضمون نگاريءَ جي ميدان ۾ خوب مڃايو هو. هاڻ ته هن جا مضمون ۽ ڪالم مختلف روزانه اخبارن ۾ هر روز ڇپيا ڇپبا هئا ۽ ڏاڍي شوق ۽ اشتياق سان پڙهبا هئا. سندس ڪهاڻيون تقريباً سنڌيءَ ۾ نڪرندڙ سمورن ماهوار ٻه ماهي يا ٽِماهي رسالن جي جان ڪري سڏبيون هيون. هُو ڏاڍو تيزيءَ سان لکي رهيو هو ۽ ڏاڍي شوق سان پڙهيو پئي ويو. هُن جا خاص موضوع سنڌي معاشري جي زوال پذيري، تباهي، تنزلي ۽ انهيءَ Process جا ڪارڻ ۽ انهن مان ڇوٽڪاري لاءِ اُپائن متعلق هوندا هئا.

هُو 45 سالن جي لڳ ڀڳ هو. چڱو خاصو قداور ڀرپور بدن، گهُنڊيدار وار، ويڪرو خوبصورت چهرو ۽ اُن تي ٺهڪندڙ گهاٽيون ننڍيون مُڇون، جيڪي چهري کي وڌيڪ جاذبِ نظر بڻائي رهيون هيون. هو گهڻو ڪري سفيد سلوار قميص پائيندو هو. هو ويهن سالن کان لاڳيتو لکي رهيو هو. گذريل ٻن سالن کان احمد صديق پنهنجي دل کي دردخانو بڻائي ويٺو هو. اُها دل، جيڪا سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن جي دردن لاءِ دواخانو سمجهي پئي ويئي، سا دل خود هينئر شفا لاءِ واجهائي رهي هئي. سندس دل جي ڪنهن دريءَ VALVE ڪم ڪرڻ کان ڪنڌ ڪڍائڻ شروع ڪري ڏنو هو. گوسڙو سنڌي پرائمري استادن وانگر احمد صديق جي دل جي اُن دريءَ ٻه غير حاضريءَ جون ڀڪيون ٽپيون هڻڻ شروع ڪيون هُيون. ڀهرياٺين ننڍي

شهر جا ننڍا وڏا ڊاڪٽر، جتي پاڻ رهندو هو، آزمايا ويا. پر سنڌ جي ننڍين شهرن جا ڊاڪٽر، جيڪي گهر ويٺي ڪاپي ڪلچر جي مهرباني سان ڊاڪٽر ٿيا هُجن، تن کي دل جي درد جي ڪهڙي پروڙ؟ هتي ته وڏا وڏا ونجهه مڙس به سنڌي ماڻهن جي دلين جي درد جو درمان نه ڪري سگهيا آهن. سو جن کي سرنج استعمال ڪرڻ به نٿي اچي، تن کي ڪهڙي خبر ته ڪنهن جي دل جو درد ڇا ٿيندو آهي! هٽي ڏٽي ڪراچيءَ جي جناح اسپتال ۾ ڊيوٽي ڪندڙ هڪ اديب ڊاڪٽر دوست جي معرفت اسپتال جي ”دل جي وارڊ“ ۾ داخل ٿيو. جتي هڪ هفتو رهڻ بعد ڪيس هڪ اديباڻي صلاح ڏني ويئي ته ”تنهنجي دل جي هڪڙي دري VALVE، تو سان بيوفائي ڪري رهي آهي. اُن دريءَ پاڻ تائين پهچندڙ رت جي رستا روڪ ڪري ڇڏي آهي. ائين جيئن سنڌوءَ تي ڊيم ٺاهي سنڌ ڏانهن پاڻيءَ جي رستا روڪ ڪئي ويئي آهي. هاڻي تنهنجي بهترين مفادن لاءِ بهترين صلاح آهي ته جيڪڏهن تون وڌيڪ جيئڻ چاهين ٿو وڌيڪ زنده رهي سنڌي ماڻهن جا وڌيڪ دک درد ڏسڻ چاهين ٿو ۽ انهن تي وڌيڪ ڪالم ۽ ڪهاڻيون لکي پنهنجو نالو وڌيڪ روشن ڪرڻ چاهين ٿو ته تون هڪدم هيءُ ملڪ ڇڏي هليو وڃ. وڃي ڪنهن ٻئي ملڪ ۾ پنهنجي دل جي دوا درمل لاءِ ڪا درديلي درخواست ڪر. ٻڌو اٿئون ته ٻين ملڪن جا ماڻهو اڃا ايترا بي حس ۽ بيوس ڪونه ٿيا آهن، جيترا اسان جي ملڪ جا ماڻهو بي حس ۽ بي وس آهن. الله مالڪ آهي، خدا ڪندو ته تنهنجي دل جو درمان ٿي پوندو ۽ تون خوش باش ٿي واپس وري پنهنجن اباڻن پڊن تي ايندين، (تيستائين جي ڪراچيءَ وارن اباڻن پڊن تي قبضو ڪري ورتو ته پوءِ ڪٿني پاڳ!) ۽ وڌيڪ نئين جوش ۽ جذبي سان پنهنجن جا اباڻا درد ۽ پراين طرفان ملندڙ تحفي طور درد وڌيڪ شدت سان محسوس ڪندين ۽ پنهنجا ڪالم ۽ ڪهاڻيون وڌيڪ درديلي انداز سان لکندين. انهن ڪالمن ۽ ڪهاڻين جي شهرت ٿي سگهي ٿو ته توکي نوبل انعام لاءِ نامزد ڪرڻ تائين مٿي اُياري اچي. اسان جون نيڪ خواهشون تو سان گڏ آهن.“

پوءِ پاڻ سڏائيندڙ ايشيا کنڊ جي وڏي ۾ وڏي ادبي سنگت، (پنهنجا

- پاڻ ۾ آهيون، ڪٿي سچي ڪريون تہ اُن ۾ بوگس شاخون گهڻيون آهن؟)
هڪ N.G.O (غير سرڪاري اداري) ۽ هڪڙي برادريءَ جي هڪ فلاحي اداري جي گڏيل سهڪار سان احمد صديق جي برطانيہ جي وڏي بلڪ دنيا جي وڏي ۾ وڏي شهر لنڊن جي هڪڙي اسپتال ۾ داخلا ٿي ويئي.

احمد صديق پي. آءِ. اي جي هڪ اڏام ذريعي لنڊن وڃي رهيو هو. ڪراچيءَ جي هوائي اڏي تي سندس گهر وارا، ويجها مٽ مائٽ، (سنڌي اديب جو ويجهو مائٽ ٿيڻ لاءِ ڪير تيار ٿي ڪٿي هوندو آهي!) ۽ دل گهريا يار دوست، جيڪي ڳُل ست اٺ ڄڻا مس هئا، کيس روانو ڪرڻ آيا هئا. جنهن کي انگريزيءَ ۾ See Off چئبو آهي. هونئن تہ احمد صديق سان گڏ لنڊن وڃڻ لاءِ تيار تہ گهڻا يار ٿيا هئا تہ جيئن پراين پئسن تي ولايت جون ميمون ڏسي ڪي مزا ماڻجن، پر فنڊن جي محدود هجڻ ڪري ڪير بہ وڃي ڪونہ پئي سگهيو. تنهنڪري اُهي يار موڪلائڻ لاءِ ڪراچيءَ جي هوائي اڏي تي بہ پهچي ڪونہ سگهيا هئا. سو احمد صديق کي پنهنجو درد پاڻ ئي پوڄڻو هو ۽ پنهنجو رهنما (گائيڊ) بہ پاڻ ٿيڻو هو. هونئن تہ لنڊن جي هيٿرو ايئرپورٽ تي ڪن اديب دوستن يارن احمد صديق کي رِسيو ڪرڻ ۽ اسپتال پهچائڻ ۽ تيمارداري ڪرڻ جي ذميواري بہ پاڻ قبولي هئي. تنهنڪري ڪنهن پريشانيءَ جي ڳالهہ جا امڪان تمام گهٽ هئا.

احمد صديق پنهنجي مختصر سامان، سندس بيماريءَ متعلق ميڊيڪل رپورٽن، اسپتال جي سرٽيفڪيٽن ۽ گهربل ڪاغذن جي فائيل سميت هوائي اڏي تي پهتو هو. هُو اتي پهتل سڀني يارن دوستن ۽ گهر وارن سان تمام خوش دليءَ سان مُرڪي، کِلي ۽ ٺهڪ ڏيئي ڳالهائي رهيو هو. جن ۾ جناح اسپتال ۾ ڊيوٽي ڪندڙ اديب ڊاڪٽر دوست، سندس بنهہ ويجها دوست شمس ضياءُ، ڪاشف سنڌي ۽ ساحر پرويز بہ هئا. سندس خوبصورت زال نمائي، 15 ورهين جو پٽ سوڍو ۽ 12 سالن جي نياڻي نيرڳي بہ موجود هئي. ايئرپورٽ جي فارملٽيز کان فارغ ٿي هُو جهاز ۾ چڙهڻ لاءِ روانو ٿيڻ کان اڳ ۾ سڀني يارن دوستن سان ڀاڪر پائي، ڳلي ملي پئي مليو ڪاشف سنڌيءَ سميت سڀني دوستن کي ڪنڌ تي الوداعي

چمي ڏيئي انتهائي گرمجوشيءَ سان پئي موڪلايائين. پوءِ هڪ ٻانهن جي گهيري ۾ سوڍي کي ۽ ٻئي ٻانهن جي گهيري ۾ نيرڱيءَ کي آٽي سندس خوبصورت زال نمانيءَ جي سامهون اچي بيٺو. واري واري سان سوڍي ۽ نيرڱيءَ جون پيشانيون چمندو به رهيو ۽ نمانيءَ کي سندن پارٽ به ڪندو رهيو. نمانيءَ جون اکيون پرجي آيون هيون. هُن ڪوشش پئي ڪئي ته هوءَ وهلور نه وڃي. ڳوڙها نه ڳاڙي انتهائي ضبط کان ڪم پئي ورتائين. پر اوڏيءَ مهل جي نمانيءَ جي درد کي ڪير ٿي دٻائي سگهيو! هُن ڪنڌ ٻئي طرف ڦيريو. احمد صديق جي دل به ڦاريون ڦاريون ٿيڻ لڳي. نيٺ احمد صديق ڳالهايو.

"نماني، تنهنجون هي لڙڪن هاڻيون اکيون مون کي وڏ پيون وجهن. مون کي بي چين پيون ڪن. توکي هن مهل روئڻ بدران مون کي حوصلو ڏيڻ کپي. منهنجي همت وڌائڻ گهرجي. تون مون کان روئي نه پر مسڪرائي موڪلائي ته جيئن آءٌ سڪون سان وڃي سگهان. تنهنجون مسڪرائيندڙ اکيون هميشه جيان اڄ به مون کي ڏڍ ڏينديون. آءٌ تنهنجي مسڪراهٽ جي سرور ۾ نشي ۾ هر تڪليف سهي ويندس."

نمانيءَ پوتيءَ جي پلانڌ سان لڙڪن جا آبشار اگهيا ۽ ڏڪندڙ آواز ۾ چيائين "تون ڇا ڄاڻين ته جن کان سندن پرجهلا اڙانگهي سفر تي اُسهڻ لاءِ موڪل گهرندا آهن. اوڏيءَ مهل انهن جي دلين تي ڪهڙا ڪاريهر ليٽيندا آهن. ۽ دکن دردن جا ڪهڙا ڪهڙا پهاڙ ڪرندا آهن. مون کي خبر ڪانه هئي ته مون کي به ڪڏهن اهڙي ڪيفيت مان گذرڻو پوندو!" هن سُڏڪي کي گهُٽڻ لاءِ ڪنڌ ڦيري ڇڏيو. هوءَ اکين ۾ ئي لڙڪ پي ويئي ۽ جذبات کان سندس گلابي ٿي ويل ڳورو چهرو اجا به وڌيڪ خوبصورت لڳي رهيو هو. "بهرحال، ڪنڌ ڦيرڻ سان حقيقتون ڪونه ٿيون ڦرن." احمد صديق انتهائي برجستي لهجي ۾ چيو. "ميڊيڪل سائنس وڏي ترقي آهي. هي باءِ پاس جو ته هاڻي ڪو مسئلو ئي ڪونه رهيو آهي. اوهان سڀئي گڏجي منهنجي واپسيءَ جو انتظار ڪجو. آءٌ جلد ئي چڱو ڀلو ٿي واپس ورندس. ڪيئن، نيڪ آهي نه سوڍا! ڪيئن نيرڱي، منهنجو انتظار ڪنديئين نه."

سوڊي ۾ نيرڳيءَ گڏيل آواز ۾ چيو:"جي ها مٺا بابا. اسان اوهان جو اوسيئڙو ڪنداسين." ۽ نماڻيءَ منڙي مُرڪ چپن تي آڻي پنهنجي ور ڪان موڪلايو. احمد صديق سيني ڪيِ ڏانهس تڪيندو چڙي گيٽ نمبر 5 مان لنگهي هليو ويو.

***

احمد صديق جي سيٽ جي پرواري سيٽ تي اڳ ۾ ئي هڪڙي انتهائي خوبصورت 28_30 ورهين جي عورت ويٺي هئي. سندس نڏيڙا ڪٽيل سونهري وار، گهريون نيريون اکيون، هلڪي گلابي رنگ جي لپ اسٽڪ سان رنڱيل ننڍڙا پرپور چپ، ننڍڙو وات.ننڍڙي نڪ جي ڇهنب ٿورو مٿي اُڀريل گول چهرو. پريل ڳورا ڳورا ڳل. جن تي قدرتي گلابي رنگ حاوي هو. ڪلڻ مهل، يا وري صدف وانگر ننڍڙو واتَ کولي ٿهڪ ڏيڻ مهل ڳورن ڳورن پريل ڳلن ۾ پاڻ مرادو ٺهندڙ کڏون (ڊمپلز) اهڙيون ته ملوڪڙيون ٿي لڳيون جو هڪ وار ته هر ڏسندڙ جو ايمان بيمان ٿيڻ لڳو ٿي. هُن ڪي پيئٽ شرٽ پاتل هئي. شرٽ جون محدود نڍڙيون ٻانهون اڌ ڏورن تائين به نه ٿي پڳيون. باقيَ ٺونٺين تائين اڌ ڪان وڌيڪ اگهاڙا ڏورا حسن جو جوٻن جرڪائي رهيا هئا. هُن جون ڊگهيون ٻانهون، سنهڙا هٿ ۽ انهن ۾ ڊگهيرڙيون آڱريون واهه واهه! هوءَ بهترين تراشيل مجسمو لڳي رهي هئي. احمد صديق پنهنجي سيٽ تي ويهڻ ڪان اڳ ان قدرتي شاهڪار جو مختصر جائزو ورتو ۽ حسن جي اهڙن حسين شاهڪارن جي خلقيندڙ جي حضور ۾ دل ئي دل ۾ ميتا جا سجدا ڪرڻ لڳو. سيٽ تي ويهڻ مهل خودبخود سندس زبان مان نڪري ويو" واهه! ڇا ته حسين شاهڪار آهي!" توڙي جو هُن اُهي لفظ سنڌيءَ ۾ پنهنجي مُنهن آهستي آهستي چيا هئا. پر سندس آواز عورت جي سماعت تائين پهچي چڪو هو. هوءَ ٿورو حيران ٿي ۽ پوءِ خوش دليءَ سان احمد صديق ڏانهن نهاري، مسڪرائيندي انگريزيءَ ۾ پڇيائين "ڇا توهان مون سان ڪجهه ڳالهايو هو؟"

"توهان سان ته نه البت توجهڙي حسين شاهڪار جي خالق سان ضرور مخاطب ٿيو هوس ۽ سندس حُسن پرستيءَ جي دل کولي تعريف

ڪئي هئي.“ احمد صديق عورت جو ساٿس ڳالهائڻ تي خوش ٿيندي چيو.

”Oh! Really چا واقعي!“ عورت حيران ٿيندي پڇيو.

”ها، واقعي. مون دل ئي دل ۾ اُن خلقڻهار جي حضور ۾ ميٽا جا سجدا پڻ ڪيا هئا، جنهن تو جهڙي ناياب شاهڪار جي زيارت ڪرڻ جو مون جهڙي حقير انسان کي موقعو فراهم ڪيو. ڇا اِها منهنجي خوش قسمتي ناهي جو اتفاق سان منهنجي سيٽ توهان جي پرسان آهي؟“

”ونڊر فل! ڏاڍا دلچسپ ماڻهو ٿا لڳو.“

”جي دل ۾ نہ ڪريو تہ پاڻ پنهنجي گفتگو جاري رکون.“

”هاها، ڇو نہ.“ عورت خوش ٿيندي چيو.

”منهنجو نالو احمد صديق آهي. سنڌ جي ساحلي علائقي سان تعلق اٿم. جيڪو پاڪستان جي ڏاکڻي پاسي عربي سمنڊ سان مليل آهي.

“And I am Zoya Suna from England. I am residing at the eastern end of the great city London..”

منهنجو نالو زويا سُونا آهي. برطانيہ سان تعلق اٿم ۽ عظيم شهر لنڊن جي اڀرندي ڇيڙي تي رهائش اٿم.“ زويا موٽ ۾ پنهنجو تعارف ڪرايو ۽ وڌيڪ پڇيو.

”ڇا ڪندا آهيو؟“

”وقت جو زيان.“ احمد صديق معصوميت مان مختصر جواب ڏنو.

”ڇا مطلب؟“ زويا سُونا حيران ٿيندي پڇيو.

”مان ليکڪ آهيان.“ احمد صديق وري بہ مختصر ورندي ڏني.

”زبردست! ليکڪ هجڻ تہ وڏي ڳالهہ آهي. توهان ڪيئن ٿا چئو تہ وقت جو زيان پيا ڪريو.“

”مان سنڌي ٻوليءَ جو ليکڪ آهيان. سنڌي ڳالهائيندڙن جي تمام وڏي گهڻائي اڻ پڙهيل آهي تنهنڪري جاهل آهي. ۽ جيڪا تمام ننڍي ٿورائي پڙهيل آهي، سا پڙهيل هوندي بہ جاهل آهي. تنهن ڪري اُهي پڙهيل ماڻهو اسان ليکڪن کي ’چريو ۽ مٽي جا ڦريل‘ چئي اسان جون لکڻيون ڪونہ پڙهندا آهن. اسين ليکڪ رڳو پنهنجون لکڻيون پاڻ پڙهندا

آهيون. سو ٽيو نـ وقت جو زيان." احمد صديق جي لهجي ۾ اڻ لکي تلخي ساه کڻڻ لڳي هئي.

"تعجب آهي! بهرحال، ڇا لکندا آهيو؟" زويا ٻيو سوال پڇيو.

"مختصر ڪهاڻيون، ڪالم ۽ مضمون لکندو آهيان."

"ايڪسيلنٽ، مان پڻ ليکڪا آهيان ۽ منهنجو مکيہ سبجيڪٽ بہ مختصر ڪهاڻي آهي." زويا ڇهڪندي چيو.

"پوءِ اسان جي ڪچهري واهہ جي ڄمندي. اسان هڪ ٻئي کي بهتر نموني ۾ سمجهي سگهنداسين." احمد صديق پڻ خوش ٿيندي چيو.

جهاز اُڏامڻ جون تياريون شروع ڪيون. ٽي. ويءَ تي هڪ خوبصورت ايئر هوسٽيس مسافرن کي سفري بيلٽ ٻڌڻ جو طريقو سمجهائڻ سميت هنگامي حالتن دوران ٻيون ضروري هدايتون، جهاز اڏامڻ جو وقت ۽ پهرين منزل بابت ڄاڻ ڏيئي اسڪرين تان غائب ٿي ويئي. جهاز رن وي تي ڊوڙڻ شروع ڪيو ۽ هڪ ڊگهو چڪرڪاٽي ڌرتيءَ تان پير مٿي کڻڻ لڳو. ڪراچيءَ شهر جي ڪجهہ حصي مٿان هڪ اڌ چڪر ڪاٽي ڪٽي هڪ پاسي مُنهن ڪيائين. هاڻ هنن کي جهاز جو مخصوص آواز ٿي ٻڌڻ ۾ آيو پئي ۽ باقي تجسس ڀري خاموشي ڇانيل هئي. ٽي . ويءَ تي ٻيهر ايئر هوسٽيس ظاهر ٿي ۽ پٽا کولي آرام سان ويهڻ جو چئي هلي ويئي.

ڪجهہ دير بعد هڪڙي انتهائي خوبصورت ايئر هوسٽيس چانهہ سرو ڪرڻ لڳي. جيڏي مهل هوءَ هُنن جي سيٽ وٽ پهتي، تڏهن 'رات جي راڻيءَ' جهڙي ڀيني ڀيني سرهاڻ هنن جي آس پاس واسجي ويئي. احمد صديق نڪ وسيلي وڏا وڏا ۽ گهرا ساهہ کڻي اُها سموري سرهاڻ پنهنجي دل ۽ دماغ ۾ سموئڻ چاهي. جڏهن هوءَ هلي ويئي، تڏهن زويا سونا احمد صديق جي مُنهن ۾ ڪن پل لاءِ گهُوري نهاريو ۽ پوءِ مشڪندي پڇيائين: "And what about this young girl هِن نوخيز ڪليءَ جي باري ۾ ڪهڙو خيال اٿوَ؟"

جهڙوڪر هُن احمد صديق جي دل جو چور پڪڙي ورتو هجي. ڳالهہ هيءَ هئي جو احمد صديق کي بہ هر ماڻهوءَ وانگر خوبصورت عورتن سميت

هر خوبصورت ۽ حسين شيءِ وڻندي هئي. سو اُها هوائي ميزبان بہ هُنکي ڏاڍي وڻي هئي. تنهن ڪري چانهہ سَرو ڪرڻ مهل هُن کيس تِڪَ ٻڌي پئي ڏٺو ۽ اِها ڳالهہ پاسي ۾ ويٺل زويا سُونا پڪڙي ورتي هئي. ظاهر آهي تہ ٿورڙي دير اڳ هُن سندس حُسن جي ساراهہ جا ڍُڪ پئي پريا ۽ هينئر وري هوائي ميزبان کي اکيون ڦاڙيو پئي ڏٺائين. سو اِها ڳالهہ زويا نوٽ بہ ڪئي ۽ ٺوڪ واري انداز ۾ هن کان سوال بہ ڪري ويئي. هُو دل ۾ ڏاڍو لڄي ٿيو. پروري بہ منهن جي پڪائي ڪندي چيائين: "West is west and east is east. اولهہ تہ اولهہ آهي پر اوير بہ اوير آهي." احمد صديق ڳالهہ گول مول ڪرڻ چاهي.

"so what? ڇا مقصد آهي توهان جو؟" زويا ڳالهہ نہ سمجهندي وضاحت پڇي.

"منهنجو مقصد آهي تہ اولهہ جي حسن جو پنهنجو معيار آهي تہ اوير جي حسن جون پنهنجون تقاضائون آهن. توهان تہ توهان آهيو پر محنت هن تي بہ چڱي خاصي ٿيل آهي." احمد صديق مُتجهيل وضاحت ڪئي.

هوءَ ڪُجي ڪانہ. پر هڪ اُداس مُرڪ سندس مُکَ کي ڏڪارو ڪري ويئي. احمد صديق محسوس ڪيو تہ زويا جي مُرڪ آرهڙ جي جهولي جيان سندس مهڪندڙ مُکَ کي لُوساڻي ويئي هئي. دنيا جي هر عورت جيان 'ساڙ' جو ڪپز نانگ زويا جي دل ۾ بہ ڪُنڊلي ڏاهيو ويٺو هو. ٿوري دير لاءِ هُن بہ ڄاڻي واڻي خاموشي اختيار ڪئي. تہ جيئن ماحول خوشگوار ٿيڻ لاءِ ٿورو وقفو ملي وڃي. پوءِ هنن پنهنجي پنهنجي مُنهن ويهي چانهہ مان چسڪيون پئي پريون. پر احمد صديق جي دل جو چور پڪڙجڻ ڪري هوُ جهڙوڪر 302 پ پ ڪ جو 164 ڪيل جوابدار هجي، جيڪو ڪنڌ هيٺ ڪري ٻيهڻ ڪانسواءِ پيو ڪري بہ ڇا ٿي سگهيو؟ ساڳي هوائي ميزبان چانهہ جا ٽري واپس کڻڻ آئي. ساڳي خوشبوءِ جي ورڪا ٿي. هوءَ خالي برتن کڻي هلي ويئي. پرَ هِن ڀيري احمد صديق نہ سندس جوُين جي مهڪ لاءِ گهرا ساهہ کنيا ۽ نہ ئي ڏانهس تِڪَ ٻڌي نهاري سگهيو. خاموشي اڃا تائين هنن جي زبانن کي ونگ وجهيو ويٺي هئي. پر آنڌ مانڌ ٻنهي جي دلين ۾

هڪ جهڙي مَتل هئي.

ڪجهه گهڙيون اڳ ڏاڍي خوشگوار پر هائي اُن جاتي ڪشيدگيءَ جي تنگ اژاڻ جي ڪري تيل منجهيل ماحول ۾ احمد صديق کان گوري ڪاڻ وسري ويئي هئي. هُن پنهنجي ننڍڙي هينڊ بيگ مان گورين جو ون ڪڍيو ۽ منرل واٽر جي ننڍي بوتل مان ٻه ڍُڪ ڀري ون کاڌائين. ۽ جڏهن زويا سُونا هن کي گوريون کائيندي ڏٺو تڏهن هڪدم سندس رويي ۾ نرميءَ جا جهول پرجي آيا. ڏاڍي همدرداڻي لهجي ۾ پڇيائين: "چِو خير تہ آهي. هھڙيون ڳريون گوريون پيا کائو؟" گورين جو ليبل ڏسي اندازو ڪيو هئائين شايد. سندس چهري تي مِڙي آيل همدردين جي ڪيپن هڪڙو ڀيرو وري احمد صديق جو حوصلو وڌايو. موت ۾ توراڻتي لهجي ۾ چيائينس: "هيءَ دل آهي نہ اِها وڏي ظالم شيءَ آهي. "هُن ڪل پورڳ ۾ ڳالهہ تاڻ پئي چاهي.

"سو وري ڪيئن؟" تجسس مان پڇيائينس.

"سو هيئن تہ منهنجي دل جي هڪ دري بہ ڪنهن ساڙيلي عورت وانگر ڏانهس اينڊرگس بند ڪرڻ جي ڪوشش پيئي ڪري. چوي پئي تہ 'مون ڏانهن ڪوبہ نہ اچي'. ايتري قدر جو منجهس اينڊڙ وينڊڙ رت جي بہ رستا روڪ پئي ڪري. ڊاڪٽرن جو خيال آهي تہ متبادل رستو اختيار ڪرڻو پوندو. چو تہ دل جي ضد اڳيان تہ ڪير ڊينگي سر بہ بيهي نٿو سگهي. آءٌ تہ هڪ معمولي ماڻهو آهيان. بس ايتري ڳالهہ آهي." احمد صديق پنهنجي سنگين بيماريءَ جو آڇاتري نموني ۾ ذڪر ڪيو.

"Oh my goodness. پوءِ توهان جو ڇا خيال آهي؟" زويا همدردي ظاهر ڪندي چيو. "پهريائين تہ منهنجو خيال هو تہ آءٌ بہ ڪنهن اڻ پڙهيل جاهل وانگر هٺ ڪري پڙڪدي بيهي رهان. پلي دل جي دري پنهنجو شوق پورو ڪري. پر دوستن وڏي جاکوڙ بعد خيراتي فنڊن جي آڌار تي لنڊن جي اسپتال ۾ داخلا جو بندوبست ڪيو آهي. تہ جيئن منهنجو باءِ پاس ڪرائجي."

"معنيٰ تہ توهان علاج لاءِ لنڊن پيا وڃو." هُن بنهہ نرم لهجي ۾ چيو.

"جي ها، توهان درست سمجهيو آهي." احمد صديق ڦڪي مرڪ

چپن تي آڻڻ جي ڪوشش ڪئي.

هڪ ڀيرو وري هنن جي گفتگو ۾ ساهي اچي ويئي. احمد صديق پنهنجي سيٽ ايزي ڪئي ۽ ٿورو آهلي پيو. هوءَ دريءَ جي پاسي ويٺل هئي. دريءَ تي لڳل شفاف شيشي مان آسمان جي بيڪران وسعتن ۾ پئي گهوريائين. جتي سواءِ نيراڻ مائل رنگ جي موجودگيءَ جي (جنهن ڪري آسمان ڇيو وڃي ٿو) ٻيو ڪجهه به ڏسڻ ۾ ڪونه ٿي آيو. جهاز هاڻ ايتري اوچائيءَ تي اڏامي رهيو هو جو سيٽ تي ويٺي ڌرتي ۽ ان تي موجود وڻ، جبل وغيره ڪابه شيءِ ڏسڻ ۾ ڪانه ٿي آئي. جهاز جو رڳو زوزاٽ ڇهڙو مخصوص آواز ڪنن ۾ گونجي رهيو هو.

هوءَ مسلسل دريءَ مان ٻاهر تڪيندي رهي. خبر ناهي ڪهڙي ٻڌچوڙ ۾ هئي. احمد صديق ڪيس ڊسٽرب ڪرڻ نٿي چاهيو. ڪجهه دير ڪانپوءِ هُن هڪ ڊگهو ۽ گهرو ساهه کنيو ۽ اُن ڪهري ڪنيل ساهه ذريعي سندس اندر ۾ اوتيل هوا هاڻ آهستي آهستي سندس نڪ جي ناسن مان خارج ٿي رهي هئي. هُن هڪ ڀيرو وري احمد صديق ڏانهن نهاريو ۽ گڏوگڏ خوشگوار مُرڪ سندس سندر سندر چهري تي ڪنهن ناچڻيءَ وانگر رقص ڪرڻ لڳي. هِن پڻ ڏانهنس نهاريو. هنن جون مُرڪون پاڻ ۾ وچڙڻ لڳيون.

”توهان ڪڏهن کان لکڻ شروع ڪيو آهي؟“ پنهنجي گهربل موضوع تي اچڻ لاءِ احمد صديق ڪانئس سوال ڪيو.

”تقريباً ڏهن سالن کان لکان پئي.“ زوبيا پنهنجو موڊ خوشگوار ڪندي چيو.

”توهان لکڻ لاءِ شارٽ اسٽوريءَ جي سليڪشن ڇو ڪئي؟“ احمد صديق ٻيهر پڇيو.

”ان لاءِ جو مون چاهيو پئي ته جيڪا شيءِ آءٌ پبلڪ کي ٻڌائڻ چاهيان ٿي، اُها ڳالهه هُوبهو. پر اُن کي ٿورو دلچسپ بنائي اهڙي مختصر انداز ۾ پيش ڪريان جو پڙهندڙ جو نه گهڻو وقت زيان ٿئي، نه پڙهندڙ غير دلچسپيءَ جي ڪري بيزار ٿئي ۽ منهنجي دل جي منشا به پڙهندڙن تائين پهچي سگهي. بس اُن ڪري مون مختصر ڪهاڻيءَ کي پنهنجي اظهار جو بهترين ذريعو ڄاتو آهي...“

پوءِ هُنن اِن موضوع تي الاهي ڪچهري ڪئي. زويا سُونا سندس معاشري ۾ موجود سُنائين ۽ بُرائين جا عنوان بيان ڪيا جن کي هوءَ ڪهاڻين جي تاڃي پيٽي ۾ سموهي ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش ڪري رهي هئي. هُن ٻڌايو تہ سندس ڪهاڻين کي تمام گهڻي مڃتا ملي رهي آهي. جنهن سندس تمام گهڻو حوصلو وڌايو آهي. هِن ڀيري بہ هوءَ اسلام آباد ۾ اردو ٻوليءَ جي ڪنهن ادبي فورم طرفان سڏايل سيمينار جي سلسلي ۾ پاڪستان آئي هئي. اتي هُن جديد ڪهاڻيءَ متعلق پيپر پيش ڪيو هو جنهن کي تُمام گهڻو ساراهيو ويو هو. ۽ هوءَ اُن ساراهہ جي سرشاريءَ ۾ مخمور تي واپس وطن موٽي رهي هئي. زويا کي جڏهن احمد صديق اِهو ٻڌايو تہ هُو سنڌي ٻوليءَ جو ليڪڪ آهي ۽ سنڌي ٻولي، تهذيب ۽ سڀيتا پنجن هزار سالن کان بہ پراڻي آهي. جنهن جا آثار موهن جي دڙي جو نمواردا تون شاهد آهن. تڏهن هوءَ ڏاڍي حيران ٿي هئي. هُن ٻڌايو تہ سيمينار ۾ تہ اهڙي ڪابہ شيءِ پيش ڪانہ ٿي هئي ۽ نہ ئي ڪنهن ان سلسلي ۾ ڪا نمائيندگي ڪئي هئي. تڏهن احمد صديق کيس ٻڌايو تہ اِهوئي سنڌين جو الميو آهي جو هر سطح تي هو نظراندازيءَ جو شڪار ٿيندا رهيا آهن... اهڙي طرح پوءِ هنن سنڌي معاشري کي هٿ وٺي زوال پذير، تباهي ۽ تنزليءَ ڏانهن ڌڪڻ جي شعوري ڪوشش، ۽ سنڌي سماج جي نمائيندگي ڪندڙ سنڌي وڏيري، جاگيردار، ڪاموري ۽ حڪمران جي گيدي پڻي، دلالي، گوالي واري ڪردار ۽ عقل جي ڏيوالپڻي جي ڪري سنڌي سماج کي پهچندڙ هاڃن بابت تفصيل سان ڳالهہ ٻولهہ ڪئي. ۽ اِها صورتحال لاڳيتو رهڻ ڪري هيٺئين ۽ وچولي طبقي جو سياست ۽ ڄدوجهد مان ويساه ٽٽڻ ۽ همت جو جواب ڏيڻ جي ڪري مزاحمت جي اڻ هوندڻ سبب ڌارين، ڌاڙيلن ۽ دلالن جي ٻيگهي ۾ تل رهي آهي. احمد صديق کيس ٻڌايو تہ سندس ڪهاڻين جا اڪثر موضوع اُن قسم جي ڪشمڪش، پراڻين مدي خارج ريتن رسمن مان نڪرندڙ موتمار نتيجا، گروهي، قبيلائي جهيڙن جهڳڙن جي نتيجي ۾ سنڌي سماج جي ترقيءَ کي لڳندڙ ڪاپاري ڌڪ، ڌارين جي ڦرلٽ وغيره هوندا آهن. احمد صديق جي

نقطءِ نظر ۾ ادب ۾ سياست ۽ سياسي مامرن جي ملوث هجڻ کي محسوس ڪري، پاڻ وري اِن موضوع تي ڳالهائڻ لڳي تہ ادب ۾ سياست کي ملوث ڪجي يا نہ. سندس خيال هو تہ سياست کي سياست رهڻ ڏجي ۽ ادب کي ادب. احمد صديق کيس ٻڌايو تہ هُو ادب براءِ ادب جو نہ پر ادب برائي زندگي هجڻ جو قائل آهي. ۽ سياست وري زندگيءَ جوهڪ اهم پهلو آهي. جڏهن ان پهلوءَ جي خوبين ۽ خامين تي نظر وجهجي تي تہ ڪيترين ڪهاڻين جاعنوان اپري سامهون اچن ٿا. ۽ ڪهاڻي، جيئن توهان کي خبر آهي تہ ادب جي هڪ اهم صنف آهي.

ائين وقفي وقفي سان سندن ڪچهريون ٿينديون رهيون. هنن نہ رڳو ادب تي ئي ڳالهايو پر، تاريخ، سيرو سياحت، ثقافت، فن، آزادي، ڇڙواڳي، تهذيب کان ويندي پيار، محبت ۽ عشق سميت مختلف موضوعن تي دل کولي خيالن جي ڏي وٺ ڪئي. گهڻي حد تائين خيالن جي هڪ جهڙائيءَ ۽ ذهني هم آهنگيءَ جي ڪري گفتگو مان لطف اندوز ٿيندا رهيا. هڪ موقعي تي جڏهن احمد صديق کائنس سوال ڪيو تہ هوءَ هيڏي ڊگهي سفرتي اڪيلي نڪتي آهي. ساڻس گڏ ڪو بار ڪونهي ۽ گهر وارو بہ ڪونهي، تہ هوءَ ڏاڍي ڏُکاري ٿي ويئي. ڪجھ دير تائين سندس چهري جون ريکائون سندس ذهن ۾ اپرندڙ مختلف ڪيفيتن جو ڏيکاءُ ڏينديون رهيون. پوءِ نيٺ هُن هڪ پيرو وري ڏاڍو اونهون ۽ ڏاڍو گهرو ساهہ کنيو ۽ اندر ۾ اوتيل هوا نڪ جي ناسن مان خارج ڪندي رهي ۽ مُنهن تي سنجيده مُرڪ پکيڙڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندي چيائين: "مون کي هڪڙو ڏهن سالن جو پٽڙو آهي، توني، جيڪو هن مهل پنهنجي پيءُ سان گڏ رهي ٿو ۽ اسان زال مڙس جي عليحدگي ٿي چڪي آهي." هاڻي سندس ملوڪڙي مُک تي ڏک جون ڏانئيون هنبو ڇيون هڻي رهيون هيون. "اوهہ، ڏاڍي ڏک جي ڳالھ آهي. اِهو ڄاڻي مون کي ڏاڍو افسوس ٿيو آهي." احمد صديق ساڻس همدردي جتائي. پوءِ ڪجھ گهڙيون ماٺ جا ٻاٽوُ کين ڏاڙهڻ لاءِ مٿن رومڙون ڪندا رهيا. ڇيلاٽن جي ڏنگن جي اذيت جهڙو احساس آهستي آهستي زائل ٿيڻ لڳو. سندس چهري تي گلابي لالاڻ وري اپرڻ لڳي ۽

هلڪي مسڪراهٽ مرڪندي زويا ٻڌائڻ شروع ڪيو.

"ڪڏهن ڪڏهن ماڻهوءَ ڪان ڀُل به ٿي ويندي آهي. هڪڙي ڀُل مون ڪان به ٿي ويئي هئي. مون ئي رانگ سليڪشن ڪئي هئي. اسانجي ترقي يافته سوسائٽيءَ جو اِهو ئي الميو آهي ته اسان زندگيءَ جي ساٿي چونڊڻ مهل پنهنجي مائٽن جي مداخلت کي خارج ڪري ڇڏيو آهي. تنهنڪري اڪثر ڪري جوان جذبن جي تيز وهڪري ۾ لڙهي اسين غلط چونڊ ڪري ويهندا آهيون ۽ پوءِ اُن جو لازمي نتيجو عليحدگيءَ تي ئي وڃي نڪرندو آهي. مون ڪان به اهڙي غلطي ٿي ويئي ۽ مون کي پنهنجي ڪئي جي سزا ڀوڳڻي پئي آهي. پر خير، اسان وٽ اِها ايتري معيوب ڳالهه ڪانه ٿي ليکجي. ڇو ته علحدگي اسانجي معاشري ۾ عام رواجي ڳالهه ٿي ويئي آهي. هاڻي آءٌ ٻن سالن ڪان اڪيلي رهندي آهيان پنهنجي ذاتي فليٽ ۾. بلڪل تنها."

"توهان کي تنهائي تڙپائيندي ته هوندي!" احمد صديق زويا جي اکين ۾ گهوريندي پڇيو.

"تنهائيءَ جو هڪڙو پنهنجو لطف هوندو آهي. جيڪو ماڻهو اُن لطف مان لطف اندوز ٿيڻ چاهيو ٿو ونئي، تنهن لاءِ تنهائي تنهائي نٿي رهي. مون سان به ڪجهه ايئن آهي. آءٌ تنهائيءَ کي خوب اينجواءِ ڪنديِ آهيان." زويا مشڪندي چيو.

"واهه، ڇا سمجهوتي جو جواز اهي." احمد صديق چوٽ ڪئي.

"ها، سمجهوتي ڪرڻ ڪانسواءِ هن معاشري ۾ رهڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. سمجهوتو حالتن سان به ڪبو آهي. ماڻهن سان به ڪبو آهي ۽ پنهنجو پاڻ سان به ڪبو آهي. مون جڏهن ماڻهن سان ڪيل سمجهوتي ۾ دوکو کاڌو تڏهن وري پنهنجو پاڻ سان سمجهوتو ڪيو اٿم. هاڻ آءٌ ڪي قدر مطمئن زندگي گذاريان پئي."

"What about your parents". تنهنجي والدين جو ڪهڙو حال آهي؟" احمد صديق پڇيو.

My mother was very loving mother and she is no

more with us. Allas. My father lives with his next wife in the western and of the city.....

منهنجي ماءُ جيڪا هاڻي زنده ناهي، ڏاڍي پيار ڪندڙ ماءُ هئي. خدا شال مٿس مهربان ٿئي. بابا پنهنجي ٻي زال سان گڏ شهر جي الهندئين چيڙي تي رهندو آهي.. هڪ ڀاءُ اٿم. جيڪو پنهنجي ٿاڻو پرٽيل ڪنوار سان ٽيڪساس ۾ رهي ٿو ۽ مون ڪان ننڍي ڀيڻ پڻ پنهنجي ور سان گڏ رهي ٿي. تازو ئي ڪين هڪڙو ننڍڙو ڄائو آهي."

"تمام سٺو. ڀلاتوهان جو والد توهان ڏانهن ايندو آهي؟ ڪا سار سنڀال لهندو آهي؟"

"ڪڏهن ڪڏهن. ڪن خاص موقعن تي. پنهنجي طرفان يا دوستن طرفان ارينج ڪيل تقريبن ۾ مهمانن وانگر گڏبا آهيون ۽ هيلو هاءِ ڪان اڳتي ڳالهه ٻولهه ڪانه وڌندي آهي."

"تعجب آهي! اسان وٽ سنڌي معاشري ۾ گڏيل ڪٽنب Joint Family جو رواج آهي. تنهن ڪري گهڻو ڪري مائٽن جي مرضيءَ سان ئي سڱاوتي ٿيندي آهي. گڏجي سڏجي رهندا آهيون ۽ هڪ ٻئي تي ساهه ڇڏيندا آهيون. پر ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن ڪو پسند جي شادي ڪري ٿو يا ڪا ڇوڪري پنهنجي مرضي مڃائڻ چاهيندي آهي، تڏهن اسين هڪ ٻئي جي رت جا پياسا ٿي پوندا آهيون. اڪثر ڪري ڇوڪريءَ کي ڪاري ڪري ماريو ويندو آهي. ۽ گهڻو ڪري ڇوڪري کي عاق ڪيو ويندو آهي. هاڻي تازو تہ ميڊيا ۽ ٻاهرين ٽيڪ تي گذارو ڪندڙ غير سرڪاري ادارا NGOS "پريمي جوڙن" کي اِشو بنائي، ڪنهن مسئلي جي صحيح حل جي غلط تشريح ڪري، مائٽن جون پڳڙيون ڊوڙ ۾ ملائڻ جي ڪوشش ۾ پيش پيش نظر اچي رهيا آهن. پر پوءِ بہ پريمي شادين جا اچا ڪي مثبت نتيجا ڪونہ نڪتا آهن. رهندو ئي دشمنين ۽ قبائلي جهيڙن کي هٿي پيئي ملي. مختلف برادرين سان تعلق رکندڙ "پريمي جوڙو" قبائلي جهيڙي جو بنياد پيو بنجي ۽ اهڙي ريت هڪ جوڙي جي عارضي مرضيءَ ۽ خوشيءَ خاطر ڪيترين ئي جانيون ضايع ٿيڻ جا چٽا امڪان پيا ظاهر ٿين."

”اوهه، ڏاڍي حيرت جهڙي ڳالهه آهي! ڇا اوهان وٽ مختلف برادرين ۾ سڱاوتي ڪرڻ جي اجازت ڪانهي؟ اسان وٽ ته مختلف مذهبن سان تعلق رکندڙ به ڪامياب شاديون ڪن ٿا.“ زويا سُونا پڇيو.

”ها، اجازت آهي. اسان وٽ اسلامي معاشرو آهي ۽ اسلام ۾ اهڙي ڪا به پابندي ڪانهي ته ڪو مختلف برادريون پاڻ ۾ سڱاوتي نه ڪن. پر ملڪ ۾ تعليم جي عام نه هجڻ ڪري جاهليت سبب هڪڙا ماڻهو پاڻ کي ٻين کان برتر سمجهن ٿا. انهيءَ برتريءَ جي ڪوڙي انا خاطر، اونچ نيچ، ذات پات ۽ ڏنڊي ڏاڙيءَ جي سببن ڪري الاهي هٿ ٺوڪيُن رڪاوٽن جون ديوارون اڀيون ٿيل آهن جن کي پار ڪرڻ ۾ اڃا گهڻو وقت درڪار آهي. تيستائين پسند جون شاديون قبائلي جهيڙن کي هٿي پيون ڏين. انهيءَ معاملي ۾ اسانجا نواب، خان، چوڌري، سردار، وڏيرا، پير ۽ مير جاهل ماڻهن کي هڪ ٻئي جي خلاف استعمال ڪري ڪين وڏيڪ پوئتي ڌڪي رهيا آهن ۽ سندن اخلاقي، معاشي، سماجي ۽ اقتصادي ڏيوالو ڪڍي ڪين پاڻ وٽ غلام بنائي رکڻ جي سازش تي منظم طريقي سان عمل ڪري رهيا آهن. انهن وڏيرن ۽ سردارن اسانجي تعليمي ادارن کي به دهشتگردي جا اڏا بنائي ڇڏيو آهي.“ احمد صديق سنڌ ۽ ملڪ متعلق پنهنجو نقطهءِ نظر بيان ڪيو.

”پوءِ اوهان اديب ۽ شاعرَ ڇا پيا ڪريو؟“ زويا اوچتو هڪ چڀندڙ سوال ڪيو.

”اسين اديب ۽ شاعر پنهنجي لکڻين ۾ انهيءَ قسم جي منظم سازش جي نشاندهي ته ڪندا رهون ٿا، پر تعليم جي عام نه هجڻ سبب اسانجون ڳالهيون انهن ماڻهن تائين ته پهچن ئي ڪونه ٿيون، جن لاءِ اسان لکون ٿا. ڇو ته اُهي ته اڻ پڙهيل آهن. تنهن ڪري اسان جون ڪاوشون ڪي خاص نتيجا ڪونه پيون ڏين.“

”I see“ ته ڇئبو ته اها ڳالهه آهي.“ زويا فڪرمند ٿيندي چيو. ”ڏاڍي ڏکي صورتحال آهي اوهان جي.“ ”ها، اها ئي ڳالهه آهي.“ احمد صديق چيو. ”پوءِ ته اوهان اديبن تي ٻيڻيون ٽيڻيون ذميواريون عائد ٿين ٿيون ته جيئن اوهان پنهنجي لکڻين ۽ عمل ذريعي انهن پنجوڙن مان پنهنجي عوام جي

جان آزاد ڪرايو.“

”هاڻي تہ توهان ڪي ڳالھہ سمجھہ ۾ اچي ويئي هوندي تہ ادب ۾ سياست چو تي ملوث ٿئي. جڏهن اديبُ عملي طرح بہ جاڪوڙ ڪري ٿو ۽ پنهنجا مشاهدا ۽ تجربا بہ لکي ٿو تہ خودبخود اهو ادب سياسي مامرن کان آجو رهي نٿو سگهي. اهڙي ئي ادب جي اسان کي ضرورت آهي. هونئن بہ منهنجي ذاتي راءِ آهي تہ شيءِ اها لکجي جيڪا اڄ، سياڻي ۽ جڏهن ڪڏهن بہ پنهنجي ڌرتي جي ماڻهن، ملڪ جي ماڻهن ۽ دنيا جي ماڻهن لاءِ ڪنهن نہ ڪنهن صورت ۾ لاڀائتي هجي.“جيڪا شيءِ ماڻهن لاءِ لاڀائتي ثابت نٿي ٿئي، ان شيءِ تي مٿو ماري ڇو ڪجي؟ پڙهندڙن جو وقت ۽ پئسو زيان ڇو ڪجي؟ رڳو ڪاغذن جا ڍير ڪارا ڪرڻ جي ضرورت ڪهڙي تي رهي؟“ احمد صديق پنهنجي موقف جي وضاحت ڪئي.

”Correct بلڪل صحيح . آءٌ توهان جي راءِ سان سهمت آهيان.“

زويا مسڪرائيندي چيو.

سندن بحث ۾ ارڌ اعلانيل وقفو اچي ويو. خاموشي هنن جون اهلون ڪيڏڻ لڳي. زويا اوباسي ڏيڻ لاءِ پنهنجو ننيڙو ۽ ملوڪڙو وات کوليو. پر ساڄي هٿ جي پُٺ پنهنجي ڪليل وات جي، آڏو آڻي سندس موتين جهڙن ڏندن جي قطار کي لڪائي ڇڏيائين. سندس نيرين اکين ۾ گلابي ڏورا ظاهر ٿيڻ لڳا ۽ مٿن خمار ڇانئجڻ لڳو. سندس ننڊ ڪرڻ جو موڊ ڏسي احمد صديق پنهنجي مُنهن مسڪرايو ۽ پاڻ بہ پاڻ کي ايزي ڪرڻ چاهيو. زويا هُن جي مسڪراهٽ ڏسي ورتي. سو هُن کان پڇڻ کانسواءِ رهي نہ سگهي: ”ڇا ڳالھہ آهي، پنهنجي منهن پيا مسڪرايو؟“

”توهان جون ننڊ اکڙيون خماريل ڏسي سوچيم پئي تہ ننڊ بہ ڪيڏي نہ ظالم شيءِ آهي. موقعي ۽ مهل جي اهميت کان قطع نظر اٿين اوچتو اچيو وڃي ڪري ۽ جي نہ اچڻ چاهي تہ پلي راتيون گذري وڃن پر ڀيو مڙيئي ٿيو خير...“

”اوهہ تہ اِها ڳالھہ آهي. دراصل مون کي رات ننڊ ڪرڻ جو ڪو گهڻو موقعو ملي ڪونہ سگهيو هو. مون وٽ اديبن جي اڄ وچ لڳي پئي هئي.

ڪي مون کي منهنجي پيپر جي سنائيءَ تي مبارڪباد پيش ڪري رهيا هئا. ڪن مون سان ادب تي ڪچهري ڪرڻ پئي چاهي. گهٽ ۾ گهٽ لنڊن ۾ مون سان ڪيئن ملجي، اُن باري ۾ پئي ڏس پتا پڇيا. انهيءَ ميل ميلاپ ۾ گهڻو وقت گذري ويو. وري پيڪنگ به ڪرڻي هئي. صبح جو سوير ايئرپورٽ تي به پهچڻو هو. تنهن ڪري ئي شايد ننڊ مون تي حملو آور ٿي آهي.“ زويا وضاحت ڪئي.

”ٺيڪ آهي. توهان ڀلي آرام ڪريو.“ احمد صديق پڻ ايزي ڪيل سيٽ تي آهلي پيو.

ائين ڪچهريون ڪندي سندن ڊگهو سفر پورو ٿيو. سفر دوران ئي زويا احمد صديق کان اسپتال جو نالو ۽ ڏس پتو پڇي ورتو هو ۽ سندس فليٽ جي ايڊريس، فون، موبائل، فيڪس ۽ اِي ميل نمبرن تي مشتمل ڪارڊ احمد صديق جي حوالي ڪيو هئائين. ۽ پڻ اسپتال ۾ اچي ملڻ جو واعدو ڪيو هئائين. ساڳي وقت ڪنهن به قسم جي مدد جي ضرورت پوڻ تي رابطو ڪرڻ جي تاڪيد پڻ ڪئي هئائينس.

احمد صديق اُن هوائي سفر جون الاهي يادون پنهنجي بيمار دل ۾ سميٽي زويا کان ايئر پورٽ تان موڪلائي پنهنجي ميز بانن ۽ ملڻ لاءِ آيل دوستن سان گڏجي هليو ويو. سندس دل جي دوا ٿيڻي هئي. اُها دل جيڪا بيمار هئي. جنهن ۾ اڳ ئي پنهنجي ڌرتي ۽ ديس واسين جا ڪوڙ سارا درد سمايل هئا. جنهن ۾ اڳ ئي دل وارن دوستن جون يادون ديرا ڄمايو ويٺيون هيون. جنهن ۾ نماڻيءَ جون نماڻيون نگاهون پاڙون هڻيو ويٺيون هيون. جنهن ۾ ايئر پورٽ تي پرجي آيل نماڻيءَ جي نماڻن نيڻن جا موتين جهڙا ڳوڙها لاڳيتو هلچل ۽ مانڌاڻ مچائي رهيا هئا. جنهن ۾ سوڍي جي مستقبل جون آسون ۽ اميدون سونهري خواب ڏسي رهيون هيون. ۽ جنهن ۾ نيرڳيءَ جهڙي خوبصورت نيرڳيءَ جي پشم جهڙن نازڪ ۽ نفيس احساسن جو جهان آباد هو. انهيءَ ئي بيمار دل ۾ زويا سُونا جو شاهڪار مجسمي وانگر تراشيل سراپا ۽ سندس دل ليائيندڙ مٺيون مٺيون ڳالهيون ڪا جاءِ ڳولڻ جي جستجو ڪري رهيون هيون. اسان سنڌي، مسافرن سان ٻڪرين وانگر

سٽيل بس ۾ چڙهندا آهيون. سيٽن تي جاءِ نہ هجڻ جي باوجود بہ سُري هڪ پئي ڪي پيا جايون ڏيندا آهيون. ۽ چوندا پيا آهيون تہ: "جي دل ۾ سوڙهہ ناهي تہ جايون ڪوڙ" پرهن پيري احمد صديق محسوس پئي ڪيو تہ جهڙوڪر سنڌسُ بيمار دل ۾ سوڙهہ پئي محسوس ٿي. پر تنهن هوندي بہ زويا سونا جون دل ۾ جاءِ حاصل ڪرڻ لاءِ هٿوراٽيون. هٹڻ ۽ مسلسل دل جي دروازي تي دستڪ ڏيندو رهڻ ڪي شدت سان محسوس ڪرڻ لڳو هو. لڳو پئي تہ زويا سونا ڪنهن بہ حيلي خالي هٿين وڃڻ وارن مان ناهي. لڳو پئي تہ جيڪڏهن هُن ڪي دل جي گهر اندر ڪا پيٽي نہ بہ ملي تہ بہ هوءَ دل جي در جي چانئٺ تي ئي پنهنجو ديرو ڄمائڻ جو پڪو ارادو ڪري ويٺي آهي.
اهو سڀ ڪجهہ ائين واقعي هو يا رڳو احمد صديق جي ئي سوچ جو اندازو هو سو تہ چئي نٿو سگهجي. پر بهرحال جيڪو ڪجهہ هو سو اِهو تہ زويا سُونا جو خيال ۽ سندس بيمار دل جو خيال جيڏي مهل پاڻ ۾ وچڙيا ٿي تہ احمد صديق جي چپن تي هڪ شرارتي مرڪ ڦهلجي ٿي ويئي. جيڪا دل پاڻ بيمار هجي، سا پئي ڪنهن جي دل جو در مان ڪيئن ٿي ٿي سگهي. پر بهرحال، جيڪو ڪجهہ هو سو سردست تہ ڏاڍو سٺو پئي لڳو. ڏاڍو خوش ڪندڙ ۽ ڏاڍو سڪون بخش هو.

احمد صديق کي اسپتال ۾ داخلا ملي. نعيم شاهاڻي، ڪمال درويش ۽ محبت ساگر اسپتال ۾ سندس سار سنڀال لاءِ مقرر هئا. هي ٽيئي دوست، جن سان سندس واقفيت بہ هتي اچي ٿي هئي، هن تان قربان قربان پئي ٿيا. سندن سار سنڀال، دلجوئي ۽ قربائتي لهجي احمد صديق جو دوستيءَ ۾ پڪو ويساه پيدا ڪيو هو. هُو سندن ٿورا ڪڏهن بہ لاهي نٿي سگهيو. هن جو علاج شروع ٿيو. مختلف ٽيسٽون ۽ ٽريٽمينٽ شروع ٿي. آپريشن جو ڏينهن مقرر ٿيو. اِن وچ ۾ زويا سُونا روزانو موبائيل ذريعي حالي احوالي ٿيندي رهندي هئي. آپريشن واري ڏينهن هوءَ سوير ئي اسپتال پهچي وئي هئي. جهاز واري زويا ۽ اجوڪي زويا ۾ الاهي فرق هو. جهاز ۾ ويٺل زويا اوچاڳي جي ڪري شايد ٿڪل ٿڪل ۽ اُباٽڪي پئي لڳي. پر تڏهن بہ هُن احمد صديق کي ايترو تہ متاثر ڪيو هو جو هُن سندس حسن کي دل ئي دل

۾ سجدو ڪيو هو. پر اج واري زويا اڳوڻي زويا کان ڪيئن پيرا وڌيڪ حسين، وڌيڪ تازي توانائي ۽ وڌيڪ دلربا لڳي رهي هئي. ڪيس ڏسي هُن جي بيمار دل معمول کان وڌيڪ تيزيءَ سان ڌڙڪڻ شروع ڪيو هو. هُن ڊؤ ڪري ڪيس ڏسڻ چاهيو ٿي. چو تہ هُن چاتو ٿي تہ سندس دل جو باءِ پاس ٽيٽو آهي. دل جا معاملا پنهنجي هٿ وس ٿورئي هوندا آهن! ڪهڙي خبر تہ دل پڙ ڪڏي بيهي رهي. جي ايئن ٿيو تہ پوءِ تہ وري زويا کي ڏسي ڪون سگهبو. تنهنڪري هُن الاهي الاهي ڊؤ ڪري ڪيس ڏسڻ پئي چاهيو تہ جيئن ڪا حسرت رهجي نہ وڃي. زويا هُن سان ڏاڍي پيار ۽ قرب سان پئي ڳالهايو ۽ دلجوئي پئي ڪيائين. آٿت پئي ڏنائين تہ سڀ ڪجهہ ٺيڪ ٿي ويندو. چيائين پئي تہ پاڻ هُن لاءِ مقرر ڊاڪٽرن جي ٽيم سان ميٽنگ ڪئي اٿس ۽ هنن سمورن جي هڪڙي راءِ آهي تہ هي ڪيس ڪو خاص نوعيت جو ڪونهي جنهن لاءِ فڪرمند ٿجي. هي عام رواجي هڪ ڪيس آهي جنهن جي ڪاميابيءَ جو سئو سيڪڙو امڪان موجود آهن. هوءَ ڏاڍي خوش پئي لڳي. چيائين پئي تہ اسپتال مان ڊسچارج ٿيڻ بعد توهان منهنجا مهمان هوندؤ. هُن ڳالهايو پئي ۽ احمد صديق رڳو ٽڪ ٻڌي سندس حسين ۽ بيحد حسين سراپا کي ٽڪيندو ٿي پئي رهيو. زويا ڳالهايو بہ پئي تہ ڪنهن ڪنهن ٽاڻي هُن جي ٽِڪَ ٻڌي نهاريندڙ اکين سان اکيون بہ ملايائين ٿي. نيٺ هڪ موقعي تي دلنواز مسڪراهٽ مُرڪندي چئي ڏنائين:

"ايڏو شدت سان مون ڏانهن نہ تڪيو. توهان جي اکين جو تاب آءٌ برداشت نٿي ڪري سگهان."

"ڪهڙي خبر تہ منهنجي اجايل اکين لاءِ اهو آخري ديدار هجي. تنهن ڪري مون کي دل کولي ڏسڻ ڏي"

"مايوس نہ ٿيو. خطري جي ڪابہ گنجائش ڪانهي. اميد تہ ٺيڪ ٺاڪ ٿي ويندؤ." زويا دلاسو ڏنو.

"توهان جي مهرباني. انهيءَ اميدجي آسري تي تہ ڪٿان ڪان پنڌ پيو آهيان."

***

احمد صديق جو آپريشن ڪامياب ٿيو. جڏهن ساڻس ملاقات ڪرڻ جي اجازت ملي، تڏهن سيني ڪان پهريائين زويا سونا سندس سامهون آئي. زويا جي سدابهار چهري تي ديد پوندي ئي احمد صديق جي چهري تي رونق اچي ويئي. سندس آپريشن جي پيڙاهه جي شدت زائل ٿيڻ لڳي ۽ هُن مُرڪي زويا جي آجيان ڪئي زويا کيس صحت جي مبارڪ باد پيش ڪئي ۽ تازو خوشبودار گلن جو گلدستو کيس پيش ڪيائين.

پوءِ جڏهن احمد صديق صحت ياب ٿيو ۽ کيس اسپتال مان ڊسچارج ڪيو ويو، تڏهن به زويا وٽس موجود هئي. زويا احمد صديق جي اتي موجود سيني دوستن کي قائل ڪري هڪ رات لاءِ هن کي پاڻ سان وٺي وڃڻ جي اجازت ورتي ۽ هن کي پنهنجي گاڏيءَ ۾ ويهاري پاڻ سان گڏ وٺي ويئي. سندس فليٽ هر طرح سان آرامده هو ۽ هُن احمد صديق کي آرام سان رکڻ لاءِ هر ممڪن ڪوشش پئي ورتي. ائين پئي لڳو ته سندس خدمت ڪري کيس دلي سڪون ۽ روحاني خوشي پئي حاصل ٿي. احمد صديق کيس چيو: ”توهان منهنجي آرام لاءِ ايترو گهڻو بندوبست نه ڪريو ۽ نه ئي دلگير ٿيو. آءٌ ٺيڪ ٺاڪ آهيان. هتي موجود سهوليتون منهنجي آرام لاءِ تمام گهڻيون آهن. وڌيڪ ڪجهه به نه ڪريو. توهان ته مرڳو مونکي قرضي پيون ڪريو. آءٌ غريب جو ٻار.. توهان جا اِهي ٿورا ڪٿي لاهي سگهندس.“

”آئون توهان تي ڪوبه ٿورو ڪونه پيئي ڪريان. اِها منهنجي خوشي آهي ته آءٌ توهان جي خدمت ڪريان. هي ٿورو گهڻو آءٌ پنهنجي خوشي حاصل ڪرڻ لاءِ پيئي ڪريان. مون کي سڪون ٿو ملي توهان جي سروس ڪندي، مون کي راحت ٿي ملي توهان جي ٽهل ٽِڪور ڪندي، سو مهرباني ڪري اعتراض نه ڪريو. مون کان منهنجي خوشي نه ڇنو. مون کي اجازت ڏي ته آءٌ تنهنجي پوڄا ڪريان. تنهنجي پرستش ڪريان.“ زويا وهلور ويندي چيو.

”پلا پاڳ منهنجا، عزت افزائي لاءِ مهرباني. پر مون کي ايترو مٿي تي نه چاڙهه جو آءٌ بنهه پنهنجي ڪپڙن ۾ ئي نه ماپان.“ احمد صديق نٽڙت مان چيو.

"ڪڏهن ڪڏهن ماڻهوءَ کي پنهنجي قدر و قيمت جي خبر ڪانه پوندي آهي. توهان ڇا آهيو؟شايد توهان کي ڪنهن ان متعلق ٻڌايو ئي ڪونهي. توهان منهنجي لاءِ ڇا آهيو؟ مون وٽ لفظ ئي ڪونهن جو انهن سان آءٌ توهان جي حيثيت بيان ڪري سگهان. ڪاش جي توهان اِهو سمجهي سگهو اي ڪاش!" زويا انتهائي عقيدت مان چيو. احمد صديق مرڪي ڏانهس نهاريو ۽ نهاريندو ئي رهيو. احمد صديق کي آرام جي ڪيتري ضرورت هئي، اِها خبر هوندي بہ زويا ساڻس جهجهي ڪان جهجهيون ڳالهيون ڪرڻ ٿي چاهيون. هن کي خبر هئي تہ احمد صديق وٽس صرف هڪ رات لاءِ آهي. ٻئي ڏينهن تي ڪيس دوست وٺي ويندا ۽ ڪجهہ ئي ڏينهن بعد هو واپس وطن روانو ٿي ويندو. تنهن ڪري زويا سونا چاهيو ٿي تہ هوءَ ساڻس جيترين بہ دل واريون ڪري سگهي، ڪري وٺي. احمد صديق آپريشن ڪان پوءِ هاڻ بلڪل تندرست هو. باقي ڪمزوري آهستي آهستي ختم ٿي رهي هئي. هڪ موقعي تي زويا سوپ جو پيالو ۽ چمچو کڻي اچي بيڊ تي احمد صديق جي پرسان ويٺي ۽ ڏاڍي قرباڻتي لهجي ۾ چيائين: "اڄ آءٌ پنهنجي هٿن سان ٺاهيل سوپ پاڻ پنهنجي هٿن سان توهان کي ڪارائيندس." ۽ ايئن چئي چمچو ڀري احمد صديق جي وات تائين آنڌائين.

"هي توهان ڇا پيون ڪريو؟" احمد صديق چرڪندي چيو.

"آءٌ ڪانہ پيئي ڪريان. هي سڀ ڪجهہ مون کان منهنجي دل پيئي ڪرائي." زويا مرڪندڙ اکين سان کيس گهوري چيو.

"پر توهان کي تہ خبر آهي تہ آءٌ هتي صرف هڪ رات لاءِ آهيان ۽ ڪجهہ ئي ڏينهن بعد واپس وطن هليو ويندس. پوءِ توهان هي سڀ ڪجهہ...!؟"

"مون کي سڀ خبر آهي. سڀ ڪجهہ ڄاڻان ٿي" هُن جي ڳالهہ اڌ ۾ ڪاٽيندي چيائين "پر تنهن هوندي بہ توهانجي ويجهو ايترو ڇو پئي اچان. ان جو مون وٽ ڪو بہ جواب ڪونهي. ڪو بہ جواز ڪونهي. ڪا بہ ڄاڻ ڪانهي. الائجي ايئن ڇو پيو ٿئي؟"

"اڻ ڄاڻ بڻجڻ سان حقيقت بدلجي تہ ڪانہ ٿي سگهي." احمد صديق چيو.

"آءٌ نٿي ڄاڻان." زويا دلربائيءَ سان پنهنجي گهرين نيرين اکين مٿان پلڪن جي جهالر ڪيرائيندي چيو.

"اڳي تہ ڪٿي اڻڄاڻائيءَ ۾ توهان غلطي ڪئي هئي. پر هاڻ تہ توهان کي سڀ ڪجهہ معلوم آهي. پوءِ بہ."

"آءٌ نٿي ڄاڻان." زويا سرور ۾ مخمور اکين مٿان ڇانيل جهالر هٽائيندي چيو.

"مون کي زال بہ آهي ۽ ٻہ ٻار بہ اٿم." احمد صديق کيس ياد ڏياريو.

"ها خبر اٿم. توهان مون کي اڳ ۾ بہ ٻڌايو هو." زويا خود اڀرڻ واري ڪيفيت ۾ سرشار ٿيندي چيو.

"آءٌ دل جو مريض بہ آهيان."

"اِها بہ ڄاڻ اٿم."

"پوءِ بہ توهان مون ۾ دلچسپي پيون وٺو. آخر ڇو؟"

"مون وٽ ڪوبہ جواب ڪونهي."

"پر آءٌ تہ هليو ويندس."

"توهان سان اڃوڪي رهاڻ جي سرور ۾ ٿي زندگي گذارڻ جي ڪوشش ڪنديس."

"اِها تہ سنئين سبتي چريائي آهي. پاڳلپڻو آهي."

"توهان پلي اِن کي چريائي چئو. پر منهنجي لاءِ ايئن ناهي. اِها منهنجي بي لوث محبت آهي. مون کي توهان سان پيار ٿي ويو آهي."

"توهان پنهنجي انهيءَ عمل کي ڪيئن ٿيون صحيح سمجهو؟"

"جڏهن ماڻهو مسجد ۾ وڃي ڪنهن اڻ ڏٺل هستيءَ کي سجدو ڪن ٿا. جڏهن ماڻهو مندر ۾ وڃي پنهنجي هٿن سان ٺاهيل پٿر جي مورتين جي پوڄا ڪن ٿا. جڏهن ماڻهو گرجا ۾ وڃي گاڊ فادر جي عبادت ڪن ٿا. تڏهن هو اِهو جواز ٿا ٻڌائين تہ زندگيءَ ۾ سندن روح کي سڪون ٿو پهچي ۽ فوت ٿيڻ بعد سندن آخرت آجي ٿيندي. تہ پوءِ ڇا مون کي اهو حق ناهي. تہ

زندگيءَ ۾ مون کي جيکي بہ ٿي گهڙيون سڪون جون نصيب ٿيون آهن، تن مان سرور ۽ سڪون حاصل ڪريان. مون کي توهان جي خدمت ڪندي ذهني، دلي ۽ روحاني سڪون ٿو ملي تہ پوءِ توهان کي اعتراض ڇو ٿيڻ کپي!" زويا چيو.

"پر منهنجي زندگي تہ ڪنهن ٻيءَ جي امانت آهي."

"پلي هجي. مون توهان کان زندگي ڀر جو ساٿ تہ نہ طلبيو آهي."

"پر زندگيءَ جي تہ خبر ڪانهي تہ ڪنهنجي ڪيتري آهي. توهان بہ ٿي گهڙيون سڪون حاصل ڪري، باقي سڄي زندگي وڇوڙي جي اذيت ۽ عذاب ۾ گذاريو. اِها وري ڪهڙي عقلمندي چئبي."

"اهو منهنجو مسئلو آهي تہ آءٌ باقي زندگي ڪيئن ٿي گذاريان." زويا جي اکين ۾ لڙڪ پرجي آيا. هن لڙڪن کي پيئڻ جي ناڪام ڪوشش ڪئي. ڇپن تي ملوڪڙي مرڪ سجائي سوپ جو چمچو ڀري هن جي وات تائين آنڊائين. هُن وات کوليو تہ زويا جون اکيون جرڪي پيون. احمد صديق هٿ وڌائي زويا جي هٿ مان سوپ جو پيالو ۽ چمچو وٺي هڪ پاسي ڪري رکيو ۽ سندس اکين ۾ جهانڪڻ لڳو. زويا جا مسڪرائيندڙ چپ ڏڪي رهيا هئا. جذبات کان وهلور ٿي رت مڙي اچي سندس خوبصورت مُنهن ۾ جمع ٿيڻ لڳو هو. هُن پنهنجون خوبصورت نيريون اکيون هيٺ جهڪائي ڇڏيون. احمد صديق زويا جو هٿ پنهنجي ٻنهي هٿن ۾ وٺي، هلڪو هلڪو دٻائڻ لڳو. ٻنهي جي اکين جي ڪينجهر ۾ هلڪڙيون هلڪڙيون موجون اُڀرڻ لڳيون.

***

احمد صديق جڏهن ٻنهہ نئينو ۽ چاق چڱو ڀلو ٿي واپس ورڻ لاءِ هيٿرو ايئرپورٽ تي آيو هو تڏهن زويا سونا پڻ ساڻس گڏ هئي. سندس سيئي يار دوست کيس روانو ڪرڻ لاءِ آيا هئا. هُو جهاز ۾ چڙهڻ کان اڳ سڀني کان واري واري سان موڪلائي جيڏي مهل زويا سونا ڏانهن مُڙيو هو تيڏي مهل زويا جي گهرين نيرين اکڙين ۾ ياس ۽ حسرت جا تُوهر ڦٽي پيا هئا. تر جي ويراني واسو ڪري چڪي هئي. اميد جا آڪ ڦٽڻ کان اڳ ٿي ڪومائجي

ويا ها. هو ٻئي هڪبئي جي اکين ۾ ڪجهه ڳولي رهيا هئا. تلاش ....
ڳولا...! خبر ناهي ڪنهن کي ڳولي رهيا هئا. سندن تلاش نا مڪمل ٿي
رهجي ويئي. ڪاناري خوبصورت آواز ۾ احمد صديق جي اڏام جو اعلان
ڪري رهي هئي. پر ڳهريون نيريون ۽ ڳهريون ڪاريون اکيون پاڻ ۾
الجهيون پيون هيون. نيٺ جڏهن هنن جي اکڙين جون منڇر ۽ ڪينجهر
پلٽڻ لڳيون ۽ اشڪن جو سانوڻ اوهيرا ڪري ٿر جي واريءَ مٿان وسڻ لڳو
تڏهن زويا سونا پنهنجي هٿ ۾ جهليل هئڪ هينڊ بيگ احمد صديق ڏانهن
وڌائيندي چيو:

”هِن ۾ نماڻيءَ ، سوڍي ۽ نيرڳيءَ جي لاءِ ڪجهه جوڙا ۽ ٻيا تحفا
آهن. نماڻيءَ کي مون پنهنجو مون وٽ موجود سڀ کان بهترين سوٽ تحفي
طور آڇيو آهي. جنهن مهل نماڻي هي سُوٽ پائي، اوڏي مهل کيس پنهنجي
سامهون بيهاري سندس اکين ۾ منهنجي تلاش ضرور ڪجانءِ. آءُ توهان
کي اتي موجود نظر ايندس.... آءُ توهان کي اتي موجود نظر ايندس....!“
زويا جا چپ ڏڪڻ لڳا ۽ هُن ماکيءَ کان به مٺڙي مُرڪ پنهنجي سندر مک
تي ڦهلائي ڇڏي هئي. پر ڏسڻ وارن ڏٺو هو ته اُن مٺڙي مُرڪ پٺيان پيڙاهن
جا ڪيڏا پهاڙ هئا ۽ دردن جا ٻاٻرا دوڳ دڳي رهيا هئا.

20_ نومبر 2006ع

درد جي سوٽ

سرور جڏهن پهريون ڀيرو سندن گهر آيو هو، تڏهن ئي نسرين کيس ڏٺو هو. اُن کان اڳ سندس باري ۾ نسرين رڳو ڳالهيون ٻڌيون هيون: "ڏاڍو سمارٽ آهي، خوبصورت آهي، شريف آهي، عقل وارو آهي، ڳالهيون سٺيون ٿو ڪري. ڪاليج پاس ڪري انگريزي ماسترتيو آهي. وغيره وغيره" سرور سندس ويجهو مائٽ هو پر ڪانئن پري ٻئي شهر ۾ رهندو هو. نسرين جي ماءُ جو اڪثر اوڏانهن اچڻ وڃڻ پيو ٿيندو هو. هوءَ سرور جو ذڪر ڏاڍي شوق سان ڪندي هئي. سو جڏهن سرور سندن گهر آيو ته نسرين جي ماءُ ته مرڳو وهلور پئي ويئي. اها جاءِ نه ڏسي جتي کٽي کيس ويهاري. اوڏيءَ مهل گهر ۾ رڳو نسرين ۽ ماڻس هيون. مرد ماڻهو ڪم سانگي ويل هئا. ته ٻارڙا وري اسڪول ويل هئا. اهو قدرتي امر آهي ته جڏهن گهر ۾ ڌيءَ جوان ٿئي ٿي ته ماءُ کي سڀ کان وڏيڪ ان ڳالهه جو الڪو هوندو آهي ته هوءَ ڌيءَ لاءِ ڪو سٺو ڇوڪرو ڳولي هٿ ڪري.

نسرين ميٽرڪ پاس ڪري گهر ويٺي هئي. ماڪيءَ سان تار ڀريل ماناري جيان نسرين پڻ جوانيءَ جي جوڀن سان ٽمٽارهئي. هن اوڏي مهل اندر ڪو رسالو ويٺي پڙهيو. ٻاهر جا چڻ پڻ ٻڌائين ته ڪن ڪڙا ٿيس ته ڪير آيو آهي. تيستائين ماڻس سڏ ڪيس" اما نسرين ٻاهر ته اچ، ابا سرور آيو آهي." نسرين هڪ هٿ ۾ رسالو ڪٽيو ٻئي هٿ سان رئي جي پلاند سان پنهنجي جوان جوان ڇاتين کي پردو ڪرائيندي آهستي آهستي ٻاهر آئي ۽ اچي سرور سان دعا سلام ڪيائين. سرور رسالو ڏسي چيس ته "توکي به رسالن پڙهڻ جو شوق آهي ڇا؟" "واندي جو ويٺي آهيان، سو مڙيئي وندر

خاطر ڏسيو وٺان." نسرين مرڪندي چيو. "ڪجهہ لکندي بہ آهين." سرور ورائي پڇيس.

"نہ اڃا تہ ڪجهہ ڪونہ لکيو اٿم. هونئن تہ ذهن ۾ الاهي خيال ايندا آهن ۽ دل بہ چاهيندي آهي تہ ڪجهہ لکان. پر ڪيئن لکان! اِهو سوچيو رهجيو وڃان" نسرين چيو.

"معنيٰ تہ توکي بہ مون وانگر مٽي ۾ جن جاڳي پيو." سرور کلندي چيو "آءٌ بہ ٿورو گهڻو لکندو پڙهندو آهيان تہ ماڻهو مون کي چوندا آهن تہ مُن کي مٽي ۾ جن آهي." هو بئي کلڻ لڳا. "نسرين پٽ، اٿي سرور لاءِ چانهہ جو بندوبست ڪر." ماٽس چيو.

"ها امان ." ائين چئي نسرين چانهہ تيار ڪرڻ لاءِ اٿي ويئي.پوءِ نسرين جي ماءُ ۽ سرور اڃي ڳالهين ۾ پيا. سرور ڏاڍو کلمک هو. هو ڪوشش ڪري هر ماڻهوءَ سان سندس مزاج مطابق اهڙي ڳالهہ ڪندو هو جو ڪٿا نہ ڪٿان کلڻ ۽ ٽهڪ ڏيڻ جو پهلو نڪري ايندو هو. نسرين ڪچن ۾ جيستائين چانهہ تيار ڪئي تيستائين هُن ماٽس ۽ سرور جا ڪيترائي هلڪا هلڪا ٽهڪ ٻڌا ۽ مسلسل کلڻ جو آواز بہ. جيئن ديگڙيءَ ۾ چانهہ ايامڻ سان چانهہ ۾ مانڌاڻ پئي متو تئين نسرين جي دل ۾ بہ سرور جا سُريلا ٽهڪ ٻڌڻ ساڻ لهرون ايرڻ ٿي لڳيون. سرور چانهہ پيتي.ڪلاڪ اڌ ويهي هليو ويو. وڃڻ مهل نسرين جي ماءُ چيس تہ "ابا ايندو رهجانءِ"

"جي ماسي، جڏهن بہ هيڏانهن اچڻ ٿيو تہ اوهان وٽان ضرور ٿيندو ويندس." سرور ويندي ويندي درجي چانئٺ وٽان پٺيان نهاري چيو.

"ها پٽ، هي اوهان جو پنهنجو ئي گهر آهي".

جڏهن سرور آخريٰ ڀيرو مُڙي نهاريو هو تنهن مهل هن نسرين جي گهاٽن ڪارن وارن جي جهڙ ۾ سندس چهري جي اندلٺ جا رنگ ڏٺا هئا. نسرين پهرياڻين تہ سرور جو سندن گهر اچڻ کي ماڻتن جي هڪ بئي وٽ عام رواجي اچ وڃ جي سلسلي جي هڪ ڪڙي سمجهي هئي. پر سرور جي وڃڻ کان پوءِ هن هڪ اهڙي اڻ لکي ڇڪ محسوس ڪئي پئي، جنهن هر هر سندس توجهہ سُروڙ ڏالهن پئي ڇڪايو. هُن جيئن جيئن هِن معمولي

ڳالهه کي ذهن مان تڙڻ ڪڍڻ جي ڪوشش تي ڪئي. تيئن تيئن سندس دل ۾ ڇهنڊڙي تي پيئي. نسرين پاڻ کي گهر جي ڪم ڪار ۾ مصروف تي رکيو ته جيئن فضول خيال سندس دل ۾ نه اچن. پر سندس تصور جي اکين اڳيان ٺهڪندڙ چانهه جي ديڳڙيءَ مان سرور جو سراپا اڀريو سامهون تي آيو. تئي ۾ ماني وجهڻ مهل تئي مان سرور جون اکيون جهانڪڻ تي لڳيون. صفائي ڪرڻ مهل تي ويءَ کي چنڊيندي بنڊ پيل اسڪرين تي سرور جو مسڪرائيندڙ چهرو ڏسڻ ۾ تي آيو. اهڙي طرح چار پنج مهينا گذري ويا. توڙي جو سرور وري وٽن ڪونه آيو هو پر نسرين جي وجود تي هُو جهڙو ڪر مڪمل طرح سان ڇانئجي چڪو هو. نسرين جي نيڻن کان ننڊ موڪلائي ويئي هئي. هوءَ هاڻي تصورن جي دنيا ۾ رهڻ لڳي هئي.

نسرين جي ماءُ کي ته اڳي ئي ڇوڪرو پسند هو. وري جو نسرين کي به خوابن ۾ اڏامندو ڏٺائين ته هڪ رات مڙس سان ڳالهه ڇوريائين. انڪار جو ڪو جواز ڪونه هو پيش قدمي تي. معاملو ميز تي پهتو ته طئي تي ويو. سال ڏيڍ اچڻ وڃڻ جانچڻ ۾ لڳي ويو. نيٺ سندن رشتو پڪو تي ويو.

منوَر نسرين جو سئوٽ هو ۽ سندس اکيون نسرين ۾ ڪتل هيون. تنهن جوَ نسرين کي هٿان وينديَ ڏٺو سو مرڳو باهه تي ويو. هُن پيو ڪجهه به ڪونه ڪيو. نه هُل هنگامو ۽ نه شور شرابو. بظاهر بلڪل نارمل رهيو. پر هُن ڏاڍي اتڪل سان ڀاڻ ڀيڻيءَ ۾ سرور لاءِ صرف به لفظ ميدان تي اڇلائي ڇڏيا ته سرور "ٻاهر پيرو آهي." وات ڪان وات تائين ۽ ڪن کان ڪن تائين ڳالهه پهچندي تيزيءَ سان اڳتي وڌندي ويئي. وچ ۾ مرچن مصالحن سان ذائقي دار ٿيندي پاڻ سان تباهيءَ جا وڏا ڪي طوفان کڻي اچي جڏهن نسرين جي ماٽن تائين پهتي، تڏهن ڄڻ آمريڪا عراق تي حملو ڪري ڏنو هو. ڳالهين جا جديد هٿيار بي ڌڙڪ هليا. گلائون، شڪوه شڪايتون، ميارون ڏورايا، الزام بهتان، گاريون ۽ الاجي ڇا جو ڇا! قربتن،محبتن، رشتن، ناتن ۽ پنهنجائپ جا سمورا مضبوط کا مضبوط ڪوٽ ڏڪ سان ڍهي اچي پٽ پيا. بس دير ئي ڪانه تي. نه ڪنهن کان وضاحت طلبي ويئي ۽ نه ئي ڪنهن کي ڳالهائڻ جو موقعو ڏنو ويو. سر... ير ...هي ته نه چاهيندي

بہ الاجي چا مان چا تي ويو. خبر تڏهن پيئي جڏهن نسبت ٽوڙڻ جو اعلان ڪيو ويو. سنڌ جي ٻهراڙين ۾ ترائن قسم جا ڪوڙ سارا واقعا ٿين ٿا، پر جڏهن پڙهيل ڪڙهيل خاندان بہ هوش کان ڪم وٺڻ بدران پرائي واتن جي ڳالهين تي لڳي هيڏو سارو غلط قدم کڻن تہ پوءِ واقعي حيرت جهڙي ڳالهہ آهي، انهيءَ ئي حيرت ۾ سرور جو هُتي ۽ نسرين جي هِتي وات ڦاٽو پيو هو. هُو هُتي ۽ هيءَ هِتي هوائي توائي ساجن سوائي ٿيو پئي هليا. ٿيڻ تہ هيئن کپندو هو تہ سرور کان يا اُن جي ماٽن کان پڇجي ها، تہ بابا معاملو ڇا آهي. يا نسرين جي ماٽن کان پڇجي ها تہ بابا اوهان کي معاملي بابت ٻڌايو ڪنهن آهي. بس پڇا نہ ڪا ڳاڇا. ڳالهين ڳالهين ۾ اهڙو طوفان برپا ٿي ويو جو سڀ ڪجهہ مٽيءَ جو ڍير ٿي ويو. ڪجهہ بہ ڪونہ بچيو. دوستي ۽ ڀائيچارو وڏڻ بدران دشمني ڪر کڻڻ لڳي. اچڻ وڃڻ جي جيڪا راهہ رسم هئي، سا بہ ختم ٿي وئي.

جڏهن ڳالهين جا طوفان بند ٿيا. الزامن بهتانن جو وڏڦڙو بند ٿيو. گارگلوچ ۽ گلا غيبت ۾ ماٺار آئي، هئو مئو ٺريو. ورتو ورتو بند ٿي. روز نوان ڪوڙ ٺاهڻ وارا ڪارخانا بند ٿيا. تڏهن نسرين سرور کي نياپو موڪليو تہ آءٌ سهيلين سان گڏ حيدرآباد شاپنگ جي بهاني اينديس. اتي مون سا مل. سرور نسرين اڳيان پاڻ تي لڳل الزامن جي وضاحت ڪئي ۽ ساٿس مرڻ جيئڻ جا واعدا ڪيا. الاهي ڳالهيون ٿيون. آخر ۾ طئي ٿيو تہ سرور کي نئين سر ڪوشش ڪري ماٽن کي پرچائي شاديءَ لاءِ راضي ڪرڻ گهرجي. سندن رضامنديءَ سان ئي خراب ٿيل تعلقات وري بحال ٿيڻ گهرجن. نسرين بہ پنهنجي ماٽن تي پريشر وجهندي. ويندي ويندي نسرين سرور کي چيو تہ "سرور ماٺهو پلي کهڙيون بہ ڳالهيون ڪن پر مون کي توتي ڀروسو آهي. تون مون کي نہ ڇڏجانءِ" سرور کيس دلداري ڏيندي چيو تہ "نسرين، توڙي جو معاملو تمام گهڻو الجهي خراب ٿي چڪو آهي. پر تنهن هوندي بہ آءٌ انتهائي ڪوشش ڪندس تہ جيئن ٽٽل تعلقات وري جڙي پون. پر جي پنهنجا ماٺ بنهہ نٽا گس تي اچن تہ پوءِ؟" سرور، نسرين جي منهن ۾ نهارڻ لڳو.

”پوءِ بہ اسان کي سندن رضامنديءَ تائين ڪوشش ڪندو رهڻ گهرجي.“ نسرين فيصلو ڏيندي چيو. پوءِ هنن ٻنهي گڏجي تصوير ڪڍرائي.

چون ٿا تہ عشق ۽ مشڪ يا خون ۽ ڪٿوري لڪڻ جا نہ آهن. (هاڻ تہ خون لڪيو وڃن پتوئي ڪونہ ٿو پوي) سو بهرحال، سرور ۽ نسرين جي حيدرآباد واري ملاقات جي ڪڙڪ سندن مائٽن کي پهچي ويئي. سرور جيستائين هٿ پير هڻي ڪو ٿياڪڙ ڳولي ڏرين کي پاڻ ۾ ڳالهائڻ لاءِ چوي، تيستائين هڪ نئون طوفان ڪڙو ٿي ويو. سرور جون سموريون ڪوششون اڌوريون رهجي ويون. معاملو نهڻ بدران مرڳو وڌيڪ خراب ٿي ويو. مٿان وري اهو بہ شو شو ڇڏيو ويو تہ سرور ٻئي پاسي شاديءَ لاءِ ڪوشش پيو ڪري. تنهنڪري نسرين سرور کان بدظن ٿي ويئي.

پوءِ نسرين جي شادي منور سان ٿي ويئي. ڪين هڪ ٻار بہ ٿيو. وقت گذرندو رهيو. منور ۽ نسرين ڳوٺان شفٽ ٿي حيدرآباد جي ٽنڊو ولي محمد واري علائقي اچي رهڻ لڳا هئا. سرور دل جون حسرتون دل ۾ سانڍي ٻئي هليو. وقت گذرڻ سان گڏ سموريون حقيقتون ڇنڊجي ڇاڻجي اچيون ٿي اچي پڌري پٽ پيون. ٻنهي خاندانن ۽ لاڳاپيل ماڻهن کي اها خبر پئجي چڪي هئي تہ سرور خلاف ڀنڊي پاڙڻ وارو ڪم سمورو منور ڪيو هو. اهي خبرون جڏهن نسرين تائين پهتيون، تڏهن هُن منور کان جواب طلبي ڪئي. جنهن تان منور ڪاوڙجي نسرين کي حيدراباد ۾ اڪيلو ڇڏي هليو ويو. ائين ست اٺ سال گذري ويا.

سرور جي بي. ايڊ لاءِ سليڪشن ٿي ۽ هُو ان سلسلي ۾ حيدرآباد ۾ اچي رهيو. گاڏي کاتو واري ايريا ۾ مسواڙ تي جاءِ وٺي رهڻ لڳو. صبح جو ڪلاس اٽينڊ ڪندو هوءِ شام جو ڪجهہ ٽيوشنون هٿ ڪيون هئائين، تن کي پڙهائيندو هو. آچر جو سڄو ڏينهن واندو هوندو هو. پوءِ يا تہ ڳوٺ ويندو هو يا تہ آرام ڪندو هو. هڪ ڏينهن هُو جڏهن ڪلاس مان فارغ ٿي واپس پئي آيو تہ هُن اوچتو نسرين کي هڪ ننڍي ڇوڪري سان گڏ رڪشا ۾ ويندي ڏسي ورتو. کيس خيال آيو تہ ڇونہ نسرين سان ملجي. پر ڇو

ملجي؟ ملڻ جو جواز ڪهڙو؟ملڻ مان فائدو ڪهڙو؟ پر ملڻ ۾ هرج به ڪهڙو؟ مگر هوءَ ته ٻئي جي زال آهي. پرائي عورت سان ڪيئن ٿو ملي سگهجي! اهو به ان صورتحال ۾ جڏهن سند خاندانن ۾ ٽڪراءُ واري حالت آهي. اچڻ وڃڻ ته پري رهيو پر دعا سلام پڻ بند آهي، پوءِ ڇو ملجي؟ انهن ئي ويچارن ۾ ته نسرين سان ملجي يا نه ملجي، هُو جاءِ تي پهچي ويو. هُو وڃڻ يا نه وڃڻ جو فيصلو ته ڪري ڪونه سگهيو هو پر نسرين کي ڏسڻ سان سندس سڻل سور وري جاڳي پيا هئا. هڪ ڀيرو وري نسرين سندس وجود تي حاوي ٿيندي ويئي. اٽين پنڌرهن ويهه ڏينهن گذري ويا. پر انهن ڏينهن دوران سرور جي سانتيڪي زندگيءَ ۾ هڪ ڀيرو وري زلزلو اچي ويو هو. اٿندي ويهندي، پڙهندي پڙهائيندي، گهمندي ڦرندي سرور جي دل ۽ دماغ تي نسرين جي ياد، نسرين جا خيال ۽ نسرين جو حسين سراپا مڪمل طرح ڇانئجي چڪو هو. هن جو سک چين ڦٽي چڪو هو.

هڪ آچر تي هُو دير تائين ستو رهيو. ڇنڇر جي شام کان ئي سندس دل ۽ دماغ ۾ ويڙهاند شروع ٿي ويئي هئي. ته هن آچر تي نسرين ڏانهن وڃجي يا نه. ويندي پوئين رات تائين هُو اٿي ويٺي، سُتي ليٽي، هلندي چلندي انهيءَ مانڌاڻ ۾ منڌل رهيو پر آخر تائين به ڪو فيصلو ڪري نه سگهيو. نيٺ ننڊ مٿس رحم ڪيو ۽ هو سمهي رهيو. 11 وڳي تائين هو ستو رهيو. اک کليس ته اٿيو. بدن سُور کان چُور هوس. آرس ڀڳائين ۽ اوٻاسيون ڏنائين. ٽوال کنيائين. واش روم ڏانهن ويو. فريش ٿي ٻاهر آيو. گئس تي چانهه جو ڪوپ ٺاهيائين. ڊبل روٽيءَ سان ناشتو ڪيائين. انهيءَ سموري عرصي دوران هُو خاموش ۽ گم سم رهيو. هڪ لفظ به ڪونه ڳالهايائين. پر ڳالهائي به ڪنهن سان؟ اڪيلو ئي ته هو. ۽ پوءِ..... ۽ پوءِ هن جا قدم خودبخود نسرين جي گهر ڏانهن کڄڻ لڳا.

هُو گاڏي ڪاتي کان ريشم گلي ڏئي شاهي بازار ۾ پهتو ۽ شاهي بازار. وٺي سڌو مارڪيٽ ٽاور تائين پهتو اجا به اڳتي هلي ڪاري موري ڏانهن ويندڙ روڊ وٺي ٿنڊو ولي محمد واري علائقي ۾ داخل ٿيو. چار پنج گهٽيون ڇڏي هڪ گهٽيءَ ۾ مڙي پيو. ٿورو اندر وڃي هڪ جاءِ جي اڳيان اچي بيٺو.

گرائونڊ فلور تي مختلف دوڪان تهيل هئا. فرسٽ فلور تي ونڊو ڊاڪڻ چڙهي چيڙي تي سامهون هڪ در اڳيان بيهي ٺڪ ٺڪ ڪيائين. هڪ پيرو ٻيو پيرو ۽ پوءِ ٽيون پيرو جيئن ئي ٺڪ ٺڪ ڪرڻ لاءِ هٿ در ڏانهن وڌايائين، تيئن در اندران ڪنڊي کولڻ جو آواز ٻڌي بيهي رهيو. نسرين جيئن ئي در کوليو تيئن سامهون بيٺل سرور تي نظر پيس. هوءَ ڪجھ دير تائين خالي خالي نگاهن سان سرور کي ڏسندي رهي. ننهن کان وٺي چوٽيءَ تائين. هوءَ پاڻ کي، ساڳئي وقت، جذبات جي وهڪري ۾ لڙهڻ کان روڪڻ جا جتن به ڪندي رهي. ۽ پوءِ جڏهن سندس جذبن جي طلاطم ۾ ماٺار آئي، تڏهن انتهائي ضبط شان ۽ احتياط سان جهيڻي لهجي ۾ چيائين "تون، تون هتي ڇو آيو آهين سرور؟"

"مون کي خود خبر ناهي ته آءٌ هتي ڇو آيو آهيان" سرور ڏڪڙائيندي چيو.

"توکي ته خبر آهي ته اسانجي خاندانن ۾ نا تاهه آهي. ان حالت ۾ توکي هتي نه اچڻ کپندو هو."

"ڄاڻان ٿو. سڀ ڪجهه ڄاڻندي به پاڻ کي پلي نه سگهيس. خبر ناهي ڪهڙي قوت مون کي گهلي هتي ڪٺي آئي آهي."

"ڪيئن به هجي بهرحال، اسان کي ڀاڻ اهڙو ڪوبه قدم نه کڻڻ گهرجي، جنهن سان اسان جي وچ ۾ نفرتن جا ٿميل طوفان ٻيهر جاڳي پون ۽ اسان کي دشمنيءَ جي اوڙاهه ۾ ڌوڪي ڇڏين."

"نسرين، آءٌ سڀڪجهه سمجهان ٿو. پر هن چريءَ دل کي ڪير سمجهائي، جيڪا تنهنجي چاهت کي هڪ پل به وساري نٿي سگهي. مون پندرهن ڏينهن اڳ توکي رخشا ۾ ويندي ڏٺو هو. انهن پندرهن ڏينهن ۾ آءٌ دوزخ جي باهه ۾ ڏڳندو رهيو آهيان. هر پل، هر گهڙي تنهنجي چاهت جا وڇون منهنجي بدن تي سُرندا ۽ ڏنگيندا رهيا آهن. آءٌ رات به لڙيءَ رات تائين تنهنجي يادن جي صليب تي ٽنگيل هوس. هينئر به هزار بار روڪڻ جي باوجود به پاڻ کي روڪي نه سگهيو آهيان ۽ منهنجا قدم ازخود تنهنجي در تائين مون کي گهلي ڪٺي آيا آهن. منهنجي مجبوريءَ کي ڏس..."

"آخر تون چاهين ڇا ٿو؟" نسرين سرور جي ڳالهه ڪٽي چيو.

"مون کي پيو ڪجهه به نه گهرجي. بس رڳو هيءَ نماڻي صدا آهي ته منهنجي لاءِ هي دربند نه ٿئي."

"ڇا مطلب آهي تنهنجو؟" نسرين ڪجهه نه سمجهنديِ سنجيدگيءَ مان چيو.

"مطلب هي ته ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن مونکي پنهنجو پاڻ تي اختيار نه رهي ۽ بي اختياريءَ ۾ مون کي منهنجا قدم گهلي هيڏانهن کڻي اچن ته به گهڙيون منهنجي اکين جي اڃ اجهائڻ ڏجانءِ. مون کي در تان ڌڪاري نه ڇڏجانءِ."

"سرور!" نسرين ٿورو تکي لهجي ۾ چيو. "توکي خبر آهي ته تون ڇا پيو چوين. ڇا توکي اِها خبر ڪانهي ته آءٌ هڪ پرڻيل عورت آهيان ۽ مون کي هڪ ٻار به آهي. منهنجو مڙس به موجود آهي. ان صورت ۾ تنهنجي هيءَ تقاضا ڇا معنيٰ رکي ٿي؟"

"آءٌ دل هٿان مجبور آهيان. سائل بڻجي سوال کڻي تنهنجي درتي آيو آهيان. مون کي رڳو تنهنجي ديد گهرجي ان کان سواءِ مون کي پيو ڪجهه نه گهرجي. پيو ڪجهه به نه گهرجي."

"ڏس سرور، ٻاراڻيون ڳالهيون ڇڏ. ڪجهه هوش کان ڪم وٺ. منهنجي مڙس کي يا منهنجي ماٽن کي تنهنجي هتي اچڻ جي خبر پئجي ويئي ته منهنجي لاءِ ڌرتي ٽامون ٻڻجي ويندي. منهنجي دنيا دوزخ ٿي ويندي. هرويرو منهنجي پويان ڇو هٿ ڌوئي لڳو آهين. مونکي منهنجي حال تي ڇڏي ڏي. مون کي سک سان جيئڻ ڏي. سرور، مون کي سڪون سان رهڻ ڏي."

"پر تنهنجو مڙس ته توکي ڇڏي هليو ويو آهي!"

"اهو اسان جي گهر جو مسئلو آهي. مڙس گهر ۾ ڪونهي ته ان جو مقصد اهو ڪونهي ته آءٌ ڌارين ماڻهن کي گهر ۾ اچڻ ڏيان ۽ نه ڪوئي توکي اسانجي معاملي ۾ مداخلت ڪرڻ جو حق آهي."

"نه نسرين نه آءٌ ڪوبه حق جتائڻ ڪونه آيو آهيان. اسان غلام ماڻهن جا ڪهڙا حق؟! اسان ته انسانيت جي بنيادي حقن کان ٻي ترڙيل آهيون سي

پراڻين معاملن ۾ ڪهڙا حق جتائيندا آهين. آءٌ تہ رڳو ديد جي اميد ساري تو وٽ سائل بڻجي آيو آهيان. جي ڪشتي ۾ بہ تي ڪٽا پون تہ تنهنجو پلو جي نہ پون تہ بہ تنهنجو پلو.“

”سرور هن پاڙي ۾ آءٌ فضيلت سان رهي پيئي آهيان. آس پاس جا سڀ ماڻهو منهنجي عزت ڪندا آهن. مون وٽ ڪڏهن بہ اسانجي خاندان ڪانسواءِ ڪنهن بہ ٻئي ماڻهوءَ جي اچ وڃ ڪانهي. تنهنجو هتي اچڻ سان مون تي آڱريون کڄنديون. خواري ٿيندي، بدنامي ٿيندي، رسوائي ٿيندي، پوءِ هتي آءٌ رهي ڪانہ سگهنديس. اِن ڳالهہ کي تون سمجهين ڇو نٿو. ڇا تنهنجي چاهت، تنهنجي پيار ۽ تنهنجي محبت جو اِها تقاضا آهي تہ تون جنهن کي چاهين ٿو تنهن کي پاڙي وارا بدنام وئشيا چئي گهر مان ڊوڙائي ڪڍن ۽ ننگو ڪري بازار ۾ سرگس گهمائين؟ ڇا ان ڳالهہ ۾ تون خوش آهين؟ توکي منهنجي بدنامي ۽ رسوائيءَ جو ڪوبہ خيال ڪونهي؟“

”نہ نسرين نہ. آءٌ اِهو سڀ ڪجهہ نٿو چاهيان. بخدا منهنجو اهڙو ڪوبہ ارادو ڪونهي. پر ڇا تون بہ اهو چاهيندينءَ تہ تنهنجو پيار بازار ۾ چريو ٿي مجنوءَ وانگر ڌڪا کائيندو وتي. ڇاتون اِهو برداشت ڪري سگهندينءَ؟“

”ڪهڙو پيار؟ ڪنهنجو پيار؟ منهنجو ڪوبہ پيار ڪونهي. آءٌ هڪ شادي شده ٻچڙيوال عورت آهيان. مون کي فقط پنهنجي گهرواري سان پيار آهي. ٻين سان منهنجو ڇا؟“ نسرين اکيون هيٺ جهڪائي چڏيون.

”ڇا توکي مون سان پيار ڪونهي نسرين!؟“ سرور حيرت مان اکيون ڦاڙي پڇيو.

”پيار هو. تڏهن، جڏهن پنهنجي رشتي جون ڳالهيون هليون هيون. رشتي ٽٽڻ سان اهي دفتر بند ٿي ويا آهن.“

”ايهو ڪوڙ آهي. اِهو تون پنهنجو پاڻ سان دوکو پيئي ڪرينءَ. تون منهنجي پيار کان انڪار نٿي ڪري سگهين.“ سرور جهڙوڪر ذري گهٽ دانهون ڪندي چيو.

”ڏس سرور، مون توکي پهرين چيو هو تہ پاڙي وارا منهنجي عزت

ڪندا آهن. تون هتي شور ڪري مون کي تماشو نہ بنائي. اُن کان اڳ جو ڪنهن کي خبر پوي، تون وڃ هليو. ۽ اِهو بہ تہ وري هيڏانهن نہ اچج. اهو تنهنجو مون تي وڏو احسان ٿيندو. مهرباني ٿيندي“ نسرين منٿون ايلاز ڪندي چيو.

”پوءِ منهنجو ڇا ٿيندو؟“ سرور ڏاڍي ڏکاري لهجي ۾ چيو.

”تنهنجا ڪٿن ڀاڳ. منهنجي دعا آهي تہ جتي بہ هجين، خوش هجين.“

”نسرين اهو مون سان ظلم آهي. اهو مون سان ناحق آهي.، سرور هلڪي لهجي ۾ احتجاج ڪندي چيو.

”ڇا بہ آهي، پر هاڻ تون هتان هليو وڃ.“ ايئن چئي نسرين در ٻيڪڙي ڇڏيو.

***

”وري ڇو آيو آهين؟“ ٺڪ ٺڪ تي جيئن ئي نسرين در کوليو تہ سامهون سرور کي بيٺل ڏسي ڪروڌ ۾ ڀرجي ويئي. انتهائي حقارت مان ڇيائينس ”جڏهن مون توکي هتي اچڻ کان منع ڪئي هئي پوءِ بہ وري ڇو آيو آهين.؟“

”نسرين منهنجي ڳالهہ تہ ٻڌ.“ سرور التجا ڪندي چيو.

”ناهي مون کي ڪجهہ ٻڌڻو“ نسرين نفرت مان چيو.

”نسرين خداجي واسطي...“ سرور ليلڙائيون ڪندو رهجي ويو.

”عزت سان وڃين ٿو يا پاڙي وارن کي سڏ ڪري ڪرايانءِ بي عزتي.“

۽ پوءِ هن زور سان در بند ڪري اندران ڪنڊي چاڙهي ڇڏي.

”نسرين، نسرين....!“ سرور جي روح مان درديلين دانهون نڪتيون. سندس اکين مان رت جا ڳوڙها ڳڙهڻ لڳا. هو ڏاڍي اذيت ۽ ذلت واري ڪيفيت ۾ مبتلا ٿي ويو. هو ڪا دير ڏاڍي حسرت سان بند ٿيل دروازي کي تڪيندو رهيو. هن جو اندر اڌ ٿي پيو هو. هو ذلت جي احساس کان ڳترا ڳترا ٿيڻ لڳو. پوءِ هُو مڻ مڻ جهڙا ڳرا قدم گهلي ٿڙندو ٿا ٻڙندو واپس وريو. ڏاڪڻ لهندي کيس سال لڳي ويا. گهر پهچندي صديون گذري ويون. انهيءَ دوران هو پڇندو پُرندو ذرا ذرا ٿيندو رهيو. کيس سندس ٿيل بي عزتيءَ جا ڪاريهر نانگ چڪيندا رهيا. الاجي ڪيتري دير تائين هُوڪت تي اونڌو

ڪري وهاڻي ۾ منهن ڏيئي روئندو رهيو. سُڏڪندو رهيو.

جڏهن روئي روئي سندس دل جو بار هلڪو ٿيو، تڏهن هو اٿيو ۽ هٿ منهن ڌوئي اچي ڪرسيءَ تي ويٺو. سندس ذهن ڪنهن خيال کان خالي هو. کيس چانهه جي سخت ضرورت محسوس ٿي. هن اٿي چانهه جو ڪوپ ٺاهيو ۽ ڪوپ کڻي وري اچي ڪرسيءَ تي ويٺو ۽ آهستي آهستي چسڪيون ڀرڻ لڳو. چانهه پيئندي پيئندي ٽيبل تي شيشي هيٺان رکيل تصوير تي نظر پيس. ڪي گهڙيون هُو چانهه مان ڍڪ ڀرڻ بنائي ڪوپ چپن جي ويجهو جُهليو ويٺو رهيو ۽ سندس نگاهون تصوير تي مرڪوز هيون. تصوير.. جنهن ۾ پاڻ ۽ نسرين گڏ ويٺل هئا. ٻنهي جي چهري تي جوڀن جهلڪي رهيو هو ۽ ٻنهي جا چپ مسڪرائي رهيا هئا. الاجي ڪيتري دير تائين ڪانئس چانهه پيئڻ وسري ويئي ۽ هُو ٽڪ ٻڌي نسرين جي چهري کي تڪيندو رهيو. هُو اٿيو ۽ ڪٻٽ مان شيونگ ڇڪي سامان مان قينچي کڻي آيو.هن شيشو مٿي کڻي تصوير ڪڍي ۽ قينچيءَ سان ڪٽي نسرين کي پاڻ کان ڌار ڪيائين. پوءِ هُن نسرين جي اڪيلي چهري کي تمام باريڪ بينيءَ سان چتائي ڏٺو. چهري جي هر هڪ حصي کي الاجي ڪيتري دير تائين جانچيندو رهيو. اکيون. جن مان زندگي جهانڪي رهي هئي. پريل ڳل، جن ۾ کلڻ مهل جيڪي کڏون ٿي پيون، ماٺهو پانئي ته ڪرانهن کڏن تان قربان ٿي وڃجي. زندگيءَ سان ڀرپور چپ، جن جيڏي مهل مسڪراهڻ تي چاهيو اوڏي مهل ڪجهه ڏند چوري چوري لياڪا پائڻ تي لڳا ۽ انهن ڏندن چپن سان گڏجي اهڙو تي منظر پيش ڪيو جو ڏسڻ واري جا هوش اڏامي تي ويا. ها، اهڙن ئي خوبصورت آرڪائن واري حسين چهري واري نسرين، جنهن جي واسينگ وارن جي لَٽَ سندس هڪڙي ڳل کي مسلسل چمي رهي هئي. سندس گهرين اکين جي گهور جنهن کي به هڪ پيرو گهايل ڪيو سو عمر ڀر روڳي بنجي ويو ٿي.

ڳچ ڳچ دير تائين سرور ڪٽيل تصوير کي ڏسندو رهيو. پوءِ هُن دل مان اٿندڙ انتهائي اذيت پهچائيندڙ درد جي سُوٽ کي اکيون پيٽي ضبط ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ ڪنڌ ٻئي پاسي ورائي تصوير کي ڦاڙي ٽڪر

دل جي دري

ٽڪر ڪرڻ لڳو. ننڍا ننڍا ٽڪر. اڃا بہ ننڍا ٽڪر. بنھہ ننڍا ذرا ذرا. ھُن پنھنجي ڇيھون ڇيھون ٿيل دل جي ٽڪڙن ڪان بہ وڌيڪ ٽڪرن پر تصور ڪي ڦاڙڻ ٿي چاھيو.

◉

گولڊ ميڊل

ڪجھ ڏينهن اڳ هڪڙي اخبار ۾ اشتهار پڙهيو هئائين تہ "گولڊ ميڊل جي مقابلي لاءِ دلچسپي رکندڙ ڪهاڻيڪار پنهنجون نڪور ڪهاڻيون ڏياري موڪلين." اشتهار پڙهڻ مهل ئي هن ارادو ڪيو هو تہ مقابلي لاءِ ڪهاڻي لکندو. پوءِ هُو لڳو پور پچائڻ تہ ڪهاڻي ڪهڙي موضوع تي لکجي! بس ائين پور پچائيندي پچائيندي ڪيس بہ ٽي ڏينهن گذري ويا. اُن دوران هُن سندس ڪهاڻيڪار دوست نواز سان بہ ڳالھ ڪري ڇڏي هئي تہ هُو گولڊ ميڊل جي مقابلي لاءِ نڪور ڪهاڻي لکڻ چاهي ٿو. هُو فيصلو تہ ڪري ويٺو تہ ڪهاڻي لکندو، پر باوجود گهڻو سوچڻ جي، ڪيس ڪوبہ موضوع ڪونہ ٿي آهڙيو جنهن تي ڪهاڻي لکي سگهجي. سنجهي مان سوچيائين، آڌيءَ مهل اٿي ويٺو. پرھ ڦٽيءَ مهل، پوئين رات جي ماڪ پنل ٽڏڙي ٽڏڙي هير جو حسين ڇُهاءُ محسوس ڪندي لکڻ جو ارادو ڪيائين. شام جو گهنگهور گهٽائن سان ڇانيل ڪاري ڪارو نيار هيٺ، سارين ۽ ڪمند جي فصلن جي وچ ۾ ٻنن تي ويهي لکڻ جي ڪوشش ڪيائين. نٿهڻ اُس ۾ واھ جي ڪپ تي بيٺل گهاٽي ٻبر جي ڇانوَ هيٺ ويهي سوچيائين ۽ صبح سوير نڙيل موتئي جي پرجهلي ويٺو پر ٻيو مڙيئي ٺيو خير! ڪيس ڪابہ اهڙي ڳالھ ڪانہ ٿي سُجهي، جنهن تي ڪهاڻي لکي گولڊ ميڊل جي مقابلي لاءِ موڪلي سگهي!

هُو ٻن هفتن کان وٺي مسلسل سوچي رهيو هو. گهر جا، پاڙي جا، ڳوٺ جا، برادرين جا، راڄن جا، طبقن جا، قومن جا، سنڌ جا، ملڪ جا ۽ بين الاقوامي ڪوڙ سارا موضوع سندس ذهن ۾ آيا. پيارَ ڪهاڻيون، نفرت ۽

ڪروڙ وارا ڪردار بهادري ۽ قربانيءَ وارا ڪردار ڏڪار ۽ ذلت لائق پراڻين ريتن رسمن جا ناسور طبقاتي گهاٽي ۾ پيڙهجندڙ جسمن جي هڏين جا ترڪاٽ، راشي ڪامورن جي نجي محفلن ۾ رمي، وسڪي ۽ ٿرڪندڙ عورتاڻن جسمن جي نمائش، منشيات فروشن جو سڄي ماحول ۾ پکيڙيل نشي جو زهر، مذهبي ڪٽر پڻي جي نتيجي ۾ انسان جي انسان لاءِ ڏڪار وي سي. آر. جي لعنت، جنهن تي سرعام اگهاڙين فلمن جي نمائش، جنهن ننڍي ڇات ۾ چوري بازيءَ جي علت کي عروج تي پهچائي ڇڏيو آهي، قومي ڦرلٽ جي سلسلي ۾ جابر قومن جو مظلوم ۽ غلام قومن کي چوڪنيو جڪڙڻ لاءِ وڇايل ڄار اُڇليل ڊبيون ۽ پکيڙيل پنجوڙ طبقاتي سطح تي خود غرض وڏيري جو لالچي ڪردار راشي حڪمرانن جو حرص ڀريو ڪردار جيڪو سون تي سيڻ متاثڻ ۽ ننگن دنگن جا سودا ڪرڻ کان به ڪين ڪيٻائيندو آهي، سستي شهرت پرست ۽ اڻ سمجهه سياستدان ،جنهن جي اڻچاٽائيءَ ۽ ڦيرين گهيرين ڏيهه سڄو ڏولاون ۾ ۽ قوم سڄي غلاميءَ جي زنجيرن ۾ جڪڙائي ڇڏي آهي، جنهن هاريءَ جو نعرو هڻي هاريءَ کي هاريءَ سان ۽ شاگرد جو نعرو هڻي شاگرد سان شاگرد کي هٿيار بند ڪري آمهون سامهون بيهاري ڇڏيو آهي. جن جي سنڌ دوستيءَ جي اعلانن باوجود هڪڙو سنڌي ٻئي سنڌيءَ تي ڪلاشن ڪوف تاڻيو بيٺو آهي،. جن جي ٻڌيءَ ۽ اتحاد جي اپيلن جي باوجود خود سنڌي تنظيمن ۽ پارٽين ۾ به ٽوڙ ڦوڙ تي رهي آهي، سنڌ جي اصل وارث ڪارڪنن جي ڇڙواڳيءَ ته بنهه نظرياتي تنظيمن تان ارواح کڻائي ڇڏيو آهي، سنڌين تي گهڻ طرفيون هلائون، سنڌين کي سنڌ ۾ پناهگير ۽ ٿورڙائيءَ ۾ تبديل ڪرڻ جون منظم سازشون، ڌارين لوڏن جي مسلسل آمد جا نه کٽندڙ سلسلا، فوجي ڇانوڻيون، ڊيم، آمريت، مارشلا، سول غنډه گردي، گذريل اڍائي ٽن سالن کان پناهگيرن طرفان سنڌين تي مارو سنڌ جي ورهاڱي جون سازشون، ڌاڙا، اغوا، ڦرون، معصومن جا قتل، رشوت، فراڊ، دوڪا، دولاب، وطن ۽ قوم لاءِ ساهه صدقو ڪندڙ قومي هيرا، جن پنهنجي انمول جانين جا نذرانا ڏيئي پنهنجي ديس جي اجايل ڌرتيءَ کي رت جو ريج ڏنو پناهگيرن طرفان سنڌين جي لڄالٽ، قتل عام، ملڪيتن،

جي ڦرلٽ، ڄاڃن تي قبضا، لڏپلاڻ تي مجبور ڪرڻ.... اِهي ۽ اهڙا ڪيترائي ٻيا موضوع به هُن جي سوچ ۾ آيا. هُن سوچيو ته انهن مان سيني ڪان وڌيڪ ڪهڙو ٻرندڙ مسئلو Burning Issue آهي، جنهن تي لکجي جو ٻنهي واهه واهه ٿي وڃي ۽ گولڊ ميڊل اصل ٽنگ ئي نه ڇوري.

پر هُن خيال ڪيو ته انهن سمورن موضوعن تي ڪجھ وقت کان وٺي مسلسل لکجي رهيو آهي. بلڪ اڄڪلهه ته لکجي ئي انهن موضوعن تي پيو. جيڪو رسالو يا اخبار کڻي ڏس ته اهي ئي شيون سامهون. ته پوءِ ڇا تي لکجي؟ ڇا ڪنهن نئينءَ پيار ڪهاڻيءَ کي نوان رنگ روپ ڏجن؟ نه. ڇڏهن چوطرف رت جي بارش وسندي هجي، اتي پيار ڇا لڳي. ته ڇا ناسور بنيل مدي خارج ريتون رسمون؟ اِهو ته هاڻي گتل پيتل موضوع بنجي چڪو آهي. پيلا طبقاتي ڪشمڪش ڪيئن رهنديا هوندهن، سڪيو ڪنهي پيٽ، ٻڪــئي وڃي ساهه! ته پوءِ قومي غلامي ۽ ڇوٽڪارو ته واهه واهه ٿي ٿيندي پر ان تي ئي لکڻ سان هر ڪو اديب سڪت ڪريو اديب پيو ٿئي. پوءِ آخر ڇا تي لکجي؟ گذريل ٻن هفتن کان بس هُو اهوئي سوچي رهيو هو ته گولڊ ميڊل حاصل ڪرڻ لاءِ هُو معاشري جي ڪهڙي پهلوءَ تي قلم کڻي. سوچي سوچي سندس ذهن سُن ٿي ويو هو پر هو فيصلو ڪري نه سگهيو هو ته ڇا لکجي. پوءِ نيٺ هن ارادو بدلائي ڇڏيو. هن گولڊ ميڊل جي مقابلي ۾ حصو وٺڻ جو ارادو بدلائي ڇڏيو.

ٻن ڏينهن کان پوءِ نواز گڏيس. تنهن پڇيس ته "گولڊ ميڊل لاءِ ڪيڪور ڪهاڻي لکيئه؟"

"نه يار، آءٌ مقابلي ۾ حصو ڪونه پيو وٺان." هن جواب ڏنو.

"ڇو پيلا؟" نواز ورائي پڇيس.

"بس، لکڻ لاءِ ڪو موضوع ئي ڪونهي بچيو. ڪهاڻي لکان ته ڇا تي لکان؟"

"ايئن وري ڪيئن؟ موضوع ڪي ڪُتا آهن؟ حيريت آهي!! پيلا آءٌ ڏسيانءِ ڪو موضوع."

"نه. تنهنجي مهرباني. مون مرڳو ئي بس ڪئي. ٻن هفتن کان لاڳيتو پئي سوچيم پر مون کي ڪو نئون موضوع هٿ ڪونه آيو. سو هاڻ ڇڏ منڊو

واريءَ ۾ مقابلي ۾ حصو ئي ڪونہ تو وٺان.“

”پر آءٌ توکي ڪي نوان موضوع ٻڌايان ٿو. لکين يا نہ لکين، سا تنهنجي مرضي، باقي ٻڌي ڇڏ. اڄڪلهہ سنڌ ۾ False Heroism يعني هٺ ٺوڪي ليڊريءَ جي وبا پکڙجي چڪي آهي. جنهن سان بہ چانهہ پياڪ دوست گڏجي ويهن ٿا، سو ٻئي ڏينهن سنڌي قوم جو هيرو ٿيو پوي. پيا تہ ٺهيو پر جن آمرضياءَ جي ريفرينڊم ۾ سندس حق ۾ ڪوڙن ووٽن سان پيٽيون پريون سي بہ اڄ سنڌ جا لال ٿي پيا آهن. تون انهي هٺ ٺوڪي ليڊريءَ تي لک. ڪجهہ لقب القاب آءٌ تو ٻڌايانءِ، جيڪي هنن عوام جي مرضيءَ کانسواءِ ئي پنهنجو پاڻ تي ڪونٽر سان چنبڙائي ڇڏيا آهن. باقي پيا توکي بہ خبر آهي. مثال طور روحاني پيشوا، نولکي گودڙيءَ جو ڌڻي، شرافت جي سياست جو علم بردار، مها انقلابي، پورهيت اڳواڻ، هاري رهنما، قائدِانقلاب، قائد عوام، ڌهيسر سنڌ، رهبر، چوٿين دنيا جو مفڪر، پنجين دنيا جو دانشور، سنڌ جو چي گويرا، سنڌ جو ابو جهاد، مزاحمتي جنگ جو سرواڻ، سنڌ جو جاني، رامبو ڪمانڊو، وغيره وغيره. اڄڪلهہ گهر گهر اهڙا ڪوڙ سارا سرواڻ، اڳواڻ، مهندار، رهبر، رهنما ۽ هيرا ٿي پيا آهن. تون ڪنهن بہ هڪ جي هُوبهوڪردار تي ايمانداريءَ ۽ سچائيءَ سان لک. جنهن تي بہ لکين، پر ايترو ضرور ڄاڻائجانءِ تہ هُن مٿس چنبڙيل لقب سان پنهنجيٰ عمل ذريعي ڪهڙي تعدي ڪئي آهي. يا ڪيترو نياهيو آهي. ۽ بس.“

”واهہ واهہ! پيلي ڳالهہ تہ پلي پر..........“ هُن ڳاهہ اڌ ۾ ڇڏي ڏني.

”پر ڇا.....!“ نواز ورائي پڇيس.

”پر پيلي آءٌ ڊڄان ٿو هيءَ تي ٻليءَ کي گهنڊڻي ٻڌڻي، سامون ڪان ٻڌي ڪانہ ٿيندي.“

”ڇو؟ اِن ۾ ڊڄڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي. سچ بسچ آهي. سچ لکڻ ۾ ڊپ ڪهڙو؟ هونئن بہ قلمڪار کي هر معاملي تي بهادريءَ سان لکڻ کپي ۽......“

”تنهنجي نظر ۾ سچ ڇا آهي؟!“ هن نواز کي اڌ ۾ ڪٽيندي چيو.

”منهنجي نظر ۾ سچ اهوٰ آهي تہ ويٽنامي قوم جو فتح ڪان بنهہ ٿورڙو

اڳ تائين ڪامريڊ هوچي بنهه اڪيلو اڳواڻ هوءِ سمورا ڪارڪن بلڪ سموري قوم سائس گڏ هئي. ساڳي طرح چين ۾ مائو روس ۾ لينن، ڪوريا ۾ ڪمن ال سنگ، يوگو سلاويا ۾ مارشل ٽيٽو ڪيوبا ۾ ڪاسترو وغيره وغيره اهڙا مثال آهن جن پنهنجي قومن جي اڳواڻي ڪري کين آزاديءَ جي آخري فتح تائين پهچايو. پر اسا وٽ سنڌ ۾ بيشمار پارٽيون ۽ ڳڻڻ کان ٻاهر ليڊر آهن. هر ڪو اڪيلي سر سنڌ جي نجات جو هوڪو ڏيو ٻاقي ٻين تي گار جي دٻ لاهيو بيٺو آهي. توڙي جو ذري گهٽ سيني جو مقصد سنڌ جي قومي يا طبقاتي آزادي آهي، پر دشمن بدران اسانجي بندوقن جا نال خود اسان تي تاڻيل آهن. سچ اهو آهي ته جيستائين سنڌ جا اڳواڻ خود نمائي ۽ شهرت پرستي ترڪ ڪري نيڪ نيتيءَ سان ۽ سچائيءَ سان قوم ۽ وطن جي حقيقي آزاديءَ لاءِ گڏجي نٿا سوچين تيستائين آزادي ماڻڻ ڏاڍي ڏکي ڳالهه آهي. آزاديءَ جا خواب لهي پاڻ کي ۽ پنهنجي مخصوص ۽ مختصر ٽولي کي خوش فهميءَ ۾ مبتلا رکي وقت جو زيان ڪرڻ ۽ سستي شهرت ماڻي ڪوڙي سياسي دوڪانداري چمڪائڻ جو ڏنڊو ته ٿي سگهي ٿو باقي اصل منزل مرڳو پري ٿيندي ويندي. تنهن ڪري انهيءَ اهم موضوع تي بنهه ايمانداريءَ سان لکڻ گهرجي."

"ته پوءِ اهو سچ ڪٿي تون ئي لک. تون به ڪهاڻيڪار آهين. تون ئي ڪٿي گولڊ ميڊل لاءِ نڪور ڪهاڻي لکي موڪل. هُن جند چڙائيندي چيو.

"خير، منهنجو مقصد اهو ڪونه هو. مون ته رڳو توکي صلاح ٿي ڏني. لکين يا نه لکين سا تنهنجي مرضي. هونئن به آءٌ ته انهيءَ مقابلي ۾ حصو وٺي رهيو آهيان. مون ڪهاڻي لکي به ڇڏي آهي." نواز چيو.

"ڇا تي لکي اٿئي ڪهاڻي؟" هُن پڇيس.

"مون ڪهاڻي لکي آهي هڪ 'ڪارڪن' تي. مون اهو لکڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته هڪڙي ڪارڪن ۾ ڪهڙيون خوبيون هجڻ گهرجن ۽ هُو پنهنجي صلاحيتن کي ڪيئن استعمال ڪري جو هُو پنهنجي وطن ۽ قوم لاءِ فاعديمند ٿي سگهي." نواز وارڻيو.

"تنهنجي نظر ۾ هڪڙو ڪارڪن پاڻ کي ڪيئن ڪارائتو ۽ لاياڻتو

ثابت ڪري سگهي ٿو؟“ هُن پڇيو.

”منهنجي نظر ۾ سچو پچو ڪارڪن اهو آهي جيڪو وطن ۽ قوم جي آجپي لاءِ پاڻ پتوڙيندڙ پارٽين يا تنظيمن جي نظريئي، آئين ۽ منشور کي چڱي طرح غور سان پڙهي ۽ پوءِ ذهني طرح تيار ٿي پڪي ۽ پختي ارادي سان پنهنجي من پسند تنظيم ۾ شامل ٿئي. ايمانداريءَ سان جسماني، مالي ۽ وقت جي قرباني ڏيڻ لاءِ تيار ٿئي. پهچ ۽ وت آهر پاڻ تي ڪم ورهائي کڻي ۽ اهو ڪم وقت اندر پورو ڪري اطلاع ڪري. پاڻ پنهنجي سمجهه وڌائڻ خاطر نظرياتي تعليم جو حصول جاري رکي، عوام سان بنهه ويجهو لاڳاپو رکي. پاڻ ۾ نهٺائي، ڌيرج، سهپ ۽ سنجيدگي پيدا ڪري. هر وقت سمجهڻ ۽ سمجهائڻ، سکڻ ۽ سيکارڻ لاءِ تيار رهڻ کپي. وڏن جي عزت ۽ ننڍن تي شفقت ڪري مسلسل عمل ڪندو رهي. ڪڏهن به ماڻهن جي دل آزاري نه ڪري، موقعي ۽ مهل جي مناسبت سان اهڙي ڳالهه ڪري جيڪا ٻڌندڙن کي وڻي ۽ سندس حسن اخلاق ماڻهن جي دلين ۾ پنهنجي لاءِ عزت، احترام ۽ جاءِ پيدا ڪري. هٺ، غرور، وڏائي، خودثنائي، خودنمائي، خوشامند، پاڻ پڏائڻ، برتري جتائڻ، هلڪڙائپ ، شوبازي ۽ ترڙائپ جهڙن موذي مرضن کان پري رهڻ گهرجي. سچن ۽ خوبصورت، وطن دوست ۽ عوام دوست نعرن جي آڙ وٺي جنسي خواهشن جو پوراڻو ڪرڻ لاءِ معصوم ۽ بي لوث ڪارڪنن کي برغلائي ساڻن بداخلاقي ڪرڻ، هٿيارن جي زورتي دهشت گردي ۽ ڦرلٽ ڪرڻ، پنهنجي سينيارٽي جي بنياد تي نو عمر ڪارڪنن تي پنهنجي برتري جتائي، کين بليڪ ميل ڪري، بيوس ۽ مجبور ڪري ساڻن غير انساني سلوڪ ڪرڻ، چڙواڳي، ضابطن، جي ڀڃڪڙي، ذميواري کڻڻ کان پاسو ڪرڻ ۽ سڪڻي ليڊري جتائڻ وغيره جهڙيون بريون عادتون ڪارڪنن جي ڪردار کي تباه ڪرڻ جو ڪارڻ ٿين ٿيون، انهن کي ترڪ ڪرڻ کپي. جڏهن اهڙن ڪارڪنن جو لشڪر پنهنجي تنظيمن جي ضابطي ۽ حڪمن تحت وطن ۽ قوم جي آجپي لاءِ ميدان ۾ نڪري ايندو تڏهن منزل ۽ مقصد حاصل ڪرڻ ۾ دنيا جي ڪابه طاقت رڪاوٽ بنجي ڪانه سگهندي. منهنجي ڪهاڻيءَ جو موضوع اهو

آهي." نواز سندس ڪهاڻيءَ جو تت ٻڌائيندي چيو.

"يار نواز جيڪڏهن آءٌ انهيءَ گولڊ ميڊل ورهائڻ واري پينل جو جج هجان ها ته يقينن نمبر پهريون تنهنجو هيو. پر آءٌ نٿو سمجهان ته ڪو هِن مقابلي ۾ تنهنجي ڪهاڻي شامل به ڪئي ويندي ڇاڪاڻ ته تنهنجي ڪهاڻي، ڪهاڻي گهٽ پر سياسي ليڪچر وڌيڪ لڳي ٿي. مقابلو ادبي ڪهاڻين جو آهي. ۽ تو لکيو آهي سياسي ليڪچر، سو به نصيحتن واري انداز ۾." هُن چيو.

"پر ادا، سياست ۽ ادب کي هڪبئي کان الڳ به ته نٿو ڪري سگهجي." نواز وراڻيو.

"ها ادا، اِها ته حقيقت آهي ته صحيح ادب به اُهو آهي جيڪو عوام جو هجي ۽ عوام لاءِ هجي. هن وقت وطن ۽ قوم کي جن شين جي اشد ضرورت آهي، سي ئي ڳالهيون ادب وسيلي کين ڏجن، اهوئي سچو پچو ادب آهي. باقي رهيو گولڊ ميڊل، سو تنهنجي اِن ڪهاڻي تي نه ڪو توکي ملي ۽ نڪي مون کي ملي، جيڪڏهن مون تنهنجي ڏسيل موضوع تي ڪهاڻي لکي ته: تنهن ڪري گولڊ ميڊل جو خيال تون به لاهي ڇڏ." هُن وراڻيو.

مارچ 1995ع

نپر منهنجو نيهن......!

آءُ جڏهن ڪاليج ۾ پڙهندو هوس، تڏهين سياري جي وئيڪيشن ۾ يا ساليانہ امتحان لاهي پوءِ اونهاري جي وئيڪيشن ۾ ڳوٺ ايندو هوس. موڪلن دوران آءُ شهر ۾ درزڪو ڪم ڪندو هوس. موڪلن ڪانسواءِ بہ ڪڏهن ڪڏهن ٻن ٽن مهينن جي وقفي بعد خرچ پکي جا پئسہ وٺڻ ڳوٺ ايندو هوس. سو هڪ ڀيري آءُ ڳوٺ هوس. ٻکر ۾ اسان جا مائٽ رهن ٿا. انهن سان منهنجي پاڃائي، يعني ادا خير محمد جي گهر واريءَ جو مٽيءَ مائٽيءَ جو لاڳاپو آهي. اُهي ٻکر وارا مائٽ اسان جي ڳوٺ ۾ رهندڙ سندس مائٽن وٽ ايندا رهندا آهن. اُهي جڏهن بہ ڳوٺ ۾ ايندا هئا. تڏهن انهن جون عورتون اسان جي گهر پاڃائيءَ سان ملڻ ضرور ايندين هيون. هڪڙي ڏينهن جڏهن آءُ گهر هوس. تڏهن ٻکر مان آيل پاڃائيءَ جون ڪي مائٽياڻيون ۽ ساڻن گڏ ڪي پاڙي جون ڇوڪريون بہ گڏجي اسان جي گهر آيون هُيون.منجهند جو وقت هو. اديءَ ٻوڙ پٽي رڌو ۽ پاڃائيءَ مانيون پٽي پڪيون. آءُ مانيءَ جي انتظار ۾ ويجهو ئي پيل کٽ تي ليٽي "روح رهاڻ" رسالو پڙهي رهيو هوس. مون شايد پهرين بہ ذڪر ڪيو آهي تہ مون ۾ غربت جي ڪري يا احساس ڪمتري ۽ احساس محرومي جي ڪري خود اعتمادي بنهہ گهٽ هئي، بلڪ اڃا بہ ائين آهي. اُن ڪري ماڻهن جي جهنجهٽ کان ۽ خصوصن عورتن جي جهُڳٽي کان تہ اصل ونئون پيو ويندو هوس. هي جو اوچتو پنج اٺ عورتون، جن ۾ چار وڏيون زالون، چار

نوجوان ڇوڪريون ۽ ٽي چار ننڍا ٻار هئا. گهر ۾ گهڙيون ته آءٌ ٻنهي کين مُنهن ۾ پئجي ويس. مون کي اخلاقن کين پليڪار به ڏيڻي پيئي ته کين هٿ ڏيڻ به پئجي ويو. مون ڪنڌ هيٺ ڪري سيني کي هٿ ڏنو. پر هڪڙي هٿ منهنجي هٿ کي ٿورو وڌيڪ زور ڏيئي پاڻ ڏانهن توجهه ڇڪايو هو. مون سندس منهن ۾ نهاريو. الله! ڇا ته حسين ڪائنات هئي!! تڏهن منهنجي به پلي پلي هئي، پر جڏهن منهنجون ”هُن“ سان نگاهون ٽڪرايون تڏهن محسوس ڪيم ته ڄڻ ڪو منهنجي دل کي ٻنهي هٿن ۾ جهلي، ڀرپور زور لڳائي، نپوڙي منجهانئس رت ڪڍي رهيو آهي. آءٌ سندس حُسن جو تاب سهي نه سگهيس ۽ اکيون جهُڪائي ڇڏيون هئم. پوءِ آءٌ اُها ڪٽ ڇڏي، ٿوروئي پر پرو پيل ٻي ڪٽ تي وڃي ويٺس. اُهي عورتون مون واري ڪٽ تي، ته ڪي پٽ تي پيل صندلين تي ويهي پاڃائي ۾ اديءَ سان ڪچهري ڪرڻ لڳيون.

ڪجهه منٽن کانپوءِ، جڏهن مون رسالي تان نظرهٽائي انهن عورتن ڏانهن نهاريو ته ڏٺم ته ”هوءَ“ مون کي مسلسل تڪي رهي هئي. مون وري رسالو پڙهڻ شروع ڪيو پر هِن ڀيري محسوس ڪيم ته لفظ مون کي سمجهڻ ۾ ڪونه پئي آيا. ڪجهه گهڙيون رڪي، مون ٻيهر اوڏانهن نهاريو. ”هُوءَ“ مون کي ٿي تڪي رهي هئي. مون وري رسالو پڙهڻ جي ڪوشش ڪئي پر ائين پئي لڳو ڄڻ ”هُن کي“ ڏسڻ کان پوءِ نه رڳو لفظ پنهنجي اهميت ۽ معنيٰ وڃائي ويٺا آهن. پر ”هُن جي“ اڳيان ڪائنات جي هر شيءَ پنهنجي حيثيت ۽ معنيٰ وڃائي ويٺي آهي. مون کي دل ۾ مٺو مٺو درد محسوس ٿيڻ لڳو. اهڙو درد، جنهن جي حقيقي شدت کي اصل روپ ۾ بيان ڪرڻ لاءِ نه ته ڪو آلو ايجاد ٿيو آهي ۽ نه ئي وري ڪي اهڙا لفظ سُجهن ٿا جيڪي اُن درد جي ڪيفيت کي هُوبهو چِٽي سگهن. اهو درد رڳو محسوس ئي ڪري سگهجي ٿو ۽ بس!

اڄ جڏهن 34 سالن کانپوءِ (تڏهن 1965ع ۾ منهنجي عمر 20 سال هئي) هي سٽون لکي رهيو آهيان، تڏهن به، ”هُن جو“ چهرو جيڪو پهريون ڀيرو هٿ ملائڻ مهل هٿ کي زور ڏيڻ وقت مون ڏٺو هو، هُوبهُو منهنجي

تصور ۾ موجود آهيءِ مون کان تڏي آهه ۽ نڪتي آهي تہ لڙڪن ۾ اکين جي سنڌوءَ جا بند ٽوڙي وڌا آهن! اُن ڏينهن ۾ پوءِ ايندڙ ٻن ٽن سالن ۾ اسان هڪ ٻئي کي ڪُجھ پيرا ڏٺو هو. پر ڳالهائڻ لاءِ نہ "هُن جي" زبان جو تالو ٽٽي سگهيو هو ۽ نہ ئي منهنجا چپ چُري سگهيا هئا. اُن عرصي دوران اسان هڪ لفظ بہ ڪونہ ڳالهايو هو. بس جڏهن بہ هڪٻئي کي ڏسندا هئاسين، تڏهن هڪ ٻئي لاءِ دلين ۾ چاهتن جا داستان ڪلي پوندا هئا ۽ اکيون آرسيون ٿي پونديون هيون. اکيون ڳالهائينديون هيون ۽ اکيون ئي سمجهنديون هيون. رات جي راڻيءَ جي سُرهاڻ جهڙي مُرڪ سان هڪ ٻئي جي آجيان ڪندا هئاسين. ۽ پياسي ڌرتيءَ جي سڪل نوٽ سيني جهڙي اُڃايل مرڪ سان موڪلائي ڪندا هئاسين. نہ تڏهن، جڏهن "هوءَ" هئي، ۽ نہ پوءِ اڄ ڏينهن تائين، اسان جي سڪايل چاهتن ۽ قربتن جي ڪنهن کي ڪا ڪَل پئجي سگهي هئي / آهي.

آءٌ 1967ع ۾ چوٿين سال جي ساليانی امتحان جا پيپر ڏيئي چڪو هوس. پريڪٽيڪل پنجن ڏينهن جي وقفي ڪانپوءِ ٿيڻا هئا. تڏهن، هڪ ڏينهن غير متوقع طور اَبُو سومري جو آڏن ڦڏن اکرن ۾ لکيل هڪڙو خط اچي مون کي مليو. (ابو سومرو منهنجو تنڊي هونڊي کان وٺي يار آهي.) غير متوقع طور اُن ڪري جو گذريل چئن سالن دوران هُن ڪڏهن بہ ڪو خط ڪونہ لکيو هو. اُن خط ۾ ابو سومري ائين رسمي دعا سلام ۽ حال احوال سان گڏ برادر ۾ ٿيل قضيئي جو ائين محض اطلاع طور ذڪر ڪيو هو. لکيو هئائين. "هُوءَ" زهر کائي مري ويئي هئي. ابو سومري کي تہ اِها خبر ئي ڪانہ هئي تہ اِهو محض اطلاع منهنجي لاءِ ڪهڙيون نہ قيامتون برپا ڪندو. منهنجي لاءِ تہ ساري دنيا زهرپي دم ٽوڙي چڪي هئي. اکين اڳيان اوندهہ ڇائنجي چڪي هئي. منهنجا ٻئي هٿ، جن ۾ خط وارو ڪاغذ پڪڙيل هو تن مان ڪاغذ ڪري پيو ۽ هٿ مٿي ڪجي وارن تائين پهتا ۽ آءٌ رڙيون ڪري پنهنجا وار پٽڻ لڳس. ڪمري جي فرش تي گيلاٽيون کائي دانهون ڪرڻ لڳس. اهو تہ شڪر ٿيو جو اُهو ميس ۾ ماني کائڻ جو وقت هو تنهن ڪري مون کان سواءِ آس پاس جي ڪمرن ۾ ڪو بہ ڇوڪرو موجود ڪونہ

هو. نہ تہ ڪر منهنجي ديوانگيءَ تي جڳ هسائي ٿئي ها. پر ...... پر ڇا روئڻ سان بہ ڪو رهيو آهي سپرين!

مرڻ ڪان پوءِ ڪو وريو آهي سپرين!!

ائين منهنجو سپرين بہ ڪونہ رهيو.

هليو ويو.

ڪونہ وريو.

آءُ روئندو رهيس.... هنجون هاريندو رهيس..... ڳچ ڳاريندو رهيس..... پنجن ڏينهن تائين شيو ڪونہ ڪيم. ڏاڙهي وڌي ويئي. اکين ۾ سرمون پائڻ ڇڏي ڏنم (جيڪو ننڍي هوندي کان اڃا تائين پائيندو آهيان.) پنجن ڏينهن ڪان پوءِ بہ ڪپڙا ڪونہ بدلايم ۽ ائين وڃي پريڪٽيڪل ڏيڻ لاءِ ليباريٽريءَ ۾ داخل ٿيس. اُن ڏينهن ليڪچرار اعجاز قريشي صاحب انچارج هو. پريڪٽيڪل ختم ڪري زباني امتحان ڏيڻ لاءِ جيڏي مهل اعجاز صاحب جي سامهون آيس تہ هُن مون کي پيرن کان وٺي مٿي تائين جانچي ۽ پوءِ اکيون اکين ۾ وجهي پڇيو:

”هي ڪهڙا حال بنايا اٿئي مجنا!؟“

الاجي ڪيئن منهنجي زبان مان نڪري ويو: ”سر، مجني کي تہ ليليٰ بيهڻ جو اشارو ڪيو هو ۽ وري اچڻ جو آسرو ڏنو هو. پر منهنجي لاءِ تہ ڪو آسرو بہ ڪونهي رهيو.“

”ڇا چيئہ؟!“

”سر، چيم تہ سچو مهينو امتحان ڏنو اٿئون، بنهہ ساڻو ٿي پيو آهيان. وري پن ڏينهن کان بخار بہ هوم، سو ائين وٺي پڳو آهيان.“ پاڻ سنڀالي چيم.

”نہ نہ! بلڪل نہ ڳالهہ ڦيرائي نہ. پهرين ڇا چيئہ؟“

”ايڪيوز مي سر، آئي ايم ويري ساري. ائين زبان مان نڪري ويو.“ منهنجو لهجو روئڻ جهڙو ٿي ويو.

”ڊونٽ بي ساري بڊائي، معاملو ڇا آهي؟“

منهنجون اکيون لڙڪن مان پرجي آيون. زبان ۽ لفظن جو ساٿ ٽٽڻ لڳو. ڪجهہ ڳالهائي نہ سگهيس. نيٺ بيوس ٿي ڏانهس نهارڻ لڳس. اکين ۾

وچڙيل ڳوڙها، پيندڙ پٽائي رسا چِناٽي ڳلن تي وکري ويا. "سر، هُن زهر پي چڏيو ۽ منهنجي جيون ۾ زهر پيري ويئي آهي." ڏڪڙجي ڏڪڙجي، مس مس چئي سگهيو مانس.

"اوهه... آئي ايم ويري سيڊ. همت ڪر. مڙس ماڻهو ٿي. پنهنجي زندگي زهر نه ڪر. بهتريءَ لاءِ ڪوشش ڪر." اعجاز صاحب چيو ۽ بنا سوال پڇڻ جي مارڪون ڏيئي ڇڏيائين.

مون کي ٿنڊوڄام زهر ٿي لڳو. ٿنڊوڄام ۾ ڪاليج اڳيان لان ۾ قسمين قسمين گل ھوندا، جن جي ڇانوَ ۾ ويهي سڳنڌ جو واس وٺي مون چار سال گذاريا هئا. هارٽيڪلچر گارڊن، جنهن ۾ هر وقت رنگين گلن ۽ پوپٽن جي چوياري متل هوندي هئي. سي سڀ مون کي زهر ٿي لڳا هئا. اڙي زهر! شل ڪو زهر مارينئي! تو ڪيئن ٿي منهنجو سپرين ماريو!! اڙي موت! شل ڪو موت مارينئي! تو ڪيئن ٿي منهنجو جاني ماريو!!

پوءِ جڏهن ڳوٺ پهتس ته خبر پئي ته "هُن کي" سندس پياءُ جي سنگ جي بدلي ۾ ، سندس ٽيندڙ پاڇائيءَ جي پوڙهي پيءُ سان ٿي پرڻايائون.

"هُن" انهيءَ بي واجبيءَ تي ڪو احتجاج ته ڪونه ڪيو......

زبان ته ڪانه کولي.........

پرڙگا گونگا ڳوڙها پئي ڳاڙهيائين....

پوءِ جڏهن، اشڪن جا آبشار جاري ٿي، سڪي ويا.........

تڏهن زهر پي ڇڏيائين....

دانهن به ڪانه ڪيائين.........

جيئن رات جو سُتي.........

تئين صبح جو مُنهن تي مرڪ سجائي مئي پئي هئي......

مون کي ٻڌايو ويو هو ته سندس اکيون ڪليل هُيون...

ائين جيئن، ڄڻ ڪو ڪنهنجو اوسيئڙو ڪندو هجي.....

پر ڪنهن کي به خبر ڪانهي ته "هوءَ" ڪنهن جي اوسيئڙي ۾ واٽون نهاري رهي هئي........

مون کي اديءَ هڪڙي مُندي آڻي ڏني. چيائين ته "هوءَ" مهينو کن اڳ

۾ هتي آئي هئي ۽ هيءَ منڊي تنهنجي لاءِ ڏني هئائين. مُنڊيءَ تي اردوءَ ۾ "سلامِ محبت" جا لفظ اُڪريل هئا.

ماڻهو مري ڪيئن ٿو؟ سا ته مرڻ وارن کي ئي خبر هوندي. ڇو ته مرڻ وارو ته وري اچي ڪونه ٿو جيڪو اچي ٻڌائي ته موت ۾ ڪيترو مزو آهي يا ڪيتري اذيت آهي. البت اڍائي هزار سال اڳ روم ۾ هڪڙي شخص کي ڪنهن ڏوهه جي سزا ۾ صليب تي ٽنگيو هئائون. چوويهن ڪلاڪن کانپوءِ جڏهن هُو بنهه مرڻ کي ويجهو وڃي پهتو هو تڏهن سندس سزا معاف ڪئي ويئي ۽ کيس صليب تان لاٿو ويو هو. بعد ۾ هن ٻڌايو ته "آءٌ چوويهه ڪلاڪ صليب تي ٽنگيل ڪونه هوس. پر ائين پئي لڳو ته مون کي صليب تي ٽنگجندي چوويهه صديون تي ويون هُيون. ائين پئي سمجهيم ته آءٌ جائي ڄم کان وٺي صليب تي ٽنگيل هوس. مون تي سمجهيو ته آءٌ هميشه کان وٺي صليب تي ٽنگيل هوس. جڏهن وقت گذرندي به نه گذرندو آهي ۽ جڏهن وقت جو ڪاٽو ڪري نه سگهبو آهي، تڏهن وقت "هميشه" جي لامحدود وسعتن ۾ گم تي ويندو آهي. مون صليب تي ٽنگجندي به شيون محسوس ڪيون: هڪڙو نه گذرندڙ وقت ۽ ٻيو نه ختم ٿيندڙ درد ۽ پيڙاهه!"

سو مون به "هُن" جو سوڳ صليب تي ٽنگجي ملهايو.

جڏهن لڙڪ خشڪ ٿي ويا.....

۽ اُشڪن جا آبشار سڪي ويا.......

۽ سڏڪا گهُٽجي ويا.........

۽ درد ۽ پيڙاهه سڪرات جو ذائقو چکايو........

تڏهن پاڻ مارڻ چاهيم........

پر ڊڄي ويس..........

بزدل..........

گيدي.....

موت کان ڊڄي ويس....

پاڻ ماري نه سگهيس.......

بيمار ٿي پيس........

علاج ڪونہ ڪرايم........
قدرتي موت مرڻ تي چاهيم........
نہ مئس........

پوءِ اڪبر شاهہ ڪتابن جو ترياق ڪٽي اچي پهتو هو. نيٺ ڪتابن جو سهارو ورتم ۽ ڪتابن مون کي بچائي ورتو.

وقت وڏو ويري آهي.
وقت وڏو ظالم آهي.
وقت جو قانون انڌو آهي.
۽ پر وقت وڏو مرهم پڻ آهي.

وقت جي مرهم سان آهستي آهستي منهنجي دل تي تيل "هُن جي" وڇوڙي جا داغ ميٽجڻ لڳا هئا. آهستي آهستي ڦٽ ڇٽندا ويا ۽ ماس ماس جهڙو ٿيندو ويو.

۽ آءٌ ٺيڪ ويس.

پوءِ آءٌ گلاب جي پتين جو جهول ڀري سندسُ قبر تي ويو هوس.

۽ سندس قبر جي مٿيءَ کي اشڪن جو ريج ڏيئي موٽيو هوس.

مون نہ تہ سندس مغفرت لاءِ ڪا دعا گهري هئي ۽ نہ ئي وري سندس ري موڪلائي وڃڻ تي ڪيس ڪو ڏوراپو ڏنو هو. ٻہ ٽي ڳوڙها ڳاڙيا هئم. گلن جون پتيون نڇاور ڪري ۽ خاموش لڙڪن جي پيتا ڏيئي واپس وريو هوس.

واپسيءَ مهل، منهنجا پير مڻ مڻ جهڙا ڳرا ڇو ٿي پيا هئا. سا خبر ڪانهيم.

⦿

شاني ۽ شامي

جولاءِ 96ع جي 29ـ تاريخ هئي. گذريل ٽن چئن ڏينهن کان لاڙ جي ماحر واري علائقي جي موسم اهڙي تہ پلوڙ هئي، جنهن جي ڳالهہ ئي ڪٿي ڇڏ. اهڙي موسم جو ذڪر صرف ڪتابن ۾ ئي پڙهبو آهي. نظر حد تائين نيرو آڪاش گهنگهور گهٽائن جي گهيري ۾. سمورو اُڀ پورن ناسي بادلن سان ڇانيل، سج گهاٽن ڪارن ڪڪرن اڳيان ويچارو ويچارو. اجا هٿ پير هٽيو مس مس ڪٽان ڪا ڪني ڪڍي تہ هڪدم ڇڙواڳ ۽ ڇيڳريون ڪڪريون واريو وڃنس. سجو ڏينهن جهڙالو جهڙالو. ڏکڻ جون ٿڏيون ٿڏيون هوائون. گهڙيءَ پل اتر کان تہ ڪن ساعت ۾ ڏکڻ کان ڪاروَنيار ۾ ڪارَ ٿئي تہ سنهڙي سنهڙي ٿڌڙي بوندار وسي. پر رڳو بوندار تائين، وَڏَ ڦڙو اڃا تائين ونوئي ڪونهي. هر طرف سارين ۽ ڪمند جي فصل جا اڻ ڪٽ سلسلا، نظر حد تائين ڏرتي ماتا سائو ويس پهريل. واهہ جي ڪنڌيءَ سان ٻبرن جي وڻن جون قطارون ۽ اُهي وري پيلن گلن سان جهنجهيل.

شام جي ويلا هئي. عزيز ڳوٺ جي چيڙي تي، واهہ جي ڪپر سان نهيل پنهنجي جاءِ جي ڇت تي ڪرسي وجهيو ويٺو هو. هُو ههڙي سندر ۽ حسين موسم ۾ فطرت جي خوبصورت نظارن ۾ مست مگن ۽ محو هو. هُو هڪ هفتي جي موڪل تي آيل هو. مطالعي جي غرض کان ڪنيل رسالو سندس هٿن ۾ ڪُليل جهليل هو. پر پاڻ رسالي ۽ آس پاس جي مدهوش ڪندڙ ماحل کان ڪوهين ڏور ڪنهن سپنن جي واديءَ ۾ گم هو. ڏکڻ جي ٿڌڙي ٿڌڙي هوا سندس وران جي ترتيب بگاڙي رهي هئي.

عزيز ٽيهن سالن جو حسين نوجوان. ڪراچيءَ ۾ هڪڙي برجستي فرم

۾ سٺي عهدي تي فائز. سٺو پگهار سٺي رهائش ۽ گاڏيءَ جي سهوليت. غريب مائٽن تن کي تسيا ڏيئي پڙهائي راس ڪيو. بخت وارو ڏنو. ڊڪ ۾ ئي نوڪري ملي ويس. پنجن ڇهن سالن ۾ پنهنجي ڳوٺ سٺو گهر ٺهرايو هئائين. غريب مائٽن جا، پنهنجي اولاد لاءِ ڏسجندڙ حسين خواب ۽ منجهانئن رکيل توقعائون پوريون پئي ٿيون. زمين جو ٽڪر. مال ڍور. سُکئي ٽڪر جو پورائو. سڀ ڪجهه. ماڻس پٽ جي واکاڻ مانُ ڍاپي ئي نہ پٽس پٽ جون ڳالهيون ڪري تہ واڇون ئي نہ پيون گڏجنس. پائر قربان قربان. پيئرون صدقو صدقو. پر سڀ کان گهڻي خوشي شهناز کي ، بنهہ وهلور پئي ويئي. ڳالهہ ڳالهہ تي ٺهڪن جون ٽليون گهر ڀُرايو ڪٽن. شهناز جنهن کي پاڻ پيار مان شاني چوندو هو. شاني جنهن سان سندس جيءَ جون جڙيون هيون. پريت جا پيچ هئا. قرب جون ڪڙيون هيون. روح جا رشتا هئا. شاني، جنهن سان گڏ جيئڻ مرڻ جا وچن ۽ واعدا هئا. عهد وْ پيمان هئا. شاني جيڪا سندس ماروٽ هئي. سندس مامي جي لاڏلي ڌيءَ هئي. سندن ننڍپڻ ۾ ئي ڳالهہ پڪي ٿيل هئي.

عزيز ڪراچيءَ ۾ جنهن فرم ۾ ڪم ڪندو هو تنهن جو مالڪ سيٺ وجاهت، اردو ڳالهائيندڙ هڪڙو ٽپ ڪاروباري ماڻهو هو. هُو هر ڳالهہ کي ڪاروباري نقطہءَ نظر سان ڏسندو هو. هُن پناهگير سنڌي جهيڙي جي باوجود بہ پنهنجي فرم ۾ سنڌين کي نوڪريون ڏنيون هيون. عزيز بہ سندس اُن حڪمت عمليءَ تحت پرتي ڪيو ويو هو. پر عزيز جي ايمانداريءَ ۽ ڪاروباري صلاحيتن کي سامهون رکي کيس جلدي ترقي ڏيئي رعايتن سان نوازيو ويو هو. سيٺ وجاهت، سٺ سالن جو هڪ جهانديده شخص هو جنهن دنيا جا اڪثر ملڪ گهمي ڏٺا هئا ۽ ڪئين وسنديون ۽ ڦتنديونَ پنهنجي اکين سان ڏٺيون هئائين. کيس سنڌ ۾ سنڌي پناهگير جهيڙي جي نتيجي ۾ مهاجرن جو مستقبل اونڌاهون پئي ڏسڻ ۾ آيو. هُوانَ جهيڙي کي مهاجرن جي چريائپ قرار ڏيندو هو. هُو باوجود گهڻي ڪوشش جي، ڇڙواڳ ۽ دهشتگرد مهاجر نوجوانن کي پنهنجي نقطہءَ نظر تي قائل ڪري نہ سگهيو هو. هُن جو خيال هو تہ هاڻي سنڌ اسان سڀني جو وطن آهي. اُن ۾

فضيلت سان سنڌي ٿي گڏجي رهڻ ڪان سواءِ ٻي هر ڳالهه مهاجرن جي فاعدي ۾ ناهي. ٻيو هر نعرو هر مطالبو مهاجرن جي تباهيءَ جو سبب بڻبو. سندس خيال ۾ وڳوڙي نوجوان هڪ ٻيرو وري ورهاڱي جي سانحي کي ورجائي راتو رات امير بڻجڻ جي ڪوڙي خواهش کي عملي جامو پهرائڻ لاءِ دنگو فساد پيا ڪن. سندس خيال آهي ته ڪين نه الڳ صوبو کپي ۽ نه ئي سنڌ جي حاڪميت. ڪين رڳو عزت سان رهڻ جا موقعا ملڻ کپن ۽ سي هر محنتي مهاجر لاءِ موجود آهن. هُن پنهنجي فرم ۾ به سنڌين کي محض اِن لاءِ نوڪري ڏيئي گذر سفر جاموقعا فراهم ڪيا هئا ته جيئن جڏهن به ڪا غير متوقع صورتحال پيدا ٿئي ته سنڌي سندس بچاءُ ڪري سگهن ۽ ڪيس تعصب پرست پناهگيرن جي قطار ۾ نه بيهاريو وڃي. اهڙي خواهش جو اظهار هُو ڪيترائي ڀيرا عزيز سان ڪري چڪو هو. سندس خواهش هئي ته هُو عزيز جي ڳوٺ وڃي ۽ اتي جي ڳوناڻن کي پنهنجو نقطءَ نظر سمجهائي. عزيز کي هُن پنهنجي وسيع بنگلي سان لاڳاپيل هڪ فليٽ ۾ رهايو هو. سيٺ کي ٽي پٽ ۽ ٻه ڌيئرن جي شادي ٿي چڪي هئي. باقي آخري ڇوڪري شمائيله اڃا ڪنواري ويٺل هئي. شمائيله کي آخري ٻار هئڻ ڪري سمورا گهر ڀاتي تمام گهڻو پيار ڪندا هئا ۽ سيئي ڪيس شامي ڪري سڏيندا هئا. سيٺ وجاهت گهڻو ڪري گهر اندر ٿيندڙ تقريبن محفلن ۾ به عزيز کي سڏي وٺندو هو. ٿوري وقت ۾ عزيز پنهنجي شرافت، نهٺائي ۽ فضيلت ڀريئي ورتاءَ جي ڪري سيني گهرڀاتين اڳيان عزت جي نگاهه سان ڏسجڻ لڳو. ڄڻڪ هو گهر جو ئي ڀاتي هو. آهستي آهستي ڪري شاميءَ جي دلچسپي عزيز ۾ وڌڻ لڳي ۽ ڏسندي ڏسندي ٻنهي جي سينن ۾ هڪڙي عجيب سحر انگيز ڪيفيت ۾ دليون ڌڙڪڻ لڳيون. 22 سالن جي شامي — آها! ڇا ته حسن هو شاميءَ جو. ڇا ته ناز و انداز هو شاميءَ جو. سندس چهري جي دلڪشي ۽ رعنائي واهه. واهه! ڇا چئجي! دنيا ۾ اهڙا به بي مثال ۽ بي نظير چهرا هجن ٿا، اهو ته ڏسڻ کان پوءِ ئي چئي سگهجي ٿو. شاميءَ جي حسن جي تعريف لاءِ لفظ ۽ تشبيهون بي معنيٰ ٿي لڳيون. عزيز سان ڳالهائڻ مهل هُوَ ايئن محسوس ڪندو هو ڄڻ سندس بُدن ۾ بجليءَ جو

ڪرنٽ ڊوڙي رهيو هجي. جڻ مهدي حسن غزل ڇيڙي رهيو هجي....

"دنيا ڪسي ڪي پيار ۾ جنت سي ڪم نهين،
اڪ دلربا هي دل ۾ جو حورون سي ڪم نهين،
تم بادشاهہ حسن هو حسنِ جهان هو...."

جڻ محمد جمن سرائڪي ڪافي ڳائي رهيو هجي....
"عشق آتش لائي هي يار ڏاڍي،
سانون لڳ ڳئي بي اختياري..."

عزيز شاميءَ جي اکين جي ڪينجهر ۾ ٻڏي ويندو هو. هُو شاميءَ جي مسڪراهٽن جي منڇر ۾ ڪوئجي ويندو هو. هُو شاميءَ جي پاٻوڙي جي گل جهڙي ڇهري ۾ نهاريندي نهاريندي ترجي وڃي ڪانپوءِ گاهہ سان سٽيل سائين پٽن تي وڃي پهچندو هو. هن جون راتيون سرور ۽ ڪيف ۾ گذرنديون هيون. هن جا ڏينهن عجيب مستيءَ ۾ گذرندا هئا. پر، پر .... هُو شانيءَ کي هڪ پل لاءِ وساري ڪونہ سگهيو هو. هُن کي شاميءَ جي اکين جي ڪُنڊ ۾ نهاريندي نهاريندي شانيءَ جي مرڪندڙ ڇهري جون جهلڪيون ڏسڻ ۾ ايندڀون هيون. هُو هڪدم بيقرار ٿي ويندو هو. ايئن پاسندو هوس جڻ سندس چوري پڪڙجي پيئي هجي. شاميءَ سان ڳالهائڻ مهل هن کي لڳندو هو جڻڪ شاني دروازي جي سيرن مان کين ڏسي رهي هجي.......!

... هڪ طرف شامي تہ ٻئي طرف شاني. برهہ جي ٻاهہ ٻنهي پاسي برابر. رتيءَ جيترو بہ فرق نہ. شانيءَ جا نماڻا نيڻ تہ شاميءَ جا مَڌ پريل ڪٽورن جهڙا چپ. الا! مُرڪون ٻنهي جون! ڪهڙي ڳالهہ ڪجي. هُن ڪيترا ڀيرا ڏاڍي غور سان ويهي شاني ۽ شاميءَ جي مسڪراهٽن ۾ فرق ڳوليو.

هِن ڀيري گهر پهچڻ سان ئي ڪيس هڪ خاص قسم جي ڇڻ پڻ ٻڌڻ ۾ آئي هُو سمجهي ويو تہ معاملو سندس شاديءَ جو آهي. هُو منجهي پيو هو تہ آخرمائٽن اڳيان ڪهڙي پيشڪش رکي. شانيءَ جي يا شاميءَ جي. شانيءَ

جي لاءِ تہ شڪ گمان جي ڪا گنجائش ڪانہ هئي. هوءَ تہ سندس نالي تيل هئي. ساڳئي وقت ڪيس شاميءَ جي لاءِ بہ ايتري ئي پڪ هئي تہ سيٺ وجاهت انڪار ڪونہ ڪندو. جو تہ سيٺ وجاهت اشارن ئي اشارن ۾ جهڙو ڪر ڪيس شاميءَ جو سڱ ڏيئي چڪو هو..... هُو انهيءَ ئي مسئلي ۾ مُنجهيو ڪرسيءَ تي آهليو پيو هو. هُو پريشان هو تہ آخر ڪنهن کي چونڊي ۽ ڪنهن کي رد ڪري. جيڏي مهل شانيءَ لاءِ تي سوچيائين تہ ان ويلي شاميءَ جو دل لبائيندڙ ۽ مسڪرائيندڙ چهرو اچيو تي اڳيان بيهو رهيو. سندس ذهن جي اسڪرين تي مووي ڪئميرا وانگر هڪ سيڪنڊ ۾ ڪيترائي ڀيرا شاني ۽ شاميءَ جا چهرا هڪٻئي پٺيان ايريو غائب ٿيو تي ويا. شاني ..... شامي ..... شاني .... شامي....شاني. شامي.........! تصور ۾ هن کي آواز ٻڌڻ ۾ آيو: "منهنجو توسان نندڍي هوندي جو پيار آهي." هي شانيءَ جو آواز هو:

"پيار جو عرصو نہ پر پيار جي شدت وڌيڪ اهم آهي." هيءَ شامي هئي.

"تو مون سان گڏ جيئڻ مرڻ جا وچن ڪيا هئا." شاني.

"توهان منهنجي پيار کي ڪڏهن بہ اهو چئي رد ڪونہ ڪيو هو تہ ڪو توهان اڳ ۾ بہ ڪنهن سان واعدا اقرار ڪري چڪا آهيو" شامي.

"آءُ تنهنجي پنهنجي تہ آهيان. بنهہ سڳي ماروت." شاني.

"پيار پنهنجن ۽ پراين جو فرق مٽايو ڇڏي. پيار خود هڪ اڻ ٽٽ رشتو آهي." شامي.

"آءُ تنهنجي مامي جي ڌيءَ آهيان. پنهنجا رت جا رشتا آهن." شاني.

"الله ۽ رسول جي وچ ۾ ڪهڙي ماٽني هئي؟" شامي.

"تنهنجو منهنجو ساڳيو ماڳ مڪان آهي. ساڳيا پڊ. ساڳيا وٿاڻ. ساڳي ذات. ساڳي قوم ۽ ساڳي زبان. تنهنجو منهنجو ازل جو رشتو آهي" شاني.

"آءُ سيپئي ٻيڙيون ساڙي هتي پهتي آهيان. هاڻي منهنجو پيو ڪوبہ ماڳ مڪان ڪونهي. عشق نہ پڇي ذات. پيار جي پنهنجي زبان هوندي آهي. پيار ذات پات، ملڪ قوم ۽ دين ڌرم کان مٿاهون آهي. اسان آدم ڪنون اڳي هياسي.....!" شامي.

"مون تنهنجي لاءِ راتين جون راتيون جاڳي اوسيئڙو ڪيو آهي." شاني.

"مون توهان جو هزار جنمن کان وٺي انتظار ڪيو آهي." شامي.

"تون منهنجو چنڊ آهين. مون چڪور وانگر توکي چاهيو آهي." شاني.

"توهان پرنڊڙ چراغ مثل آهيو ۽ مون پتنگ بنجي پنهنجا پَرَ جلائي ڇڏيا آهن." شامي.

"مون توکي چيٽن جي چانڊوڪيءَ ۾ چاهيو آهي. مون توکي ڪارونجهر جي ڪور ۾ ڊيل جيان پڪاريو آهي. مون توکي سانوڻيءَ جي بونڊارَ ۾ ڳوليو آهي. مون توکي انبن جي ٻور ۾ چنبيليءَ ول ۾ گلاب کي چمندڙ ماڪ ڦڙن ۾ تلاش ڪيو آهي. عزيزا!" شاني.

"مون توهان کي آسمانن جي وسعتن ۾ ٽيڪسيلاجي کنڊرن ۾ ڪوهِ مريءَ جي پهاڙن ۾. سنڌوءَ جي ڊيلٽا ۾ ٽيمس جي ڪناري تي، فرات ۽ دجلہ جي چوٽن وٽ، مانسرور جي ڪپرن تي ، گنگا ۽ جمنا جي سنگم وٽ، مصر جي احرامن ۾ سلون جي مندرن ۾ بنگلاديش جي سيلابن ۾ ڌرتيءَ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ سموري ڪائنات ۾ بلڪ بليڪ هول تائين بہ توهان کي تلاش ڪيو آهي عزيزا!" شامي.

"تون منهنجي ساهہ جي سڳنڌ آهين. من جو ميت آهين. اُوشا ويلي ڪوئل جي ڪوڪ آهين."

ٿر جي مور جي صدا آهين. تون منهنجي اوچنگار جو آواز آهين ۽ تون ئي منهنجي مسڪراهٽ جو موهہ آهين." شاني.

"توهان منهنجي خون جي گردش آهيو. دل آهيو. جگر آهيو. جسم آهيو. جان آهيو. منهنجا ٺهڪ بہ توهان، آهون بہ توهان. مُرڪ بہ توهان لڙڪ بہ توهان. بس توهان ئي توهان آهيو. توهان آهيو تہ سڀ ڪجهہ آهي. توهان ناهيو تہ ڪجهہ بہ ڪونهي." شامي.

مسڪرائيندڙ چهرو— شاني.

مسڪرائيندڙ چهرو-- شامي.

لڙڪن ڀنل چهرو— شاني.

لڙڪن ڀنل چهرو— شامي.

شاني.... شامي....... شاني.... شامي..... شاني...... شامي!

عزيز عجيب ڪيفيت ۾ ڪيتري وقت کان ڪرسيءَ تي آهليو پيو هو. سندس من ۾ مانڌاڻ متل هو. هُو ڪوبه فيصلو ڪري ڪونه پئي سگهيو. هُو ڪا قطعي چونڊ ڪري ڪونه پئي سگهيو. هن کي ٻئي پاسا ڏاڍا ڳرا پئي لڳا. هڪ طرف ننڍ پڻ جو پيار، معصوم محبت، سچو خلوص، ٽهڪندڙ ٻهڪندڙ مهڪندڙ ۽ من موهيندڙ شانيءَ جو چهرو ته ٻئي طرف هر قسم جي شڪ شبهي کان بالاتر پيار ۽ محبت جو پيڪر، سمورين سچائين سان چاهيندڙ شاميءَ جو مرڪندڙ چهرو. هڪ طرف پنهنجي برادري ذات ۽ قوم سان لاڳاپيل سندس مامون ۽ ٻئي طرف ذات پات جي وٿيڇي، قومن جي فرق، اونچ نيچ جي تفاوت کان بالاتر سيٺ وجاهت، جيڪو حال هڪيو سندس گذر سفر جو وسيلو پڻ بنيل هو.

سج ڪڏهوڪو لهي چڪو هو. ربيع الاول جي 12 تاريخ جو چنڊ گهٽائن ۾ گهاٽون ماٽون، عزيز جي ذهن وانگر. هن ڊگهو گهرو ساهه کنيو ۽ ڪر موڙي ڪرسيءَ تان اٿيو. ڏاڪڻ تان لهي هيٺ آيو. هُو فيصلو ڪري چڪو هو. پهريون پيار پهرين شادي پوءِ جون ڳالهيون پوءِ سان.

◉

جهڙو ماڻهو تهڙو ناٽو...

* خوبصورتي منهنجي ڪمزوري آهي. خوبصورت ماڻهو عورتون، ڇوڪرا، ٻار، خوبصورت جانور، پکي، مڇيون، خوبصورت گل، پوپٽ ۽ پارڪ. خوبصورت منظر، نظارا، پهاڙ آبشار هريالي، وڻ ۽ واديون، خوبصورت ڏنديون ڏورا، خوبصورت ڳالهيون، شعر، نغما، غزل، وايون گيت، ڪهاڻيون، ناول ۽ خوبصورت نظريا ۽ عملَ. منهنجي خواهش آهي ته پنهنجي گهر، پاڙي ۽ آس پاس سان گڏ سڄو جڳ جهان خوبصورت هجي. ظاهر آهي ته اِهو ڪم اڪيلي سر ته ڪنهن کان ڪونه ٿي سگهندو پر پوءِ به خوبصورتيءَ لاءِ ڪجندڙ هر قدم جي پنهنجي پهچ آهر پذيرائي ضرور ڪرڻ گهرجي.

* مون کي روشنيءَ سان پيار آهي. سج جي روشني، چنڊ جي روشني، تارن جي روشني، بجليءَ جي روشني، گئس جي روشني، ڏيئي جي روشني، علم جي روشني، عقل جي روشني، ڏاهپ جي روشني ۽ سچ جي روشني، روشنيءَ ۾ الاهي شيون پنهنجي اصليت سميت واضع ۽ چٽيون ڏسي سگهبيون آهن.

* اڪثر ماڻهن وانگر منهنجي به اِها خواهش آهي ته نيڪيءَ جي بدلي ۾ يلي نيڪي نه ملي پر گهٽ ۾ گهٽ بديءَ جا الزام ته نه لڳن. پر اُها خواهش ئي ڪهڙي جيڪا پوري ٿئي!

* "هرڪو ماڻهو موتيءَ داڻو هر ڪا دل هيرن کاڻ." سنڌ جي پلوڙ شاعر تنوير عباسيءَ چيو هو. ڪنهن ٻئي پڇيو هو. "ڇا مير جعفر، مير صادق، نائون مل، هٽلر، چنگيز ۽ ضياءَ الحق جهڙا ماڻهو به موتي داڻا آهن؟!"

ابراهيم منشي چيو ته:

"جهڙو ماڻهو تهڙو ناڻو هر ڪو پنهنجي اگهه اگهاڻو

جيڪو ماڻهو ناهي وڪاڻو سوئي ماڻهو موتي داڻو."

* يوسف سنڌيءَ به ٽي پيرا چئي ۽ دهرايو ته "تنهنجي تازين ڪهاڻين ۾ اڳوڻو مزو ناهي رهيو." اهو به چيائين ته "مون ۽ رسول بخش ڊرس تنهنجي ڪهاڻين تي پئي ڳالهايو. رسول بخش درس جو چوڻ آهي ته 'پرويز ڪهاڻي ته لکي ٿي ڪونه ٿو. گذريل واردات جي 164 پيو ڪري'. هونئن به هاڻ تنهنجي ڪهاڻين مان ."ڪهاڻي پڻو" ختم ٿي ويو آهي. بس جيڪا شيءِ جيئن ڏسين ٿو تيئن لکيو ڇڏيئين."

مون اڪثر ڪهاڻيون جيئرن جاڳندن ڪردارن کي سامهون رکي لکيون آهن. منهنجي اڪثر ڪهاڻين جا ڪردار اڄا تائين به زنده آهن. ڪي ته گذاري به ويا آهن. يوسف سنڌيءَ جي تنقيد جو ذڪر مون نوجوان شاعر امين سومرو لاڪائي سان به ڪيو هو ۽ ڪيس ائين به چيو هوم ته منهنجي جيئرن ڪردارن جون ڪهاڻيون يوسف کي نٿيون وڻن. هاڻي آءٌ اُن لاءِ هٿرادو ڪردارن تي مشتمل ڪهاڻي پيو لکان. ڏسجانءِ ته اُها ڪهاڻي يوسف کي پسند ايندي پوءِ مون هڪڙي ڪهاڻي لکي "آخري چُمي" ۽ ساس شاخ لاڪا. پاران منعقد ڪرايل "ڪهاڻي ويهڪ" ۾ اها ڪهاڻي پڙهيم. ٻين سان گڏ يوسف سنڌي به ڪهاڻي ڏاڍي پسند ڪئي. سوچيان پيو ته جيئرن جي جهان ۾ جيڪي ڪهاڻيون ڏٺيون پڪڙيون پيون آهن.، سي لکان يا ذهن جي پيداوار فرضي قصا ڪهاڻيون لکان.

* تڏهن مون کي ڏاڍو ڏک ٿيندو آهي. جڏهن ڏتڙيل ۽ مسڪين ماڻهن کي عذابن ۾ مبتلا ۽ پوڳنائون پوڳيندي ڏسندو آهيان.

ڪي ماڻهو بنا غرض ۽ لالچ جي، پنهنجي تن، من ۽ ڌن جي بازي لڳائي انهن مسڪين ماڻهن جي عذابن مان آجپي لاءِ رات ڏينهن جاکوڙ ڪندا آهن.

تڏهن مون کي وڏيڪ ڏک پهچندو آهي ۽ صدمو رسندو آهي، جڏهن اهي ٿي پيڙهيل ماڻهو انهن ٻي، غرض ماڻهن تي سلطاني شاهد ٿي بيهندا

آهن ۽ پنهنجي ئي تباهيءَ ۽ بربادي‌ءَ لاءِ ڦوروئن ۽ لٽيرن کي وڌيڪ مضبوط ڪندا آهن.

❋ آءٌ 1979ع ۾ ٽر گهمڻ ويو هوس. "ڪُنري" پرسان منهنجو دوست يار محمدِ خاصخيلي رهندو هو. اُن سان گڏ "هيراڙ" کان بہ اڳتي محمد خان انڙ جي ڳوٺ تائين ويا هئاسين. ان سفر دوران منهنجي اکين هڪڙي ڪهاڻيءَ جو مشاهدو ڪيو هو. مون اُها ڪهاڻي 1994ع ۾ لکي هئي. "تاريلي" ماهوار سوجهرو ڪراچيءَ سميت ٽن چئن هنڌن تي ڇپي هئي.

مون 1957ع ۾ ڏڙو جي مڊل اسڪول ۾ داخلا ورتي هئي. چار درجا انگريزي اتي پڙهيو هوس. انهيءَ عرصي دوران هڪڙي ڪهاڻيءَ جنم ورتو هو. تڏهن اجا آءٌ ڪهاڻيون ڪونہ لکندو هوس. مون 1980ع کان وٺي اُن ڪهاڻيءَ کي لکڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. ہ ٽي پيرا ڪهاڻي لکيم. ڪڏهن اڌوري رهجيو وڃي. ڪڏهن اڌ کان گهٽ لکجي تہ رهجيو وڃي. هڪ پيري تہ مڪمل بہ ڪري ورتم پر دل مطمئن نہ ٿي. مسودو رکي ڇڏيم تہ ٻن ٽن مهينن کان پوءِ پڙهندو سانس. پوءِ جيڪي ڪميون پيشيون سامهون ايندين، تن کي درست ڪبو. آءٌ اڪثر ايئن ئي ڪندو آهيان.

1996ع ۾ پراڻي گهر مان شفٽ ٿي نئين گهر ۾ آياسين تہ اُهو مسودو ۽ اُن سان گڏ مرحوم سائين اڪبر شاهہ جا مون ڏانهن لکيل خط بہ الاجي ڪٿي گم ٿي ويا. اجا تائين اُها ڪهاڻي منهنجي ذهن ۾ متڙڪا پئي هڻندي آهي. پر اڃ تائين بہ آءٌ اُها ڪهاڻي لکي ڪونہ سگهيو آهيان.

اُن اڌ صدي پراڻي ڪهاڻيءَ جي هيروئن جي جهلڪ 2004ع جي پڇاڙيءَ ۾ مون کي تعلقي ڪيٽي بندر جي هيڊ ڪوارٽر "ٻگهاڻ" جي رورل هيلٿ سينٽر جي هڪ ليڊي هليٿ ورڪر جي روپ ۾ ڏسڻ ۾ آئي آهي. نيڻ نقشا، قدبت، جوڀن جولان، پريل بدن، چنچلتا، شوخي، اکين جي گهُور، ڪنوار پٽي جي سڳنڌ ۽ پيو بہ سڀ ڪجهہ ساڳيو هوبهو. پر، پر آءٌ ان تي بہ ڪهاڻي لکي نہ سگهيو آهيان.

جولاءِ 2006

⊙

بنهہ ايئن!

ڪٽڪ جي لاٻاري تي اُپرندي ويا هئاسين. (ڏڙو جي ترجا ماٺهو ٽنڊو محمد خان ماتلي، ٽنڊو غلام علي، تلهار، ٽنڊو باگو واري تر کي "اُپرندو" چوندا آهن.) لاٻارو هليو پئي. رمضان جومهينو هو. گرمي هئي. هڪ ڏينهن مونکي ڳوٺان نياپوآيو تہ ننڍڙو لڏو نيڪ ڪونهي. سو آءٌ پين همراهن کي ڇڏي ڳوٺ روانو ٿيس. 10۔11 وڳي تائين لاٻارو ڪري پوءِ وهنجي ڪپڙا بدلائي نڪتس. پڪي روڊ تي پهچي سواري هٿ ڪرڻ کان اڳ مون کي اٽڪل ٻہ اڍائي ميل پنڌ ڪرڻو هو. ان ڏينهن زَل ڪاڙهو هو. روزو آءٌ ڇڏيان ڪونہ. ٻن اڍائي جو ٽيم هجي. پنڌ پيو اچان. منهنجو وات سڪي ويو هو. اڌ ڪان ٿورو جهجهو پنڌ ڪري آيو هوس. گاڏا واٽ وٺيو پيو اچان. هڪڙو گهاٽو ٻير جو وڻ ڏٺم. سوچيم تہ ٿورو ويهي ساهہ پٽيان، پوءِ وري ڇڪيان پنڌ کي. بدن پگهر ۾ شل هو. آءٌ ٻہ ٻيرڏانهن لڙيس. تہ الهندان ڏٺم تہ ٻڪرين جو ڇڱو موچارو ڌڻ ٻہ وڻ جي ڇانوَ ۾ ويهڻ لاءِ ڀڄندو پئي آيو. ڌڻ جي پٺيان هڪڙي مائي لٺ کڻيو پئي آئي. ٻڪريون ٻہ اچي وڻ وٽ پهتيون ۽ آءٌ ٻہ اچي وڻ وٽ پهتس. مائيءَ جو ڌارئين ماڻهوءَ کي ڏٺو سو ٿورو هبڪي. پر پوءِ آهستي آهستي پيرڙيون کڻندي اچي ڇانوَ ۾ ٻيٺي. مائي ڪا پوڙهي ڪانہ هئي، پر 24۔25 سالن جي پلوڙ جوان زال هئي. منهنجي ٻہ جواني هئي. آءٌ هڪ پاسي تي ڇانوَ ۾ وڏي ڪڙي تي ويهي رهيس. هڪ اڌ ڀيرو اک کڻي ڏانهس نهاريم تہ لڳو تہ هن ٻہ مون ڏانهن پئي نهاريو. ائين ٻہ ٽي ڀيرا

لِڪَ چوريءَ نهاريندي نيٺ هڪ پيري اسانجون نگاهون ملي ويون. ڪي ساعتون پئي هڪ ٻئي ۾ نهاريوسين. مون کي اچي ڊپ ورايو. پرايو تر، پرايا ماڻهو پرائي مائي. هڪوار ته هيسجي ويس. پر ڏٺم ته هوءَ ٿورو مرڪي پئي. اوڏيءَ مهل هڪ ٻڪرَ پاسي ۾ بيٺل پَٽَ تي اُونگرَ ڪئي. ان مائيءَ هڪل ڪري چيس: "شرم ڪر بي حيا، رمضان جو مهينو لڳو پيو آهي." مائيءَ جي ڳالهه ٻڌي مون کان کِلَ ڇڏائجي ويئي. منهنجي کِلَ جو آواز ٻڌي هُن مون ڏانهن نهاريو ۽ چيائين: "سو تون سٺين ٻڌين به پيو. مون ته سمجهيو هو ته گونگو ٻوڙو آهئين. رڳو اکيون ڦاڙيو پيو نهارئين. تون ته ڳالهائيندو به هوندين." مائيءَ جون ڳالهيون ٻڌي مون ڪجهه دل جهلي، همت ٻڌي چيم: "گريب ماڻهو آهيان پرايو تر آهي. پرديسي آهيان. ڊڄان ٿو. تنهن ڪري ڪونه پئي ڳالهايم. نه ته تو جهڙا ڀلا ماڻهو گس هلندي ته ڀاڳ وارن کي ملندا آهن."

"ڪير مڙس آهئين؟ ڪٿان جو آهئين؟ هتي ڪيئن آيو آهئين؟"

"ملاح آهيان. دڙو جي پاسي جو آهيان. هتي لابارو ڪرڻ آيو آهيان.

اچ ڳوٺان نياپو آيو آهي سو وڃان پيو ڳوٺ. ڏينهن ٻن ۾ وري ايندس.

هاليپوٽن جي ڪٽڪ پيا لٽون. تون پنهنجون خبرون ٻڌائي؟"

"منهنجي خبرن کي ڇڏ.منهنجون خبرون ٻڌي ڇا ڪندين؟ چئين پيو ته غريب آهيان، ڊڄان ٿو. سو ڊڄڻي ماڻهوءَ سان ڪهڙيون خبرون ڪبيون!"

"خير، هرويرو ائين به ڪونهي. صفا ڀاڙيو به ڪونه آهيان. پر چوندا آهين ته تاڙي ٻن هٿن جي وڄندي آهي. سوجي تون تاڙي ملائين ته واهه واهه ٿي ويندي."

آس پاس نظر جي حد تائين ڪوبه ماڻهو ڇيڙو نظر ڪونه پئي آيو. اُنڪري جو هڪ ته روزو هو. ٻيو زل ڪاڙهو.تتل ڏينهن. هر طرف پڪل ڪٽڪ بيٺل هئي. اڌ ڏينهن لابارو ڪري هر ڪو پنهنجي وڃي ڪکن پيڙو ٿيو هو. هيءَ الاجي ڪيئن هيڏي ڪاڙهي ۾ به ٻڪرين جي ڌڻ سان پئي هلي. چيومانس:

"تون هيڪلي جهنگ ۾ پئي هلين. ماڻهن ۾ رهيو ڪونهي. ڊپ ڪونه

تو ڏيندي."

"ڏپ ڇا جو؟ هروڀرو ته ڪنهن کي همٿ ڪانه ٿيندي پر جي توجهڙو ڪو ڏڇٽو گڏجي به ويو ته اُن کي پڇڻي وڃبو."

"ڀيلي هاڻ رڳو تانا (طعانا) ميهڻا نه ڏي. مڃيوسين ته تون مڙس ماڻهو آهين. هاڻ ڪٿي خبرون ٻڌائي."

"خبرون چارون ڪهڙيون؟ تون پرديسي ماڻهو. اڄ هوندين سڀاڻي ڪونه هوندين. پرديسين سان ڪهڙي ياري! ڪير پيو واٽون نهاريندو. اوسيئڙوي جي اوڙاهه ۾ ڏڳندو. تنهن ڪري خبرن کي ڇڏ. اِهي جيڪي به ٻول ڳالهاياسين، سي به وساري ڇڏ ج."

"ايئن وري ڪيئن ٿيندو. اِن ڪان ته چڱو هو جو مون سان ڳالهائين ئي نه ها. آءٌ پنهنجو مُنهن ونيو هليو وڃان ها. هاڻ جڏهن ڳالهايو اٿئي ته پوءِ ڪجهري ڀچهري به ٿيڻ کپي. ڳوٺ ڳامر ٻڌائي ته آءٌ رات جو اچان."

"رات جو اچڻ جي ضرورت ڪانهي. ڪچهري هينئر به ٿي سگهي ٿي. پوءِ جو آسرو نه ڪر."

"هينئر ته آءٌ روزائتو آهيان. روزي ۾ ايئن ڪيئن ٿيندو؟ تو ته ٻڪر کي به ٻئي ڏڙڪا ڏنا. سو پاڻ ڪچهري ڪيئن ڪري سگهنداسين؟!"

"روزو ته مون کي به آهي. روزو آهي ته ڇا ٿيو؟ روزا به اُن جا ته پاڻ به اُن جا. پاڻيهي پيو معاف ڪندو! وري يا نصيب. مِلئون يا نه به ملئون. مڙس ٿو ڏسجين. حسرت دل ۾ رهجي ويندي ني. مرضي هجئي ته واهه ڀلا جي پڪو مُلئون هُجين ته پوءِ ڪٿني ياڳ. باقي آئينده جي اميد نه تون رک. نڪو آسرو آءٌ ٿي ڏيان ني."

"ٻنهه ايئن!"

"ها، ٻنهه ايئن."

پوءِ آءٌ اٿي وڃي سندس پير ۾ وينس.

3 ـ سيپٽمبر 2006

⊙

ٻڌل ڳالهہ
مرحوم وَلُو مهاڻي ٻڌائي

پنڙو چيٽو!

اسانجي ڳوٺ اڳيان ڏکڻ طرف محموده واهہ وهندو آهي. واهہ پريو پئي وهيو. واهہ جي ٻئي پر ارباب خدا بخش جي ٻني هئي. ان ٻنيءَ جي مٿاهن ٻارن ۾ لاهوري گجر پوکيل هئا. باقي آس پاس ۾ ٻيا فصل پوکيل هئا. مون ۽ آچار صلاح ڪئي تہ رات جو هلي گجر چوريءَ ڪنداسين. رات جو هئو مئو ٽريو تہ آءُ آچار ڪاٺ جي ڦُڙ (پُل) ٽپي گجرن واري ٻنيءَ ڏانهن وياسين. آهستي آهستي سُرٻاٽن ۾ ڳالهائيندا پئي وياسين. نِويڪلائي اهڙي جو هلڪو ڪو کڙڪو بہ پري تائين ٻڌڻ ۾ ٿي آيو. چوريءَ جي امڪان ڪان هاري بہ ڪو لڪو ويٺو هو. تنهن جو اسان جي پُڻ پُڻ ٻڌي، سو تيار ٿي ويٺو. بس اسانجو گجرن جي واڙيءَ ۾ لهڻ ۽ همراه اچيو ٿو گهوڙا گهوڙا ڪري. چور چور ڪندو اچيو ٿو اسان جي پويان مِڙي. آءُ قد جو ڊگهو سو ڊگهيون ٻرانگهون ورائي آچار ڪان اڳتي نڪري ويس. هاريءَ ٽڪَ ٿي اونڌاهيءَ ۾ ڏُڪو اچلائي اسان کي هنيو آچار پنيان هو تنهن کي نڪاءُ ٿو پنيان چوڪ ۾ ٿئي. ڪِرڻ ڪان تہ همراه بچي ويو پر ڏڪ اهڙو لڳو هوس جو وٺائنس ڪِنجهہ نڪري ويئي. آءُ ونيي ايرندي پڳس ۽ آچارالهندي پڳو. هاري آچار جي پويان لڳو. آءُ پڄڻ ۾ تکو هوس سو يڪي سراڙي ۾ ڪاما واهہ ٽپي، ٽڳڙن جي گهرن ڪان هينان مٿي اچي در ملوڪ شاهہ وٺان پُل تان اُڪري پنڙيءَ تي چڙهيس. اڏ ميل جيترو پنڌ ڪري آيو هوس. گپُن، چِڪِنِ ڪنڊن ۽ پاڻيءَ مان پڄڻ ڪري حالت خراب ٿي چڪي هئي.

پنڙيءَ تي پهچي ٿورو ساهه پٽيم. هاڻ ڳوٺ پٺي آيس. پنڙي وٺي آهستي آهستي واپس وريس. اوٺن جي ڳوٺ سامهون "شاهه بلاول" اولياءَ پنڙيءَ جي پرسانُ هو. هاٿي هڪ پاسي تار محمودا واهه هو. اُن جي پنڙي وٺيو آيس پئي، پر اڳيان اولياءَ هو. ماڻهن جي واتان ٻڌندا پئي آياسين ته هي اولياءَ رات جو وڙهي ٿو. پيو گس اوٺن جي گهرن وٽان هو. جتان وري اوٺن جي ڪُتن جو ڊپ . هاڻ ڪريان ته ڪريان ڇا؟ ڊپ ۾ آهستي آهستي پيو اچان. هر طرف لؤنٽا ڦيريندو چؤڪس ٿيو پيو اچان. پر اولياءَ مون کي ايترو ته هيسيو جو مرڳو پير ئي نه پيا کڄن. اونداهي هجي اهڙي جو رب پيو پناهه ڏي. ائين ڏڄندو ڏڄندو جيڏي مهل اولياءَ جي بلڪل سامهون پهتس ته اوچتو اڳيان ڪنهن ڪاري شيءَ تي نظر پئي. مون کان ڇرڪ نڪري ويو، سڄو ڏڪي رهيس. بدن مان اڌ ساهه نڪري ويو. ايئن پئي لڳو ڄڻ ڪارو ڪپڙو ويڙهيل ڪو ماڻهو رستي تي سنئون ڏگهو ٿيو پيو آهي. مون کان رڙ نڪرندي نڪرندي رهجي ويئي منهنجي دل زور زور سان ڌڪ ڌڪ ڪرڻ لڳي

ڪا دير ته ڊپ ۽ هراس ۾ موڳو ٿي بيهي رهيس. پڪ ٿي ته ماڻهن واتان اولياءَ جي وڙهڻ واريون ٻڌل ڳالهيون برابر سچيون آهن. پوءِ جيڏي مهل ڪجهه سنوت ۾ آيس، تڏهن دل کي ڏڍ ڏنم ته 'پيلي ولو. مڙس ماڻهو ٿي. دل جهل. ڏڄڻ سان گهر ته ڪونه پهچبو.ڪجهه مڙسي ڪر. اڳيان قدم وڌائي. مهلون مڙسن تي ايندیون آهن. صفا پاڙيو نه ٿي. اڳتي پير کڻ' پر وري پئي پل اچيو وسوسا ورائين ته 'پيلي، آهي الاجي ڇا؟! غيبات آهي، جن آهي يا ڪو ماڻهو آهي يا اجا ڪا ٻي بلاآهي؟' پر ڊپ ۾ مرڳو پير ئي نه کڄي. اڻ پڙهيل ماڻهو. قرآني آيتون ته ياد ڪونه هيونَ باقي بسم الله ۽ ڪلمو ياد هئا، سي اچيو پڙهان "بسم الله – لَا اِلٰہ الاالله، بسم الله لا اِلٰہ الاالله" خير ، غيبات هئي، جن هو يا ڇا به هو پر پنهنجي جاءِ تان چُريو به ڪونه پاسي کان منڍ جي گهٽي به ڪانه هئي پوري وچ تي پيو هو. دل ۾ سوچيم ته ٿورو پوئتي وڃي پوءِ يڪي سِراڙي ۾ اُن شيءَ مٿان ٻِڏ ڏيئي ٽپي هليو وڃان.بس ان ڳالهه تي دل ٻڌي تيار ٿيس. ان وچ ۾ بسم الله – لاِاِلٰہ الاالله پئي پڙهيم. پوءِ آءُ آهستي آهستي پوئين پيرين پنتي هٽندو پئي ويس.

آخرڪار مُنيون پڪوڙي اکيون پوري ونيو ٿو سراڙو وجهان. اندازي سان ويجهو پهچي جيئن ئي بسم الله چئي ٿي پڌ ڌنم تيئن ڪنهن نرم شيءِ تان پير ترڪي ويو ۽ پنهنجي زور ۾ ٽنٽي وجي ڦهڪو ڪيم. في الحال هوش ئي اڏامي ويو. پوءِ جيڏي مهل سُرت ۾ آيس ته محسوس ٿيو ته ڪنهن گپ جهڙي نرم شيءِ ۾ مُنهن وجي لڳو هو. جنهن سان سڄو مُنهن راڳجي ويو هو. ڏپ مان معلوم ٿيو ته مينهن جو ربڙو ڇيٽو هو. اصل ۾ اِهو جن، ڀوت يا غيبات نه پر سارين جا پن کائيندڙ مينهن جو ڀنڙو بوسو هو جو سڄي ڀنڙيءَ تي پکو وڇايو پيو هو ۽ آءٌ اُن ۾ وجي منهن ڀرڪريو هوس. ڪِرڻ مهل اوبلائيءَ ۾ مون ڪا رڙ نڪتي هئي سا اوئن جي ڳوٺ وارن پڻ ٻڌي هئي. جيڏي مهل پاڻ سنياليم ۽ خبر پيم ته بوسي ۾ ترڪي ڪريو آهيان، تڏهن ڏاڍو ڦڪو ٿيس ۽ ڪپڙن سوڌو وڃي واهه ۾ ڪِهڙيس.

3- سيپٽمبر 2006

◉

غيبات نہ پرات..!

1962ع جو زمانو هو. تڏهن آءٌ نورمحمد هاءِ اسڪول حيدرآباد ۾ پڙهندو هوس. گرمين جي ويڪيشن ۾ ڳوٺ آيو هوس. دڙو شهر جي مشهور شخصيت ”مرحوم ماما صلاح سائيڪلين وارو“ اسانجو بنهہ ويجهو دوست هو. پهريائين درزي هو. پوءِ سائيڪلين جو دوڪان کوليائين. ڏينهن جو سڄو ڏينهن ڏنڊو ڪندو هو. ٽئين ڏينهن يا چوٿين ڏينهن سائيڪل تي چڙهي بنوري ويندو هو. اتي سندس ساهراڻا بہ هئا تہ خيرپوري ميمڻ دوست بہ هئس. ڪڏهن ڪڏهن آءٌ بہ ساڻس گڏجي بنوري ويندو هوس. دڙو کان بنورو وچڻ مهل رستي ۾ آءٌ پنهنجي گهر رات جي ماني جو چئي ڇڏيندو هوس. جيڪا موٽڻ مهل اسين ٻئي گڏجي کائيندا هئاسين. تڏهن دڙو — بنورو روڊ اڃا ڪچو هو ۽ آبڪلاٽي جي موسم ۾ تہ پاڻيءَ هيٺ اچي هر ٽريفڪ لاءِ بند ٿي ويندو هو. پوءِ ماڻهو محمودا واهہ جي پٽڙي ڏيئي در ملوڪ شاهہ تائين ايندا هئا. ۽ اتان کان پوءِ اُتان نڪرندڙ ٻن واهن بنورو واهہ ۽ شاهہ واهہ جي وچ واري پٽڙي وٺي بنوري جي اچي موريءَ تائين ايندا هئا ۽ اتان پوءِ پڪو روڊ وٺي بنوري پهچبو هو. اُن زماني ۾ قرلٽ، ڌاڙا، بشني گيري ۽ دهشتگردي ايتري ڪانہ هئي. جڏهن بہ بنوري وڃبو هو تہ اتي يارن دوستن سان مارڪو ڪري چانهہ مٺائي کائي بہ اڍائي ڪلاڪ ترسي واپس ٿبو هو. رات جو ڏهين، يارهين وڳي بہ موٽبو هو تہ ڪنهن قسم جو ڏپ ڏاءُ ڪونہ هوندو هو. ايتريقدر جو دڙو جا ڪيترا دوست گڏجي سائيڪلين تي حيدرآباد ويندا هئا. دڙو کان حيدرآباد هڪ سئو ڪلوميٽر جو فاصلو آهي. ماما صالح ۽ سندس دوست مرحوم وڪيو ڏرائيور، غلام

حسين وادو ماستر عبدالرحيم ڪانوڙو مستري سومار ۽ ٻيا گڏجي ڏينهن جو 2۔ وڳي دڙي کان نڪرندا هئا ۽ حيدرآباد پهچي ساڍي ڇهين وارو پهريون فلم شو ڏسي، وري ڏهين وڳي حيدرآباد مان نڪرندا هئا ته 2 وڳي رات جو واپس دڙو پهچندا هئا.

سو ڳالهه پئي ڪيم ته هڪ ڏينهن شام جو آءٌ ۽ ماما صالح ٻنوري ويا هئاسين. رات جو ڏهين وڳي مهل ٻنوري مان واپس ورياسين. در ملوڪ شاهه وٽ پتڙيءَ تي کوڙ سارا وڻ ٻيٺل هئا. جن ۾ جمون، سريل، انب ۽ ٻير هئا. "درن واري اولياءَ" جي وڙهڻ جون خبرون پيا ٻڌندا هئاسين ته اولياءَ چوڏهينءَ جي رات وڙهندو آهي. منهنجي سانپر ۾ ته اهڙو ڪوبه واقعو ڪونه ٿيو هو پر ماڻهو پيا ڳالهيون ڪندا هئا. اتفاق سان اُها چوڏهين جي رات هئي ۽ جمعي جي به رات هئي. ڏينهن جهڙي چنڊ جي چانڊاڻ ۾ هر شيءِ واضع طور ڏسڻ ۾ پئي آئي. سياري جي رات هئي. آءٌ سائيڪل جي پٺيان ڪئريئر تي ويٺل هوس. خير، اسان اچي در ملوڪ شاه وٽ پهتاسين. اوچتو ماما سائيڪل بيهاري ڇڏي. پڇيومانس ته ڇا ٿيو؟ چيائين "اڳيان غيبات آهي." آءٌ سائيڪل تان لهي پيس. ماما پير زمين تي رکي سائيڪل تي ويٺو رهيو. اڳيان ڦري ڏٺم ته هڪڙو اُٺ هو جيڪو پتڙيءَ جي اترئين پاسي بيٺل هو ۽ ڳچي ڊگهي ڪري پتڙيءَ جي ڏکڻئين پاسي بيٺل ننڍي ٻير جون ٽاريون مروڙي کائي رهيو هو. مون چيو: "ماما، هي ته اٺ آهي. سائيڪل جو پمپ وڄائي ته ڀاڄي گس تان هٽي ويندو."

چيائين:" چريو ٿيو آهين ڇا. پمپ وڄائي هرويرو غيبات کي ڇيري ڇڏيون، ماڳهي پئون آزار ۾. تون ماٺ ڪري بيهي، آءٌ آيت الڪرسي ٿو پڙهان. غيبات خودبخود گس ڇڏي هٽي ويندي." آءٌ ماٺ ڪري بيهي رهيس. ماما صالح آيت الڪرسي پڙهي. پوءِ ٻيون به جيڪي آيتون ياد هيس، سي پڙهيائين. پر اٺ ڇُريو به ڪونه. هو چَرڻ ۾ محو هو. سو رڳو لئونٽو ڦيري اسان ڏانهن ڏٺائين به ڪونه ته ڪير آهن. اسين بيهي بيهي اچي ٿڪاسين. نيٺ مون ڇا ڪيو جو پاسي ۾ پيل هڪڙو ننڍڙو پٿر کڻي ماما کان لڪائي نڪاءُ ٿو ڪرايانس. ماما آيتن پڙهڻ ۾ پورو هو. ڪڙو لڳڻ

سان اٺ چرڪ پري هڪ پاسي تي ويو ۽ اسين سائيڪل ڪٽي هليا آياسين.

ٻئي ڏينهن دڙو پهتس ته تقريبن هر سچاڻو ماڻهوءَ جي وات ۾ اها ئي ڳالهه هئي ته "رات ماما صالح جن کي غيبات گڏي هئي." مون وضاحت ڪرڻ چاهي ته "بابا اُها غيبات نه پر اٺ هو جيڪو منهنجي ڪڙي لڳڻ ڪري هتي ويو هو." پر چاڪاڻ ته آءُ ننڍو هوس ۽ ماما سريال هو. تنهنڪري منهنجي ڳالهه تي ڪنهن به اعتبار ڪونه تي ڪيو. سڀ ڪنهن ماما صالح جي ڳالهه سچي مڃي ته "غيبات اُٺ جي شڪل ۾ رستو روڪيو بيٺي هئي ۽ ماما صالح جي آيت الڪرسي پڙهڻ سان مس مس گس ڇڏيو هٽائين."

اُن ڳالهه به تي ڏينهن ته مرڳو تر ۾ هراس پکيڙي ڇڏيو هو ۽ ماما صالح ته مرڳو به تي مهينا بنوري وڃڻ ئي ڇڏي ڏنو هو.

3۔ ڊسمبر 2006

◉

اسين وڻنا آهيون نہ!

"بابا، هن مائيءَ جو وارث ڪير آهي؟" ليبر روم مان نڪرندي ڊاڪٽرياڻيءَ ٻاهر ويٺل مردن ۽ عورتن کان پڇيو.

"جي بابا، اها منهنجي گهرواري آهي. هڪ اڌڙوٽ عمر جي قداور مڙس اُٿي وڌي چيو. تيستائين ٻيا مرد ۽ عورتون بہ ڊاڪٽرياڻيءَ ڪي چوڌاري ڦري ويا.

"توهان مون سان گڏ اچو." ڊاڪٽرياڻيءَ ان مردکي چيو ۽ پاڻ پنهنجي ڪمري ۾ داخل ٿي. هٿن تان هينڊ گلوز لاهيندي واش بيسن ڏانهن ويندي ان همراه کي ڪرسيءَ تي ويهڻ جو اشارو ڪيائين. صابڻ سان هٿ صاف ڪري ٽوال سان اگهندي اچي پنهنجي ڪرسيءَ تي ويٺي.

"توهان جو نالو ڇا آهي؟"

"نبي بخش." منهن تي مايوسي ڇانيل مرد مختصر جواب ڏنو.

"رهائش ڪٿي آهي؟"

"ڪارو ڇاڻ کان بہ پريان." وري بہ مختصر جواب مليو.

"بابا ڳالهہ هيءَ آهي تہ توهان جي گهرواريءَ جو ٻار پيٽ ۾ بہ ڏينهن اڳ گذاري چڪو آهي. توهان هتي اچڻ ۾ ڏاڍي دير ڪري ڇڏي آهي. جيڪڏهن ٽي ڏينهن اڳ اچو ها تہ شايد ٻار بچي پوي ها. پر خير، حياتي موت تہ الله جي هٿ ۾ آهي."

"پيڻ توهان ٺيڪ ٿي چوين. هڪ تہ اسان ڪي دائيءَ آسري ۾ رکيو هو. پيو تہ ٻن ڏينهن کان اسانجي ڳوٺ کان ڪو هوڙو ڪونہ پئي آيو. توهان ڪي

تہ خبر آهي تہ اسين هوڙن جي آسري تي هوندا آهيون. تيون تہ اسين غريب ماڻهو. وقت سر پئسو تي ڪونہ پئي سگهيو. اڄ بہ الله جي آسري، تنهنجي آسري ٿلهن هٿن هليا آيا آهيون. تو جي الاهي نيڪي ٻڌي هئي سين. الله توکي وڌائيندو. هاڻ تون ئي اسان جي ڪا واهر ڪر. باقي اسان وٽ آهي ڪجهہ ڪونہ. جيئن ئي ڪو ٻلو ٿيو تنهنجي پائي پائي ڪري توکي ڏيئي ويندا سين."

"بابا، اِها ڳالهہ تہ نيڪ پر ہہ ٿي ڳالهيون ٻيون بہ آهن جن کي غور سان ٻڌو. هڪ تہ مائي تمام ڪمزور ٿي ويئي آهي. ٽن چئن ڏينهن کان لاڳيتو خون ضايع ٿيندو رهيو آهي. تنهن ڪري مائيءَ کي رت جون بوتلون چڙهنديون ۽ توهان کي تہ خبر آهي تہ هن اسپتال ۾ رت چاڙهڻ جو ڪوبہ بندوبست ڪونهي. ٻي ڳالهہ تہ مائيءَ جو بلڊ پريشر تمام گهٽجي ويو آهي. ايتريقدر جو مائيءَ جي هيئنئين ڏڙ ڪم ڪرڻ ڇڏي ڏنو آهي. ٽي ڳالهہ تہ مائيءَ ۾ قدرتي طرح ويم ڪرڻ جي طاقت نہ رهي آهي. آپريشن ڪري ٻار ڪيڏٽو پوندو. سو آپريشن جو بندوبست بہ هتي ڪونهي. تنهن ڪري توهانکي پائراڻي صلاح تي ڏيان تہ جيترو جلد ٿي سگهي اوترو جلد مائيءَ کي ڪراچي کڻي وڃو. سول اسپتال يا جناح اسپتال ۾ ڪيس هڪدم پهچايو. نہ تہ مائيءَ جي زندگيءَ کي بہ خطرو آهي. سمجهو پيا نہ بابا منهنجي ڳالهہ." ڊاڪٽرياڻيءَ ڪيس سمجهائيندي چيو.

"ها، پر امان مون پهرين عرض ڪيو تہ اسين الله جي آسري پر تنهنجي آسري تي آيا آهيون . اسان وٽ پئسو ڏوڪڙ تہ آهي ڪونہ. ٿلهن هٿن تي اسين ڪراچيءَ ڪيئن ويندا سين؟" همراه پنهنجي مجبوري ظاهر ڪئي.

"بابا، پوءِ تہ مائي مري ويندي. هن جي حياتي لاءِ هڪڙو هڪڙو منٽ قيمتي آهي. توهان ڪوشش ڪري ڪو بندوبست ڪري اچو. باقي هن اسپتال ۾ جيڪا شيءِ موجود آهي اُها ۽ اُن سان گڏ اسٽور جون دائون گهرائي بہ مون پنهنجي وس آهر تمام گهڻي ڪوشش ڪئي آهي. پر بابا، ڳالهہ منهنجي وس کان ٻاهر آهي. آءٌ توهان کي ليٽر ڪيدي ٿي ڏيان. اسان

جي ايمبولينس به صبح جو فجر مهل مريض کڻي ڪراچي ويل آهي. جي اُها پهچي ٿي وڃي ته پوءِ گاڏيءَ جي پارٽي ڪان بچي ويندو. پر تيستائين مائيءَ ۾ سهپ بنهه ڪانهي. تنهن ڪري بابا، مهرباني ڪري مائي بچائڻي اٿو ته هڪدم ڪيس ڪٽي وڃو.“

”امان مون چيو نه ته اسين ڪراچي نٿا وڃي سگهون. اسان وٽ پئسا آهن ئي ڪونه. باقي تون ڪوشش ڪري هتي ويم ڪرائي. جي حياتي هوندي ته بچي پوندي. پر جي هيڏانهن ڳ هوڏانهن ، ته به توتي ميار ڪانهي. اسان جو مقدر ڪٽي. تون چئين ته اسين توکي لکي ڏيون ته اسين تنهنجي خلاف ڪجهه به ڪونه ڪنداسين.“

”پر بابا، هيءَ ته هٿ وٺي خون ڪرڻو ٿيو. اسين ڊاڪٽر ته حياتي بچائڻ جي ڪوشش ڪندا آهيون. سو ڪنهن جي حياتي ڏسي وائسي ڪيئن داءَ تي لڳايون. توهان مهرباني ڪري ڳالهين ۾ وقت ضايع نه ڪريو. وڃي ڪو بندوبست ڪريو. هڪڙو هڪڙو سيڪنڊ مائيءَ لاءِ ڏاڍو قيمتي آهي. ايئن سستي ڪيَوَ ته مائي مري ويندي. توهان ڳالهه سمجهو ڇو نٿا؟“

ڳالهائڻ تورا وڏا ٿيا ته ٻاهر بيٺل مرد ۽ مايون به اندر هليا آيا. اُهي به رڳو منٿون پيا ڪن ته مائيءَ کي هتي ئي ويم ڪرائي. اسان وٽ پئيسو ڪونهي، ڪراچيءَ نٿا وڃي سگهون. ڊاڪٽرياڻيءَ وري به سيني کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي پر ٻيو مڙيئي ٿيو خير. وارثن جو اهو ئي ضد ته ويم هتي ٿئي. پوءِ مائي مري يا بچي، سو ڪو مسئلو ئي ناهي. هنن جي مجبوري اِها هئي ته وٽن پئسو ڪونه هو. ڊاڪٽرياڻيءَ جو مؤقف به ڇٽو ۽ ليگل هو. مائي جي مرڻ جا امڪان سئو سيڪڙو هئا. مائيءَ جي حياتيءَ بچائڻ جا ڪلينيڪل اپاءَ موجود ڪونه هئا. جن ۾ مکيه رت چاڙهڻ جو مسئلو هو. ان صورت ۾ غير ضروري رسڪ کڻي هُن پنهنجي لاءِ ڏچو پيدا ڪرڻ ڪونه پئي چاهيو. ڇو ته ڊاڪٽرياڻي هتي جي اڻ پڙهيل ۽ عقل ڪان وانڊن وڏيرن ۽ بليڪ ميلر اخباري رپورٽرن جي بيهودي رويي جو اڳ به هڪ ٻه ڀيرا شڪار ٿي چڪي هئي. مريضه جي وارثن ايم ايس سان

ڳالهايو. هن صاحب بہ ڊاڪٽرياڻيءَ جي مؤقف جي حمايت ڪئي ۽ ڪين ڪراچي وڃڻ لاءِ چيو. پروارث وري بہ يونين جي ناظم ۽ ترجي هڪ ٻن سريالن کي وٺي آيا. ڊاڪٽرياڻيءَ جو مؤقف ٻڌڻ کان پوءِ هو قائل تہ ٿيا پر وري بہ مطالبو ساڳيو تہ ويم هتي ڪرائي. مٿان وري راڳ اِهو تہ "جيڪو ٿيو ان لاءِ اسين ويٺا آهيون. جيڪڏهن ڏٺي چون ٿا تہ پوءِ توهان ويم ڪرائي ڇڏيو."

ان وٿ پڪڙ جي اندر هڪ ڪلاڪ پيو بہ ضايع ٿي ويو. مائي لاڳيتو خون ڇڏي رهي هئي ۽ خون بند ڪرائڻ جي ڪابہ تدبير ڪامياب ڪانہ پئي ٿي. نيٺ ايم ايس مجبور ٿي مريضہ جي وارثن کان ڊيٿ رسڪ لکرائي ورتو جنهن تي ناظم ۽ ٻين ڇڳن مڙسن بہ صحيحون ڪيون.

پار ٻچيداڻيءَ ۾ ٻن ڏينهن کان مري وڃڻ ڪري عورت جي سڄي جسم ۾ زهر ڦهلجي چڪو هو. ايتريقدر جو پارڙي جي چمڙي بہ ڳرڻ شروع ڪيو هو. ڏاڍي مشڪل سان پار ۽ باقيات نيڪال ٿيا. پر اُها ئي ڳالهہ ٿي، جنهن جو ڊاڪٽرياڻيءَ خدشو ظاهر ڪيو هو. بليڊنگ بند نہ پيئي ٿئي. اصل ڪابہ تدبير ڪارگر ثابت نہ ٿي ۽ ايئن سيني جي اڳيان مائي خون ضايع ٿيڻ سبب گذاري ويئي. مائيءَ جي فوت ٿيڻ شرط ٿي مريضہ جي پيڻ وٺي گهوڙا گهوڙا ڪئي تہ "منهنجي پيڻ کي هٿ وٺي ماريو ويو آهي. ڊاڪٽرياڻيءَ پئسن لاءِ ڪري منهنجي پيڻ ماري آهي. آءٌ وچيو ٿي تاڻي ٿي فرياد ڪريان. اسان غريبن سان ظلم ٿيو آهي. ناحق ٿيو آهي." وغيره وغيره."

اهو وري بہ شڪر ٿيو جو اسپتال جي ايم ايس ۽ ڊاڪٽرياڻي احتياطن يونين جي ناظم ۽ تر جي سريالن جي روبرو سموري صورتحال واضح ڪري کين متوقع خدشي کان آگاه ڪيو هو ۽ اهو سڀ ڪجهہ لکت ۾ موجود هو. تنهن ڪري ڳالهہ تاڻي تائين ڪانہ پهتي ۽ وارث لاش کڻائي پنهنجي ڳوٺ روانا ٿي ويا. ايتري قدر جو اسٽور جي دوائن جو بل بہ في الحال ڊاڪٽرياڻيءَ جي کاتي ۾ لکيو ويو. جيڪو پوءِ وارث جمع ڪرائي ويا.

هتي بہ ڳالهيون غور طلب آهن: نمبر هڪ "هتي جي ماڻهن جي ڪٺن زندگي. ساحلي پٽيءَ جي ماڻهن جو گذارو گهڻو ڪري مڇيءَ جي شڪار

تي آهي. جيڪو سنڌو دريا مان سمنڊ ۾ پاڻي نہ ڪرڻ سبب بنهہ نالي ماتر وڃي رهيو آهي. جن ماڻهن جا هوڙها يا لانچون آهن، تن جو تہ اجا ڪجهہ نہ ڪجهہ گذارو ٿئي ٿو. پر هوڙهن تي جيڪو مزور طبقو روزگار جي حساب سان رهي ٿو سو شڪار نہ لڳڻ جي صورت ۾ مالڪن وٽ قرضي ٿي وڃي ٿو ۽ جيئن پوءِ تيئن وڃي ٿو قرضن ۾ ڦاٿو. انهن لاءِ زندگي ايتري تہ ڪٺن ٿيو ٿي پوي جو هو رضا خوشيءَ سان ماڻهوءَ کي موت جي حوالي ڪرڻ لاءِ بہ تيار ٿيو وڃن ٿا.

نمبر۾: ڪيٽي بندر ۾ ڪاروڇاڻ ٻن تعلقن لاءِ فقط ٻگهاڻ ۾ رورل هيلٿ سنيٽر آهي. ٻگهاڻ ڳوٺ نما شهر آهي جيڪو تعلقي ڪيٽي بندر جو هيڊ ڪوارٽر پڻ آهي. هتي جي رورل هيلٿ سينٽر ۾ نہ بلڊ بينڪ آهي ۽ نہ ئي آپريشن جي ڪا سهوليت آهي. نہ وري گهربل اسٽاف موجود هوندو آهي. وڏي ڳالهہ تہ ڊاڪٽر يا ڊاڪٽرياڻيون اتي اچن بہ ڪيئن؟ نہ رهائش جو جوڳو بندوبست، نہ پيئڻ جو صاف پاڻي ملي ٿو. بجلي هڪ ڪلاڪ اچي تہ 12 ڪلاڪ گم. هڪ ڏينهن هجي تہ هفتن جا هفتا گم. اهڙي صورت ۾ بلڊ بينڪ، آپريشن ٿيٽر، ايڪسري پلانٽ ۽ الٽرا سائونڊ جهڙيون سهوليتون بہ ڪهڙي ڪم جون؟! بجلي ئي نہ هوندي تہ اُهي سڀ شيون بيڪار پئي پئي سال ٿيون وڃن ۽ خودبخود سڙيو خراب ٿيو وڃن.

توجهہ طلب ڳالهيون هي آهن: سڀ کان اول بجليءَ جي نظام کي درست ڪري 24 ڪلاڪ موجود هجڻ کي يقيني بنايو وڃي. پيو صاف پيئڻ جي پاڻيءَ جي فراهمي يقيني بنائي وڃي. ٽيون تہ گهربل سمورو اسٽاف ۽ انهن جي لاءِ جوڳو رهائش جو بندوبست مهيا ڪيو وڃي. اُهي سموريون شيون جڏهن شهرن جي اسپتالن ۾ فراهم ٿي سگهن ٿيون تہ پوءِ ٻهراڙين جي اسپتالن ۾ ڇو نہ؟! ضرورت هن ڳالهہ جي آهي تہ ترجا سريال، ضلعي حڪومت ۽ بالا آفيسر گڏجي هنن حقيقتن کي قبول ڪن ۽ انهن جي اُپائن لاءِ جوڳا قدم کڻن.

آگسٽ 2004

◉

لـــڙي شـــام!

جڏهن مون پنهنجي دوست غلام مصطفيٰ کي 'نوراني سرڪار' جي ميلي تي هلڻ لاءِ چيو ته هُن وراڻيو: "چڏيان ڪير ٿو هلي ڏڪا ڪائي. هونئن به مون کي ميلن ڏسڻ جو شوق ڪونهي. ميلن جي رش ۾ گهماگهميءَ ۾ مونکي مزو نه ٿيو پر رهندو ئي ڪوفت ٿيندي آهي. تنهن ڪري آءٌ ڪونه ٿو هلان."

"پر مصطفيٰ هي ڪو سنڌ جو عام رواجي ۾ روايتي ميلو ڪونهي، جتي رڳو بشني گيري ٿيندي هجي. هي 'بلاول نوراني سرڪار'جو ميلو آهي. بلوچستان جي ڏورانهين جابلو علائقي ۾ لڳندو آهي. جنهن جو پنڌ اڙانگو آهي ته رند به. هُتي رڳو سچا عقيدتمند ئي سختيون سهي 'جبل جي شاه' جي زيارت لاءِ ويندا آهن. اُتي رڳو سڪون ئي سَڪون آهي. اتي جا روح پرور منظر دل ۾ دماغ کي فرحت پهچائين ٿا. ۽ اتي ويندڙ ماڻهو ڪنهن به پل پاڻ کي بيزار نٿو محسوس ڪري، بڏو اتم ته اتي جهان ئي نرالو آهي. تون هڪوار هلي ته ڏس. ڏاڍو مزو ايندئي." مون مصطفيٰ کي قائل ڪرڻ جيءَ ڪوشش ڪندي چيو.

"يلا تون چو پيو ايتري تعريف ۽ وڪالت ڪرين؟ پنهنجي روح کي سڪون ئي پهچائڻو آهي ته ان جا ٻيا به گهڻائي طريقا آهن، جيڪي جيڪڏهن هتي ئي استعمال ڪجن ته سڪون حاصل ڪري سگهجي ٿو. هروڀرو 12 ڪلاڪن جو هڪ طرفو سفرڪري پنج سئو ڪلوميٽر فاصلو طئي ڪري پري وڃڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي. تنهن کان سواءِ پئسو ۾

وقت بہ زيان ٿيندو. ڪم ڪار بہ متاثر ٿيندو. ايڏو ئي تنهنجو من بي چين آهي تہ تون ڪنهن اڙياتي جي اڙي آجي ڪر. ڪنهن جو قرض چُڪائي ان کي آزاد ڪر. ڪنهن جي نياڻيءَ جي شاديءَ جو خرچ پري ان کي شينهن ڪلهي چاڙهہ. ڪنهن بي گهر کي گهر ٺهرائي ڏي. ڪنهن بيروزگار کي روزگار سان لڳائي تہ آءٌ سمجهان ٿو تہ تنهنجن انهن نيڪ عملن جي ڪري الله ۽ الله جي مخلوق ٻئي راضي ٿيندا ۽ توکي دلي سڪون ۽ راحت نصيب ٿيندي" مصطفيٰ جي ڊگهي تقرير ٻڌي مُرڪي سندس منهن ۾ نهارڻ لڳس ۽ چيومانس:

"ايڏو عالم دين ڪڏهن کان ٿيو آهين؟ مون توکي چيو تہ هلي ٿا نوراني سرڪار جو ميلو گهمي اچون. ان بهاني تورو سير ۽ تفريح ٿي ويندي ۽ ڪو نئون جهان بہ ڏسي ايندا سين. چون ٿا تہ لاهوت جو غار بہ ڏسڻ جهڙي شيءِ آهي ۽ اوستائين پهچڻ بہ ڏاڍو دلچسپ آهي. رستو اڙانگو ۽ دشوار گذار آهي. تنهن کان پوءِ نوراني سرڪار بہ الله جو نيڪ بندو هو ڪمائي ڪري ستو آهي. اهڙن نيڪ درويشن ۽ اوليائن جي زيارت ڪرڻ سان ماڻهوءَ جي دل ۾ پنهنجي رب جي ياد تازي ٿئي ٿي. ۽ تون وري ليڪچر ڏيڻ شروع ڪري ڏنو آهي. تہ هلين تہ پلي تہ هل." مون منهن ۾ هلڪو گهنڊ وجهي چيو.

"يار ڳالهہ ٻڌ مون کي دين جي ڪا گهڻي خبر ڪانهي ۽ نڪوئي آءٌ ڪو عالم دين آهيان. پر اسانجو لطيف سائين چئي ويو آهي تہ:

وچين ڇو وٺڪار هِت نہ ڳولين هوت کي،
لڪو ڪين لطيف چئي، ٻاروچو ٻئي پار
ٿي ستي، ٻڌ سندرو پرت پنهون سين پار
نا نئي نيڻ نهار، تہ تو ۾ ڏيرو دوست جو.

سو پيارا، جيڪا ڳالهہ جيڪا شيءِ تون اُتي جبلن ۾ وڃين ٿو ڳولڻ جي ڪوشش ڪرين، سا هت بہ توکان پري ڪانهي. رڳو ڏسڻ واري اُها نظر ڏارڻ کپي. تنهن ڪري ڇڏ ڪٽي ڪاوڙ کي. پاڻ ڪونہ ٿا هلون نورانيءَ تي. ۽ ها، اجا بہ ڏينهنڪ موٽي، سگهجي تہ ڪٽي تنهنجي ڳالهہ بہ رکان. پر هتي

تہ سچو هفتو خوار ٿيو. سو ٻيلي مون کي بخش ڪر. ڪيئن نيڪ آهي نہ."
مصطفيٰ مون کي پرچائيندي چيو. پر آءٌ ٻنهي پڪو ارادو ڪري ويٺو هيس ميلي تي وڃڻ جو. سو چيومانس: "ادل، تون بہ صحيح ٿو چوين تہ دوست جو ديرو دل ۾ ئي موجود آهي، پر بقول ڪنهن شاعر جي:

سچا سامي سچو سامين پنڌ،
هُو تہ هر هنڌ، پر هُنن جو ڏنو هنگلاج ۾.

ٻي ڳالهہ تہ پاڻ وٽ چوڻي آهي تہ 'ڪاڏي کان ڏٺو چڱو آهي'. سو پاڻ بہ هلي نئين علائقي جو روبرو مشاهدو ڪري اچون. ممڪن آهي تہ هي سير پنهنجو يادگار سير ٿي وڃي. تنهن کان پوءِ بس مفت جي پئي وڃي ۽ اتي لنگر پاڻي بہ مفت ۾ ملندو. هفتي جو ٽوئر آهي. تفريح ٿي ويندي ۽ پاڻ بہ نوان تازا ٿي اينداسين."

"ڪيئن بہ هجي، پر ٻيلي آءٌ ڪونہ ٿو هلان. مون کي ڇڏ ڪٽي، باقي تون وڃين تہ ڀلي وڃ." مصطفيٰ مون کي ٻنهي ڪُتو جواب ڏنو. پوءِ آءٌ نورانيءَ ڏانهن ويندڙ هڪ بس ۾ هڪ فوجي ڪيڪڙي گاڏيءَ واري قافلي ۾ شامل ٿي ويس. رات جو 3- وڳي ڌاري قافلو روانو ٿيو ۽ ڏينهن جو 12 ڪلاڪن جي سفر بعد 3- وڳي ڌاري بس جي آخري اسٽاپ 'خليفي محبت فقير' وٽ پهتو. اُتان کان نورانيءَ تائين 3- ڪلو ميٽرن جو فاصلو پيدل، ان تي يا فوجي ڪيڪڙا گاڏين تي طئي ڪرڻو هو.

***

شام لڙي چڪي هئي. سج اوڇن ۾ اُتاهن جبلن آڏو ٻيوس پئي لڳو. شفق جي ڳاڙهاڻ آسمان سان ڳالهيون ڪندڙ پهاڙن جي چوٽين سان ٽڪرائجي رومانيت پرور ماحول پيدا ڪري رهي هئي. هر طرف جبلن جون چوٽيون، مٿي نيرو آڪاش هيٺ گهاٽيءَ ۾ ڪجين ۽ آمرين جي جهڳٽن ۾ ميلي تي آيل زائرين جا ميڙا ڪا. جيڪڏهن ميلو نہ هجي ها تہ هيءَ پراسرار ۽ هانوَ ڏاريندڙ خاموشي ڪنهن راهہ ڀٽڪيل راهگير لاءِ تہ جيڪر وبال جان بنجي وڃي ها. پر زائرين ۾ مردن کان وڌيڪ عورتن ۽ ٻارن جي انگ جي چمڪندڙ. ڇهڪندڙ رنگين ڪپڙن ۾ ٻهڪندڙ چهرن

جي موجودگيءَ اهڙي خطرناڪ، خوفناڪ ۽ وحشت ناڪ ماحول کي بہ رومان پرور، پرسڪون ۽ ڏاڍو وڻندڙ بڻائي ڇڏيو هو. جابلو سلسلن جي وڏين ويڪرين وِٿين مان گهُلندڙ ٿڌڙي هوا بدن ۾ ڪتڪتايون ڪري رهي هئي. مرد، عورتون ۽ ٻارڙا رنگا رنگ ريشمي ۽ ڪاٽن جي ڪپڙن ۾ ٽهڪي ۽ ڇهڪي رهيا هئا.

ٻين زائرين سان گڏ آءٌ بہ 'رحيم شاهہ بخاري' جي درگاهہ ۽ پاسي ۾ 'مولا علي جا قدم' جي زيارت ڪرڻ لاءِ پهتو هوس. بخاريءَ جي درگاهہ هڪ چڱي خاصي اوچي ٽڪريءَ تي ٺهيل آهي، جنهن جي دامن ۾ حضرت علي رضہ جا قدم مبارڪ آهن. بخاريءَ جي درگاهہ تائين پهچڻ لاءِ مختلف سِمتن کان ماٺهوءَ واٽون آهن، جيڪي ڪافي ورن وڪڙن واريون ۽ پُر پيچ پيچرن وانگر آهن. وچ تي درگاهہ ٺهيل آهي ۽ چوڌاريءَ محدود ويڪر ۾ هڪڙي گيلري آهي. گيلريءَ ۾ بيهي جيڏانهن بہ ٽي نگاهہ ڪئي ويئي، تيڏانهن سنگلاخ پهاڙن جا، ڪي ويجها تہ ڪي ڏور، روح پرور نظارا ڏسڻ وارين اکين کي سڪون بخشي رهيا هئا. توڙي جو گهٽا ٽٽا جبل متي هاٺا هئا پر ڪيترن سالن کان مسلسل برساتن جي نہ وسڻ ڪري سڪي نوٽ ٿي ويل جبلن تي ٻي هريالي تہ ٺهيو پر جابلو ٿوهر پڻ سڪي رهيا هئا. رڪا ۽ اٽيا جبل هر قسم جي ساوڪ، وڻ ۽ ٽڪار ۽ سبزه زار کان وانجهيل. ائين پئي لڳو تہ جيڪڏهن هنن جبلن تي بہ هريالي هجي تہ جيڪر ڪوهہ مري ۽ مارگلہ پهاڙين جهڙا خوبصورت ۽ دلڪش نظر اچن ها.

گيلريءَ جي هڪ پاسي بازاري قوالن جي هڪ ٽولي چاليهہ پنجاهہ سال پراڻين قوالين تي هٿ پڪو ڪري رهي هئي، جنهن تي ڪنهن بہ توجهہ ڪونہ پئي ڏنو. البت، قوالن جي پاسي ۾ هڪ ڪدڙو فقير گوڏا اونڌا ڪريو منهن تي غير معمولي سنجيدگي طاري ڪريو ويٺو هو. معمولي سانورو پر پُر ڪشش رنگہ ڇهن سٽن ڏينهن جي وڌيل شيو سان. اکيون ڳاڙهيون اوجاڳيل. سندس ڏگها وار سليقي سان پنيان پونيءَ ۾ جڪڙيل. مٿو اگهاڙو. پرنٽ ڪاٽن جا زناني سلائيءَ وارا ڪپڙا پاتل. نوجوان، خوبرو ۽ وڻندڙ آرڪاٽن وارو. اوجاڳيل ۽ خماريل، نشيلن نيڻن سان ايئن پئي

محسوس ڪرايائين ڇڻ ڪيس ڪيترين راتين جو اوجاڳو هو. سندس انهيءَ روپ جو زائرين تي ڏاڍو گهڻو ڪو اثر پئي ٿيو. گهڻا زائرين هٿ ٻڌيو ويجهو ويجهو سندس اوندن گوڏن جي ويجهو پئي هٿ اونڌا پٽ تي رکيو، سجدي وانگر عقيدت مان نِوڙيو سندس اڳيان ڪنڌ جهڪايو ٿي ويٺا ۽ ڪڏڙي فقير سندن جهڪيل مٿي تي هٿ رکي ڪين ٻنهه جهيڻي آوزا ۾ دعائون ٿي ڏنيون:

"الله آپ ڪي مرادين پوري ڪري گا." آءٌ هن سموري ڪارروائي کي ٻنهه غور سان جانچي رهيو هوس. جيڏي مهل عقيدتمند جي مٿي تي هٿ رکي فقير دعا ٿي ڏني، اوڏي مهل عقيدتمند انتهائي عاجزي ۽ نئڙت مان سندس اهو هٿ جهلي چپن تي آڻي چمي ڏيئي، واري واري سان ٻنهي اکين تي رکي، پوءِ ڪيسي مان پنجن يا ڏهن روپين جو نوٽ ڪڍي ڪيس هٿ ۾ ٿي ڏمايو. پر فقير انهيءَ نوٽ کي ٻنهه ڪنهن ردي ڪاغذ جي ٽڪر وانگر ڪٽي ٿي پاسي ۾ رکيل پلاسٽڪ جي ڄاريءَ واري سُونديءَ ۾ اڇلايو ڇڻڪ ڪيس انهيءَ ڪاغذ جي ٽڪر جي ڪابه ضرورت ڪانه هئي.

مون ڪيس هڪ ئي نظر ۾ سڃاڻي ورتو هو. مون کي ياد آيو ته هُو جڏهن پهريون پيرو نواب شاهه ۾ آيو هو تڏهين خفتين جا مٿس ميڙ لڳي ويا هئا. اخبار ۾ فيچر ڏيڻ خاطر آءٌ به هڪ ڏينهن جڏهن ٻين فقيرن سان ملندي ملندي هن تائين پهتو هوس، تڏهن مون ساڻس ڪچهري ڪئي هئي ۽ انٽرويو ڪيو هو. جڏهن هُن جي مون تي نظر پيئي تڏهن پهرين ته هُن اڻ ڄاڻ بنجڻ جي ڪوشش ڪئي. پر جڏهن ڏٺائين ته هي همراه لاڳيتو ڪيس گهوري رهيو آهي تڏهن سندس دل ۾ ڏڙڪو ٿيو. هڪ ئي پل ۾ سندس ذهن ۾ ٻن انومانن ڪنڌ ڪنيو. هڪ ته شايد هي نوجوان منجهس دلچسپي پيو وٺي، جنهن جو آخرڪار نتيجو جنسي خواهش جو پورائو ڪرڻ هو. يا پيو ته شايد هن نوجوان منهنجي هِن ڪرميت کي سمجهي ورتو آهي ۽ مرڳو منهنجي هن عقيدتمنديءَ واري ڍونگ جو پاندو نه ڦاڙي وجهي. پهريون انومان ته خير، هُن لاءِ ڪو نئون ڪونه هو. گهڻائي هم جنس پرستيءَ جا شوقين ۽ خفتي سندس سهڻي، سڊول ۽ ڪسرتي جسم جي لذت جو

چسڪو چکندا رهندا آهن. تنهن ڪري اُن ڳالهہ جو ڪيس گهڻو ڪو اونو يا ڏپ ڪونہ هو. البت هئي امڪان ڪيس مُنجهائي وڌو هو. سوچيائين: 'خبر ناهي هي ڪير آهي. هٿ ۾ ڊائري ۽ ڪلهي ۾ ڪئميرا مان سندس اخباري رپورٽر هجڻ جا امڪان چٽا پيا ڏسجن. ۽ ها، لڳي بہ جهڙو ڪر سچاتل پيو. ڪٿي مليا آهيون! ها، شايد نواب شاهہ ۾. ها پيو. پڪ ئي پڪ. مون کان انٽرويو ٽي ورتائين. ها، اهو ساڳيو. پر هتي ڪيئن؟ خبر ناهي ڪهڙو ارادو اٿس. بندوبست ڪرڻو پوندو. ائين نہ ٿئي جو مرڻو منهنجي درويشيءَ جا پول پڌرا ڪري وجهي.'

سج لهڻ وارو هو. قوالن پنهنجي قوالي بند ڪئي. زائرين جو انگ گهٽجڻ لڳو. باقي ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ ماڻهو درگاهہ ۾ موجود هو. ٻيا سڀ ماڻهو زيارت ڪري، فقير کان دعا وٺڻ ۽ گيلريءَ ۾ ويهي آس پاس جا دلڪش پهاڙي منظر ڏسڻ کانپوءِ مختلف واٽن تان هيٺ لهي رهيا هئا. جڏهن آخري زيارت ڪرڻ وارو ماڻهو بہ هيٺ لهڻ لڳو تڏهن ڪدڙي فقير مون کي ڪنڌ جي اشاري سان پاڻ ڏانهن سڏيو. ويهڻ جو اشارو ڪيائين.

"ڪيا چاهتي هو؟" ڪدڙي فقير ساڳي سنجيدگيءَ مان پڇيو.

"تون ڇا ڏيئي سگهندين؟" اکيون اکين ۾ اٽڪائي ورائي پڇيومانس.

"جسم کپيئي يا هي ڪاڳر؟" هُن سُونديءَ ۾ پيل نوٽن ڏانهن اِشارو ڪندي پڇيو.

"موٽ ۾ توکي ڇا کپي؟" مون بہ ساڳي بي نيازي واري انداز ۾ پڇيو.

"تنهنجو خاموشيءَ سان هتان هليو وڃڻ. جيئن آيو آهين تيئن. جهڙوڪر تون مونکي ڏٺو ئي ڪونهي.

"ايئن ٿي ٿيندو پر...!"

"پر ڇا؟"

"هڪڙو واعدو ڪر."

"ڪهڙو؟"

"پنهنجو جسم ڪنهن کي بہ نہ آڇيندين!"

"ايئن ٿي ئي ڪونہ سگهندو."

"ڇو؟!"

"انهيءَ "ڇو" جا زهريلا نانگ ۾ پتون مون کي نہ بچائي."

"پر بہ خبر تہ پوي نہ!؟" پڇيومانس.

"انهيءَ "ڇو" جي تتل ڳاڙهين سيخن سان منهنجو سمورو جسم، منهنجو اندر ۽ منهنجو روح داغيل آهي. تنهن ڪري "ڇو" جا وڏيڪ ڏنيپ نہ ڏي اهو مون تي احسان ڪر."

"پر جي انهيءَ "ڇو" جي آءٌ پڇر نہ ڇڏيان ۽ ضد ڪريان تہ؟"

"تہ پوءِ ٻڌ، ڇو تہ اسان جي زندگي اسان جي وس ڪانہ هوندي آهي. ڇو تہ سڀ کان اڳ اسان جا ڳرُوئي اسانجي جسم جو سودو ڪندا آهن. ڇو تہ هر ٻئي ٽئي ڏينهن پوليس منٿليءَ طور اسان جو جسم استعمال ڪندي آهي. ڇو تہ پاڙي جا بشني ۽ داداگير پڻ "پتي طور" هر هفتي اسانجو جسم استعمال ڪندا آهن. ڇو تہ ميلن جا ٺيڪيدار سرڪس وارا، موت جي کوهہ وارا ۽ جتي جتي اسان نچڻ چاهيون، اتي جا سرڪرده اسانجي جسم جي استعمال عيوض اجازت ڏيندا آهن. ۽ .... ۽..... ڇو تہ..... ڇو تہ ڪي ڪي درگاهن جا رکوالا پڻ اسانجي مجبوريءَ جو فائدو وٺي اسانجو جسم استعمال ڪندا آهن.، اُن صورت ۾ مون کان اهو واعدو ڪٿي پورو ٿي سگهندو؟! تنهن ڪري پيارا! تون اهڙي تقاضا نہ ڪر. تون ٻڌائي توکي ڇا کپي؟ منهنجو جسم يا ...." هُن وري بہ سونديءَ ۾ پيل نوٽن ڏانهن آڱر سان اشارو ڪيو.

"اڇا!!!" آءٌ فقط ايترو چئي سگهيس. اتان اٿي هيٺ لهڻ لڳس ۽ حيرت مان منهنجو وات ڦاٽل هو.

***

"اوئي خان چاچا، امر کو آدها ڪلو چٽائي ڪا ضرورت هي." هڪ نوجوان، جنهن کي ڪاٽن جو سفيد وڳو پاتل هو، تنهن تڏن ۾ تونٽرين جي پڙيءَ تي وينل نونٽ جيڏي ڊگهي ڳاڙهي ڏاڙهيءَ واري پٺاڻ، جنهن آسڻ تي وينٺي ظهر جي نماز پڙهي ادا ڪئي، جيئن ئي سلام ڦيراياڻين تہ نوجوان کانئس اڌ ڪلو تڏو گهريو. اوڏيءَ مهل آءٌ پاسي ۾ هڪ مُنڊين ۾ قيمتي

پٺرن جي پڙيءَ وٽ ويهي پٺرن جي باري ۾ خوبصورت پٺاڻ ڇوڪري ڪان انهن جا نالا ۽ اگهه پڇي رهيو هوس. "اڌ ڪلو تڏو" جو ٻڌي منهنجا ڪن ڪڙا ٿيا. پلا تڏو به ڪو اڌڪلو وڪامندو آهي ڇا؟ مون کي تجسس ٿيو حيرت ٿي ۽ اشتياق پڻ آءُ هرويرو به ڪن ۾ توجهه اوڏانهن ڪري ويهي رهيس. بظاهر ڇوڪر کان پڇيم ته "هن پٿر جو نالو ڇا آهي ۽ قيمت گهڻي آهي؟" ڇوڪري ڪاروباري انداز ۾ چيو "يہ عقيق هي، اصل والا . ايڪدم اصلي سرخ عقيق. يہ دو نمبر مال نائين هي. پچاس روپي ڪا هي."

تڏن واري پٺاڻ هيڏانهن هوڏانهن لئوٽا ڦيري چيو "ملي گا ملي گا."

"ديڪهو خان لالا، ايڪ دم ايڪ نمبر مال چاهئي. ڪوئي چالاڪي نهين چلي گي."

"ملي گا، ملي گا. فڪر ڪيون ڪرتا هي، پهلي مال ديڪهو پهر بات ڪرو. ايسا مال ساري دنيا مين نهي ملي گا." ايئن چئي پٺاڻ واسڪوٽيءَ جي اندرئين کيسي مان چرس جي ٻه انچ ڊگهي راڊ ڪڍي گراهڪ کي هٿ ۾ ڏني. ڪاٺن پاتل ڳورڙي پورڙي خوبرو نوجوان، جنهن کي سوني چين ڳچيءَ ۾ پاتل هئي، چرس جو ٽڪر هٿ ۾ جهلي، کيس زور ڏيئي جانچيو. وري نڪ کي ويجهو آڻي اُن جي بوءِ سونگهي ڪوالٽيءَ جي پڪ ڪرڻ لڳو. اٿلائي پٿلائي، رنگ، بُوءِ ۽ نرمي سختي جانچڻ ڪان پوءِ پٺاڻ کي چيائين: "ديکهو لالا، ام ڪو آدها ڪلو چاهيئي، پانچ دس روپئي ڪا نائين. اگر مال مين هيرا پهيري هوئينگا تہ پوءِ معاملہ گڙ بڙ هوجائيگا."

"نائين، يہ بات نائين هي. ام سودا پڪا ڪرتا هي. ديکهو يہ سگريٽ پي ڪر ديکهو. پسند آتا هي تو مال ليو. نائين آتا هي، نائين ليو. اس سگريٽ والا مال مين اور تم ڪو ديني والا مال مين ڪوئي فرق نڪلا تو همارا ذميواري هي. بس اس سي زياده ڪوئي ضمانت نائين. ويسي ام ني ابهي ابهي نماز پڙها هي. هماري زبان پر يقين ڪرو. اي ون مال هي."

نوجوان سگريٽ دکايو ۽ هڪ ٻئي مٿان لاڳيتا ٽي چار ڊگها ڪش هڻي دونهن جا هيڪاندا ڪڪر مٿي اڏائڻ لڳو. چرس جي مخصوص تيز بُوءِ منهنجي نڪ تائين به پهچي چڪي هئي. انهن جو سودو پڪو ٿيو ۽ آءُ

خوبصورت پناڻ ڇوڪري سان سرخ عقيق پٿر جي اڳهه تي ريڙهه ريڙهه ڪندي پٿر خريد ڪرڻ کان سواءِ ئي اٿي هليو ويس.

***

"ڏس منڙويا رڪونه آن."

"ها، يار هان تڏهين تہ توسان آيو آن."

"پوءِ منهنجي ڳالهه من نہ. هاڻ وڌيڪ تنگ نہ ڪر."

"معنيٰ تہ تون هاڻ مان کان تنگ تي پيو آن."

"نہ اِها ڳالهه ناهي منڙا. ڳالهه هيءَ آ تہ ڏس نہ ڪيڏو نہ تڙپايو اٿئي، ڪيترو نہ ترسايو اٿئي. هاڻ ڪٽي ها بہ ڪر. وڌيڪ انتظار نہ ڪرائي ني."

"توسان ڳڏ تہ هان. ڪاڏي ڀڳو تہ نٿو وڃان. تڪڙ ڇا جي آ يلا."

"ڏس نہ جانيئڙا، ڇيئہ تہ ميلي تي هلنداسي. اُن لاءِ ڪپڙن جو جوڙو بوٽ ۽ واچ ڪپي. انهن جو بندوبست ڪيو مانءِ، خرچيءَ لاءِ ڇيئہ 500 روپيہ خرچي ڏني مانءِ. ميلي جو سارو خرچ مان جي ذمي آ. تنهنجي هر ڳالهہ پوري ڪئي اٿم. ۽ تو چيو هو تہ ميلي تي هلنداسي تہ اتي تنهنجي ڳالهہ پوري ڪندم. هاڻ تہ قرب ڪرنہ. هاڻ تہ مان کان صبر بہ ڪونہ پيو ٿئي. بيلي هاڻ الله ڪي من. نوراني جو واسطو ٿئي. قرب ڪر."

آءٌ پاڻيءَ جو ڪرو هٿ ۾ کڻيو جبلن وچان واٽ وٺيو رفع حاجت لاءِ جهنگ مُنهن ڪريو پئي ويس تہ جيئن ماڻهن جي موجودگيءَ کان پري ڪٿي خلاصو ويهي حاجت پوري ڪريان. گهڻو پرپرو وڃڻ ڪانپوءِ ڇڻ پڻ ڪن تي پيم. ڪن ڪڙا ڪيم. آهستي آهستي وڃي ايندڙ آواز جي ويجهو پهتس. هڪ وڏي پٿرُ جي اوٽ ۾ قدرتي طرح ٺهيل ڪوپ ۾ ٻہ همراه پنيرا ويٺل ڏٺم. هڪ 25_30 سالن جو ڇڳو خاصو جوان مڙس جنهن جي ڳوري رنگ تي جلال ڪٽ شهپر ڏاڍا ڇچيا پئي ۽ سندس ٻاڪرن ۾ هڪ لسڙاٽ 17_18 سالن جو بنهہ ٺاهوڪڙو معشوقڙو هو جنهن جي ڳٽن ۾ ڇپن ڪي ور ور ڏيئي هُو چمي رهيو هو.

"تو سان ڳڏ تہ هانَ. اجا پيو ڇا کپئي؟" ڇوڪري ناز ۽ نخري مان چيو.

”گڏ تہ برابر آهين، پر....“ جوان مڙس ڇوڪري کي ڀاڪرن ۾ اچا بہ وڌيڪ ڀيڙو ڏنو.

”پر ڇا....؟“ ڇوڪر جاڻي ٻجهي بہ لنوائي رهيو هو.

”پر....“ جوان مڙس ڇوڪري جي اڳٽ ۾ هٿ وجهندي چيو ”او هيئن....“

”نہ. ائين نہ ڪر.“ ڇوڪري پنهنجي اڳٽ هن کان ڇڏائي پنهنجي هٿ ۾ قابو جهلي انڪار ڪيو.

”ڏس، منهنڙو يار ڪونہ آن؟ انڪار نہ ڪر.“ جوان مڙس جي رت جي گردش ۾ جوش اچڻ لڳو. سندس جسم باهہ جا اُلا اوڳاڇڻ لڳو. مٿس جنسي جنون طاري ٿيڻ لڳو.

”تنهنجو يار آهيان. پر ائين نہ ڪر. مان سڄو سارو تنهنجو آن. چميون ڏي، ڇڪ وجهہ، پيار ڪر. باقي اهو بڇڙو ڪم نہ ڪر.“ ڇوڪري برجستو ئي کيس چيو.

”ائين مزو ڪونہ پيو اچي نہ.“ جوان مڙس تي حَوَس قابو پائي ورتو هو.

”ڏس، مان جي ڳالهہ ٻڌ.“ ڇوڪري جوان مڙس جي ڀاڪرن مان پاڻ ڇڏائيندي آجو ٿي چيو.“ توکي رڳو اڄ جو مزو کپي يا سنگت هلائڻي اٿئي؟“

”اهڙيون ڳالهيون نہ ڪر. مان کي سنگت هلائڻي آهي، تڏهن تہ ٻارهن مهينن کان تنهنجي هر ڳالهہ پوري ڪندو پيو اچان. ۽ رڳو توسان ئي ياري رکي اٿم نہ تہ هونئن تہ بازار پري پئي آهي. پنجن ڏهن روپين تي ڇورا پيا وڪامن. پر توسان اُها بازاري سنگت ٿوروئي آ. توسان تہ سچي پچي سنگت آ. پر سچي پچي سنگت ۾ بہ هڪ ٻئي جي مرضي رکبي آ. آءٌ تنهنجي هر ڪا مرضي رکان پيو. اڄ تون بہ ڪٿي منهنجي مرضيءَ رک.“ ”پر اِها سنگت تہ ڪانہ ٿي نہ. ڪوبہ سچو دوست پنهنجي دوست جي اهڙي بي عزتي تہ ڪونہ ڪندو آ نہ.“

”اِها بي عزتي ڪانهي. اهو قرب آهي. هڪ ٻئي جي مرضي رکڻ آهي. توسان زبردستي تہ ڪونہ ٿو ڪيان نہ.“

دل جي دريءَ

”جي زبردستي نٿو ڪرڻ چاهين تہ پوءِ منهنجي اِها مرضي ڪانهي. باقي توکي هرويرو مان جو ڪارو مُنهن ڪرڻو آ، تہ پوءِ منهنجي الله واهي تئي. اج کان پوءِ پاڻ جي سنگت ختم. مون سمجهيو هو تہ تون ڪو مڙس ماڻهو آن. پر تون تہ چورن جو يار آن ۽ مان .. مان چتو چورو ناهيان.“ چوڪرو ٽپ ڏيئي اٿي ڪڙو ٿيو تہ مون تي نظر پئجي ويس ۽ آءٌ زور سان کنگهڪار ڪري اڳتي وڌي ويس.

12 ـ جنوري 2003

◉

مٽرساٺوانگ

”اچيئي تي ڪاني! جهلجانءِ ڏبَ. متان نہ چوين تہ ٻڌايئي ڪونہ! اسان فقراءِ سان ڪڙو ٻولينديون تہ سکيو تون پہ ڪونہ هلي سگهنديون. درويشن کان دعائون وٺبيون آهن ميان! الله لوڪن سان وير ڪونہ وجهبا آهن. هاڻي اڳٺ چڪي ٻڌجانءِ!“

چاڙڪيءَ جيڏيون مُڇون، چاپهين ڏاڙهي، جن کي تازو خضاب لڳل. ويڪرو مُنهن. وڏيون رعبدار اکيون، جن جا پيري جي ڪري پپوٽا لڙڪيل. ڊگهو قد، جيڪو هاڻي لٺ جي ٽيڪ باوجود چيلهہ وٽان ٿورو جهڪيل. ڪو سهارو وٺي بيهي تہ ونجهہ مٽرس، نہ تہ لٺ جي آڌار تي جهڪيل هلي. وڏو اصل واري جو ململ جو اڇو پٽڪو وڏي ڏهہ پوتي، جهجهن سَرَن واري سُٿڻ، وڏي چورس گهيري ۽ وڏن چاڪن واري ڪاري قميص. پير اڪثر اگهاڙا. سگريٽ مُٺ تي. نسوار بہ ڪري. چانهہ جو موالي. ڏندَ نہ هئڻ ڪري پان سو پاري سندس شوق کان خارج ٿي چڪا هئا. هي هو عالي ماڇي. ستر ورهن جو پير مرد. پاڻ ٻڌايو هئائين:

عالي ماڇي، ٻالڪپڻ ۾ يتيم ٿي ويو هو. چاچهينس جي ٽڪرن تي پليو هو. سندس چاچي ساٽس پهرئين ڏينهن کان نہ نهي تہ پچاڙيءَ تائين نہ نهي. ٺُڪَ ٻُجو، مارَ موچوڙو سُڪل ٽڪر کٽي لسي ۾ اوير سوير ڪا ئي مٽرس ٿي پيو. شروع کان وٺي چاچهينس. ڊورن سان روانيس. پوءِ جيئن جيئن وڏندو ويو تيئن تيئن ڪم بہ وڌندا ويا. ٻهراڙيءَ ۾ رهندي هارپو ڪندي جيڪي ڪم ڪرڻا ٿا پون سي سڀ هُن ڪيا. مُڇين جي ساوڪ مٿئين

چپ مٿان ۽ نڪ هيٺان هلڪي ڪارائڻ ظاهر ڪئي ته همراهه ڦٽڻ ڦاٽڻ لڳو. ائين جيئن املتاس جو وڻ بهار جي موسم ۾ هنڌ هنڌ تان هيڊن گلن جا ڇُڳ جهليندو آهي، جيڪي ڪچڙن ۽ ڇهچ ساون، ننڍڙن پنن جي موجودگيءَ ۾ ڏاڍا پيلا لڳندا آهن. هڪڙو به خفتي مٿس عاشق به ٿيا، پر پوءِ هُو پاڻ چوڪرن جو شوقين ٿي پيو. جيڪو ناهوڪڙو چوڪرو ڏسي تنهن جي پويان جهڙو چيلو! مارون ڪاڏائين، جنيون جهليائين، پوليس پڌس. پر چري ڪيئن! چي: چري ويران وير وڏا! گهر جو ڪم ڪار لاهي واندو ٿي، ڪڏهن ڪانيون ڪري شهر ۾ وڪڻي. ڪڏهن ماڪي لاهي وڪڻي. ڪڏهن ڪونئر لاهي وڪڻي. ڪڏهن مڇي ماري وڪڻي. ڪا مزوري لڳيس ته ڪري. پر جيڪي چار ڏوڪڙ هٿ اچنس سي ڇورن جي پويان چٽ ٿيو وڃن. پوءِ جڏهن انهن ايرن سيرن آمدنيءَ جي ذريعن مان ڇورن جون فرمائشون پوريون ڪونه ٿي پيئي سگهيون، تڏهن هُو هلڪيون هلڪيون چوريون ڪرڻ لڳو. ڪنهن جي ڪري مان سارين جي پري ڪٽڻ. ڪنهن جي گاهه جي پري چوري ڪري وڪڻڻ. ڪنهن جو ٻنيءَ مان بصر ڪڍڻ. ڪنهن جي باغ مان انب يا زيتون پٽڻ. ڪڏهن ڪو ننڍڙو چيلو ٽِڳائي وڃڻ. ڪنهن جي ٻڪري وڪڻي ڇڏڻ. بهرحال. جيڪڏهن ڪو چوي ته منهنجي فلاڻي شيءِ چوري ٿي ويئي آهي ته اتي موجود سڀ ماڻهو يڪ آواز چوندا: "اِهي عالي ماڇيءَ جا ڪم". پوءِ ڀلي هُو اُنهيءَ چوريءَ ۾ نه به هجي، پر سندس مشهوري ايتري ٿي ويئي هئي جو ڪنهن به ماڻهوءَ جو ڪنهن ٻئي پاسي ڌيان ئي ڪونه ٿي ويو.

پوءِ عالي ماڇي تر جو سنو ملهه، تر جو پلوڙ شڪاري ٿي پيو. سوئرن جي شڪار تي هٿ ۾ ڏڦو کڻي سڌو سوئر جي سامهون هليو ويندو هو. آڙيڪاپ چوڪرن جو شوقين، ناليوارو پهلوان ۽ مڙس ماڻهو ٿي. پوليس جون مارون جهليندڙ چور مشهور ٿي ويو. چاڇهينس منجهانئس هٿ ڪيڍي ڇڏيا. روز روز مٿس پوليس بيٺي هوندي هئي ۽ عاليءَ جي ٻُوهي ۾ سندس پٽ پيا گهلبا هئا. تنهن ڪري هُن مرڳو عاليءَ کان لادعويٰ جو ڪاڳر لکي پوليس جي حوالي ڪيو. پوءِ وڃي سندس جند ڇٽي. عاليءَ جو ساڳيو ڳن

ڪهاڙيءَ ۾" ٻُل چڙهي سو ٻُل جو پُٽ. ڪيس ٻُل لڳو ناهي همراه ڪم لاٿو ناهي. جڻ اِها سنڌس ڪِرتِ تي چڪي هئي. جهلجي، ٻڌجي، ڪُٽجي، پُورجي، پر وري جي. ٻاهر اچي تہ اڳي ڪان اڳرو هاڻي ٽاٽي وارا بہ گهڻو سجاڳي ويا هئس. انهن جي ڏهہ آني، ڇهہ آني پرڻ ڪانپوءِ ڪيس ڪجهہ ويسنڌ ملي مار موچڙي ۽ ٻڌجڻ پُورجڻ ڪان.

چاچهينس جي 2 چوڪڙيون ڪٽت ڪنيل زمين،جيڪا هو ويهن سالن ڪان آباد ڪندا پئي آيا. ڪنهن پنجاب جي چوڌريءَ چار پنج قسطون نہ پيارڻ کي بنياد بنائي، زمين رد ڪرائي، مَنجهہَ گُجهہ ۾ پنهنجي نالي ڪٽت ڪرائي چڙهي ۽ اچي لٺ ڪٽي ويهي رهيو تہ زمين خالي ڪريو. چاچهينس غلام ماڇيءَ ۽ سنڌس پٽن، ڀين مٽن مائٽن، پاڙي وارن، ترجي سريالن، گهڻي ئي زور بار لاٿا. بيراج مختيار ڪار، روينيو آفيسر ۽ ايڊيشنل ڪمشنر تائين درخواستون، تارون، لکپڙهہ پر ڀيو مڙيئي ٿيو خير. عالي ماڇي سموري ڄاڻ رکندي بہ اڻڄاڻ ٿيو پيو هلندو هو. پوءِ نيٺ جڏهن پنجابي چوڌري غلام کي سوڙهي هٿين پيو ۽ غلام بہ قبضو خالي ڪرڻ ڪان سواءِ ٻي ڪا واهہ نہ ڏٺي. تڏهن هڪ ڏينهن، ڏينهن ڏٺي، وچ شهر ۾ سوين ماڻهن جي اڳيان خبر ناهي ڪير پنجابي چوڌريءَ کي ڪهاڙين جا مسلسل وار ڪري قتل ڪري ائين گم ٿي ويو جو ڪنهن کي خبر ئي ڪانہ پئي، تہ ڪير هو ڪٿان آيو هو ۽ ڪيڏانهن هليو ويو. همراه کي ٻُٽ ٻڌل هو. تنهن ڪري ڏسندڙن بہ ڪيس سڃاتو ڪونہ. ڪنهن هڪ اڌ جي واتان رڳو اِها ٻڙڪ نڪتي تہ "پانيان ٿو تہ ڪر عالي ماڇي هجي پر پڪ ڪانهي." اِها ڳالهہ ڪندڙ ماڻهو بہ ٽاڻي تي هلي شاهد ٿيڻ لاءِ ڪنهن بہ صورت ۾ تيار ڪونہ هو. پر وڏي ڳالهہ تہ عالي ماڇي هفتي ڪن ڪان ٽاڻي جي لاڪپ ۾ پوريل هو ۽ اهڙي داخلا ٽاڻي جي رڪارڊ ۾ موجود هئي. چوڌرين شڪ ۾ غلام ۽ سنڌس پٽ لڪايا پر انهن جي بہ اوڏيءَ مهل ترجي سريال جي اوطاق تي فيصلي ۾ موجودگيءَ جي شاهدي خود سريال ڏني ۽ پنجاه سٺ ٻيا ماڻهو بہ شاهد هئا. خير چوڌري مري ويو ۽ سنڌس مائٽ زمين تان هٿ کڻي پٺجي ويا. جڏهن ماٺ مانوڙو ٿيو. تڏهين ٽاڻي جي صوبيدار غلام ماڇيءَ کي

گهرايو ۽ پڇيائينس ته ڪيئن هاڻي پنجابيءَ جي ڌڃي مان آجو ٿيئن ڪ نـا غلام چيس ته هاڻي آجو آهيان. تڏهن صوبيدار عالي ماڇيءَ کي لاڪپ مان گهرايو ۽ چاچهينس غلام کي چيائين ته چوڌريءَ مان هن تنهنجي جند ڇڏائي آهي. ۽ هاڻي هن جي جند تون ڇڏائي. تڏهن غلام جو وات ڦاٽي ويو. صوبيدار جي پيرن تي ڪري پيو. عاليءَ کي ڀاڪر پائي چميون ڏنائينس. پڇيائينس ته عاليءَ جي جند گهٽي ۾ ڇتندي. صوبيدار چيس گهٽو ڏيئي سگهندين؟ چيائين مون وٽ جوڙي ڍڳن جي ۽ هڪڙي مينهن کير پيڻ لاءِ آهي ۽ بس. چڱو نيڪ آهي، مينهن رک ٻچن جي کير پيئڻ لاءِ ۽ ڍڳن جي جوڙي ڪاهي منهنجي ڳوٺ پهچائي اچ. ڪيئن نيڪ آهي نـا! غلام وري صوبيدار جي پيرن تي ڪري پيو ۽ عاليءَ کي ڀاڪر وجهي وري چميون ڏنائينس. پوءِ عالي صوبيدار جي چوڻ تي اهو ترڇڏي سنڌوءَ جي ڪڇي ۾ لهي ويو. موڪلائڻ مهل صوبيدار عاليءَ کان ڏاڙهي تي هٿ رکائي واعدو ورتو هو ته آئينده ڪڏهن به چوريبازي نه ڪندين ۽ ڪنهن مسڪين غريب جي چوري نه ڪندي ۽ عاليءَ ساڻس مڙساڻو واعدو ڪيو هو ته نه ڪنهن چوري سان ياري رکندس ۽ ڪنهن ويا جي سيٺ يا هارين سان ظلم ڪندڙ ڪنهن زميندار ۽ وڏيري ڪانسواءِ ٻئي ڪنهن به شريف ماڻهوءَ جي چوري نه ڪندس. عالي ماڇي ٽاٽي تان ڇُٽي ٻاهر آيو. آڌيءَ رات جو چاچهينس غلام جي گهر ٻاهران اچي سڏ ڪيائين. غلام ۽ سندس پٽ اٿيا. ٻاهر عاليءَ ٻيٺل ڏٺائون. ڀاڪر پائي گهر وٺي آياس. پهريون پيرو سندس چاچيءَ ساڻس کلي ڳالهايو ۽ پليڪار ڏيئي ويهاريائينس. پوءِ هُو ڪلاڪ کن ويهي ڪچهري ڪري وٽانئن موڪلائي روانو ٿي ويو. موڪلائڻ مهل چيائين ته آءٌ آنجي خبر پيو وٺندس. ڏکئي ٽيم تي پاڻيهي پهچي ويندس. مڙس ماڻهو ٿيو وڃنا هججاؤ. ڪڏهن به دلگير نه ٿجو.

هڪڙيءَ رات سندس ڏاهي ٻڌل هئي. ٻيلي ۾ جتي رهيل هو اُتان کان چار ميل پري، هڪڙي قتل واهه جي پڌي تي. وڏي سريل جي وڻ هيٺان. گهاٽي ٻيليءَ مان ماڻهوءَ وات وٺي هوُ تکو تکو وڃي رهيو هو. تڏهن اجا روالور يا ماٺوذر ايترا عام ڪونه هئا. چور گهٽو ڪري گهوڙاڻن تي يا وڏ ۾ وڏ

ڪهاڙيءَ سان ڪم هلائيندا هئا. هن وٽ بہ هڪ پلوڙ ڪهاڙي هئي.
آسمان تي يارهين تاريخ جو چنڊ چمڪي رهيو هو. بہ ميل پنڌ ڪرڻ کان پوءِ ڪيس هڪڙو وڏو اٽڪل ڪري سؤ فوٽ ويڪرو واهہ اُڪرڻو هو. ڪيس اُن تڙ جي بہ چڱيءَ طرح خبر هئي جتي ماڻهن پنهي ڪنارن تي بيٺل وڻن جي ٽڙن ۾ تلهي لوهي تار ٻڌي ڇڏي هئي، جنهن کي جهلي ماڻهو ان واهہ مان اڪرندا هئا. جنهن ماڻهوءَ واٽ تان هو آيو هو تنهن ڪيس سڌ پنڌ ڪن پري اُن تار کان اولهہ طرف ڇڏيو هو.تنهن ڪري هُو اهڙو ڪنارو ڪنارو ڏيئي اوڀر طرف هلڻ لڳو تہ جيئن اُن واهہ مٿان ٻڌل تار وٽ پهچي ۽ اتان واهہ اُڪري. هُو سنڀاليندو قدم کڻندو هلندو پئي ويو. سانوڻ جا ڏينهن هئا. واهہ پاڻيءَ مان ڪنن تائين تار هو. يارهين جي چنڊ جي سهائيءَ ۾ رات جي سناٽي ۾ جهنگلي جيوت جي مختلف چرڙاٽن کان سواءِ ٻيو ڪنهن بہ قسم جو آواز ڪونہ پئي آيو.

جيڏي مهل عالي اُن تڙ کي ويجهو پهتو جتي تار ٻڌل هئي، تہ ڪيس پاڻيءَ ۾ مان ڪجهہ آواز ٻڌڻ ۾ آيو. ائين پئي لڳو ڄڻ ڪو ماڻهو پاڻي مان اورئين پر تار کي جهليو اچي رهيو هو. هُو احتياط ڪري ٿاري جو ٻوٽو منهن ۾ ڏيئي، ٻيهي جانچڻ لڳو تہ آخر معاملو ڇا آهي. هن ڏٺو تہ ڪو ماڻهو آهي، جنهن کي ڪپڙن جي هڙ مٿي تي ٻڌل آهي. ۽ جيڪو تار کي جهليو ڪناري ڏانهن اچي رهيو هو. اهو ماڻهو جڏهن ڪناري جي ويجهو پهتو ۽ جڏهن پنهنجا پير ڌرتي تي کوڙي بيٺو تہ هُن جو چيلهہ کان مٿيون ڌڙ پاڻيءَ مان ٻاهر نڪري آيو. عاليءَ چنڊ جي روشنيءَ ۾ چٽيءَ طرح ڏٺو تہ پاڻيءَ ۾ موجود ماڻهو مرد نہ پر هڪڙي عورت هئي. هوءَ ٻنهہ قداور ۽ زوراٽي زال پئي لڳي. سندس سچيءَ چينيءَ جهڙو سفيد بدن چنڊ جي چانڊوڪيءَ ۾ پاڻيءَ جي اولڙي ۾ چمڪي رهيو هو. سندس اُڀريل ڇاتيون اگهاڙي بدن تي ڪيئن تي لڳيون.... آهہ ...... سبحال الله.هوءَ سچي پاڻيءَ مان ٻاهر نڪري آئي. ڇهن فوٽن کان بہ نڪرندڙ قد، ڳٺيل بدن، الا! ڇا تہ قادر جي قدرت هئي! هُن پير ڌوئي، مٿي تي ٻڌل ڪپڙن جي هڙ کولي ڪپڙا پاتا. مرداني وڏي سٿڻ، مرداني قميص ۽ سندس چيلهہ تائين ڊگهي چوٽيءَ کي ويڙهي

سوڙهو ڪري مٿي تي رکي مٿان مردانو پٽڪو ٻڌي مردانو جُتو پائي، هيڏانهن هوڏانهن نهاري هٿي وچڻ لاءِ هُن اچا به قدم مس کنيا، تيستائين عالي کهاڙي کٽي اڳيان ڦري آيس:

"خبردار! متان ويو آهين! خبرون ٻڌائي، ڪير آهين؟"

"شڪاري آهيان. شڪار تي پيو وڃان." تون ٻڌائي، تون ڪير؟" عورت پڇيو.

"آءٌ به شڪاري آهيان ۽ شڪار لاءِ ئي نڪتو آهيان."

"ته پوءِ تون پنهنجو گس وٺ ۽ آءٌ پنهنجو گس وٺان." عورت چيو.

"مون کي خبر آهي ته تون شڪاري ناهين پر شڪارڻ آهين. تنهنڪري ائين توکي وڃڻ توروئي ڏيو."

"تنهنجي مرضي ڇا آهي؟"

"منهنجي مرضي! چٽي ڳالهه پيئي آهي. آڌي رات آهي. جهنگ آهي. اڪيلائي آهي. تون عورت آهين آءٌ مرد آهيان. مون تنهنجي اگهاڙ به ڏسي ورتي آهي. باقي، منهنجي مرضي آهي ته باقي جيڪي ڪجهه رهيو ٿو سو به تي وچڻ گهرجي. تنهنجو ڇا خيال آهي...."

"تون مرد آهين؟ هونهن! نه، تون مرد ناهين. جي تون مرد هجين ها ته ائين لڪي لڪي ڪنهن عورت جي اگهاڙ ڪو نه ڏسين ها. مون کي شڪ آهي ته تون مرد ناهين..."

"خبردار. هڪڙو اکر به اڳتي نه ڳالهاءِ. نه ته....."

"نه ته ڇا... جي مرد آهين ته کهاڙي اُڇل پري، پوءِ اچ ته خبر پوي ته مرد به آهين يا نه!"

"ايترو پانور آهي توکي پاڻ تي!"

"آزمائڻو اٿئي ته هليا ميدان تي."

"وڙهڻ کان سواءِ ڪو بيو گس ڪونهي ڇا پاڻ وٽ." عالي پاسو بدلايو.

"گس آهي. اِهو ته تون پنهنجو رستو وٺ ۽ آءٌ پنهنجو رستو وٺان. ڇو ته اِهو شڪارين جو به اصول آهي. تنهن ڪري پاڻ کي اهو اصول ٽوڙڻ نه کپي."

"پر آءٌ توتي ڇريو تي پيو آهيان. مون سان رعايت ڪر. مون کي خبرون ٻڌائي."

"خبرون ڇو تو پڇين؟"

"آءٌ تو وٽ تڏي تي هلي ايندس."

"واعدو ڪر تہ مُنهنجون خبرون ڪنهن ٻئي سان نہ ڪندين."

"هيءَ ڏاڙهي مڙساڻي."

"جانل پنهور ڳوٺ عبدالله پنهور. راهب جي زال: هاڻ منهنجو گس ڇڏ. مون کي دير ٿي ويئي آهي. اڃا ميل ڏيڍ پنڌ آهي. وري ورڻو بہ آهي."

***

پوءِ عالي چنڊ جي چوويهين تاريخ، گهگهہ اونڌهہ ۾ آڌي رات جو ڳوٺ عبدالله پنهور ۾ راهب جي گهر اندر گهڙي ويو. ڪتي ڀُڪندو ڪتي گسڪندو ڪتي سُرندو ڪٽ هلندو پير پير ۾ ڪتن کان، ماڻهن کان، ڪنڌن کان، واڙين کان، سمورن خطرن کي منهن ڏيندو آهستي آهستي رڙهندو ڪٿون جانچيندو نيٺ اچي جانِل وٽ پهتو. نڪ تي چپٽيءَ سان زور ڏنائين. جانل اکيون کوليون هن سندس وات ڳن کي ويجهو ڪري چيو: "عالي آهيان. عالي ماڇي."

"ٻاهر هل." جانل کيس ٻاهر هلڻ جو اشارو ڪيو.

گهرن کان ٿورو پريرو ديويءَ جي گهيريدار وڻ جي گهيري اندر گهڙي ويا. "اڄ آءٌ تو وٽ تڏي تي هلي آيو آهيان. تڏي آئي خون بہ معاف ڪبا آهن. تڏي تي آيلن کي ڪلي ڪيڪاريو آهي. پاڪر وجهي گلي ملبو آهي. پر ... پر تون ماٺ ۾ آهين. ڇا منهنجو اچڻ توکي ڪونہ وڻيو؟ ڇا اڃا ناراض آهين؟ اڃا ڪاوڙ ڍري ڪانہ ٿي آهي؟"

"ڳالهہ ٻڌ عالي! آءٌ توکي ٻڌايان تہ منهنجو هڪڙو ئي يار آهي، آءٌ پنهنجي مڙس سان بہ رڳو اُن ڪري بيوفائي ڪندي آهيان جو مونکي ماٽن منهنجي مرضيءَ جي خلاف زوريءَ راهب سان پرڻائي ڇڏيو هو. راڻو اسان جي ماڻيٽيءَ ۾ بہ هو. اسان ٻئي هڪ ٻئي کي دل ڏيو ويٺا هئاسين. بس راڻي کي رڳو ان ڪري منهنجو سڱ ڪونہ مليو جو انهن وٽ بدلي جو سڱ

ڪونہ هو. منهنجو راڻي سان قول تيل آهي. مون راڻي کي سينڌ جهلي زبان ڏني هئي تہ "دل واريون راڻي سان ٿينديون." باقي راهب جي زال آهيان، سا تہ آهيان. اُن ڪانَ پوءِ منهنجيَ لاءِ ہي دنيا الاجي آهي يا نہ. تنهن جي مون کي ڪا چنتا ڪانهي. سو عالي ماچي! تون اسانجي ويڙهي ۾ لنگهي آيو آهين، اهو بہ تنهنجو جگر آهي. نہ تہ ڪوبہ اسانجي ڳوٺ ڏانهن اک کڻي ڪونہ نهاريندو آهي. تون برابر مڙس ماڻهو آهين. تڏهن تنهنجي لاءِ آءٌ ٻاهر نڪتي آهيان. هاڻ جيئن تہ تون مڙس ماڻهوآهين تہ تون پنهنجي مڙسيءَ جا رنگ ڏيکار. منهنجي ڳالهہ غور سان ٻڌ. آءٌ پنهنجي قول جي پڪي آهيان. آءٌ راڻي سان بيوفائي ڪانہ ڪنديس. تنهن ڪري تون واعدو ڪر تہ هن ڪان پوءِ نہ تون وري اسان جي ڳوٺ ايندين ۽ نہ ئي ڪٿي گسان پنڌان سامهون ايندين ۽ نہ ئي لڪي ڇپي مون کي ڏسندين. هاڻ بہ ڳالهيون آهن. يا ڏاڙهيءَ تي هٿ رکي واعدو ڪر تہ وري منهنجي پچار نہ ڪندين. يا نہ تہ وري تنهنجي هن ڪهاڙيءَ سان مون کي ڪهي سسي منهنجي ڏار ڪري وج. آءٌ اُف نہ ڪنديس. چئو ڇا ٿو چئين." جانل گهُور اونڌاهيءَ ۾ بہ عاليءَ جي اکين ۾ اکيون وجهڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳي.

"جانِل! ڇڏيئہ تہ ماريءِ پر اڄ ڪان پوءِ تون مون کي هن تر ۾ ڪانہ ڏسنديئين. هيءَ منهنجي ڏاڙهي آهي. چڱو سڻائي." ۽ عالي ماڇي ٽپ ڏيئي اٿيو. پوءِ هوءِ اهو تر ڇڏي هليو ويو هو.

هڪڙي پيري سوئرن جي شڪار جي مُهاڙي هئي. ڏڦو عالي ماڇيءَ جي هٿ ۾ هو. پنجن ستن همراهن سان گڏ هوُ بہ سوئرن جي ياچ جو لنگهہ جهليو بيٺو هو. سندس ڦوهہ جوانيءَ جا ڏينهن هئا. سوئرن کي ٿمن مان ڪيڻ لاءِ هڪلڻ وارن جو گوڙ شور، رڙيون ۽ هوڪرا هجن. ڪتن وارا، بندوقن وارا، ڪهاڙين ۽ ڏڦن وارا، هرڪو ٽولا ٽولا ٿاهيو لنگهہ جهليو بيٺو هو.

ٽيستائين بہ سوئر، هڪ ٻئي کان 100 کن فوٽن جي فاصلي تي هڪ ٻئي پٺيان ڀڄندا ڊڪندا عاليءَ واري لنگهہ ڏانهن وڃي رهيا هئا. همراهہ سڀ تيار ٿي بيٺا. جيڏيءَ مهل اڳيون سوئر عاليءَ کي ويجهو پهتو تہ عاليءَ وجهہ وٺي ڏڦي جو وار ڪيو پر ڏڦو سوئر جي وارن مان ترڪي نڪري ويو ۽

عاليءَ جي هٿن مان ڇڏائجي ويو. عاليءَ اچانڪ پاڻ سنڀاليو ٿي ڪونه. تيسٽائين پنيان ايندڙ سوئر، پنيرو بيٺل عاليءَ جي لانگهن مان اچي مٿيو. عاليءَ جون ٽنگون زمين تان ڪڇي ويون ۽ هُو سوئر تي گهوڙي لانگهه وانگر ويهي رهيو. سوئر ساڳئي سرائي ۾ ڀڄندو پئي ويو ۽ عالي سوئر کي ڳچيءَ ۾ ياڪر وجهي ڪيس ڇهتي رهيو. سوئر به ڪو آڙيڪاپ تي ڏنو. سو جيڏي مهل نسبتن پڪي پٽ تي پهتو تڏهن ورايو ڦيرايو ۽ لٿيس پٽ تي. عاليءَ کي ڏِڪ اهڙو آيو جو بنهه غش ٿي ويو. پوءِ هجن ڪِلن جا ڪُوڪريا.

"رڙيءَ جي ٻيلي ۾ ڪيتراسال رهيو پيو هو. اتي هڪ سنگتياڻي ڪيائين. سندس ڇواڻي ته اُن مائيءَ ڪيس چوسي منجهائنس رت پٽ، جوانيءَ جو جوهر ۽ سڀ ڪجهه ڪڍي ورتو. 15 سال سندن سنگت هلي. پوءِ جڏهن ٻنهي جون واڙيون وهڪڻ لڳيون تڏهن هڪٻئي مان هٿ ڪڍيائون.

عالي ماڇي هاڻ اهو عالي نه رهيو هو. سندس ٻانهن ۾ هاڻ اُهو ٻل ڪونه رهيو هو. وقت وقت جي ڳالهه آهي. هڪڙي پيري رات جو ياڳيا ڦري ويس. سندس همراهه اڳ ئي نڪري ويا هئا. رڳو هي هڪڙو گهيري ۾ گهيرجي ويو هو. 15 ياڳيا ۽ اڪيلو عالي ماڇي. پهريائين گهوباٽا اڇلايائين. نلهيون هڪلون ۽ سڪٺا داٻا ڏنائين ته من همراهه هٿن ته پاڻ پڄي وڃي، پر جڏهن ڏڙڪن دهمانن مان ڪجهه ڪونه وريو تڏهن به ڪهاڙي سڏي ڪونه هلايائين. ڪهاڙيءَ جي مُنڍ سان اچيو ٿو مڙسن کي وٺي. ست اٺ مڙس ڏڪي ڪيرائي وڌائين. پوءِ پاڻ به ٻي ستو ٿي پيو. هڪڙي ياڳئي جي ڏڳهي ڪايي سان ٽڪرائجي سندس ڪهاڙي سندس هٿن مان نڪري وڃي پريان ڪري. پوءِ خالي هٿن عالي ڇا ڪري؟ اچيو ٿا همراه متس ورن. عالي ڪري پيو. جڏهن ٻي ڪا واهه ڪانه ڏٺائين، تڏهن اچيو ٿو ياڳين کي گاريون ڏي " وارو ڪريو ماريو آنجي ماءُ ......! ڪُتيو آنجي جوءِ ....! متان ياڙيا ٿيا آهيو ڪُتيو آنجي پيڻ..........! وارو ڪريو آنجي ننيڙي وڏي کي......! هلا آنجي ....! متان ڳُٽا هيو آنجي ....!"

ست اٺ همراه ڪيس ماري ماري ٽڪي پيا، پر هن گار نه روڪي. پوءِ رسي

سان پنيراهٽ ہڏي ڪٽي اوطاق جي ٿنڀ سان ٻڌائونس.

ڳوٺ جا همراهه گڏ ٿيا. صلاح ڪيائون ته هاڻ ڇا ڪجي. ڪي چون ته پوليس جي حوالي ڪريوس. ڪي چون ته رلي پُسائي مٿانئس وجهو. (وچ سياري جي اُها ٻنهه ٿڌي رات هئي.) ڪي چون ته اچا وڏيڪ سيڪت ڏئي پوءِ ڇڏيوس. هڪڙي اڇي ڏاڙهي واري پير مرد چيو. "چور مڙس ماڻهو ٿو ڏسجي. 15 مڙسن سان مقابلو ڪيو اٿس. مقابلي ۾ جيڪا مار ملي سا ملي. ٻڌل چور کي مارڻ ڏاڍ مڙسي ڪانهي. هاڻ ٻه ڳالهيون آهن. يا پوليس کي ڏيو يا ڇڏيو. پر منهنجي صلاح آهي ته ڇڏي ڏيوس. وڙائتو مڙس هوندو ته وري پاڻ ڏانهن ڪونه ايندو. وري به فيصلو پلي جهجها گڏ جي ڪن."
سيني پيرمرد واري صلاح قبول ڪئي ۽ ڪيس ڪير جو وٺو پيياري هٿ کولي ڇڏيائونس.

عالي ماڇي هاڻ لٺ تي جهڪي پيو هلندو آهي. سڄي ڄمار شادي ڪانه ڪيائين. ستر ورهن جو اچي ٿيو آهي. هاڻ رڳو پنهنجي جوانيءَ جا قصا ٻڌائي پيو دل خوش ڪندو آهي. ماڻهن کي ٻڌائيندو آهي ته جنات منهنجي قبضي ۾ آهي. دعا پٽ ۾ ڪاني ڪرامت جو ڌڻي آهيان. هڪ ٽٽو فقير آهيان. درويش آهيان. الله لوڪ آهيان. ڏاڍا وٺيندو آهيان. ڦيٽا رکندو آهيان. وغيره. وغيره.

اُن ڏينهن اچي ميڊيڪل اسٽور تان ڇيلهه جي سور جون گوريون ورتائين اسٽور تي نوجوان ڇوڪر ويٺل هو. تنهن رؤنشو ڪري چيس ته "عالي! هونئن چوين ٿو ته تون ڪاني ڪرامت جو ڌڻي آهين. تو وٽ جن جن جي ذات سلامي آهي. ڦيٽي سان ٻين جا سور ڇڏايو ڊارئين. پوءِ ڀلا تون ڇو پيو ڇيلهه جي سور جون گوريون وٺين معنيٰ ته تون وٽ ڪابه ڪرامت ڪانهي. نلها ڪوڙ ڪريو ماڻهن کي ڇوتيو پيو بنائين." تنهن تي همراه اچي چريو. "اڇيئي ٿي ڪاني! جهلج ڏٻ. اسان درويشن سان..........!"

1_ اپريل 2001ع

◉

نيٺ تہ ڪٿندو پنڌ!

لاڙڪاڻي کان حيدرآباد لاءِ بلو لائين بس سروس ۾ سيٽ بُڪ ڪرائي هئم. مختلف هنڌن تي تنظيمي گڏجاڻين ۾ شرڪت ڪرڻ لاءِ هفتي کن کان لاڙڪاڻي ضلعي جو دؤرو ڪري اڄ واپس حيدرآباد پئي ويس. بس جي وقت کان ڏهہ منٽ اڳ اچي بس جي اڏي تي پهتس. مون کان اڳ ۾ ئي بس پوري پئي هئي. ڪجهہ همراهہ هيٺ بيٺا هئا ۽ هَر هَر پئي پنهنجي گهڙيءَ ۾ وقت ڏٺائون. مون ڪيسي مان ٽڪيٽ ڪڍي پنهنجو سيٽ نمبر ڏٺو ۽ بس ۾ چڙهي پيس. پنهنجو نمبر جانچيندو هڪ خالي پيل جاءِ وٽ پهتس تہ منهنجي پر واري سيٽ تي ويٺل همراهہ مون کي ڏسي اٿي بيهي رهيو ۽ مون کيٰ پاڪر پائڻ لاءِ پنهنجون ٻانهون ٻکيڙيندي چيائين: "اچو سائين وڏا اچو ڀلي ڪري آيا، ڀلي ڪري آيا. يارا شابس اٿوا لاڙڪاڻي اچو ٿا ۽ ايئن پاسو پاسو ڏيو هليا ٿا وڃو. رڳو مُنهن ڏيکارڻ بہ ڪونہ ٿا اچو." "اڙيا سڄڻ تون پاڻ!!" سڄڻ جي ڏکي ڀليڪار ۽ ميار جي موٽ ۾ مون رڳو ايئن چئي ڪٽي ڪيس ڀاڪر وڌا ۽ پوءِ ڪيترو وقت بس ۾ ويٺل مسافرن جي تجسس ڀريل نگاهن کان قطع نظر اسين هڪٻئي جي ڀاڪرن ۾ ئي ڀڪوڙيل رهياسين. سالن کان پوءِ جو مليا هئاسين. سيٽن تي ويهاسين تہ خوش خيرعافيت پڇڻ سان گڏ شڪايتن ۽ ميارن جي ڏي وٺ بہ ٿيندي رهي. ڏهہ منٽ گذرندي ويرم ئي ڪانہ ٿي. بس پنهنجي سفر تي رواني ٿي چڪي هُئي. اسان ٻئي جٽا جيئن خبرن ۾ پياسين تہ خبر ئي ڪانہ پئي تہ حيدرآباد جو ڏگهو سفر ڪيئن ختم ٿي ويو. مون زور ڀري سڄڻ کي رات پاڻ وٽ رهڻ لاءِ راضي ڪيو ۽ جاءِ تي پهچي باقي خبرون

رات جو ڪرڻ تي راضي ٿي گهڙي ڪن لاءِ ليٽي پياسين.

سفر دوران ۾ رات واري اسانجي ڪچهريءَ جو خلاصو اجهو هي هو:

چيومانس: ”ساٿي سڄڻ! ٻڌاءِ ته سهي، يڪوگم ٿي ويو آهين. پنجن سالن کان يڪو غائب! نه خبر نه ڪا چار. آخر ايئن تنظيم کان پاسيرو ٿيڻ جو ڪو ته جواز هوندو؟“ ”ساٿي سانوڻ! ايئن ته ڪونهي. مون همراهن کي ويهي رهڻ جو اطلاع ڪيو هو. باقي پاڻ ۾ بئي وري ڪٿي ملي ڪونه سگهياسين جو حال اورجي. پيلي سانوڻ! تو سان ڳالهيون آهن سچيون يار! حقيقت هيءَ آهي ته منهنجي لاءِ هاڻ اِنهيءَ زندگيءَ ۾ ڪو چارم ڪونهي رهيو. پيٽ پيرن ۾ پيڪڙا وجهي ڇڏيا آهن. گهر ۾ ٻارن جي پنجوڙ ۾ اهڙو جڪڙجي ويو آهيان جو بنهه ڳالهه ئي نه پڇ. وڏي ڳالهه ته جنهن آدرش جي آسري تي زندگيءَ جي پيتا ڏنيسون، سموريون صلاحيتون، ڪتب آنديونسين، پنهنجي تعليم، پنهنجي جواني، پنهنجون محبتون، قربتون، گرم گرم رت، جوان جوان جذبا ۾ ماڻهن جون اميدون ۽ آسرا سڀ ڪجهه قربان ڪيوسين، سو اڄ به رڻ ۾ رڃ جيان پيو لڳي. ايئن پيو لڳي ڄڻ اسان هڪ اهڙي خواب جي پويان اجايو وقت وڃائي ڇڏيو آهي، جنهن جي سچائي مشڪوڪ هجي، ايئن پيو لڳي ته ٿيندو ڪجهه به ڪونه. تنهن ڪري مان ته بنهه آسرو لاهي ويٺو آهيان. سوچيو اٿم ته باقي جيڪو وقت بچيو آهي، سو پنهنجي ٻارڙن جي مستقبل سنوارڻ لاءِ ڪتب آڻيان. ڪجهه انهن جو به ته اسان تي حق آهي نه! ۽ سچ پڇو ته .... مان توکي ويهه سال اڳ واري ساڳئي حالت ۾ ڏسي حيران ٿي ويو آهيان. اُهي ساڳيون پڳلون ڪرسيون، اُها ساڳئي منڊي ٽيبل، ساڳيا ڪڙن پڳل ڪوپ، ساڳي دال ماني، ساڳيو ڪٿو ساڳيو رنيو پيلي شابس توکي آهي جو اڃا به ساڳئي حال ۾ پيو گذارين....!“

”سڄڻ! سڄڻ! هي تون ڪهڙيون پيو ڳالهيون ڪرين. تون ته بنهه مايوسين جي اونڌاهن غارن ۾ ڪري پيو آهين. ايتريون بددلي ۽ مايوسيءَ جون ڳالهيون، سي به تون ڪرين! مون کي ته يقين ئي نٿو اچي ته اهو تون پيو ڳالهائين. ڇا تون واقعي سنجيندو آهين يا پوڳ پيو ڪرين!؟“

"ادا سانوڻ! مان پوگ ڪونہ ٿو ڪريان، بنھ سنجيندو آهيان، تون پاڻ چئو ڇا مليو آهي پاڻ کي؟ پندرنهن ويهن سالن جي جاکوڙ کان پوءِ بہ جڏهن مون پنهنجو پاند خالي ڏٺو نہ گهر نهيو نہ ٻارڙن کي جوڳي تعليم ملي سگهي ۽ نہ ئي معاشري ۾ ڪا جاءِ والاري سگهياسين. جنهن کي ٿاهيو جوڙيو اڳيان آٽيون، سو پنهنجا ٽيڙ ٿاهيو اِهو ٿو وڃي. جنهن کي اڳواڻ ڪريون سو جيسين بکيو آهي تيستائين ڀلي ڀلي، پر هٿ پير هٽيو پنهنجي حيثيت ۾ ملڪيت ٺاهيو تنظيم ڇڏيو ڀڄيو وڃيو وڏيرن جي ڪڇَ ۾ ويهي. نظر ڪري ڏس اَنُو اِسُو شيرو حسين، قاسو مولو، ظفر، نِظُو ۽ ٻيا ڪيترائي. ڪيترن جا نالا ڪڻجن. سيئي پنهنجي ٺاهيل ٽيڙن جي بچاءَ لاءِ "نظرياتي اختلاف" جو ڍونگ رچايو ڀڄيو وڃن. باقي رهيا تو ۽ مون جهڙا ڳوپ ڪارڪن، جن زندگيءَ کي خوبصورت بنائڻ جا سڀ موقعا وڃائي ڇڏيا. دنيا جون لذتون، حسين خواب، محبت سان ڀريل مٺي رس جا جام، چاهتن جا چس ۽ الاءِ ڇاڇا. شرافت اسان جي ڳچيءَ جو نوڙ بڻجي ويئي. اسين نالي ۾ نهال، بکون ۽ پنڌ اسان جو مقدر. پر سيني ڳالهين جي باوجود بہ وريو سريو ڇا!؟ جنهن مسڪين سنڌي عوام لاءِ هيڏا سارا پاپڙا پٽياسين، جن هارين ۽ پورهيتن لاءِ جيل ڪاٽياسين، وڏيرن ۽ سندن دلالن، پوليس ۽ مارشل لاءِ جي لانگ بوٽن جون تعديون سٺيونسين سي شريف ماڻهو ووٽ وري وڃيو وڏيرن کي ڏين. وڏيرن ۽ راشي ڪامورن جا پٽ قومي پرستي ۽ ترقي پسنديءَ جي ڪوڙي نعري هيٺ ڏاڙيل ۽ دهشتگرد بڻجي اسانجي سموري سنڌي قوم جي عوامي اُڀار ۽ جاڳرتا جا ترا ڪڍي هٽرادو ليڊر بڻجي ايجنسين وٽ وڪاءُ مال ٿيا ويٺا آهن. وڏيرڪي گهري سازش تحت عوامي شعور ۽ سجاڳيءَ جي پٺيءَ ۾ خنجر هڻڻ لاءِ هٽرادو پاڪيٽ تنظيمون ٺاهي عوامي ٻڌيءَ کي پاش پاش ڪيو ويو. حد تہ اُها آهي جو اُها پ پ پ ، جنهن جي باني اڳواڻ پٺي کي قاسي جي ڦندي مان بچائڻ لاءِ عورتن جا جلوس ڪڍي احتجاج اسان ڪيو تنهن جا جيالا وري اُهي ٿيا ويٺا آهن، جن آمر ضياءَ جي ريفرينڊم ۾ اسانجي ديھ جي چوڏهن سئو ووٽن مان چوڏهن سؤ ووٽ آمر ضياءَ جي فاعدي ۾ پاڻ ٺپا هڻي ڏياريا

هٺائون. اڄ اُهي ساڳيا جيالا وري نوڪريون ڀ انهن ٿي ضياءَ جي حمايتين کي وڪرو ڪريو پيا ڏين.

وڏيرن وڏي عقلمنديءَ ۽ چالاڪيءَ سان سنڌ جي آزاديءَ جو ڍونگ رچائي، شاگردن کي خرچي ڏيئي، خريد ڪري، ڪُجهه ۽ ڪلاشنڪوف هٿ ۾ ڏيئي پنهنجا ئي ڪونڌر ڪهايا هڪ طرف، ته ٻئي طرف وري جيل ڀرايا. انهيءَ سازش تحت سنڌي قوم جي وڏندڙ ٻڌي ۽ طاقت کي ٽوڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪري، ڇوڏو نه ڇوڏي پيڙو ڪري هڪ طرف مسڪين عوام جي ڦرلٽ ته ٻئي طرف سندن ناجائز حاڪميت برقرار رکڻ لاءِ ڪيئن سانگ رچائي سنڌي ماڻهن کي اهڙي تباهيءَ جي ڪناري تي آڻي بيهاريو آهي، جتان سنئين لڱين بچڻ ڏاڍو مشڪل ٿي پيو آهي. سو بيلي! ڳالهيون اتئي سچيون، مان ته همت هاري ويٺو آهيان. مونکي ڪو به سوجهري جو ڪرڻو ڏسڻ ۾ نٿو اچي. تنهنڪري پاڻ ته يار، هاڻ رڳو پنهنجيءَ ۾ پورا آهيون. عوام ڇاڻي عوام جو ڪم. اسان بس ڪئي."

"ادا سجڻ! آءٌ تنهنجي بيان ڪيل صورتحال جي ترديد ڪونه ڪندس. وڏيرن جي باري ۾ تو جيڪو ڪجهه چيو آهي، وڏيرن ۽ سندن چاڙتن اُن کان ڪئين ڀيرا وڌيڪ سنگين ڏوهه ڪيا آهن، ڏوهه ڪن پيا ۽ انهيءَ روش تان دستبردار ٿيڻ جو ڪوبه ارادو ڪونه اٿن. هُنن ته اصل کان وٺي سنڌي ماڻهن جي ڀيڙي هٿ وٺي ٻوڙي آهي. هو ته چاهين ٿي نٿا ته ڪو سنڌي ماڻهن ۾ عقل ۽ شعور اچي. جيڪڏهن ائين ٿيو ته سندن ناجائز ڦرلٽ بند ٿي ويندي. تنهن ڪري اُهي هر حيلي ڀ پنهنجي بقا جي جنگ وڙهندا. ته پوءِ ڇا اسين کين ميدان خالي ڪري ڏيون! هٿيار ڦٽا ڪري سندن فتح تسليم ڪريون!! سندن ناجائز ڦرلٽ، جبريت ۽ ظلم کي جائز قرار ڏيون!!! ڇا اِها مراد آهي تنهنجي گوشه نشينيءَ مان!؟"

"نه سانوڻ نه! منهنجي اِها مراد ناهي، وڏيرن، سندن چاڙتن، دلالن ۽ قوم جي غدارن خلاف جنگ جاري رهڻ کپي. اُهي ئي ته سنڌي قوم جا اصل ويري آهن. اسانجي سمورن مسئلن جو مکيه سبب اُهي ئي ته آهن. سنڌ کي ون يونٽ ۾ ڏيڻ جا، ڪراچيءَ کي وفاق جي حوالي ڪرڻ جا، سنڌي هارين

جي حقن جي پائماليءَ جا، سنڌ ۾ پناهگيرن کي زور وٺائڻ جا، سنڌ کي پنجاب جي غلاميءَ ۾ ڏيڻ جا، سنڌ ۾ تعليم جي تباهيءَ جا، شاگردن کي ڏاڙيل بنائڻ جا اُهي ئي ته ذميوار آهن، انهن ظالمن جي ظلمن جي فهرست تمام ڊگهي آهي. تنهنڪري انهن سان ته جنگ جاري رهڻ کپي. پر پيلي مان ٿڪجي پيو آهيان. هاڻ عمر به وڏي ٿي ويئي آهي. هاڻ اڳوٽو رت ست به ڪونه رهيو آهي. تنهنڪري هاڻ اسان بس ڪئي. ايئن سمجهه ته منهنجو سفر پورو ٿيو. منهنجي اسٽيشن اچي ويئي. مان گاڏيءَ مان لهندس ته وري ڪو پيو چڙهندو. سفر جاري رهندو. بس سمجهه ته مان پنهنجي خصي پتيءَ جيتري قرباني ڏيئي چڪو آهيان. اُن کان وڌيڪ ڪجهه به ڏيئي نٿو سگهان. هونئن به ڪنهن ڏاهي جو قول آهي ته "ڪنهن به ڪارڪن کان اوترو وٺو جيترو هُو ڏيئي سگهي ٿو ۽ ڪنهن به ڪارڪن کي ايترو ڏيو جيتري کيس ضرورت آهي." سو مون اوترو ئي ڏنو جيتري مون ۾ سگهه هئي. ان کان وڌيڪ پڇ ڪانه اٿم."

"سچڻ سائين! ٿورو غور ته ڪر. تو برابر وقت جي ، جسم جي، مال جي پنهنجي پهچ آهر قرباني ڏني آهي. تو جيءَ ۾ جايون ڏيندڙ ڪنهن قربائتي جوانڙي جي قريب ڪي سک جون گهڙيون گهارڻ کي به قربان ڪيو آهي. تو اڻ هوند جي ڪري لوڪ جا طعنا ۽ ٽنڪا به سٺا آهن. تو ڪٿن کان ڪٿن وقت ۾ به هار ڪانه مڃي آهي ۽ تنظيم جو مان مٿانهون ڪيو آهي. پر ڇا اِها قرباني صرف هڪ طرفي هئي؟ ڇا تنظيم تو تي ڪابه سيڙپ ڪانه ڪئي آهي؟ تنهنجي سياسي تربيت ۽ تعليم تي، تنهنجي عقل ۽ شعور تي، تنهنجي تحرير ۽ تقرير تي. تنظيم ۾ تنهنجي حيثيت مطابق جاءِ ملڻ تي ڇا تنظيم جي ڪابه سيڙپ ڪانه ٿي هوندي؟ ڪوبه وقت ڪونه لڳو هوندو؟ ڇا هڪ نئين ماڻهوءَ کي تنهنجي سطح تي آڻڻ هڪڙي ڏينهن جي ڳالهه آهي؟ ڇا اِها تنظيم سان بيوفائي ڪانهي ته هوءَ جنهن کي پالي تاتي تيار ڪري، سو پنهنجو سفر پورو ٿيڻ جو بهانو ڪري ٽپ ڏيئي تنظيم جي پيڙيءَ مان لهيو هليو وڃي؟ تون، آءٌ، هي، هُو جيڪڏهن آهستي آهستي تي سڀ پنهنجا پنهنجا گهر سنڀاليندا

رهياسين تہ پوءِ سنڌي قوم جو ڇا ٿيندو؟ قومي عوامي انقلاب جو ڇا ٿيندو؟ جنهن جا واعدا اسين ماڻهن سان ڪري چڪا آهيون. منهنجي خيال ۾ تو پڙهڻ ڇڏي ڏنو آهي، تڏهن تہ هيءَ منفي سوچ تنهنجي ذهن ۾ گهر ڪري ويهي رهي آهي. ويجهڙائيءَ ۾ ڪهڙو ڪتاب پڙهيو اٿئي؟"

"ياءُ سانوڻ! پڌايو مانءِ نہ، تہ مان هينئر سيني ڳالهين کان پري آهيان. نہ لکڻ نہ پڙهڻ، نہ اچڻ نہ وڃڻ، اصل بنهہ روپوش. مان سمجهان ٿو تہ هڪ عام ماڻهوءَ کي باضابطہ ڪارڪن بنائڻ ۾ تنظيم جي تمام گهڻي سيڙپ ٿئي ٿي. پر ضروري ڪونهي تہ هر سيڙپ نفعي بخش هجي، ڪڏهن ڪڏهن نقصان بہ ٿئي ٿو. ايئن ڪٿي سمجهہ تہ مون مان ڪو فاعدو ڪونہ ٿيو. پيو تہ تو سان ڪهڙو پردو. ڳالهہ هيءَ آهي تہ گهر ۾ ڇوڪرا ۽ ڇوڪريون جوان ٿي ويا آهن. تن جي ڪا ڪنڌي ڪرڻي آهي. گهر وارن جو زور آهي تہ گهر ۾ ڪجهہ هوندو تہ ڪير لڙي بہ ايندو. تنهن ڪري هينئر آءٌ بنهہ ڇوڪنيو جڪڙيو پيو آهيان. ايئن ڪٿي سمجهہ تہ مان توهان سان گڏ هوس ئي ڪونہ."

"ياءُ منهنجا نہ، نہ، نہ! تنهنجون اِهي سموريون ڳالهيون رد، هڪڙو بہ دليل ڪارگر نہ. سڀ سوچون فضول. تنهنجون ڳالهيون پڌي مون کي بتوري جي چڱي خاصي همراه جو قصو ياد ٿو اچي: ٿيو هيئن هو جو هڪڙي جاءِ تي ڳچ جيترا دوست ويٺا هئاسون. نظرياتي تربيت جو درس پئي هليو. نياڻين جي تعليم جو چيپٽر جيڏي مهل زير بحث آيو تڏهن هڪڙي نوجوان انقلابي جوش ۾ اچي وڏي واڪي اعلان ڪيو تہ توڙي جو اسان جي قبيلي ۾ نياڻين کي پڙهائڻ تي پابندي آهي، پر آءٌ پنهنجي نياڻيءَ کي ضرور پڙهائيندس. ايتري قدر جو تعليم بہ سندس مرضيءَ واري ڏياريندوسانس. جيڪڏهن پاڻ چيائين تہ ڊاڪٽر ٿيڻ ٿي چاهي تہ کيس ميڊيڪل ڪاليج ۾ داخلا وٺي ڏيندس. جي وڪالت پڙهيائين تہ اُها ڪرائيندوسانس. جيڪڏهن ماسترياڻي ٿيڻ چاهيائين تہ ماستري وٺي ڏيندو سانس. پر جيڪڏهن چيائين تہ بابا آئون ڊانسر ٿيڻ ٿي چاهيان تہ خدا جو قسم آءٌ کيس بهترين ڊانسر استاد وٺان سکيا ڏيارڻي کيس ڊانسر بنائيندس. پوءِ

جڏهن سندس نياڻي پرائمريءَ مان ٽپي ڇهين ڪلاس ۾ داخلا ورتي، تڏهن سندس پائر ۽ برادر وارا ڦري آيا. چيائونس ته جيڪڏهن توکي نياڻي پنهنجي قبيلي ۾ ڏيڻي آهي ته کيس انگريزي اسڪول مان ڪڍي وٺ. ڇو ته انگريزي پڙهيل ڇوڪري اسان جو قبيلو ڪونه قبوليندو. باقي ٻئي پاسي ڪٿي وڃي سَنو ڪرئين ته پوءِ تنهنجي مرضي. ايئن ڪرڻ سان اسان وٽ تنهنجو حقو پاڻي بند ٿي ويندو. وڏيڪ پاڻ راض وارو آهين. ۽ همراه ڇوڪري اسڪول مان ڪڍي ورتي. ڳچ جيترو عرصو اسان جو ملڻ ڪونه ٿيو. هڪڙي ڀيري ٻئوري آيس ته اهو همراه گڏجي ويو. ڇهري تي سونهاري شريف. نراڙ تي گاٺ جو ٽِڪو. چاريءَ واري ٽوپي مٿي تي. چيائين ته چڱن جي چانڊٺ چمي حاجي ٻه ٿي آيو آهيان. زوريءَ گهر وٺي ويو. چي: ماني کائينداسين. ماني کائيندي پڇيومانس "پنهنجي ننيڙي ته هاڻ ميڊيڪل ڪاليج ۾ پهچي ويئي هوندي" چيائين " نه يار ڇوڪريءَ کي پرائمريءَ کان اڳتي پڙهائي نه سگهيس. برادر مون کان زور ٿي ويئي." هينئر هوءَ ٻن ٻارن جي ماءُ آهي." پوءِ هن برادر واري سموري ڪهاڻي ٻڌائي. چيومانس "منهن اوريان ڪر." مُنهن ويجهو ڪيائين. گهَي ڀونڊو منهن تي هنيو مانس. چيائين ته "ٻيو به هڻ." ٻيو به هنيومانس، ۽ ماني اڌ ۾ ڇڏي اٿي هليو آيس. چيومانس ته "تو جهڙي بزدل جي ماني نه کائيندس. "جيڪو ماڻهو ٻين اڳيان مدي خارج ريتن رسمن ۽ انهن جي هاڃيڪار نتيجن جون تقريرون ڪري، سو وري پنهنجي واري ۾ انهن تي ئي عمل ڪري ته اهڙي ماڻهوءَ کي ڇا چئجي؟! پلاتون ٿي ٻڌائي ته هِنن پنجن سالن ۾ ڇا ڇا گڏ ڪيو اٿئي جو ٻنهه تنظيم کان منهن موڙي ويٺو آهين؟"

"گڏ وري ڇا ڪرڻو آهي ڀاءُ سانوڻ. هارين جي تيز هلچل مهل مڙيئي ڪجهه زمين ڪٽ واري هٿ اچي ويئي ۽ ڪجهه پاسي ۾ پيل سرڪاري زمين تي قبضو ڪري مڙيئي سٺ ايڪڙ کن زمين هٿ ڪري ويو آهيان. نواز شريف اسڪيم مان پيلي ٽيڪسي ۽ هڪڙو ٽريڪٽر به هٿ ڪيا اٿم. ٻه ٽي ڏور مينهن جا آهن. کير مکڻ پنهنجو ٿيو پوي. زمين آباد پيو ڪرايان. اميد ته ايندڙ سيزن ۾ چڱي خاصي آمدني ٿي ويندي ٻن

چوڪرن کي نوڪري وٺرائي ڏني اٿم. بس ڪجهه وقت قوم جي فرض سان نڀاهيو سين هاڻ وري گهر ۽ ٻارن جي پيو ڪريان. وقت ٺيڪ ٺاڪ پيو گذري."

"ته ائين چئو نه ته "ڪيبر چئينج" پيو ٿئي. پنهنجي محنت ۽ قربانيءَ جو ڀرپور فاعدو پيو وٺين. پنهنجي اڻ هوند جو روئڻو ته محض ڏيکاءُ هو. ايئن چئو ته مال غنيمت کي هضم ڪرڻ لاءِ روپوش ٿي ويو آهين. مون کي اِن ڳالهه جو ڪو گهڻو افسوس ڪونهي ته تو ايئن ڇو ڪيو ۽ گڏيل جدوجهد مان حاصل ٿيندڙ رعايت کي ذاتي مقصدن لاءِ ڇو استعمال پيو ڪرين. ذاتي مفادن جي وهڪري ۾ وهندڙ ٻين دوستن جا نالا ته وڏي شدمد سان ورته پر ان فهرست مان پنهنجو نالو ڇو غائب ڪري ڇڏيءِ. پر، پر مون کي افسوس رڳو اِهو آهي ته تو پنهنجي قيمت تمام معمولي، خسيس ۽ سستي طئي ڪئي آهي. تو جهڙن ڪارڪنن جي قيمت فقط سٺ ايڪڙ زمين، هڪڙو ٽريڪٽر ۽ هڪڙي پيلي ٽيڪسي ئي ڪافي آهي؟ منهنجي خيال ۾ تو پاڻ کي پڳڙن مٺ تي نيلام ڪيو آهي. ڌوڙ جي پاٽي ٿي هئي ته ڪنهن وڏي ڍڳ مان پائين ها. تنهنجي لاءِ ته وزارت به معمولي ڳالهه هئي. ڇو ته مونکي ذاتي طرح خبر آهي ته تنهنجي مدلل بحث اڳيان ڄام ساقي جي زبان بند ٿي ويندي هئي ۽ هُو رڳو ڳيتون پيو ڏيندو هو. سو جيڪڏهن هُو سنڌ جي وزيراعليٰ جو صلاحڪار ٿي سگهي ٿو. ته تنهنجو گريڊ ته اڃا به وڌيڪ هئڻ گهرجي ها. پوءِ تو ڇو پنهنجي ايتري معمولي قيمت لڳائي. سچ پچ ته مون کي ڏاڍي حيرت ٿي آهي!؟"

"يار سانوڻ! تون پيو طعنا هڻ ۽ ميهڻا ڏي ۽ پلي پنهنجي دل خوش ڪر. باقي مون ڳالهه سچي ڪئي آهي. مان ته توکي به صلاح ڏيندس ته تون به گهڻي قربانيون ڏنيون آهن. گهڻيئي جنيون جهليون اٿئي. هاڻ تون به ڪجهه پنهنجي ڪر. هن دؤر ۾ هٿين خالي هلڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. پاڻ واري يار قادوءَ کي ڏس: اربين روپين سان پيو کيڏي. ياد اٿئي راحت سئنيما ۾ ڇهين آني واري ٽڪيٽ ۾ گڏجي فلم ڏسندا هئاسين. هو سدائين جوکو هوندو هو. ڪڏهن به ٽڪيٽ ڪونه وٺندو هو. هر ڀيري پاڻ ٽڪيٽ ڀريندا

هئاسين. پر اڄ هو توکي سچائي ٻڌائي؟ ڪڏهن اِهو به سوچيو اٿس ته جن دوستن کيس هن منزل تي پهچايو آهي، تن وٽ لولي لوڻ به آهي يا نه!! يار ساٿي! دل ۾ نه ڪرين ته سچ چوانءِ. سڀيئي مطلب جا يار اٿيئي. سڀڪجهه ڍونگ آهي. سڀ نعرا فريب آهن. سڀ تقريرون هاٿيءَ وارا ڏند آهن. سڀ وٺ پڪڙ واڳونءَ وارا ڳوڙها آهن. آزمائڻو اٿيئي ته وڃ ڳاڻوءَ وٽ. چوينس ته گهر ڪونهي، فرنيچر ڪونهي، ٻارڙن جي تعليم لاءِ ڏوڪڙ ڪونهي. ٻن وقتن جي لولي لاءِ اٽو ڪونهي. سگهو لٽو ڪونهي. وٽس هر ٻئي ڏينهن ٽيندڙ ڪاڻ پيئڻ جي پارٽين مان رڳو هڪ تي ٽيندڙ خرچ لک روپيه گهروس. ايترو تنهنجو به حق آهي. ڏس ته ڇا ٿو چوئي. مون کي خبر آهي ته هُو توکي ڇا چوندو. اول ته هُو توسان ملندو ئي ڪونه. پر جيڪڏهن زبردستي ڪري ڪٿي کيس پڪڙي وڌئي ته پوءِ هُو اهڙا ويهي روئڻ روئندو جو تنهنجي دل چوندي ته تنهنجي کيسي ۾ جيڪي واپسيءَ جي ڀاڙي جا پئسه پيل آهن سي به ڪر کيس ڏيئي اچجن. ڇا اِهو آهي اسان جي قربانين جو اجورو؟! ڇا اڃا به ويهي اهڙن ماڻهن کي مضبوط ڪريون ۽ انهن جي ٻاران نعرا هڻون، ۽ تاڙيون وڄايون؟ ٻيلي، هاڻ ٻاڻ ڪان اهڙي ڪانه پڄندي، گهڻيئي ڪيوسين.هاڻ خير هُجيوَ يار!"

"سچ ٿو چوين سڄڻ! جڏهن تو جهڙا سچا پچا ڪارڪن به پنهنجي حقيقي منزل ڏانهن ويندڙ صحيح راه تان ڦري خود غرضيءَ جي اوڙاه ۾ ڪري پون ۽ پنهنجي وطن ۽ قوم جي آزاديءَ واري عظيم مقصد تان هٽ ڪٽي وڃن ته پوءِ ڳاڻو يا اهڙن ٻين يارن تي ڪهڙي ميار ڪجي، جن جو دين ايمان ئي پئسو هجي. اسان جي جدوجهد ئي ته اهڙن ماڻهن جي خلاف آهي جيڪي ذاتي مفادن لاءِ قومي مفادن کي نيلام ڪريو ڇڏين. وڏي ڳالهه ته اسانجي جدوجهد جو مقصد هرگز اهو ڪونهي ته اسين ڪنهن هڪڙي يا ڪن چند يارن دوستن جي خوشحاليءَ لاءِ تحريڪ هلايون. اسان جي جدوجهد پنهنجي وطن جي ڪروڙين مسڪين عوام جي خوشحاليءَ لاءِ آهي. اسان جي جدوجهد جو مقصد ڌارين جي قبضاگيرين ۽ پنهنجن جي غدارين مان آجپو حاصل ڪرڻ آهي. اسان جي جدوجهد

جو مقصد وطن جون واڳون مسڪين عوام جي هٿن ۾ وٺي ڏيڻيون آهن، ڪنهن قومي يا ترقي پسنديءَ جي ليبل لڳل وڏيري يا دهشتگرد ڌاڙيل جي حوالي ناهن ڪرڻيون. انهيءَ راهه تي هلندي جيڪا ڏاڍي اڙانگي ۽ ٽڪائيندڙ آهي، جڏهن توجهڙا سچا پچا هيرن جهڙا ڪارڪن به ٽڪجيو پون ۽ پنهنجي ساٿ کان پڇيو وڃن ۽ پنهنجي فرار کي جائز قرار ڏيڻ لاءِ غدار ڪردارن جا مثال ڏين ته پوءِ غدار ڪردارن تي ڪهڙي ميار. دنيا جي سمورين انقلابي تحريڪن ۽ تنظيمن ۾ غدار ڪردار به موجود رهيا آهن ۽ انهن پنهنجو ڪردار ادا ڪيو آهي. سو سنڌ ۾ به اهڙن ڪردارن جي کوٽ ڪانهي. منهنجي توکي رڳو اها استدعا آهي ته تون حالتن کان مجبور ٿي ماٺ ڪري ويهي رهيل ڪارڪن ۽ غدار جي ڪردار ۾ فرق رکجانءِ. ايئن نه ٿئي جو ذاتي خوشحاليءَ جي چڪر ۾ اچي اهڙا قول ۽ فعل ڪري ويهئين جو سنڌ جي قومي غدارن جي فهرست ۾ هڪ نالي جو واڌارو ٿي پوي. باقي مون کي منهنجي حال تي ڇڏي ڏي. مون کي تو هڪڙي لک جي آڇ ڪئي آهي پر توکي اِها پليءَ پت ڄاڻ آهي ته شهيد فاضل کي گهڻيون آڇون ٿيون هُيون. شهيد نذير کي گهڻيون آڇون ٿيون هُيون.دنيا جي هڪڙي هڪڙي انقلابي ڪارڪن، جن پنهنجا سِرَ ڏنا پر ويساهه نه ٽوڙيو تن کي ڪيترين لالچون، لوڀ، انعام ۽ عهدا آڇيا ويا هئا. اهو سڀ ڪجهه تنهنجي علم ۾ آهي. تنهنڪري سٺي ڳالهه ته هيءَ آهي ته تون اِنهيءَ هرس، حوَس ۽ لالچ واري دنيا کي ترڪ ڪري وري اچي پنهنجي انقلابي ڪارڪنن جي صف بندي ڪر. تنهنجي تنظيم ۾ اڄ بنهه اوتري ئي ضرورت آهي، جيتري پهريائين هئي. هي مايا ملڪيت، هي ڌن دولت، هي ڌارين جي غلاميءَ ۾ 'ڪتي کي هڏي' وانگر ملندڙ ڪوڙو شان وَ شوڪت واٽئي جي ڌاڙهي وانگر اڄ هوندو، سڀاڻي ڪونه هوندو. ٺمر اهو ميڙ جيڪو باقي رهنديءَ دنيا تائين عزت ۽ احترام سان ڏنو ۽ ڳايو وڃي. ڪردارِ اُهو ادا ڪر جيڪو دنيا لاءِ مشعل راهه بڻجندو رهي. ياد ته ماڻهو قارون جي خزاني کي به ڪن ٿا ۽ ياد ماڻهو حاتم کي به ڪن ٿا. نائونمل به ماڻهن کي ياد آهي ته هوشو به. ماڻهن جي دلين ۾ هوچي منهه به آهي ته چي گويرا به. مارڪس،

اينجلس به آهن ته لينن ۽ مائو به ۽ ساڳئي وقت ماڻهن روس جي زار شاهيءَ کي، آمريڪي، فرانسي، جپاني ۽ چيني شهنشاهيت جي پاسبانن کي کوڙ وساريو آهي. ماڻهن کي مارشل ٽيٽو ۽ شهنشاهه ايران جا نالا به ياد آهن. هاڻ اِها تنهنجي پنهنجي ذاتي "چوائس" آهي ته تون ڪهڙي صف ۾ بيهڻ پسند ڪندين" شهيد فاضل راهوءَ واري يا آمر قاتل ضياءَ واري. هونئن به زوريءَ جي ميندي رنگ ڪانه ڪندي. اگر به تون خوشيءَ سان تنظيم ۾ آيو هوئين ۽ هاڻ به رضا خوشيءَ سان ئي ڪم ٿي سگهي ٿو زبردستيءَ نه. مون کي رڳو ايترو چوڻو آهي."

"ساٿي سانوڻ! توکي شابس هجي. مون کي تنهنجي مضبوط ڪردار ۽ اٽل ارادي تي فخر آهي، جنهن تنظيم ۾ تو جهڙا ڪارڪن هجن، تنهن جي ڪاميابيءَ ۾ شڪ جي گنجائش ڪانهي، خوش نصيب آهي اسان جي سنڌ جنهن جي ڪک مان تو جهڙا عظيم سپوت جنم وٺن ٿا. مان پنهنجي رويي تي شرمسار آهيان. پنهنجي فيصلي تي نادم آهيان. مان تو سان نيئن سر وچن ٿو ڪريان ته مان پيهر اوهان سان گڏجي ڪم ڪندس. پڇاڙيءَ تائين، زندگيءَ جي آخري پساهن تائين. اِهو مڙساڻو واعدو آهي."

۽ پوءِ هڪ پيرو وري اسين پاڪرين پئجي وياسين، ڳچ دير تائين.

13- جولاءِ 1996ع

سچائي اشاعت گهر جا وڪري لاءِ موجود ڪتاب

1. رت جا ڦڙا (ڪهاڻيون)	پرويز	50/=
2. وڇايل مرڪ (ڪهاڻيون)	پرويز	120/=
3. ماجر جي حور (ڪهاڻيون)	پرويز	70/=
4. منهنجو پاڻي بند نہ ڪجانءِ (ڪهاڻيون)	پرويز	100/=
5. لڙڪن آجا نيڻ (ناول)	پرويز	130/=
6. ائين ٿي جيئندا رهياسين (نظم)	مشتاق پرڳڙي	100/=
7. حياتي جي ڦاٽل ورقن جون ڪٿائون	پنج ڪهاڻيڪار	80/=
8. پسي تنهنجي تجلي (سوانح)	يوسف سنڌي	200/=
9. دوزخ مان دري (ناول)	انور بلوچ	100/=
10. پنڌڻ پاروچن جا (آتم ڪٿا)	عبدالغفور الستي	190/=
11. بارش ڪانپوءِ (شاعري)	ذوالفقار سيال	150/=
12. آرس جو پڳو هوندءِ (شاعري)	سڪندر مگسي	100/=
13. سنڌ جو چنڊ (شاعري)	اياز امر شيخ	150/=
14. چاهتن جي موت (شاعري)	علي محمد سولنگي	150/=
15. ٻاتا جنين ٻول (ٻاراڻي شاعري)	پريل ڏايو	40/=
16. لفظ ڳالهائين ٿا (خاڪا)	سيد اڪبر	100/=
17. زندگي جو سفر تون ۽ مان (يادگيريون)	ضراب حيدر	150/=
18. نجم عباسي: فن ۽ شخصيت (سوانح)	يوسف سنڌي	50/=
19. دل ڪليسا جي اڪيلي ڪنڊ آ (ڪهاڻيون)	مراد قريشي	130/=
20. زندگي هڪ وار وري (شاعري)	صدف	150/=
21. ڪهاڻيون ٿي ڪهاڻيون (ڪهاڻيون)	محمد انور بلوچ	200/=
22. گولڊ فنگر (ناول)	مترجم: يوسف سنڌي	110/=
23. شاهہ لطيف جي تعليم ۽ چونڊ بيت	عبدالغفور الستي	100/=
24. انسان فطرت ۽ سماج	ڊاڪٽر غفور ميمڻ	80/=
25. وري ورندو واءُ (ڪهاڻيون)	غلام نبي ناشاد	100/=

گهرائڻ لاءِ: سچائي اشاعت گهر دڙو فون نمبر: 0301_3640468

سنڌيءَ جي نوجوان ڪھاڻيڪار پرويز جو ڪتاب "رت جا ڦڙا" تازو پڙھيو اٿم. ٻيا ٻه ڪيترائي سنڌيءَ جا نوان ۽ نوجوان ڪھاڻيڪار قومي ۽ انقلابي شعور ۽ ذميواريءَ سان ڪھاڻيون لکن ٿا، پر پرويز جي لکڻين ۾ ھي خاصيتون ڀرپور نموني موجود آھن ۽ انھن ۾ دل جي سچائي ۽ قومي ذھن جي گھرائي ڏسجي ٿي، منھنجو رايو آھي ته ھن وقت پرويز سنڌيءَ جو سٺي ۾ سٺو ڪھاڻيڪار آھي ھو اسانکي اھڙيون ڪھاڻيون ڏيئي رھيو آھي، جن جي اسانجي سنڌي قوم کي گھرج آھي. ھن جون ڪھاڻيون فن توڙي مواد جي لحاظ کان اوچيون آھن. اھي سنيون سڌيون مقصد واريون ۽ ھر پڙھندڙ توڙي ٻڌندڙ جي سمجھ ۾ اچڻ جھڙيون آھن...... مان نوجوان ۽ سيڪڙاٽ ڪھاڻيڪارن کي صلاح ڏيندس ته ھو پرويز جي ڪھاڻين کي نموني طور آڏو رکي آئيندي ڪھاڻيون لکن.

نجم عباسي

(انٽرويو مان ڪنيل، ھفتيوار سنڌو، 26 جولاءِ 1990ع)

Design by: M.Sagar
Al-Razaque Computer Hyd: 0333-2634650

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندَڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڄُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪائُو، ياجوڪَڙُ ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاغَذ تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بِہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳِئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بين لفظن ۾ پَنَ کا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل کِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اڪرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، جاڻ، سمجھہَ ۽ ڏاھپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيھہ ڏيندي انھن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيھاريو آھي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آھن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.
... ...
جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳَ ۾، ھو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاھا ڪن ٿا، موٽي مَنجھہِ پھاڙ ڇُپن ٿا؛
... ...
ڪالھہَ ھُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلھہ نيلا پيلا آھن؛
گيتَ بہِ جڻ گوريلا آھن........
... ...
ھي بيتُ اَٿي، ھي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنھي ۾ فَرَقُ نہ آ، ھي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنھن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنھن ھَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڻڄاڻائي کي ڀاڻ تي اِھو سوچي مَڙھڻ تہ ”ھاڻي ويڙھہ ۽ عمل جو دور آھي، اُن ڪري پڙھڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آھي.

پَڙھڻ جو پڙھڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ ھوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ ڀاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪجي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي ھٿن ۾ رھنديون. پَڙھڻ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چوڻ، چالاڪ ۽ ڪينئڻ** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪِي پائي چيو تہ "منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ".
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)